

**T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI**

**İLKÖĞRETİM 6, 7, 8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ EDEBİ
SANATLARIN METNİ ANLAMA ve ANLATMADAKİ YERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Kadir KAPLAN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ

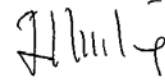
Erzincan 2010

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri: Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ

Jüri: Prof. Dr. Mukim SAĞIR

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Ali IEK

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 22 / 09/ 2010

Doç Dr. Adem BAŐIBÜYÜK

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Edebî sanatlar, anlama güzellik katmak amacıyla konuşma ve yazma uygulamalarına tatbik edilen anlatım incelikleridir. Bu yönüyle edebî sanatlardan yoksun bir dili, incelikten mahrum kalmış, basit bir iletişim aracı olarak tavsif etmek mümkündür. Edebî sanatlar, engin bir deniz hükmündeki edebiyatımızın deryaya ruh veren deniz tuzu mesabesinde dir. Nesirden nazıma her edebiyat türünün içinde edebî sanatlardan en az birinin tuzlu tadına tesadüf edilir.

Edebî sanatları bilmek kadar, onu gerek yazma gerekse konuşma uygulamalarına tatbik etmek elzemdir. Nitekim edebî sanatlara vâkıf olmayan bir milletin mensupları *Ol mâhîler ki derya içredir, deryayı bilmezler.* (Hayalî) vecizesinde ifade edilen duruma düşmekten kendilerini alamazlar. Edebî sanatlar, konuşma ve yazma uygulamalarına canlılık kazandıran, onu güzelleştiren en mühim estetik unsurlar arasında yer alır. Konuşma sırasında kullanılacak olan edebî sanatlar akıcılığı arttırırken, yazma uygulamalarında yer alan edebî sanatlar daha çok anlam üzerinde olumlu etki yaratmaktadır.

Bu çalışma, iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde edebî sanatların ilköğretim okullarındaki Türkçe Ders Kitaplarında kullanılmasının önemine değinilmiştir. Edebî sanatlar alfabetik sıra gözetilerek düzenlenmiş, her sanatın ilk olarak açıklaması yapılmış; sonrasında edebî sanatların öğrencilerin anlama/anlatımlarına olan katkısı üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise ilköğretim Türkçe ders kitaplarından alınan örneklere sayfa numaraları eklenerek örnekler üzerinde değerlendirme ve yorumlara yer verilmiştir.

Çalışmamızın, başı ve sonu ile tam bir bütünlük arz etmesi bakımından sentez özelliği taşıyan “sonuç” kısmında edebî sanatların Türkçe ders kitaplarında kullanımının öğrenciler açısından önemi bir kez daha vurgulanmış ve konuya ilişkin öneriler sıralanmıştır.

Ülkemizdeki ilköğretim okullarının ikinci kademesinde okutulan Türkçe Ders Kitapları çalışma evreni olarak belirlenmiştir. Söz konusu evrenden temin edilen

Türkçe Ders Kitapları, örneklem olarak alınmıştır. Türkiye'deki İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarının birkaç farklı yayınevinin yayınladığı kitaplardan ibaret olması, çalışmamızın en büyük sınırlılıklarından biridir. Nitekim; edebî sanatların anlama ve anlatma üzerindeki etkisini tespit etmek için belirlenen örnekler, adı geçen kitapların içindeki örnek sayısı kadar olacaktır.

Dil ve edebiyat için böylesine önemli bir konu üzerinde çalışmaya beni teşvik eden ve çalışmamın, başlangıcından itibaren bu noktaya gelinceye dek, her aşamasında yardımlarını benden bir an olsun esirgemeyen danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Erdoğan ULUDAĞ'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Erzincan 2010

Kadir KAPLAN

ÖZET

Bu çalışma, ilköğretim Türkçe Ders Kitaplarındaki metinlerde kullanılan edebî sanatların, metinleri anlama ve anlatmadaki işlevlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Edebî sanatlar bir dili diğer dillerden ayıran nüans inceliğindeki lezzetlerdir. Zira bir dilin bünyesinde vücut bulan edebî sanatlar, yalnız o dilin imkân ve sınırlılıkları içinde gelişebilmektedir. Yani edebî sanatların anlatım gücü, ancak o edebî sanatların uygulandığı dilin gücü kadardır.

Her dil farklı tarihî geçmişe ve gramer yapısına bağlı olarak gelişim gösterdiği için farklı dilde kullanılan edebî sanatlar da birbirinden farklı olacaktır. Bir dildeki küçük anlam inceliği sayfalar dolusu yazıyla ifade edilemezken, aynı hususta başka bir dilde söylenmiş söz, sadece basit bir ayrıntı olabilmektedir.

Bu çalışmada öncelikle edebî sanatların tanımı, işlevi, önemi ve tarihî gelişim süreci gibi teorik yönler açıklanmaya çalışılmıştır. Söz konusu çalışma yapılırken farklı görüşlere olabildiğince yer verilerek en doğru senteze ulaşılmaya gayret edilmiştir. Zira bu gibi bir ön hazırlık olmaksızın edebî sanatlar adına yapılacak çalışmalar eksik kalacaktır. Sonrasında uygulamaya dönük olarak muhtelif yayınevleri tarafından hazırlanan ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki edebî sanatların metni anlama ve anlatmadaki yeri üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda ülkemizdeki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan pek çok okulda okutulan farklı ders kitaplarına olabildiğince erişilmeye çalışılmıştır. Temin edilen kitaplar teferruatlı bir şekilde incelenerek elde edilen bulgular aşamalı olarak kaydedilmiştir. Her söz sanatı ayrı ayrı açıklanmış, açıklamaların pekişmesi için de önceden belirlenen ders kitaplarından seçilen örneklere; ayrıca muhtelif kaynaklardan yapılan alıntılara yer verilmiştir.

Hem Türkçe ders kitaplarından seçilen cümlelerde hem de gerekli görülen kaynaklardan yapılan alıntılarda, alıntı yapılan eserlerin künyeleri gerek dipnotlar gerekse parantez içi ifadelerle özellikle vurgulanmıştır. Böylelikle, çalışmadan yararlanmak isteyen kişilere kaynak gösterme yönüyle yardımcı olmak, aynı zamanda bilimsel çalışma esaslarının teknik gereklerini yerinde getirmek amaçlanmıştır.

Bunun yanı sıra edebî sanatların öğrenciler üzerindeki etkisine de her bir söz sanatının içinde ayrıca yer verilmiştir. Böylelikle edebî sanatların uygulamadaki önemi üzerinde de durulmuştur.

Şekil bakımından izlenen yolu ise şu şekilde özetlemek mümkündür: Tez yazım kılavuzunda belirtilen esaslara uygun olarak bölüm başlıkları, cümle başı girintileri, yazı puntosu ve yazı tipi standart hâle getirilmiştir. Ayrıca çalışmanın başlangıç kısmına "İçindekiler" bölümü eklenerek hangi bilginin, hangi sayfada yer aldığı kolaylıkla tespitine imkân sağlanmıştır. Yapılan çalışmayı topyekûn

sentezleyen bir sonuç bölümü ve yararlanılan kitap, dergi gibi materyallerin künyelerini içeren kaynakça kısmının son bölüme sırası ile eklenmesiyle çalışma sonlandırılmıştır.

ABSTRACT

This study has been prepared in order to explain functions of word of arts in explaining and understanding of texts which have been used in primary education Turkish text books.

Literary arts are the flavours within nuance delicacy which differ a language from the others. Yet literary arts, which have a form within the body of a language, can only develop within the possibilities and limits of that language. That's to say, the eloquence of literary arts is merely as the power of the language in which literary arts being applied.

The literary arts being used in another language will also be different from each other since each language improves depending on different historical background and grammatical structure. While just a little nuance in meaning can not be explained through hundreds of pages, it is possible to see a sentence on the same topic in another language, which may just be a simple nuance.

In this study, previously, such theoretical aspects as the definition, the function, the importance and the process of historical development of literary arts have been tried to explain. Beyond this study has been formed with giving place to different opinions as much as possible, the most accurate results have been tried to reach. Because the works which is studied for literary arts will be incomplete without these preliminary studies. Afterwards, in order to put this study into practice, the role of literary arts in understanding and explaining Turkish textbooks, for 6, 7 and 8 grades of elementary education, which is prepared by various publishing houses have been dwelled on. For this study, different textbooks, which are used by different schools, is linked with Ministry of National Education has been tried to reach. The textbooks which we get are examined in details and the findings which we get has been saved gradually. Every word of art has been explained distinctly and the selected examples of the textbooks and the quotations which has been predetermined from various sources have been given in this study.

The datas of the works, which has been quoted, have been especially emphasized with footnotes and parenthetical expressions in both the sentences that is selected from Turkish textbooks and the excerpts from the sources which is deemed necessary. Thereby, we aimed to fulfill the essential requirements of scientific works too.

In addition to all of these, effect of literary arts on students has been given too. Moreover, the importance in practicing of literary arts has been emphasized .

It is possible to sum up the way which has been followed in terms of the shape is that the subheads, the indents of per sentence, the print size of type and the fonts have been standardized in conformity with the principles stated in the writing guide of thesis. Furthermore, with the addition of table of contents we want to indicate which information takes place in which page. This study has been

terminated with adding the chapter of conclusion which sums up the study completely and the bibliography which includes datas of materials such as books and magazines.

ÖNSÖZ	I
ÖZET	III
ABSTRACT	V
İÇİNDEKİLER	
GİRİŞ	IX
I. BÖLÜM	1
1. Edebî Sanatlar:	1
2. Edebî Sanatların Amacı:	2
3. Dilin İmkânları:	4
4. Dilin Sınırlılıkları:	4
5. Türkçenin Tarihî Gelişim Süreci:	5
5.1. Eski Türkçe Devresi:	5
5.2. Orta Türkçe Devresi:	6
5.3. Yeni Türkçe Devresi:	6
II. BÖLÜM	9
1. YÖNTEM	9
1.1. Evren	9
1.2. Örneklem ve Sınırlılıklar	9
2. İLKÖĞRETİM 6-8. SINIF DERS KİTAPLARINDA EDEBÎ SANATLAR	10
2.1. Aliterasyon:	11
2.1.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Aliterasyon Örnekleri:	12
2.2. Cinaz:	32
2.2.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Cinaz Örnekleri:	34
2.3. Hüsn-i Ta'lil:	39
2.3.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Hüsn-i Ta'lil Örnekleri:	41
2.4. İntak (Konuşturma):	53
2.4.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında İntak Örnekleri:	54
2.5. İrsâl-i Mesel:	65
2.5.1 İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında İrsâl-i Mesel Örnekleri:	66
2.6. İstiare (Eğretileme):	67
2.6.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında İstiare Örnekleri:	68
2.7. İstifham (Soru Sorma):	78
2.7.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında İstifham Örnekleri:	79
2.8. Kinaye:	101
2.8.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Kinaye Örnekleri:	102

2.9. Leff ü Neşr:.....	108
2.9.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Leff ü Neşr Örnekleri:.....	109
2.10. Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması):.....	114
2.10.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Mecaz-ı Mürsel Örnekleri:.....	115
2.11. Mübalağa (Abartma):.....	136
2.11.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Mübalağa Örnekleri:.....	137
2.12. Nida (Seslenme):.....	142
2.12.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Nida Örnekleri:.....	144
2.13. Seci:.....	167
2.13.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Seci' Örnekleri:.....	167
2.14. Sehl-i Mümteni:.....	184
2.14.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Sehl-i Mümteni Örnekleri:.....	186
2.15. Ta'riz (Taşlama):.....	193
2.15.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ta'riz Örnekleri:.....	194
2.16. Tecahül-i Arif:.....	201
2.16.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tecahül-i Arif Örnekleri:.....	202
2.17. Tedric:.....	205
2.17.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tedric Örnekleri:.....	206
2.18. Tekrir:.....	210
2.18. 1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tekrir Örnekleri:.....	212
2.19. Telmih (Hatırlatma):.....	231
2.19.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Telmih Örnekleri:.....	233
2.20. Tenasüp (Uygunluk):.....	239
2.20.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tenasüp Örnekleri:.....	240
2.21. Teşbih (Benzetme):.....	262
2.21.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Teşbih Örnekleri:.....	263
2.22. Teşhis (Kişileştirme):.....	273
2.22.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Teşhis Örnekleri:.....	273
2.23. Tevriye (Amacı Gizleme):.....	283
2.23.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tevriye Örnekleri:.....	284
2.24. Tezat (Karşıtlık):.....	286
2.24.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tezat Örnekleri:.....	287
3. SONUÇ.....	301
4. KAYNAKLAR.....	306

GİRİŞ

Edebî Sanat Kavramı ve Önemi

Edebiyat, düşünce ve duyguların söz ya da yazı halinde güzel, etkili biçimde anlatılması sanatıdır.¹ Sanatın ise güzellik karşısında duyulan heyecan ve hayranlığı uyandırmak için insanın kullandığı yaratıcılık² şeklinde tarif edildiği düşünüldüğünde edebiyat ile sanatın, aynı amaca hizmet eden (estetik), farklı kavramlar olduğunu söylemek mümkündür. Söz konusu kavramların farklılığını, bu kavramların kapsamaları belirlemektedir. Nitekim sanat, edebiyatı da içine alan daha geniş kapsamlı bir süreçtir. Bu konudaki tespitimizi, şu görüşle desteklemek mümkündür:

“Günümüzde sanat deyince, ‘Güzel Sanatlar’ anlaşılır. Güzel Sanatlar başlıca beş kola ayrılır. Bunlar: Şiir-edebiyat, müzik, mimarlık, heykelticilik ve resimdir.”³

Bu tanımlamalar, edebî sanatların tarifi hususunda bize yol göstermektedir.

Edebî sanat; edebî eserdeki sözü, ifadeyi güzelleştirmek, anlamını güçlendirmek için başvurulan söz ve anlam oyunlarının tümüne verilen isimdir.⁴ “Kelime oyunları, söz sanatları gibi adlarla da bilinirler. Yeri geldikçe ifadeyi, gerek söz ve gerekse anlam yönü ile daha tesirli ve parlak hale getirmek için kelimeler düz anlamlarının dışında kullanılırlar. Özellikle, sanat yapmada (tasannu) birbiriyle yarışa giren divan şairlerinin anlaşılması ve yorumlanmasında edebî sanatların çok iyi bilinmesi gerekir.”⁵

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere edebî sanatlar dili, basit bir anlatım aracı olmaktan kurtararak işlevsel bir iletişim vasıtası seviyesine yükseltmektedir. Söz

¹ Şevket Rado, *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, 1. bs., İstanbul 1983, s. 1110

² Şevket Rado, *Hayat Küçük Ansiklopedi*, 1. bs., İstanbul 1968 s. 999

³ Rado, s. 1000

⁴ Turan Karataş, *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 2.bs., Ankara 2004, s. 130

⁵ Komisyon, *Edebiyat Ansiklopedisi*, 1. bs., İstanbul 1991, s. 94

konusu işlevsellik daha çok edebiyatın güttüğü estetik amaç çerçevesinde şekillenmektedir. Bu yönüyle edebî sanatlar, insanoğlundaki estetik çabanın sonucunda ortaya çıkan ve yine aynı estetik amacı besleyen oldukça mühim bir vasıtaadır.

Netice itibariyle edebî sanatları; “anlatımı güçlendirmek, söyleyişe güzellik katmak için başvurulan söz ve anlam oyunlarına verilen isimdir.”⁶ şeklinde tanımlamak mümkündür.

Her edebî sanat farklı bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Söz gelimi yaşanan sevinç ya da korkuyu söylemenin çok farklı yolları olsa da adı geçen duygularımızı en iyi *nida* sanatını kullanarak ifade edebiliriz. Nitekim *nida* sanatı sayesinde hem konuşma ve hem de yazma uygulamalarındaki vurgu ve tonlamalar muhatap tarafından çok daha iyi algılanabilecektir.

Örneğin:

“....

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet,
Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!”⁷

İstiklâl Marşı'nın bu dörtlüğündeki heyecanı *nida* sanatı kadar iyi anlatabilen başka bir ifade yolu bulmak zordur.

Aynı şekilde davranış ve düşüncelerini eleştirmek istediğimiz birinin veya bir zümrenin eksikliklerine gönderme yapmanın en geçerli yolu *tariz* sanatını doğru kullanmaktan geçer. XVI. Yüzyıl Türk edebiyatının usta ismi Fuzûlî'nin;

“Tahir Efendi bana kelp demiş,

⁶ İlyas Örskaya, *Edebiyat Bilgileri*, 1. bs., İstanbul 1997, s.91

⁷ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı*, 1.bs., İstanbul 2001, s. 1156

İltifatı bu sözde zâhirdir,
Maliki mezhebim benim zira,
İtikadımca kelp Tahir'dir.”⁸

Tahir Efendi bana kelp (köpek) demiş.

İltifatı bu sözde aşikârdır, bellidir, açıktır.

Benim mezhebim Malikîdir.

İnancıma göre, (Malikî mezhebine göre) kelp (köpek) temizdir.

kıt'asında görüldüğü üzere şair, “Tahir Efendi” isimli kişiyi eleştirmek için adı geçen kişinin eleştirilmeyi hak eden düşünce ya da eylemlerini söylemek yerine o kişiyi iğneleyerek amacına ulaşmıştır. Bu sayede yaptığı eleştirinin, muhatabı tarafından da kolayca unutulmasını önlemiştir.

Kimi zaman insan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insanî nitelikler yüklenir. Bu sayede duygu ya da düşünceler çok daha kolay anlatılabilir. Âşık Veysel'in aşağıdaki dörtlüğü, bu düşüncemizi desteklemektedir.

“Ben gidersem sazım sen kal dünyada
Gizli sırlarımı âşikâr etme
Lâl olsun dillerin söyleme yâda
Garip bülbül gibi âh-ü zâr etme.”⁹

Bu dörtlükte *teşhis (kişileştirme)* sanatı vardır. Şair, sazını bir insan gibi düşünerek ondan sırlarını kimseye söylememesini istemiş, bu sayede de düşüncesini çok daha tesirli bir şekilde ifade etmiştir.

Aynı ortak dili kullanan insanların arasındaki iletişimin ne denli güçlü olduğunu ortaya koymanın en kolay yolu, içerisinde *mecaz-ı mürsel (ad aktarması)* bulunan bir metni incelemek olacaktır.

⁸ <http://www.itusozluk.com/goster.php/tahir+efendi+bana+kelp+demi%FE> (06.07.2009)

⁹ Sami Yıldız, *Hücreleme Yöntemine Göre Türk Edebiyatı*, 1. bs., İzmir 2009, s. 69

“**Meclis**, bu konudaki çalışmalarımı hızlandırdı.”¹⁰

cümlesindeki altı çizili sözcükle anlatılmak istenen, meclisteki milletvekilleridir. Genel bir konuya vurgu yapılarak özel bir konu anlatıldığı için burada *mecaz-ı mürsel* sanatı kullanılmıştır. Bu sanat sayesinde dildeki genel ya da özel kullanımların o dili konuşan insanlar tarafından nasıl içselleştirildiği en güzel şekilde ortaya konulmuştur.

İşte bu ve buna benzer daha birçok örnek, edebî sanatların kullanılma gereğini bize en iyi şekilde anlatmaktadır.

Ayrıca çoğu zaman aynı *dize*, *beyit*, *dörtlük* ya da *mısra*’da birden fazla söz sanatına tesadüf edilebilmektedir.

“Ey benim sarı tamburam
Sen ne için inilersin?
İçim oyuk derdim büyük
Ben anıçün inilerim.”¹¹

dörtlüğünde seslenme yönüyle *nida* sanatı, altı çizili sözcük grubunun kullanımı yönüyle de *kinaye* sanatı kullanılmıştır. Bir metinde, cümlede ya da kelime grubunda da birden fazla edebî sanat kullanılmış olabilir. Bu durum dilimizin edebî sanatlar açısından ne denli zengin olduğunu göstermektedir. Bu konudaki örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Cahit Külebi’nin aşağıda yer alan şiirini inceleyelim:

“Bir bakışı vardı Esmâ’nın
Kavak yaprakları gibi pırlıl pırlıl.”¹²

¹⁰ M. Akif Öztürk, *9. Sınıf Dil Ve Anlatım*, 1. bs., İstanbul 2009, s. 128

¹¹ <http://www.turkforum.gen.tr/vforum/edebi-sanatlar> (24.05.2009)

Bu dizelerde Cahit Külebi, Esmâ isimli kişinin bakışlarını kavak yapraklarına benzetmek suretiyle *teşbih* sanatı yapmıştır. Bunun yanı sıra aynı beyitte, adı geçen kişinin güzelliğine övgü yapmak amacıyla şair, *mübalağa* sanatından yararlanmıştır. Nitekim sevgilinin bakışları kavak yapraklarına benzetilerek bu durum abartılmıştır.

Bu konuda Necip Fazıl Kısakürek'in aşağıdaki dördlüğünü de incelemek yararlı olacaktır:

“Uzanıverse gövdem taşlara boydan boya,
Alsa bu soğuk taşlar alnımdaki ateşi
Dalıp sokaklar kadar esrarlı bir uykuya
Ölse kaldırımların kara sevdalı eşi.”¹³

Kaldırımlar isimli şiirden aldığımız yukarıdaki dördlükte yer alan altı çizili sözcüklerin kullanımı *aliterasyon* sanatına örnektir. Aynı zamanda bu dördlükte uyku, sokaklara benzetilerek *teşbih* sanatı kullanılmıştır.

Yunus Emre'nin aşağıdaki dördlüğünde de birden fazla edebî sanat kullanılmıştır.

“....
Ben toprak oldum yoluna
Sen aşırı gözetirsin.
Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?”¹⁴

Bu dördlükte şair dağlara, dağların sert yapısına hitap etmekte (taş bağırlı dağlar); bununla birlikte aynı ifadeyi kullanarak sevgilinin vefasızlığına da sitem

¹² Örskaya, s.93

¹³ İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, 6.bs., İstanbul 2008, s.23

¹⁴ Üsâme Çubukçu, *ÖSS Hazırlık Edebiyat*, 4. bs., Gaziantep 2005, s. 32

etmektedir. Dolayısıyla burada *kinaye* vardır. Ayrıca son *mısra*'da cevap alma amacı gütmeyen soru sorduğu için *istifham* sanatı kullanılmıştır.

Edebî sanatlar günlük yaşamımızın vazgeçilmez unsurlarından biridir. Edebî sanatlara vâkıf olmasa dahi birçok kişi farkında olmadan ve adını bilmeden edebî sanatları kullanmaktadır. Bu yönüyle düşünüldüğünde edebî sanatlar toplumun içinden, toplumun anlatma ihtiyacından doğmuş ve gerek tahsilli gerekse tahsilsiz insanlarımızın kullandığı canlı bir dil göstergesidir. Bir Karadeniz balıkçısının pazardaki balık tezgâhının başında:

Derya kuzuları bunlar! (Burada derya kuzuları ifadesiyle özel bir durumdan bahsedilmiş; ama aslında balıkların genelinden bahsedilmiştir. Dolayısıyla, anlam olarak özelden genele doğru giden bir mecaz-ı mürsel kullanılmıştır.)

diye bağırmasından tutun da; orta yaşlı bir evkaf memurunun:

-Azizim, senin miskinliğin yüzünden arabalıyı kaçırıldı. (Burada parça- bütün ilişkisi yönüyle mecaz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Nitekim arabalı ifadesi ile asıl kastedilen araba vapurudur. Yani parça söylenmiş, bütün kastedilmiştir.)

şeklindeki sitem yüklü feryadına varıncaya dek yaşamın her alanında edebî sanatlardan bir ikisine tesadüf edilmektedir. Bu yönüyle düşünüldüğünde edebî sanatlar günlük yaşamın vazgeçilmez unsurları arasında yer alırlar. Nitekim bilerek ya da bilmeyerek, farkında olmadan edebî sanatları her türlü konuşma ve yazışmalarımızda kullanmaktayız.

Edebî sanatların bu özellikleri itibariyle ilköğretim ders kitaplarında yer alması da son derece önemli ve gereklidir. Zira diğer tüm anadil kurallarının öğretiminde olduğu gibi edebî sanatların öğretiminde de ilköğretim döneminin ayrı bir yeri vardır. İlköğretim dönemindeki çocuklarda farklı yaşlarda, farklı zihinsel gelişimler söz konusudur.

Sözgelimi 11- 18 yaş arasındaki çocuk gelişimsel açıdan soyut işlemler dönemi olarak kabul edilen bir evreye girmiştir ki; bu dönemde çocuk gerekli

zihinsel kazanımları elde edemezse ileriki yıllarda bu eksikliğin izlerini taşımak zorunda kalacaktır. Bu dönem çocuğu soyut kavram ve düşünceler hakkında mantık geliştirebilir, göreceli düşünür, akıl yürütür, ideal, fikir, değer ve inanç geliştirir, birleştirici düşünür.¹⁵

Bu çağın başlangıcı ilköğretim döneminin ikinci yarısına denk gelmektedir ki; bu dönem çocuğundaki zihinsel gelişimin hızlanabilmesi için öğrencilerin, edebî sanatların kullanıldığı diyalogları bilmesi elzemdir.

Önemli olan; öğrenme dönemlerine ve metnin türlerine göre hangi edebî sanatların kullanılacağına doğru karar verilebilmesidir. Örneğin ilköğretimin birinci ve ikinci kademesi için hazırlanmış ders kitaplarında *teşhis*, *intak*, *mübalağa* gibi edebî sanatların kullanımı isabetli olsa da adı geçen dönemin ders kitaplarında *hüsn-i talil*, *tecahül-i ârif* gibi daha çok divan edebiyatında yer alan edebî sanatların kullanılması öğretim açısından olumsuz durumlar doğurabilir. Çünkü ilköğretim dönemindeki öğrenciler, henüz divan edebiyatını yeterince tanımamaktadırlar.

İlköğretim dönemi, öğrencilerin hayal gelişimlerinin en üst seviyede olduğu dönemdir. Bu nedenle bu dönemdeki öğrencilere masal veya öykü gibi hayalî unsurları barındıran, düzyazıya dayalı edebî sanat örneklerinin verilmesi oldukça yararlı olacaktır. Aşağıdaki paragraf, düzyazıya dayalı bir edebî sanat içermektedir: Her geçen gün biraz daha büyüyen **İstanbul'u asfalt bir ırmak gibi boydan boya geçen TEM**'den ayrılıp, toprak yolda beş dakika kadar sarsılarak ilerledikten sonra bir polis minibüsü ile bizim teknik ekibin aracının arasında yer alan sarı renkli taksiyi görüyoruz (Burada, TEM Otoyolunun, bir ırmağa benzetilmesi suretiyle *teşbih* sanatı kullanılmıştır.).

....¹⁶

¹⁵ Hasan Can Oktaylar, *Eğitim Bilimleri*, 5.bs., Ankara 2005, s. 39

¹⁶ Ahmet Ümit, *Şeytan Ayrıntıda Gizlidir*, 12.bs., İstanbul 2006, s. 78

Bununla birlikte bazen sade bir dille, hece ölçüsüne göre yazılan, öğüt niteliği taşıyan şiirlerdeki edebî sanatların da öğrenenciler tarafından benimsenmesi çok daha kolay ve etkili olabilmektedir. Aşağıda yer alan şiir, bu fikrin geliştirilmesi açısından oldukça etkili bir örnektir:

Hayatta çok engel vardır,
Ayak atma, önü yarıdır.
Çalış, kazan; imtihandır.
Kıymetin bil, tutumlu ol.

Boş harcama, olun perde
Fırsat kaçır, düşme derde.
Karnın doyurduğun yerde
Sürünmeden tutumlu ol.
Malım, mülküm bitmez deme.
Haram olan bir şey yeme.
Hiç kimseye leke sürme.
Topla, harca tutumlu ol.

Paran, pulun kalmaz elde
Ne olacak deme sen de
İşte sürünürsün yerde
Ayaktayken tutumlu ol.

Hesabın yap, düşme dara,
Hiç düşünme kara kara
Muhsin gelmez, yaran sara
Çevrene bak, tutumlu ol.¹⁷

¹⁷ Muhsin Söğüt, *Beklenen Bahar*, 1.bs., Ankara 2009, s. 12

Bu şiirde aynı seslerin ahenk olacak şekilde tekrarlanmasıyla *aliterasyon* sanatı kullanılmıştır. Bu sayede şiir öğüt veren, sıkıcı bir yapı olmaktan çıkarak ahenkli bir bütün haline gelmiştir.

Netice itibariyle; edebî sanatlar hayatımızın her alanında yer alan, anlatımımızı daha etkili hâle getiren ve bilhassa ilköğretim dönemindeki öğrenciler açısından önemi yadsınamayacak anlatım vasıtalarıdır. Önemli olan; edebî sanatların öğrencilerin gelişim ve zekâ seviyelerine uygun olan metinlerin içerisinde, etkili ve doğru bir şekilde verilebilmesidir.

I. BÖLÜM

1. Edebî Sanatlar:

Türk dilinin geçmişi, insanlığın tarihi kadar eskidir. Aynı şekilde coğrafi anlamda da geniş bir yayılım göstermiş olan Türkçe, ilişki içinde olduğu toplumlardan etkilenmiş, çoğu kez de söz konusu toplumları etkilemeyi başarabilmiştir. Adı geçen etkileşim süreci zaten derin köklere sahip olan dilimizin muazzam bir şekil ve anlam olgunluğuna erişmesini mümkün kılmıştır. Edebî sanatlar, böylesine mükemmel bir dilin anlatım gücünü olumlu anlamda etkileyen mühim bir itici güç olarak değerlendirilmelidir. Çünkü bir dil ne kadar kadim bir geçmişe ve güce sahip olursa olsun söz konusu anlatım olunca çeşitli zorlanmalarla karşılaşmaya mahkûmdur. Bu noktada devreye edebî sanatlar girerek anlatımı, olabildiğince zenginleştirir.

Dilimizdeki edebî sanatların başlangıcı ve uygulanma sahası üzerinde, farklı ekoller tarafından farklı fikirler ileri sürülmüştür. Kimine göre edebî sanatlar edebiyatımızın ilk örneklerine dek dayanmaktayken bazıları bunu, sistemli bir tarihsel sürecin sonrasında başlamış olarak göstermiştir. Aynı şekilde bazı araştırmacılar edebî sanatları şiir türünde uygulanan/ uygulanması gereken bir husus olarak ele almış kimileri ise şiirden düzyazıya varıncaya dek her tür metinde edebî sanatların uygulanabileceği üzerinde ısrarcı bir tutum içerisinde olmuşlardır. Her ne kadar bu husustaki görüşler birbirinden ayrı olsa da edebî sanatların, konuşma ve yazma uygulamalarına canlılık kazandıran, onu güzelleştiren en mühim estetik unsurlardan biri olduğu gerçeği değişmemektedir.

Edebî sanat kavramıyla ilgili başlangıçta yer verdiğimiz tanımlamaları da dikkate alarak edebî sanatların tarifini şu şekilde genişletmek mümkündür: Edebî sanatlar, anlatımı daha güçlü hâle getirebilmek için dilin imkânlarını söz konusu dilin sınırlılıkları (Türkçe) içinde kullanmaktır.

Tanımlamada değinilen üç hususun (edebî sanatların amacı, dilin imkânları, dilin sınırlılıkları), edebî sanatların öneminin hakkıyla anlaşılabilmesi için açıklanması gerekmektedir:

2. Edebî Sanatların Amacı:

Edebî sanatlar, tabiattaki her oluşumda olduğu gibi doğal bir zorunluluktan ortaya çıkmıştır: Anlamı ve anlatımı daha güçlü hâle getirebilmek. Elbette bu zorunluluk uzun bir dönemi kapsamakta, aynı zamanda ortak bir dili kullanan insanların kolektif dehâsını yansıtmaktadır. Bu yönüyle edebî sanatlar, köken olarak anonim bir yapıya sahiptir.

Edebî sanatların, yukarıda sıralanan amaçlarını da kapsayan nihaî hedefi ise güzel olana ulaşma çabası ve azmidir. Adı geçen güzellik anlayışını, değişik tabirlerle ifade edilmiş olsa da, genel olarak şu şekilde tasnif etmek mümkündür: *Fesâhat ve belâgat*.

Sınıflamanın daha iyi anlaşılabilmesi için bu iki kavramın irdelenmesi gerekmektedir.

Fesahat:

Sözün kelime, mâna, âhenk ve sıralama yönlerinden kusursuz olması, seçicilik. Dilin doğru, düzgün, açık ve akıcı şekilde kullanılması.¹⁸

Belagat:

1. Edebiyat kaideleri ile ilgili ilim. Söz ve yazıda düzgün, sanatlı ve tesirli ifade.

2. Akıcı konuşma.¹⁹

¹⁸ D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, 15.bs., İstanbul 2001, s. 425

Peki bu iki hiyerarşik kavram neticesinde yazıda ve konuşmada “güzellik” kavramına nasıl ulaşılabilir? Edebî sanatları güzel olana tatbik etmek hangi yollarla yapılabilir?

Yukarıdaki sorulara cevap vermek, edebî sanatların ortaya çıkma amacını da açıklanabilir hâle getirecektir.

“Yazdığımız ve konuştuğumuz sözün güzel olması için ilk şart fesahattir. Fesahat, sözün lafz, mana ve ahenk itibariyle kusursuz olmasıdır. Fasîh söz, yerine ve adabına göre belagat tahakkuk eder. Şu halde sözün belîğ olması için önce fasîh olması gerekir. Fesahat ve belagata sahip olan söz de edebî olmak vasfına haiz olur.

....

Belâgat, ‘sözün fasîh olmakla beraber muktezâ- yı hâl ve makama mutâbık olmasıdır’ diye tarif edilir. Öyle sözlerle onları söyleyebilenlere belîğ denilir. Sözün fasîh olması, kusuruz bir ifadeye sahip olması; muktazâ- yı hâl ve makama mutabık olması da yerine ve adabına göre söylenmesidir.

....

Edebiyatta sanat şairin erişmek istediği tek amaç olmuştur. Dil, deyiş, düşünce duygu ve hayal gibi edebiyatın başlıca öğeleri sanatın emrinde olmuştur. Divan Edebiyatı’na mensup bir sanatkâr için hüner ve marifet, faaliyetlerde en öndedir. Şair, kendinden öncekilere ve muasırlarına karşı olan üstünlüğünü bu yolla kurmağa çalışacaktır. Muvaffakiyeti, bedi’ hüner ve marifetlere rağbet göstermek, birtakım şekil ve kaidelere bağlı olmakta gören şair için sanat ön plana çıkmıştır. Sanatta esas ise, teşbîh, isti’âre, mecâz, tenâsüp, tevriye, cinâs... v.s. gibi söz ve anlamla ilgili kelime oyunlarına başvurmadır. Bu oyunlar sanatçıyı mükemmele götürecektir. Zira sanatçının amacı eksiksiz ve kusursuz olanı meydana çıkarmak, mutlak güzele varmadır. Halbuki kâinatta gördüğümüz varlıkların hepsi eksik ve kusurludur. Bu varlıklar karşısında heyecanlanan şair bunlardaki güzelliklerle

¹⁹ Doğan, s.146

yetinmeyip hayâl âleminde güzeli yeniden yaratacak ve ona ideâlindeki şekli verecektir.”²⁰

Görüldüğü üzere edebî sanatlar, yazıda ve konuşmada mükemmelliğe ulaşmak amacıyla dildeki anlam ve anlatım inceliklerini uygun olan yerlerde kullanma amacına hizmet etmektedir.

3. Dilin İmkânları

Edebî sanatlar, hangi dilde kullanılırsa kullanılsın dilin materyallerini kullanmak mecburiyetindedir. Nesirden nazıma, yazılı anlatımdan sözlü anlatıma varıncaya dek her türlü ifade, dilin materyalini teşkil etmektedir ki; edebî sanatlar dil malzemesi kullanılarak şekillenmektedir.

4. Dilin Sınırlılıkları:

Bu son madde, ikinci maddenin (Dilin İmkânları) doğal sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Malzemesi dil olan bir olgunun gelişimi de ancak söz konusu dilin gelişimi nispetinde olabilmektedir. Sözelimi batı kültürü etkisinde gelişmiş bir yazarın, hissî anlatımları okura doğulu meslektaşları gibi aktarabilmesi oldukça zordur. Bu sıkıntı, aklî unsurların anlatımı noktasında doğu kökenli anlatıcılar için de geçerlidir. Nitekim doğu hisleriyle, batı aklı ile hareket eden insanlardan oluşmaktadır. Öte yandan insanın, sahip olduğu sözcük hazinesi kadar düşünebildiği tezi göz önünde bulundurulduğunda anlatımın gücü, dildeki sözlerin çeşitliliğine bağlı olarak değişim göstermektedir. Her iki durumda da aradaki doğru orantının dışına çıkmak pek mümkün değildir.

²⁰ Numan Külekçi, *Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar*, 4.bs., Ankara 2005, s. 11

5. Türkçenin Tarihî Gelişim Süreci:

Bir dilde kullanılan edebî sanatlar ile o dilin tarihsel olgunluğu, coğrafi yayılımı ve diğer medeniyetler ile etkileşimi arasında göz ardı edilmesi mümkün olmayan bir ilişki vardır. Türkçe; tarihî geçmişi, yeryüzünde yayılım gösterdiği alanların genişliği ve etki ettiği/ etkilendiği medeniyetler bakımından oldukça olgun ve kadim bir dildir. Bu fikri desteklemek adına Türkçe'nin tarihsel gelişim sürecine ana hatlarıyla değinmek yararlı olacaktır.

“Türkçe'nin ilk devresi hakkında açık ve kesin bir bilgi yoktur. İlk devrede Ana Türkçe ve daha sonraki devresinde İlk Türkçe adı verilmektedir. Bu devrelerden bugüne örnek kalmamıştır. Ana Türkçe farazî bir devredir. İlk Türkçe devresi, tarih sahnesinde görüldüğümüz zamana aittir. İlk Türkçe devresi; Büyük Hun İmparatorluğu zamanındaki Türkçe'dir. Bu devreden elimize herhangi bir örnek geçmemiştir. Hun devrinde söylenmiş bazı şiirleri Çince metinlerden öğrenmek mümkündür. Vesikalara dayanan devre; Eski Türkçe adı verilen devrededir. Bu devrede milâdın başlangıcından II. asra kadar devam etmiştir. (Eski Türkçe denince ilmî araştırmalarda II. asır akla gelir.)

Türkçe'nin tarihî gelişim süreci üç devreye ayrılmaktadır.

5.1. Eski Türkçe Devresi:

Bu devrenin bilinen ilk metinleri 8. yüzyılda dikilmiş olan Orhun anıtlarıdır. Bu devre de içinde ikiye ayrılır.

Göktürkçe: Kendi yazımız olan Göktürk alfabesi kullanılmıştır. Bugüne kadar gelen en eski metindir. Göktürk yazısı ile yazılmış anıtlardır.

Uygurca: İslâmiyet'ten önceki bu Eski Türkçe devresinin Göktürk yazıtlarından sonraki yazılı ürünleri Uygur Türkçesi metinleridir.

Uygur Türkleri; Göktürklerin millî yazı dillerini bırakmış İranlılarla akraba olan bir kavim Soğdlar'ın yazısını ve Mani-Buda dinlerini kabul etmişlerdir. Eski Türkçe devresinin ikinci bölümünü teşkil eden Uygur Türkçesi ile yazılmış eserler dinî mahiyettedir.

5.2. Orta Türkçe Devresi:

Bu devrede gerek Türk dilinde, gerek Türk kültüründe önemli değişimler olmuştur. 10. asırda İslâmiyet resmen kabul edilmiş ve yazı olarak Arap harfleri alınmıştır. Bu devrede Karahanlı devletinin bulunması dolayısıyla Karahanlı Türkçesi de denmektedir. İslâmiyet'ten sonraki Türk edebiyatının ilk eseri Kutadgu Bilig'dir.

11. asırda yeni yazı dillerinin meydana gelme temayülü gösterdiği bir çağdır. Eski Türkçe devresindeki yazı dilinin ve bunun son safhası olan Uygur Türkçesi'nin bir devamı sayılmakla beraber zamanında Hakaniye Türkçesi diye adlandırılan Karahanlı Türkçesi, Doğu Türkçesi yazı dilinin başlangıcı olarak da kabul edilmektedir. Doğu, Batı ve Kuzey Türkçeleri olarak 13. asırdan itibaren ortaya çıkmaya başlayan yeni yazı dilleri devresi ile Eski Türkçe devresi arasındaki bu döneme; Orta Türkçe devresi veya geçiş devresi denmektedir.

5.3. Yeni Türkçe Devresi:

11. asrın yeni yazı dillerinin meydana gelme temayülü göstermeye başladığı Orta Türkçe devresini açıklarken işaret etmiştik. 13. asır sonlarına doğru, Doğu ve Batı Türkçe arasında yeni ve birbirinden farklı yazı dilleri meydana gelmeye başlamıştır. Doğu Türkçesi, Eski Türkçe'nin ve Karahanlı Türkçesi'nin bir devamı olarak ortaya çıkmıştır. Doğu Türkçesi, Orta Asya müşterek Türkçesi demektir. Batı Türkçesi, Oğuz Türkleri'nin konuşma diline dayanmaktadır. 13. asırdan itibaren yazı dili olarak kullanılmıştır. Batı Türkçesi iki koldan gelişmiştir. Bunları Osmanlı Türkçesi ve Azerî Türkçesi kabul edebiliriz. Bunlar arsındaki fark 15. asrın

sonlarında görülmüştür. Daha önce her iki yazı dili de aynı özellikleri taşımıştır. Doğu Türkçesi'nin bir de Kuzey kolu vardır. 15. asra kadar devam etmiştir. Doğu Türkçesi ile ilgili Kuzey Türkçesi'ni Kıpçak Türkleri'nin kullandıkları yazı dili oluşturmuştur. Kıpçak Türkçesi mahsullerine, Kuzey Afrika'da ve Mısır'da rastlanmaktadır. Daha sonra Kıpçakça, Oğuzca unsurlar olarak Batı Türkçesi ile birleşmiştir. Çağatayca öncesi, Doğu Türkçesi adı da verilmektedir. Çağatay Türkçesi 15. asırda edebiyat dili olarak Ali Şîr Nevaî tarafından kurulmuştur. 16. asırda Babür Şah Çağatay Türkçesi'nin büyük temsilcisidir. 17. asırda da Çağatay Türkçesi ile yazılmış bazı eserler bulunmaktadır. Çağatay Türkçesi'nin yerine Özbek yazı dili gelmiştir. Kuzey Türkçesi olarak Kıpçak Türkçesi'nden sonra Kırım ve Kazan Türkçesi'nin devam ettiğini görüyoruz. Batı Türkçesi iki koldan gelişmiş ve böylece bir edebiyat oluşmuştur. Osmanlı; Türkiye Türkçesi'nin tarihî devresini teşkil etmiştir.

Bugün yeni Türkiye Türkçesi kullanılmıştır. Azerî Türkçesi ise Kuzey ve Güney olmak üzere iki kolda gelişmiştir. Doğu Anadolu halk ağızları lehçe itibari ile Azeri Türkçesi'ne yakındır. Böylece Yeni Türkçe devresi 13. asırdan 1908'e kadar gelmiştir. Bunun kolları Osmanlı ve Azerî Türkçesi, Çağatay öncesi ve Çağatayca, Kıpçak Türkçesi ve Kazan Türkçesi'dir. Yeni Türkçe devresi bugünkü modern hâlini almıştır.”²¹

Edebî sanatların uygulama sahası ve tarihî kökeni ile ilgili muhalif görüşler bulunmaktadır. Bu fikrin desteklenmesi bakımından şu iki ifadenin incelenmesi yararlı olacaktır:

“Edebî sanat deyince hatırımıza ilk gelen Divan Edebiyatımız olur. Divan Edebiyatını takip eden Tanzimat Edebiyatı ve sonrasında da edebî sanatlara başvurulmuştur. Zira sözün güzellik kazanması açısından edebî sanatlar vazgeçilmez unsurlardır. Bizim lisanımız, günlük konuşmalarda bile mecaz, tevriye, kinaye, ta'riz, istiare gibi edebî sanatlar vasıtasıyla söze parlaklık kazandırmaya çok elverişlidir. Bu

²¹ <http://turkceetkinlik.blogcu.com/turkce-nin-tarihi-gelisimi/4216235> (11.10.2008)

bakımdan edebî sanatların lisan ve edebiyatımızda yeri pek büyüktür. Hele Divan edebiyatımıza ait bir parçanın zevkine edebî sanatları tanımadan varmak mümkün değildir.”²²

“Edebî sanatlar Türk edebiyatının ilk devirlerinden beri meydana getirilen eserlerde kullanılmıştır. Bugünkü eserlerimizde kullanılmaktadır. Gelecekte ortaya çıkacak eserlerde de kullanılacaktır. Bu hükme neye dayanarak varıyoruz? Acaba edebî sanatların bulunmadığı eserler mümkün değil midir? Bu soruya kolayca ‘Hayır, mümkün değildir.’ cevabını verebiliriz.”²³

Yukarıdaki ifadelerin ilkinde edebî sanatların esas itibarıyla Divan edebiyatı metinlerinde kullanıldığı/kullanılabileceği üzerinde durulmuştur. Elbette diğer edebî dönemlerde de edebî sanatlardan yararlanılacağı vurgulanmış; fakat yine de edebî sanatların tatbiki yönüyle Divan edebiyatının en uygun ortam olarak görüldüğü kabul edilmiştir. Karşılaştırma amacıyla çalışmamızda yer verilen ikinci paragrafta ise edebî sanatların kullanıldığı/kullanılabileceği metinlere ilk edebî dönemlerimizden günümüze dek uzanan geniş bir yelpazeden bakılmıştır. Bu bakış açıları aynı zamanda edebiyatçılarımızın, edebî sanatların tarihî kökenine olan bakışlarını da yansıtmaktadır. Nitekim ilk ifadede edebî sanatlar, daha çok Divan edebiyatının başlangıcına dayandırılırken ikinci ifadede bu tarih, ilk edebî örneklerimize kadar geriye götürülmüştür.

Tüm bu hususlar, bu çalışmanın bünyesinde hiyerarşik bir yapı gözetilerek sunulmuştur. Bir dil için ne kadar elzem olduğunu yukarıdaki paragraflarda da vurgulanan edebî sanatların tarihî gelişim sürecine, ortaya çıkışına, farklı görüşler tarafından nasıl yorumlandıklarına, öğrenciler için her bir edebî sanatın önemine ve en önemlisi de edebî sanatların metinleri anlama ve anlatmadaki yerlerine ayrıntılı olarak değinilmiştir.

²² Külekçi, s. 9

²³ İsa Kocakaplan, *Açıklamalı Edebî Sanatlar*, 6.bs., İstanbul 2008, s.7

II. BÖLÜM

1. YÖNTEM

1.1. Evren

“İlköğretim 6, 7, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerde Kullanılan Edebî Sanatların Metni Anlama ve Anlatmadaki Yeri” konulu tez çalışmamızın evreni; ülkemizdeki ilköğretim 6, 7, 8. sınıflarda okutulan Türkçe Ders Kitaplarıdır.

1.2. Örneklem ve Sınırlılıklar

İlköğretim 6, 7, 8. sınıflarda okutulan Türkçe Ders Kitaplarından. temin edebildiğimiz sekiz adet Türkçe Ders Kitabı ise örneklem olarak alınmıştır.

Söz konusu örneklem, aynı zamanda tez çalışmamızın önemli sınırlılıklarından birini teşkil etmektedir. Şöyle ki; Millî Eğitim Bakanlığı'nın eğitimde birlik ve fırsat eşitliği ilkesine bağlı olarak yurt genelindeki okulların tümünde aynı ders kitaplarını okutması sonucu farklı illerden pek çok okulla irtibata geçilmesine rağmen daha fazla kaynak temin edilememiştir. Bu nedenle ancak seçilen örneklemden elde edilen veriler çalışmaya yansıtılabilmektedir. Bu da örneklerin, elde edilen kitaplardakilerle sınırlı kalması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda anlatılan konunun iyice anlaşılabilmesi için şöyle bir yol izlenmiştir: Öncelikle konu başlığında yer alan edebî sanatın tanımı yapılmış, ardından o konuyla ilgili olabildiğince nitelikli örnekler seçilerek tez çalışmamıza dâhil edilmiştir. Son olarak ders kitaplarında yer alan edebî sanat örneklerinin, ilköğretim öğrencilerin anlama ve anlatımlarına olan katkıları açıklanmıştır. Böylece ders kitaplarındaki örneklere ek olarak çok daha farklı örnekler verilerek söz konusu sınırlılık aşılmış ve tez çalışmamız örnekler yönüyle de zengin hale getirilmiştir.

2. İLKÖĞRETİM 6-8. SINIF DERS KİTAPLARINDA EDEBÎ SANATLAR

İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında kullanılan edebî sanatlar ile bu sanatların sayısal değerleri farklılık göstermektedir. Bunun nedeni; ders kitaplarında yer alan metinlerin ve bu metinlerin ihtiva ettiği edebî sanatların birbirinden farklı oluşudur. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında yer alan edebî sanatlar ve bu sanatların sayısal değerleri aşağıda gösterilmiştir.

	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
Aliterasyon	5	8	12
Cinas	1		2
Hüsn-i Ta'lil	1	3	1
İntak (Konuşturma)	9	6	5
İrsâl-i Mesel			1
İstiare (Eğretileme)	12	2	8
İstifham (Soru Sorma)	37	33	36
Kinaye	1	1	4
Leff ü Neşr	1		2
Mecaz-ı Mürsel (Ad aktarması)	14	21	19
Mübalâğa (Abartma)	1	8	2
Nida (Seslenme)	20	13	21
Seci	28	32	41
Sehl-i Mümteni	1	2	6
Tariz (Taşlama)	4	2	5
Tecahül-i Arif	2	1	2
Tedric	1	1	5
Tekrir	46	47	56
Telmih (Hatırlatma)	2	10	9
Tenasüp (Uygunluk)	46	54	75
Teşbih (Benzetme)	28	6	18
Teşhis (Kişileştirme)	19	24	25
Tevriye (Amacı Gizleme)			3
Tezat (Karşıtlık)	13	15	33
Toplam	293	299	391

Bu tablo incelendiğinde edebî sanatların ders kitaplarında kullanılma oranlarının birbirlerinden farklı olduğu görülmektedir. Sözelimi telmih (hatırlatma) sanatı, 6. sınıf Türkçe Ders Kitaplarında 2, 7. sınıf Türkçe Ders Kitaplarında 10, 8. sınıf Türkçe Ders Kitaplarında ise 9 kez kullanılmıştır. Bu farklılığın en önemli nedeni, ders kitabına dahil edilen metnin türüdür. Örneğin şiir türündeki metinlerde aliterasyon gibi şiire dayalı edebî sanatlar daha çok kullanılırken, nesir türündeki metinlerde seci gibi nesre dayalı edebî sanatlar daha çok kullanılmaktadır. Bazı edebî sanatlar da bazı ders kitaplarında hiç yer almamaktadır. Örneğin tevriye (amacı gizleme) sanatı, İlköğretim 8. sınıf Türkçe Ders Kitaplarında 3 kez kullanılmış; buna karşın İlköğretim 6. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında hiç kullanılmamıştır. Bunun nedeni adı geçen edebî sanatın kullanılabilceği metinlere 6. ve 7. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında yer verilmemiş olmasıdır.

2.1. Aliterasyon:

Şiirde aynı ünsüz harflerin tekrarlanmasıyla oluşan ahenge “**aliterasyon**” denir.²⁴

Bu söz sanatı bilhassa şiirdeki ahengin öğrencinin zihninde yer etmesi açısından son derece önemlidir. Zira şiir geçmişten günümüze ses ve sözlerden oluşan ahenksel bir bütün olarak tanımlanmıştır. Bu yönüyle düşünüldüğünde aliterasyon, şiirin edebî fonksiyonunu yerine getirmesinde en önemli vasıtalarından biri olmuştur.

Bunun yanı sıra aliterasyon sanatının tam manası ile anlaşılabilmesi için asonans sanatının da bilinmesinde fayda vardır. Asonans, sesli harflerin tekrarlanmasıyla meydana gelen söz sanatıdır. Tanımdan da anlaşılacağı üzere her iki sanat da (aliterasyon ve asonans) paranın iki yüzü gibi aynı amaca hizmet etmektedir.

“Dest-bûsı arûzsıyla ölürsem dûstlar
Kûze eylen toprağım şunun anunla yâre şu”²⁵

²⁴ <http://www.yenimakale.com/edebiyat/1949-aliterasyon.html> (12.07.2009)

²⁵ <http://www.uludagsozluk.com/k/dest-busi-arzusiyle-ger-olsem-dostlar/> (17.12.2007)

Dostlar, elini öpmek arzusu ile ölürsem/ Toprağımdan kâse yapın, onunla yâre “Peygamberimize” su ikram edin anlamındaki bu beyitte “s” ve “û” sesleri ahenk meydana getirecek şekilde tekrarlanıyor. Dolayısıyla iki sanat (aliterasyon ile asonans) birlikte vardır. Aşağıdaki mısralarda ise aliterasyon daha belirgindir:

“....

Uzanıverse gövdem **taş**lara boydan boya,

A**l**sa bu soğ**u**k **taş**lar a**l**nımda**k**i a**t**e**ş**i

Da**l**ıp so**k**a**k**lar kadar esrar**l**ı bir uy**k**uya

Ö**i**se ka**d**ırım**l**arın **k**ara sevda**l**ı e**ş**i

....”²⁶

“t”, “ş”, “l”, “k” ünsüzlerinin tekrarı şiirde kendine has bir ahenk oluşturuyor. İşte aliterasyon kelimelerin mana değil söz özelliklerine dayandığı için söz sanatlarından. Şairin ahengi düşünerek bu yola başvurması, yani fikrî bir çaba sarf etmesi dolayısıyla da fikre bağlı sanatlardandır.”²⁷

“**K**ara top**r**ak içinde **k**ara **k**ar**ı**ncayı **k**ar**l**ık gecede gör**ür**.”

dizesinde “k” ve “r” seslerinin tekrarından kaynaklanan bir aliterasyon sanatı vardır. Yukarıdaki mısradaki geçen seslerin sık sık tekrar edilmesi dizinin ahengini arttırıcı bir rol üstlenmiş ve bu yönüyle de aliterasyon sanatına örnek olmuştur.

2.1.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Aliterasyon Örnekleri:

“Vurulmuşum toprağına taşına

Yerde gezen**n**, gökte uçan**n** kuşuna.

Bahar**ın**a, yaz**ın**a, kara kış**ın**a

²⁶ http://www.siiirdefteri.com/index.php?sayfa=siir&siir_id=112 (11.04.1999)

²⁷ Kocakaplan, s.22

Vurulmuşum.
Eli kalem, eli kazma, eli kürek tutan,
Yüzü toprak kokan,
Sınırlarında omuz omuza yatan
İnsanlarına...
Benim iyi yürekli kardeşlerim
Hep senin dostlarıdır,
Benim çiğdem kokulu memleketim.
Ekin biçtim tarlalarında demet demet,
Kaval çaldım, koyun güttüm yaylalarında;
Tuza bandım ekmeğimi.
Kolumu yastık yaptım düzünde, bayırında.
Kesemde bereket, gönlümde servetim,
Dizimde kuvvet, torbamda katık;
Damarlarımda dolaşan memleketim.

Gözlerin ne güzel deniz mavisi,
Ormanlar urban olmuş yeşil yeşil;
Uzanır kolların nehirler boyu,
Sıcak kucağında saadetim.
Benim çiğdem kokulu memleketim.
Nice türküler yakıldı senin için;
Destanlar yazıldı, bayrak bayrak,
Davullar vuruldu, dize geldi zeybeklerin.
Kapıda nöbet tuttu yıllar yılı,
Gençliğim, heyecanım, gayretim.
Gözümde nur, içimde sevgi,
Elimde saz, dilimde türkü memleketim.
Türkiye, doğduğum,
Türkiye, doyduğum,

Türkiye, konduğum yurt!
Sevgim, inancım, özlemim!
Beşğimi salladın, sendedir mezarım,
Sen, gönlümde yatan memleketim!”²⁸

Yukarıdaki şiirde kimi zaman bent içindeki mısralar arasında kimi zaman da mısra içinde aynı ses ile hecelerın kullanılması suretiyle aliterasyon ve asonans sanatları kullanılmıştır. “Türkiye” isimli şiir yüksek sesle okunduğunda aliterasyon sanatının şiire neler kattığı çok daha iyi anlaşılmış olacaktır. Nitekim bu edebî sanat daha çok sese hitap etmektedir. Buradaki şiirde de olduğu gibi bazı şiir örnekleri hamasî duygular barındırmaktadır ve bu gibi metinlerin vermek istediğı duygular ancak seslerin ahenkli bir bütün oluşturacak şekilde tekrarlanmasıyla sağlanabilir.

“Ne oldu çocukluğum?
Köşelerde nefes nefes koştüğüm
Odalar?
Ortalarında tahta at koşturduğum
Geniş sofalar?
Sofalarda gizli yuvalarım, gizli yerlerim?..
Hani benim kurşun askerlerim?
Bir oda içinde kurduğum şehir,
Geçtiğim nehir?..

Hani benim hayallerim, emellerim,
Suya girince balık sandığım ellerim?
Bir leğende bir deniz gören ben,
Bir leğende Çin’e varan yelken?
Beni ufuklardan ufuklara götüren,
İçine binmeden bindiğim tren?..

²⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; Türkiye, Koza Yay., Ankara 2008, s. 11-15

Hani benim sevgilerim, kinlerim,
Yüzünde yüzümü gösteren potinlerim?
İçine girmeden girdiğim ev gibi
Yüzünü görmeden gördüğüm misafir?..

Ah! Ne beyazdı yelkenim,
Ne güzeldi evlerim benim,
Ne ufaktı potinlerim,
Ne minikti ellerim benim!

Nerdesin çocukluğum,
Küçüklüğüm nerdesin?
Bir metrede bin metre koşan tahta atım,
Bir metrede bir dünya gören saltanatım,
Her zaman her yeri alan kurşun askerim,
Evlerim, potinlerim
Nerdesiniz?
Bana şimdi bir uzak,
Bir uzak yerdesiniz!
Nerdesiniz?..

Elimde ne ev kaldı,
Ne evin yeri kaldı,
Sırtımda kumaş değil,
Bir ince deri kaldı
Ayağımdan potinler
Gitti, izleri kaldı.^{»29}

Cevdet Kudret Solok tarafından kaleme alınmış olan yukarıdaki şiirde

²⁹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocukluk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 62, 63

özellikle “ğ”, “m”, “i”, ve “n” sesleri ile “den”, “dan” hecelerinin bazen aynı dizede bazen de aynı bendin içinde yer alan farklı dizelerde tekrarlanmasıyla aliterasyon sanatı kullanılmıştır. Söz konusu şiir ilköğretim 7. sınıfta okutulmaktadır. Bu çağdaki çocuklar, anlamdan çok ses ve ahenk ile iştigal etmektedirler. Bu nedenle okudukları metinlerde ses uyumu ihtiva eden buna benzer sanatların kullanılması öğrencilerin metinlere olan ilgisinin artmasında çok önemli bir işlev yüklenmiş olacaktır. Bu da özellikle Türkçe ders kitaplarında aliterasyon sanatının kullanıldığı örnek metinlerin yer alabilmesiyle mümkündür.

“Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan
Gözletme yolları gel deyi yazmış
Sivri alan köyünden bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış

Beserek'te lale sümbül yürüdü
Gül dedeyi çayır çimen büdüdü
Karataş'ta kar kalmadı eridi
Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış

Eğlenme gurbette yayla zamanı
Mevla'yı seversen ağlatma beni
Benek benek mektupcadır nişanı
Gözyaşım mektupla pul deyi yazmış

Veysel bu gurbetlik kar etti cana
Karıştır göçünü ulu kervana
Gün geçirip fırsat verme zamana
Sakin uzanmasın yol deyi yazmış”³⁰

³⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 13

Şiirde altı çizili sesler dize içinde ahenk oluşturmaları yönüyle aliterasyona örnek olarak gösterilebilir. Yalnız buradaki aliterasyon, ilk örnekten farklı olarak seslerden değil; hecelerden oluşmuş bir yapı arz etmektedir.

“Vazgeçilmez üç varlığım benim
Ulusm, yurdm, cumhuriyetm

Sen ey beni yaşatan sınırsız güç,
Ey düşlerimin gelini,
Gel, bir de benim gözümle gör,
İçime diktığım ölümsüz heykelini:

Ak mermerden heykeline başladım,
İki kor parçasından işledim gözlerini.
Zonguldak’ın maden ocaklarından çıkardım,
Alın terini.

Başına taç yaptım Kırşehir taşlarından,
Alnına buz ilettim Ağrı yamaçlarından.

....

Bağlayıp tellerinene, gönlümün bütün umutlarını,
Erciyes’in bulutlarını,
Saçların diye döktüm omuzlarına.
Özentim yok benim Sicilya Kızları’na...”³¹

Bu şiirde, diğerlerinden farklı olarak asonans örnekleri daha çok yer almaktadır. Yine burada sesli harflerin kullanılması da tıpkı aliterasyonda olduğu gibi şiirin akıcılığını arttırması yönüyle öğrencilerdeki şiir sevgisini arttırıcı bir işlev üstlenmektedir. Sesli harflerin bazen mısralarda bazen de dörtlüğün bütününde

³¹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Ellinci Yıl Türküsü*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 42, 43

kullanılmasıyla yapılan bu söz sanatı da yine şiirin okunuştaki akıcılığını arttırmaktadır. Şiir kavramının “Vezin, uyak, ses uyumu gibi duygulandırıcı öğelerle süslenmiş olup güzel imgeler taşıyan sanatlı söz, koşuk, deyiş.³²” şeklinde tanımlandığı düşünüldüğünde bu söz sanatının şiirin amacına olan katkısı daha iyi anlaşılabilir olacaktır. Nitekim şiir sadece mesaj verici bir iletişim aracı değil, aynı zamanda seslerden örülür ahenkli bir yapıdır. İşte söz konusu ahenk aliterasyon ya da asonans gibi sese dayalı söz sanatlarının kullanılmasıyla kendini daha iyi göstermiş olacaktır. Bu fikir kapsamında aşağıdaki şiiri inceleyelim:

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Sular dibinde mâhiyle
Sahralarda âhû ile
Abdal oldum yâhû ile
Çağırayım Mevlâm seni

Gökyüzünde İsa ile
Tur Dağı'nda Musa ile
Elindeki âsâ ile
Çağırayım Mevlâm seni
Yunus okur diller ile
Ol kumru bülbüller ile
Hakkı seven kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni³³

³² Kemal Demiray, *Türkçe Sözlük*, 5.bs., Ankara 1969, s. 698

³³ Örskaya, s.73

Bu şiirdeki altı çizili sesler, hem şiirin ilahî havasını arttırmış hem de dinleyenlerin kulaklarında ahenkli bir tını oluşmasını sağlamıştır. Bilhassa ilköğretim dönemindeki öğrenciler için bu husus, şiirin vazgeçilmez unsurlarından biridir. Nitekim ilköğretim dönemi öğrencileri, şiiri daha çok sese dayalı bir bütün olarak algılamaktadırlar. Adı geçen bütünlük ilerleyen dönemlerde anlama dayalı bir gelişim gösterse de ilköğretim dönemindeki öğrenciler için ahenkli ve betimleyici özellik taşıyan metinler daha çok ilgi görmektedir. Bu nedenle aliterasyon ve asonans gibi edebî sanatlar bu dönemdeki öğrencilere şiir türlerini sevdirmek açısından son derece önemlidir.

Bazı şiirlerdeki aliterasyonlar, şiirin bölümleri içinde farklı seslerle oluşmuş olabilmektedir. Her bir bölüm içinde (beyit, dörtlük, bent gibi), bir önceki bölümden farklı sesler kullanılarak bu sanat icra edilmiş olabilir. Bu kapsamda aşağıdaki şiiri inceleyelim:

“Ne bulutlar gitti, ne padişahlardan birhaber geldi.

Kemal Paşa derler birh yiğit vardı.

Bu seferh de millet türkülerle Kemal Paşaya haber saldı.

Kemal Paşa, yenilmez yiğit, şanlı komutan!

Savaş girer gibi yetiş bize!

Yetiş bize, çöllerde bile olşan!

İnanç doldur, güç doldur içimize!

Bin kere yurdumuzu kurtaran!

Bir görseydin ağlardın hâlimize!

Kuşun kanadında türküler

Kemal Paşanın gönlüne vardı,

Cevabından önce kendi geldi.

Bir gemi yanaştı Samsun'a sabaha karşı,
Selâm durdu kayıġı, çaparı, takası,
Selâm durdu tayfası.

Bir duman tüterdi bu geminin bacasından, bir duman n,
Duman değildi bu!
Memleketin uçup giden kaygılarıydı.
Samsun limanına bu gemiden atılan
Demir değil!
Sarılan anayurda,
Kemal Paşanın kollarıydı.
Selâm vererek Anadolu çocuklarına
Çıkarken yüce komutan,
Karadeniz'in hâlini görmeliydi.

Kalkıp ayaġa ardısıra baktı dalgalar
Kalktı takalar,
İzin verseydi Kemal Paşa
Ardından gürleyip giderlerdi.
Erzurum'a kadar.

Bu ne inançtı ki, Kemal Paşa
Atının teri kurumadan
Sürüp geldin yeni yeni savaşların peşinde

Bir selâm gibi gitti Erzurum'a,
Bin selâm gibi geldi Sivas'a Erzurum'dan.
Dağlar alçaldı yol vermeġe,
Temizlendi ılıkımından karından.

Analar, bacılar yola döküldü,

Cephane taşıdı arkasından.
Irmaklar suyundan faydalandı,
Ağaçlar dalgasından.

Yer gök inledi bir yol daha
Kurtuluş savaşından.
Düşman koymuş meydanları kaçıyordu.

Kattı Kemal Paşa'nın ordusu düşmanı uğruna
Pişman eti anasından doğduğuna.
Çevirdi Sakarya, çevirdi süvariler,
Veryansın etti topçu,
Veryansın etti piyadeler.

Kattı Kemal Paşa'nın ordusu, sürdü gitti,
Yetiştikçe vurdu düşmana.
Hayın düşman sarhoş gibi sallana sallana
On beş günde İzmir'i dar buldu,
Ölen kurtuldu, sağ kalan teslim oldu.

Kaçtı gemiler.
Alın sargılı, kolu sargılı, boynu sargılı,
Ahmet'ler, Bekir'ler, Ali'ler,
Mahmut'lar, Kâzım'lar, İsmail'ler
Peşlerinden yettiler,
Diz çöküp Koridonboyu'na
Ta yürekten çekip tetiği
Gemilere yaylım ateş ettiler.

Bu ne inançtı ki, Gazi Paşa!
Atının teri kurumadan
Sürüp gittin yeni yeni savaşların peşinde.

Sana borçluyuz ta derinden
Çünkü yurdumuzu sen kurtardın
Haşta, yorgun düşmüştük
Yaralarımızı iyice şardın ..

Yiğittin, inanç doluydun, yapıcıydın
Sanatkardın, denizler kadar engin
Kimşenin görmediğini görürdü
Sevgiyle bakan gözlerin ..
Dedin ki: Bu millet, bu büyük millet
Yüzyıllar boyu geri kalmış
Bu yurt, bu güzel yurt, bizim yurdumuz
Her yanından yaralar almış ..

Dedin ki: Bir güzel savaşmalı
Kurmak için yeniden
Bilgiyle, inançla, coşkunlukla
"Öğün, çalış, güven" ..

Sana borçluyuz ta derinden
Işığsın bu yurdun
Dilimizi, ulusallığımızı öğrettin bize
Çünkü cumhuriyetimizi sen kurdun ..

Hürriyeti sen yaydın içimize
Halkçıyız dedin halk içinden
İnançta hür yetiştirdin bizi

Borçluyuz sana ta derinden ..

Devrimlerle yüceltti, çok yüceltti
Bu milleti temiz ellerin
Sana borçluyuz ta derinden
En büyüğü Mustafa Kemal'lerin!"³⁴

Bu şiirdeki aliterasyon ve asonanslar farklı seslerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Elbette bu durum adı geçen sanatların değerini kaybetmesine yol açmaz. Nitekim bu edebî sanatlar sayesinde öğrenciler şiirin müzikalitesini çok daha iyi anlamış olacaktırlar. Zira art arda gelen sesler, doğal bir ahenk oluşturmaktadırlar.

“Düşün, düşün ki anne ben daha çok küçüğüm,
Ilık ellerimden tut, beraber götür beni,
Oyuncağcida büyük mavi bir gemi gördüm,
İşlenmiş, dalgaların köpüğüyle yelkeni.

Şu renk renk toplara bak, anne, ne güzel renk renk
Dönüyor içimde bir bayram yeri dönüyor,
Yuvarlanıyor gönlüm şu uçan toplara denk,
Bir yokuştan koşarak kalbim sana iniyor.

Kan değil, zafer akar benim savaşlarımda,
Hürriyet için ölür genç kurşun askerlerim,
İnsanlığın cenneti saklı göz yaşlarımda,
Yeni bir bahar çağı getirecek zaferim!

³⁴ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 38- 41

Korkma, korkma kaçmam ben, tahta atımla dağa,
Senden daha güzel bir dağ var mı rüyalarında?
Niçin uğraşsın küçük kuş yurdundan kaçmağa,
Yaşarken annesinin yeşerttiği kırlarda?

Kırılır, bütün iyi oyuncaklar kırılır,
Çocuk kalplerinden mi yaparlar hep onları,
Niçin oyun biterken en sonra hatırlanır,
Hâtıralarımızın en tatlı oyunları?

Satılır mı zengin bir oyuncakçıda söyle,
Anne, dün okuduğun masaldaki güzel kız?
Yeter, altın bir kalbim olsun, Tanrıdan dile,
Bütün zenginliğimi verir onu alırız.³⁵

Ceyhun Atıf Kansu'nun yazdığı yukarıdaki şiirde (Çocukluk Aşkı) yer alan altı çizili sesler ile aliterasyon sanatı uygulanmıştır. Bu sanat sayesinde öğrenciler şiirdeki akışkanlığı çok daha iyi anlayabileceklerdir. Çocukluk dönemlerini kısa bir süre önce geride bırakıp gençliğe adım atmış olan öğrenciler aliterasyon sanatı sayesinde şiirin vermek istediği duygusallığı, akıcı bir üslup aracılığıyla daha iyi içselleştirmiş olacaklardır.

“Kirazın derisinin altında kiraz
Narın içinde nar
Benim yüreğimde boylu boyunca
Memleketim var
Canıma ciğerime dek işlemiş
Canıma ciğerime
Sapına kadar.
Elma dalından uzağa düşmez

³⁵ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; Çocukluk Aşkı, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 70, 71

Ne yana gitsem nafile.
Memleketin hali gözümden gitmez
Binbir yerimdenn bağlanmışım
Bundan ötesine aklim ermez.

Yerliyim yerli olmasına
İlmik ilmik, damar damar
Yerliyim.

Bir dilim Trabzon peyniri
Bir avuç tiftik
Bir çimdik çavdar
Bir tutam şile bezi gibi
Dışimdenn tırnağıma kadar
Ressamım.

Yurdumun taşından toprağından şurup gelir nakışlarım
Taşıma toprağıma toz konduranın
Alınını karışlarım.

Şairim şair olmasına
Canım kurban şiirin gerçeğine hasına
İçerisine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum
Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter
Eğri büğrü, kör topal kabulüm
Şairim

Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası
Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım
Şairim

Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde bulmuşum
Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim
Onlarla ağlamış, onlarla gülmüşüm.

Hey hey, yine de hey hey
Salınsın türküler bir uçtan bir uca
Evelallah hepsinde varım
Onlar kadar sahici
Onlar kadar gerçek
İnsancasına, erkekçesine
"Bana bir bardak su" dercesine
Bir türkü söylemeden gidersem yanarım.

Ah bu türküler
Türkülerimiz
Ana südü gibi candan
Ana südü gibi temiz
Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.
Ah bu türküler,
Köy türküleri
Dilimizin tuzu biberi
Memleket ahvalini onlardan sor
Kitaplarda değil, türkülerde ara Yemen'i
Öleni, kalanı, gidip gelmeyi...
Ben türkülerden aldım haberi.
Ah bu türküler, köy türküleri
Mis gibi insan kokar, mis gibi toprak
Hilesiz hurdasız, çırılçıplak
Dişisi dişi, erkeği erkek
Kaşı kaş, gözü göz, yarası yara
Bıçağı bıçak.
Ah bu türküler, köy türküleri
Karanlık kuyularda açılmış çiçekler gibi
Kiminin reyhasından geçilmez

Kimi zehir, kimi zemberek gibi.

Ah bu türküler, köy türküleri
Olgun bir karpuz gibi yarılır içim
Kan damlar ucundan, mürekkep değil
İşte söz, işte ses, işte biçim:
"Uzun kavak gıcım gıcım gıcılar"
İliklerine kadar işlemiş sızı
Artık iflah olmaz kavak ağacı
Bu türkünün yüreğinde sancı var.

Ah bu türküler, köy türküleri
Ne düzeni belli, ne yazanı
Altlarında imza yok ama
İçlerinde yürek var
Cennet misali sevişen
Cehennemler gibi dövüşen
Bir çocuk gibi gülüp
Mağaralar gibi inleyen
Nasıl unuttur nasıl
Ömründe bir defa
Kazım'ın türküsünü dinleyen?"³⁶

Yukarıdaki şiir, türkülerin sıcaklığını, samimiyetini ve millî hisler barındırmasını anlatmak üzere kaleme alınmıştır. Öğrenciler, bu gibi tanıtıcı metinleri okurken, okudukları metinlerin akıcılığına farkında olarak ya da olmayarak dikkat etmektedirler. Bu şiirde kullanılan aliterasyon sanatı bu yönüyle öğrencilerin dikkatlerini metne çekecek ve anlatılmak istenenler daha iyi anlaşılabilir olacaktır.

Aşağıdaki şiirde ise daha çok asonans örnekleri görülmektedir.

³⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Türküler Dolusu*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 72- 75

“Ey mavi göklerin beyaz ve kıızı süsü...
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü,
Işık ışık, dalga dalga bayrağım.
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.

Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun yuvasını bozacağım.
Dalgalandığın yerde ne korku ne keder...
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar;
Yurda ay yıldızın ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızılığında ısındık;
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün
Gölgene sığındık.

Ey şimdi sürgün, rüzgârlarda dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.

Tarihim, şiiirim, şerefim, her şeyim;
Yer yüzünde yer beğen
Nereye dikilmek istersen

Söyle, seni oraya dikeyim!³⁷

Bu şiirin genelinde asonans sanatı kullanılmıştır. Asonans sanatı, bu şiirdeki hamasî duyguları, öğrencilerin zihninde daha kalıcı hale getirmiştir. Nitekim sesli harflerin peş peşe tekrarlanması şiirdeki ahengin sesli bir biçimde gözler önüne serilmesini mümkün kılmaktadır.

“Uygarlık denilen yüce hedefe,
Varmayı öğretti bize Atatürk.
Çağdaşlık yolunda şana, şerefe,
Ermeyi öğretti bize Atatürk.

İşgal edilince yurdun her yanı,
Bin düşmanı yendi Türk'ün bir canı,
Alıp ele yeni baştan vatanı,
Kurmayı öğretti bize Atatürk.

Biri hilal oldu, biri yıldızı,
Bayraklaştı yurdun oğulu, kızı,
Bayrağımız için al kanımızı,
Vermeyi öğretti bize Atatürk.

İlkeleri birer sarsılmaz kaya,
Devrimler yapıldı arka arkaya,
Dostluğu barışı milli halkaya,
Örmeyi öğretti bize Atatürk.

Umutla bakarken gelecek güne,
Bağlanıp kalmadık geçmişe, düne,
Kafayı daima ilime, fene,
Yormayı öğretti bize Atatürk.

³⁷ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; Bayrak, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 70, 71

Bilimin ışığı açarrken yolu,
Bilgiyle ışıdı Şu Anadolu,
Sevgiyle öksüzü, yetimi, dulu,
Sarrmayı öğretti bize Atatürk.

Çokkları düşündük, bakmadık aza,
Hizmet için koştuk hep yurdumuza,
Kadın, erkek hergün omuz omuza,
Durmayı öğretti bize Atatürk.

Eğitim verirken yaşlıya, gence,
Gençleroldu yarın için güvence,
Okullar bir demet, çocuklar gonca,
Dermeyi öğretti bize Atatürk.

Bilimde, teknikte kalmadık geri,
Harcadık emeği, akıttık teri,
Cehalet denilen paslı çemberi,
Kırmayı öğretti bize Atatürk.

Yollar yapılırken ovaya, dağa,
Kalkındı ülkemiz baştan ayağa,
En önde koşarak gelecek çağa,
Girmeyi öğretti bize Atatürk.

Yaşatacağız biz seni elbette,
Bu canlar durdukça kemikte, ette,
Tüm güzellikleri Cumhuriyet'te,
Görmeyi öğretti bize Atatürk.³⁸

³⁸ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 26, 27

Yukarıdaki şiirin genelinde r, k sesleriyle yapılan bir aliterasyon sanatı vardır. Bunun nedeni her dörtlüğün sonunda aynı cümlenin (... öğretti bize Atatürk) kullanılmasıdır. Bu şiir tekniği şiirin anlatım gücünü, buna bağlı olarak da aliterasyon sanatının öğrencilerin metinleri anlamalarına olan etkisini kuvvetlendirmektedir.

“İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Önce hafiften bir rüzgar esiyor
Yavaş yavaş sallanıyor
Yapraklar, ağaçlarda;
Uzaklarda, çok uzaklarda,
Sucuların hiç durmayan çingirakları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Kuşlar geçiyor, derken
Yükseklerden, sürü sürü, çığlık çığlık.
Ağlar çekiliyor dalyanlarda
Bir kadının suya değiyor ayakları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Serin serin Kapalıçarşı
Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa
Güvercin dolu avlular
Çekiç sesleri geliyor doklardan
Güzelim bahar rüzgarında ter kokuları
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Başımda eski alemlerin sarhoşluğu
Loş kayıkhaneleriyle bir yalı

Dinmiş lodosların uğultusu içinde
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Bir yosma geçiyor kaldırımdan
Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.
Bir şey düşüyor elinden yere
Bir gül olmalı
İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı
Bir kuş çırpınıyoru eteklerinde
Alnın sıcak mı, değil mi, biliyorum
Dudakların ıslak mı, değil mi, biliyorum
Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından
Kalbinin vurusundan anlıyorum
İstanbul'u dinliyorum.³⁹

Bu şiirde r sesinin belirli aralıklarla kullanılmasıyla aliterasyon sanatı uygulanmıştır. Bu ses cümledeki değişik sözcük türlerine gelerek şiirdeki akıcılığı arttırmıştır. Aliterasyon sanatı burada öğrencilerin şiirdeki şekil ve anlam bütünlüğünü sağlaması yönüyle önemi asla yadsınamayacak bir katkı sağlamıştır.

2.2. Cinaz:

Yazılışı ve söylenişi aynı; ama anlamı farklı olan iki sözcüğü bir arada bulundurma ve kullanma sanatıdır.⁴⁰

³⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; İstanbul’u Dinliyorum, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 16, 17

⁴⁰ <http://sozluk.bilgiportal.com/nedir/cinas> (17. 01.2003)

Ey kimsesizler, el ver **kimsesizlere**
Onlardır ancak el verecek **kimse sizlere**⁴¹

Yahya Kemal'in yukarıda yer alan beyitindeki altı çizili iki sözcükten ilki kimsesi olmayan kişi anlamındadır. Altı çizili ikinci kelime grubu ise "size yardım edecek kişiler" anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Görüldüğü gibi yazılışları aynı, anlamları farklı olan bu sözcükler cinas sanatını oluşturmaktadır.

Sözcükler kimi zaman cümle içindeki kullanım yerlerine göre anlam değişimine uğrayabilmektedir. Buradaki belirleyici unsur cümledir. Yani sözcüğün ihtiva ettiği anlamı, içinde yer aldığı cümleden ayrı düşünmek öğrencilerin yanlışya düşmesine neden olabilir. İşte öğrencilerin söz konusu yanlışya düşmemesine yardımcı olabilecek önemli edebî sanatlardan biri cinastır. Aynı zamanda cinas, öğrenciler açısından sesteş (eş sesli) sözcüklerin en güzel örneklerini barındırması yönüyle de göz ardı edilemeyecek bir söz sanatıdır.

"Niçin kondun a bülbül kapımdaki **asmaya**
Ben yarimden ayrılmam götürseler **asmaya.**"⁴²

dizelerindeki altı çizili sözcüklerden ilki geniş yapraklı bir kültür bitkisi, ikincisi de "as-" fiilinin çekim eki almış şeklidir.

"Böyle bağlar
Yâr başını böyle **bağlar**
Gül açmaz, bülbül ötmez
Yıkılsın böyle **bağlar**"⁴³

dörtlüğündeki altı çizili ilk sözcük "bağla-" fiili iken ikinci sözcük isim olarak kullanılmış ve cinas sanatına örnek olmuştur.

⁴¹ Yahya Kemal Beyatlı, Bitmemiş Şiirler, İstanbul Fetih Yay., 2. bs., İstanbul 1997, 26

⁴² <http://www.rehberim.net/forum/turkce-edebiyat-415/70542-siirde-kafiye-ve-redifler.html>
(12.04.2010)

⁴³ <http://www.sarki-sozleri.net/celal-guzelses-boyle-baglar> (29.08.2007)

2.2.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Cinas Örnekleri:

“Bir gün hayvanlar
Kendileriyle ilgili
Gülmece öyküleri yazan
La Fonten’i
Ormanda yakaladılar.

Ve onu doğruca götürüp
Yargılamak için
Orman mahkemesine çıkardılar.

Aslan yargıçtı.
Sordu: ‘La Fonten,
Ne istiyorsun bizlerden?
Neden bizleri
İyiler kötüler,
Aptallar akıllılar,
Güzeller çirkinler,
Tembeller çalışkanlar, diye
İkiye bölüp
Birbirimize düşürüyorsun?’

‘Hem sen bu öyküleri
Yazmadan önce
Hiçbir insan bizim için
Böyle düşünmez,
Hiçbir hayvan da bu denli
Birbirine
Düşman kesilmezdi.’

‘Sen yazmadan önce
Eşek, eşek değildi;
Daha bürünmemişti benim postuma,
Taşımazdı insanların yükünü.
Karınca da bu denli cimri değildi...
Ve yaz günleri çalışırken
Türüler söylediği için kendisine,
Her zaman yardım ederdi
Ağustos böceğine.’

‘Bizlerden ne kötülük gördün ki,
Hepimize böyle kendince
Ön adlar takıyor
Büyükleri, çocukları
Bize güldürüyorsun?’⁴⁴

Yukarıdaki şiirin beşinci bendindeki altı çizili cümlelerin ilki çoğunlukla yük taşımakta kullanılan ehlileştirilmiş bir hayvana işaret etmektedir. Oysa altı çizili ikinci kelime, mecaz anlamda “her denileni sorgusuz yapan, aptal, budala” şeklinde kullanılmıştır. Görüldüğü gibi yazılışları aynı olmasına rağmen farklı anlamlar ihtiva eden bu iki sözcük cinas sanatına örnek teşkil etmektedir. Belki akıllara cinas sanatının kullanımında sözcüklerin birinci anlamlarının dikkate alınması gerektiği hususu gelebilir. Her ne kadar bu sanatta çoğunlukla sözcüklerin ilk anlamları arasındaki ilişki dikkate alınmış olsa da bu kullanım, kural niteliğinde değildir. Bu edebî sanat öğrencilerde ayrı anlamlara gelebilecek aynı kelimelerin dilimizde bulunduğunu öğretecektir. Bu da adı geçen nitelikteki kelimelerin cümle içindeki kullanımlarına göre anlam değişikliklerine uğrayabildiklerinin göstergesidir. Dolayısıyla ilköğretim dönemi öğrencilerinin bu kullanımları içselleştirmeleri, cinas sanatı sayesinde mümkün olacaktır.

⁴⁴ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *La Fonten Orman Mahkemesinde*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 13

“Evvel zaman içinde
Ağustosta, sıcakta
Bir tarlada doğmuşum
Elimden tutmuş güneş
Rüzgâr salıncak olmuş
Avunmuşum

Arsız bir kara sinek
Uzun ve titrek
Ninniler söylemiş
Kağnıların serin gölgesinde
Uyumuşum

Bakıp dururken karıncalara
Zevale ermiş güneş
Ekinler biçilmiş tarlalar تنها
Değirmenler **dönmüş**
Devran **dönmüş**
Vakt ermiş
Yürümüşüm

Düşmüşüm bir kuşun peşine
O gitmiş ben gitmişim
Kuş beni çoban sanmış
Aldatıp kandırarak
Konup bir kayanın başına
Cik demiş kuş
Cik cik demiş
Daha bu çocuk demiş
Birden uçup gitmiş
Bakmadan arkasına

Ve cemreler düşünce suya, toprağa
Bir düdük yapmışım söğüt dalından
Çınlamış el oba
Dağ taş çınlamış
Ardımca melemiş kuzular
Karakoyunu suya indirmişim
Uzun ince havalarla

Konaklar yapmışım çalı çırpıdan
Camlarına vurmuş kuşluk güneşi
Ve çamurdan kağnılar
Tekerleri kocaman
Kısmet olmamış oturmak
Binmek kısmet olmamış
Çabucak büyümüşüm.⁴⁵

Bu örneğimizde yer alan altı çizili sözcüklerden (dönmüş) ilki değirmenlerin altlarına konulan mahsulleri ürüne çevirmek maksadı ile devinim hâlinde olduğunu anlatmak için kullanılmıştır. Aynı sözcük ikinci kullanımında zamanın, devrin değişmesi anlamında kullanılarak cinas sanatına örnek olacak şekilde kullanılmıştır. Burada öğrenciler yazılışı aynı olan fiillerin, anlam yönünden farklı kullanılabilecekleri bilgisini öğrenerek, bunu günlük konuşmalarına da rahatlıkla uygulayabileceklerdir. Nitekim adı geçen edebî sanat günlük konuşmalarda da sıklıkla kullanılmaktadır.

“Yeni mektup aldım **gül** yüzlü yârdan
Gözletme yolları gel deyi yazmış
Sivri alan köyünden bizim diyardan
Dağlar mor menevşe **gül** deyi yazmış.

⁴⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Geçmiş Zaman Şiirleri*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 12-13

Beserek'te lale sümbül yürüdü
Güldede'yi çayır çimen bürüdü
Karataş'ta kar kalmadı eridi
Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış.

Eğlenme gurbette yayla zamanı
Mevla'yı seversen ağlatma beni
Benek benek mektuptadır nişanı
Gözyaşım mektupta pul deyi yazmış.

Kokuyor burnuma Sivri(i)alan köyü
Serindir dağları, soğuktur suyu
Yar mendil göndermiş yadigar deyi
Gözünün yaşını sil deyi yazmış.

Veysel bu gurbetlik kar etti cana
Karıştır göçünü ulu kervana
Gün geçirip fırsat verme zamana
Sakın uzamasın yol deyi yazmış.”⁴⁶

şiiirindeki ilk dörütlüğüün birinci dizesinde yer alan altı çizili “gül” sözcüğü çiçek anlamına gelerek isim görevinde kullanılmıştır. Fakat son dizedeki altı çizili sözcük “gül-” anlamına gelecek şekilde fiil olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla yazılışları aynı, anlamları farklı olan bu sözcüklerin şiirde yer alması cinas sanatının kullanımına örnektir. Buradaki cinas sanatının şiiri zenginleştirdiğini keşfeden öğrencilerin hem şiir türlerine hem de adı geçen sanatı kullanmaya olan ilgileri artmış olacaktır.

⁴⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 13

Elbette bu, cinas sanatının yaygın bir şekilde ve uygun yerlerde kullanılmasıyla mümkün olacaktır.

2.3. Hüsn-i Ta'lil:

Güzel nedenleme. Hüsn-i tevcîh diyenler de olmuştur. Anlama incelik, hoşluk ve güzellik katmak amacıyla şiirdeki bir olayı bir espriyi tabîî, gerçek sebebinden başka şairâne, hayalî bir nedene bağlama sanatıdır. Şairce ve “zarif ve güzel bir nükteye” dayanan bir coşkuyla öne sürdüğü sebebe sanatçı kendisi de inanmalıdır ki, söylenen sözün okur üzerinde tesiri olsun. Hüsn-i ta'lil, Klasik Türk şiiri örneklerinde sıkça karşılaşılan edebî sanatlarından biridir.⁴⁷

Bu söz sanatı, insanların karşı karşıya kaldıkları durumlarda bazen o durumun sebebini kabullenmedikleri bazen de olduğundan farklı gösterme ihtiyacı hissettikleri için kullanılmaktadır. İlköğretimin ikinci kademesinde öğrenim gören öğrenciler, yaşları, zekâları ve bedensel gelişimleri itibariyle yetişkinliğe adım atmışlardır. Dolayısıyla bu dönem öğrencileri artık soyut anlam ihtiva eden konuşma ve yazma uygulamalarına eskisinden çok ilgi duymaktadırlar. Hüsn-i ta'lil sanatının bu husustaki önemi yadsınamaz. Nitekim bu sanat sayesinde öğrenciler aslında sebebini bildikleri bir olayı, daha güzel nedenlere bağlayarak açıklama girişiminde bulunacaklardır. Bu edebî sanatı evvela günlük konuşmalarında sonra da yazma uygulamalarında kullanmaları onların zihinsel gelişimine son derece önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu kapsamda aşağıdaki örneği inceleyelim.

“Derinden derine ırmaklar ağlar,
Uzaktan uzağa çoban çeşmesi,
Ey suyun sesinden anlayan bağlar,
Ne söyler şu dağa çoban çeşmesi.
“Göynünü Şirin'in aşkı sarınca

⁴⁷ Karataş, s. 207

Yol almış hayatın ufuklarınca,
O hızla dağları Ferhat yarınca
Başlamış akmağa çoban çeşmesi..."

O zaman başından aşkındı derdi,
Mermeri oyardı, taşı delerdi.
Kaç yanık yolcuya soğuk su verdi.
Değdi kaç dudağa çoban çeşmesi.

Vefasız Aslı'ya yol gösteren bu,
Kerem'in sazına cevap veren bu,
Kuruyan gözlere yaş gönderen bu...
Sızmadı toprağa çoban çeşmesi.

Leyla gelin oldu, Mecnun mezarda,
Bir susuz yolcu yok şimdi dağlarda,
Ateşten kızaran bir gül arar da,
Gezer bağdan bağa çoban çeşmesi,

Ne şair yaş döker, ne aşık ağlar,
Tarihe karıştı eski sevdalar.
Beyhude seslenir, beyhude çağlar,
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi..."⁴⁸

Faruk Nafiz Çamlıbel'in yukarıdaki şiiri, hüsn-i ta'lil sanatı için en güzel deyişleri ihtiva etmektedir. Şiirin ikinci kıtasında çeşmenin akış nedeni, Ferhat'ın Şirin için yaptıklarına bağlanmıştır. Üçüncü kıtada çeşmenin suyunun doğal nedenlerden değil de dertli olduğu için aktığı anlatılmıştır. Beşinci kıtada çeşmenin

⁴⁸ <http://www.uludagsozluk.com/k/%C3%A7oban-%C3%A7e%C5%9Fmesi/> (25.07.2007)

suyunun mecrasında akmasının nedeni olarak yüreği yananlara su vermek gösterilmiştir. Aynı şekilde altıncı kıtada çeşmenin olağan akışı, eski sevdaların yaşanmayışına gösterdiği ilgisizlik gibi yansıtılarak hüsn-i ta'lil sanatı yapılmıştır. Bu şiirde de açıkça görüldüğü gibi hüsn-i ta'lil sanatı öğrencilerdeki soyut ve estetik düşünme şeklini önemli ölçüde geliştirmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin, metinleri sadece didaktik değil; aynı zamanda sanatsal bir yapı olarak görmelerini de kolaylaştıracaktır.

“Gül bahçesi sevgiliden haber geldiği için
Süslendi ve güzel kokular süründü.”⁴⁹

beyitinde aslında gül, zaten kendi doğası gereği güzel kokuya sahip bir çiçektir. Fakat mezkûr beyiti yazan şair tarafından sevgiliye latife yapılma amacıyla gülün güzel kokular yayma nedeninin aslında sevgiliden haber gelmiş olduğu söylenerek şiirde hüsn-i ta'lil sanatı uygulanmıştır. Bu beyitte de görüldüğü gibi hüsn-i ta'lil sanatı metnin, öğrenciler tarafından sanatsal bir yapı olarak algılanmasını kolaylaştırıcı bir işlev üstlenmiştir. Hüsn-i ta'lil sanatı sayesinde öğrenciler, söylenen ile gerçekte anlatılmak istenenin kimi durumlarda farklılaşabildiğini çok iyi gözlemlene imkânına sahip olabileceklerdir. Nitekim -bilhassa- günümüzde iltifat da yergi de dolaylı söylenmek suretiyle daha etkili olabilmektedir. İnsanın en kıymetli melekesinin konuşmak olduğu düşünüldüğünde de söz konusu dolaylı anlatımın ve elbette hüsn-i ta'lil sanatının önemi çok daha iyi anlaşılacaktır.

2.3.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Hüsn-i Ta'lil Örnekleri:

“Yediyordu Elif kağnısını,
Kara geceden geceden,
Sanki Elif uzuyordu, inceliyordu,
Uzak cephelerin acısıydı gıcırtilar,

⁴⁹ <http://mitoloji.info/edebiyat-nedir/husn-i-talil.nedir> (10.03.2009)

İnliyordu dağın ardı, yasla,
Her bir heceden heceden.

Mustafa Kemal'in Kağnısı derdi, kağnısına
Mermi taşırdı öteye, dağ taş aşardı.
Çabuk giderdi, çok götürürdü Elifçik
Nam salmıştı asker içinde.
Bu kez herkesten evvel almıştı yükünü,
Doğrulmuştu yola, önceden önceden.

Öküzleriyle kardeş gibiydi Elif,
Yemezdi, içmezdi, yemeden içmeden onlar,
Kocabaş, çok ihtiyardı, çok zayıftı,
Mahzundu bütün bütün Sarıkız, yanı sıra
Gecenin ulu ağırlığına karşı,
Hafiftiler, inceden inceden.

İriydi Elif, kuvvetliydi kağnı başında.
Elma elmaydı yanakları, üzüm üzümdü gözleri,
Kınalı ellerinden rüzgâr geçerdi daim;
Toprak gülümserdi çarıklı ayaklarına.
Alını yeşilini kapmıştı, geçirmişti,
Niceden niceden

Durdu birden Kocabaş, ova bayır durdu.
Nazar mı değdi göklerden, ne?
Dah etti yok. Daha! dedi, gitmez
Ta gerilerden başka kağnılar yetişti geçti gacırcı gurur
Nasıl durur Mustafa Kemal'in kağnısı.
Kahrolurdu Elifçik, düşünceden düşünceden.
Aman Kocabaş, ayağını öpeyim Kocabaş.

Vur beni, öldür beni, koma yollarda beni.
Geçer götürür ana çocuk mermisi askercığın,
Koma yollarda beni, kulun köpeğin olayım.
Bak hele üzerimden ses seda uzaklaşır.
Düşerim gerilere, iyceden iyceden.

Kocabaş yığıldı çamura,
Büyüdü gözleri, büyüdü yürek kadar,
Örtüldü gözleri örtüldü hep.
Kalır mı Mustafa Kemal'in kağnısı, bacım.
Kocabaş'ın yerine koştu kendini Elifçik.
Yürüdü düşman üstüne, yüceden yüceden.”⁵⁰

Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın yukarıdaki şiirinin ilk bendinde “Dağın ardı yasla inliyordu” ifadesine yer verilmiştir. Dağın öte tarafından sesler gelse de esas itibarıyla bu seslerin nedeni o dönemde yapılan savaştır. Oysa şair, Türk halkının yaşadığı ezayı dramatik bir dille ifade edebilmek için söz konusu inlemenin nedenini savaş değil de halkın sıkıntısı gibi göstererek hüsn-i ta'lil sanatını icra etmiştir. Üçüncü bentte Sarıkız'ın yorgunluğu o dönemde yaşananlar göz önünde bulundurularak “mahzunluk” olarak ifade edilmiştir. Beşinci bentte kağnısının durmasının nedeni olarak nazar değmesi gösterilmiştir. Oysa bir önceki bölümden anlaşıldığı üzere kağnıyı çeken hayvanların yorgunluğundan ötürü artık kağnı ilerlemez hâle gelmiştir. Buradaki hüsn-i ta'lil sanatı öğrencilere anlatım inceliği kazandırması bakımından oldukça yararlı olacaktır. İlköğretim dönemi öğrencileri bu sanat sayesinde bazen anlatılmak istenenin ardından yatan anlamları bazen de bu anlamları bizzat kendilerinin ortaya çıkarışlarının keyfini tadarak metinleri daha iyi anlayacak ve anlatabileceklerdir.

“İlkyazın ormanlarda ağaçlar yeşerirken,

⁵⁰ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Mustafa Kemal'in Kağnısı*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 82-84

Kuytu yerlerden keskin, o yanık sesler gelir.
Bu şakıyan ses beni titretir yüreğimden,
Bülbül sesi değil o: benim güzel Türkçe'mdir.

Yağmurlar yağar, olur bir serin, ince dere;
Bir gümüş kemer gibi ovadan akıverir.
Kıvrılır, döner, gider, getirir bolluk yere;
Çağlayan dere değil: benim güzel Türkçe'mdir.

Gökyüzü geceleri ışıl ışıl parıldar;
Aya göz kırpan yıldız, bakarsın birden erir
Bu kutlu görünüşte dersiniz bir ses mi var?
Parlayan bir sestir o: benim güzel Türkçe'mdir.

Yüksek yaylalardaki yürüğün curasından,
Çobanın kavalından o tatlı ses belirir.
Yurdumun orasından, yurdumun burasından
Bana: Türk'üz biz diyen benim güzel Türkçe'mdir.

Beni bağlayan sana, seni bağlayan bana
Bir sestir ki, bizlere Türk Tanrısından gelir.
O, öz ana sesidir, bir ses benzemez ona;
Dinle, iyi dinle o: benim güzel Türkçe'mdir..⁵¹

örneğinde şair 1. kıtada yürek çarpıntısının, 2. kıtada derenin akışının, 3. kıtada gökyüzündeki değişimlerin nedeninin mecazî bir ifadeyle Türkçe olduğunu vurgulamıştır. Elbette bu sözün etkisini arttırmak için şairin, olayları gerçek nedenlerinden farklı bir sebebe bağlamasıyla mümkün olabilen kullanımlardır. İlköğretim dönemindeki öğrenciler buradaki edebî sanatı dikkate alarak şairin ruh dünyası, sanat anlayışı; metnin yapısı, cümlelerin ihtiva ettiği değişik anlamları daha

⁵¹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Güzel Türkçe*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 35

geniş bir bakış açısıyla görme imkânına kavuşacaklardır.

“Hepinize merhaba!

Önce tanışalım: Benim adım Zuhal. Sizin yaşıңызdayım. Çoğunuz beni hiç görmediniz. Tanımıyorsunuz. Ama ben sizi hep görüyorum. Hemen hepinizi de tanıyorum. Gerçek isimlerinizi bilmiyorum ya, olsun. Kendimce isimler taktım hepinize. Sarı Kız, durmadan konuşan sarı saçlı kardeşimize taktığım isim; hep gülen en küçüğünüze de Güler diyorum. Böyle böyle isimler vermişim size. Kendimce tanımış, kendimce sevmişim. Dostunuz olmuşum.

Odanın penceresi bahçeye bakıyor. Sizi pencereden seyrediyorum. Önceleri rahatça göremiyordum. Rica ettim anneme, karyolamı yükseltsin diye. Annem babama rica etti ve babacığım hiç üşenmeden istediğimi yaptı. Bir de öpücük kondurdu alnıma, koskocaman. O günden beri çok mutluyum. Sizi rahatça seyredebiliyorum. Yüzünüzü daha yakından görür gibi oluyorum. Hepiniz çok sevimli, çok güzel kardeşlersiniz.

Sokağa niye çıkmadığımı anlamışsınızdır. Çünkü yürüyemiyorum. Kendimi bildim bileli böyleyim. Hiç yürüyemedim. Bacaklarım büyümüyor. Küçük kaldılar. Ben büyüyorum, bacaklarım büyümüyor. Acaba ayaklarının üstünde durmak nasıl bir duygu? Bilir miyim nasıl olduğunu, hiç yaşamadım ki.

Sakın sizi kıskandığımı sanmayın. Hakkımda böyle düşünmenizi istemem. Doğrusu sizi kıskanmıyorum. Duruma alıştım ve razı oldum. Kendimi böyle, olduğum gibi kabullendim.

Hem bacaklarım sakatsa ne olmuş, gözlerim sapasağlam ya! Sizleri görebiliyorum. Kulaklarım da sapasağlam, çığlıklarınızı duyabiliyorum. İsteddiğimde Ay’ı, yıldızları seyretme mutluluğu az mı? Yıldızlarla konuşurum ben, sizinle konuştuğum gibi tıpkı. Yıldızlar duymaz elbet, siz de duymazsınız. Olsun. Beni

duymanıza gerek yok. Hissedin yeter. Benim de bu dünyada yaşadığımı, benim gibi engelli kardeşleriniz olduğunu hissedin. O yeter bana.

Ya kollarım, ellerim tutmasa ne olurdu halim? Bacaklarım sakat ama ellerim, kollarım sapasağlam. Beynim de öyle. Hele kalbim: Sevgi dolu. Sizi seviyorum. Hayatı seviyorum. Baharı, yazı, kışı seviyorum.

Her gün sokağa çıkamamak o kadar da kötü değil, canım. Geçen pazar ailece pikniğe gittik. Etraf mis gibi kokuyordu. Çiçekler öylesine güzeldi ki...

Babam beni kucakladığı gibi yabani çiçeklerin arasına oturttu. “Çiçeğe çiçeklik yaraşır.”dedi. Nasıl mutlu olduğumu anlatamam. Böyle anlayışlı bir ailem olduğu için Allah’a şükrettim.

Sıkılmıyorum. Pek sıkılmıyorum yani. Düşünecek o kadar çok şey var ki. Yapacak şey de var. Sıkılmaya vaktim olmuyor. Zaten sizi seyretmek de yeterince vaktimi alıyor. Sonra, bebeklerim var, kitaplarım var. Okuyor, oynuyor, yaşıyor, öğreniyorum.

Biliyor musunuz, geçen sene Kızılay’a başvurduk. Sıraya yazdılar, sıram gelince bana bir tekerlekli sandalye verecekler. Babam almak istiyor aslında ama işleri şu sıralar pek iyi değil. Biz de Kızılay’a gittik. İki aya kadar sıram gelecekmiş. O günü yani tekerlekli sandalyeye kavuşacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum. Yok, hayır! Sabırsızlıkla değil, sabırla bekliyorum. Çünkü sabretmeyi öğrendim. Benim durumumdaki bir çocuk için sabır çok önemli. Sabretmesini bilmeyen bu duruma dayanamaz. Ben sabrediyorum ve dayanıyorum. Her gün kendimi yeniden keşfediyorum. Bacaklarımın gücü yok ama kollarım öylesine güçlü ki....

Şimdi bunları yazarken bile arada bir başımı kaldırıp sizi seyrediyorum. Koşuyorsunuz, gülüyorsunuz, oynuyorsunuz. Mutlu olduğunuz belli. Sizi mutlu gördükçe ben de mutlu oluyorum. Siz güldükçe ben de gülüyorum. Farkında

değilsiniz ama hem dünyanızı hem de mutluluğunuzu paylaşıyorum. Mutluluk nedir ki zaten, paylaşmak değil mi?

Size bir mesajım, daha doğrusu sizden bir ricam var arkadaşlar. Sahip olduğunuz şeylerin değerini bilin. Bir çift sağlam bacağın ne kadar önemli olduğunu düşünün. **Benim gibilerle karşılaşmak size bunu düşündürür her halde. Demek ki ben düşünmenize yardım ediyorum. Sahip olduğunuz ama farkında olmadığımız değerleri fark ettiriyorum.** İşte yine birbirimizi tamamlıyoruz, çocuklar.

Tekerlekli sandalyem gelince sık sık sokağa çıkacağım. Her halde aranızda alırsınız. Beni de kendinizden sayarsınız. Bir kenardan oyununuzu seyretmeme izin verirsiniz. Belki de bazen benim katılabileceğim oyunlar oynamak istersiniz.

Aslında sizden bir farkım yok. Duygu ve düşünce olarak sizlerden biriyim. Acımanızı değil, aranızda almanızı, beni de kendinizden biri saymanızı istiyorum. Kaldırın başınızı, pencereme bakın. Camın arkasında gördüğünüz ‘Hayal Çocuk’ benim. Hayal gibi ama gerçeğin ta kendisiyim.”⁵²

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili bölümde hüsn-i ta’lil sanatı vardır. Buradaki öykünün kahramanı (Zuhal), sakatlık nedeninin diğer insanların bu durumdan ders çıkarmalarını sağlayacak bir gösterge olduğunu söylemektedir. Gerçekte sakatlık nedeni bundan çok farklı olsa da bu durumu güzel bir nedene dayandırdığı için burada hüsn-i ta’lil sanatı kullanılmıştır. Buradaki kullanım sayesinde öğrenciler, söylemekte zorlanacakları hislerini güzel nedenlere dayandırarak ifade etmeyi öğreneceklerdir. Ayrıca bu şekildeki kullanımları da daha iyi anlayacaklardır. Zira pek çok insan, söylemekten çekindiği bu gibi duygu, düşünce; olay ya da durumla her an karşılaşabilmektedir.

“Ne bulutlar gitti, ne padişahlardan bir haber geldi.

⁵² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, *Hayal Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 18- 20

Kemal Paşa derler bir yiğit vardı.
Bu sefer de millet türkülerle Kemal Paşaya haber saldı.

Kemal Paşa, yenilmez yiğit, şanlı komutan!
Savaş girer gibi yetiş bize!
Yetiş bize, çöllerde bile olsan!
İnanç doldur, güç doldur içimize!

Bin kere yurdumuzu kurtaran!
Bir görseydin ağlardın hâlimize!

Kuşun kanadında türküler
Kemal Paşanın gönlüne vardı,
Cevabından önce kendi geldi.

Bir gemi yanaştı Samsun'a sabaha karşı,
Selâm durdu kayığı, çaparı, takası,
Selâm durdu tayfası.

Bir duman tüterdi bu geminin bacasından, bir duman,
Duman değildi bu!
Memleketin uçup giden kaygılarıydı.

Samsun limanına bu gemiden atılan
Demir değil!
Sarılan anayurda,
Kemal Paşanın kollarıydı.

Selâm vererek Anadolu çocuklarına
Çıkarken yüce komutan,
Karadeniz'in hâlini görmeliydi.

Kalkıp ayağa ardısira baktı dalgalar
Kalktı takalar,
İzin verseydi Kemal Paşa
Ardından gürleyip giderlerdi.
Erzurum'a kadar.

Bu ne inançtı ki, Kemal Paşa
Atının teri kurumadan
Sürüp geldin yeni yeni savaşların peşinde

Bir selâm gibi gitti Erzurum'a,
Bin selâm gibi geldi Sivas'a Erzurum'dan.
Dağlar alçaldı yol vermeğe,
Temizlendi ılıkımından karından.

Analar, bacılar yola döküldü,
Cephane taşıdı arkasından.
Irmaklar suyundan faydalandı,
Ağaçlar dalgasından.

Yer gök inledi bir yol daha
Kurtuluş savaşından.
Düşman koymuş meydanları kaçıyordu.

Kattı Kemal Paşa'nın ordusu düşmanı uğruna
Pişman etti anasından doğduğuna.
Çevirdi Sakarya, çevirdi süvariler,
Veryansın etti topçu,
Veryansın etti piyadeler.

Kattı Kemal Paşa'nın ordusu, sürdü gitti,

Yetiştikçe vurdu düşmana.
Hayın düşman sarhoş gibi sallana sallana
On beş günde İzmir'i dar buldu,
Ölen kurtuldu, sağ kalan teslim oldu.
Kaçtı gemiler.
Alnı sargılı, kolu sargılı, boynu sargılı,
Ahmet'ler, Bekir'ler, Ali'ler,
Mahmut'lar, Kâzım'lar, İsmail'ler
Peşlerinden yettiler,
Diz çöküp Kordonboyu'na
Ta yürekten çekip tetiği
Gemilere yaylım ateş ettiler.

Bu ne inançtı ki, Gazi Paşa!
Atının teri kurumadan
Sürüp gittin yeni yeni savaşların peşinde.

Sana borçluyuz ta derinden
Çünkü yurdumuzu sen kurtardın
Hasta, yorgun düşmüştük
Yaralarımızı iyice sardın .

Yiğittin, inanç doluydun, yapıcıydın
Sanatkârdın, denizler kadar engin
Kimsenin görmediğini görürdü
Sevgiyle bakan gözlerin.
Dedin ki: Bu millet, bu büyük millet
Yüzyıllar boyu geri kalmış
Bu yurt, bu güzel yurt, bizim yurdumuz
Her yanından yaralar almış .

Dedin ki: Bir güzel savaşmalı
Kurmak için yeniden
Bilgiyle, inançla, coşkunlukla
"Öğün, çalış, güven" .

Sana borçluyuz ta derinden
Işığsın bu yurdun
Dilimizi, ulusallığımızı öğrettin bize
Çünkü cumhuriyetimizi sen kurdun ..

Hürriyeti sen yaydın içimize
Halkçıyız dedin halk içinden
İnançta hür yetiştirdin bizi
Borçluyuz sana ta derinden ..

Devrimlerle yüceltti, çok yüceltti
Bu milleti temiz ellerin
Sana borçluyuz ta derinden
En büyüğü Mustafa Kemal'lerin...»⁵³

Bu şiirdeki altı çizili cümlelerde hüsn-i ta'lil sanatı vardır. Altı çizili bölümde önce gemi bacasındaki dumana işaret edilmekte, sonrasında ise bunun bir duman değil de memleketin kaygılarından ötürü ortaya çıkan karanlık bir ortam olduğu vurgulanmaktadır. Dolayısıyla bir olay, gerçekte olduğundan farklı bir nedene bağlanmış ve hüsn-i ta'lil sanatına örnek teşkil edecek şekilde kullanılmıştır. Bu kullanım, öğrencilerde bazen ortamına göre fikirlerin yeniden tertip edilmesi görüşünü aşılacaktır. Nitekim Kurtuluş Savaşı ortamı, hüsrana ve yoksulluk içinde geçirilmiştir. Dolayısıyla bu dönemde milletin umuda ve inanca her zamankinden çok ihtiyacı vardır. İşte buradaki hüsn-i ta'lil sanatı sayesinde söz konusu umut ve

⁵³ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 38- 41

inanç ortamı ediplerimizce sağlanmaya çalışılmıştır.

“Meşe, bir gün, saza demiş:
— Doğrusu çok güçsüzsünüz.
Minnacık serçe konsa üstünüze
Beliniz bükülüverir.
Suları ürperten seher yeli
Baş eğdirir size
Bir de benim şu dağ gibi gövdeme bak!
Güneş bile zor giriyor içime,
Fırtına, dallarıma oyuncak...
Her esen yel sana bora,
Bana kasırgalar meltem.
Bari gelip gölgede yaşasan da
Üzerine kanat gersem.
Ama sizin soy nedense gider
Sulu, rüzgârlı yerlerde biter.
Acıyorum sizlere,
— İyi yüreklisin, demiş saz meşeye;
Eksik olma, ama bizim için üzülme.
Benden çok sen kork rüzgârdan:
Ben eğilirim, kırılmam.
Doğru, bugüne kadar dayanmışsın,
Dimdik durmuş, boyun eğmemişsin.
Ama sertin serti var,
Bir gün, bakarsın, sana da çatar.
Demeye kalmamış rüzgâr patlamış,
Bir karayel, bir karayel ki!
O güne dek kimseler rastlamamış
Böyle belalına.
Rüzgârlar anası Kuzey,

En azgın oğlunu salmış dñnyaya.
Saz eğilmiş, meşe dayanmış,
Derken karayel arttıka artmış.
Sonunda birdenbire gelmiş meşenin hakkından:
Göklere değen başını sermiş yere,
Köklerini çıkarmış yedi kat yerden.”⁵⁴

Yukarıdaki metinde kuzey rüzgârının esme nedeni, doğal bir iklim olayı olarak değil de çevresindekilere üstünlük taslayan bir varlığa (meşe), ders vermek amacıyla ortaya çıkmış gibi yansıtılmıştır. Bir olay, gerçekte olduğundan farklı, daha güzel bir nedene bağlandığı için burada hüsn-i ta’lil sanatı kullanılmıştır. Buradaki hüsn-i ta’lil sanatı öğrencilere, bazen birilerine ders vermek ya da nükte yapmak için de bu sanatın kullanılabilceğini göstermektedir. Nitekim La Fontaine’nin yazdığı metinlerin neredeyse hepsi öğüt vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Burada da hüsn-i ta’lil sanatı, zikredilen amaca hizmet etmenin en güzel ve etkili yollarından biri olarak ilköğretim dönemi öğrencilerine yol gösterici nitelikte kullanılmıştır.

2.4. İntak (Konuşturma):

Kişileştirilen varlıklara, hayalî yaratıklara söz söyletme sanatı, dillendirmediir.⁵⁵

“Ey benim sarı tamburam!
Sen ne için inlersin?
İçim oyuk, derdim büyük
Ben onunün inlerim.”⁵⁶

dörtlüğünde tambura, tamburacının sorduğu soruya tıpkı bir insan gibi konuşturularak cevap vermiştir.

⁵⁴ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Meşe İle Saz*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 52, 53

⁵⁵ İsmail Parlatır, *Türkçe Sözlük*, 9.bs., Ankara 1998, s. 1091

⁵⁶ <http://www.turkforum.gen.tr/vforum/edebi-sanatlar> (24.05.2009)

İntak sanatının meydana gelebilmesi için evvela cansız bir varlığa canlılık özelliği kazandırmak (teşhis) gerekmektedir. Zira cansız bir varlık canlıymış gibi düşünülmeden o varlığın konuşturulması da söz konusu olamaz. Dolayısıyla her intak sanatında teşhis sanatı olsa dahi her teşhis sanatında intak sanatı olmayabilir.

İntak, insan dışındaki canlı ve cansız varlıklara insan özelliği kazandırmak demek olan teşhis sanatıyla iç içe kullanılan bir söz sanatıdır. Teşhis sanatı, ilköğretim dönemi öğrencilerinin hayal dünyalarının gelişimine katkı sağlayan bir söz sanatıdır. Bu yönüyle düşünüldüğünde intak sanatının, öğrencilerin hayal dünyalarının gelişimi konusunda teşhis sanatını pekiştirdiği şüphe edilmeden söylenebilir.

2.4.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında İntak Örnekleri:

“....

— Felakete karşı gelebilmek için aramızdaki el birliğini kaybetmeyin. Hiçbiriniz, kendi canını arkadaşının canından üstün tutmasın. Hepimiz birlikte harekete geçerek tek kuş gibi uçalım; bu sayede hep birlikte kurtulalım, dedi.

....

— Avcı peşimizdedir, böyle açıkta uçarsak bizi görür, nereye konacağımızı anlar. Kapalı yerlerde uçarsak bizi izleyemez, peşimizi bırakmak zorunda kalır. Biz de benim yakın dostum farenin ülkesine kadar gider, orada ağdan kurtuluruz.

Güvercinler başkanın sözünü dinlediler. Avcı da bunları ele geçiremeyeceğini anlayıp geri döndü.

Güvercinler gide gide farenin bulunduğu yere vardılar, burada yere indiler.

Farenin her tehlikeye karşı hazırladığı yüz deliği vardı. Başkan onu adıyla çağırdı:

— Zeyrek, diye bağırdı.

Fare deliğin içinden cevap verdi:

— Sen kimsin?

— Ben, senin dostun güvercinlerin başkanayım.

Fare, derhal koşup geldi, onu ağıın içinde görünce şaşırarak sordu:

— Nasıl oldu da bu duruma düştün?

Başkan anlattı:

— Bilmiyor musun, iyi kötü ne varsa hepsi başa gelebilir, güneş ve ay bile tutulur.

Bunun üzerine fare, başkanı bağlayan düğümleri kemirmeye başladı. Başkan buna razı olmadı:

— Önce öteki Güvercileri kurtar, sonra bana gel, dedi.

Fare bu söze aldırmadı, başkanın dayatması üzerine:

— Sen kendine acımıyor musun, hakkını gözetmiyor musun? dedi.

Başkan anlattı:

— Beni kurtarmakla işe başlarsan belki de yorulur, gevşersin, belki de onları kurtarmakta yavaşlarsın. Fakat ötekilerle işe başlarsan yorulsan bile dostun olan birini ağ içinde bırakmaya razı olmazsın, dedi.

Fare:

— İşte, dedi, —bu düşünce sana olan sevgimi artıracak bir davranıştır.”⁵⁷

7. Sınıf Türkçe ders kitabından aldığımız bu metinde güvercinlerin kendi aralarında ve konunun akışına göre fare ile yaptıkları konuşmalara yer verilmiştir. Burada insan dışındaki varlıklara insanî özelliklerin yüklenmesi yönüyle teşhis,

⁵⁷ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dostluğun Değeri*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 66- 68

onların konuşturulması yönüyle de intak sanatı uygulanmıştır. Burada kullanılan edebî sanat (intak), öğrencilerin hayal dünyalarının gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Zira bu dönemdeki öğrenciler, hayal dünyaları yönüyle gelişim aşamasındadırlar. Bu nedenle masal ve fabl gibi metinlerde yer alan insan dışındaki varlıkların konuşturulması öğrencilere önemli bir katkı sağlamış olacaktır. Ayrıca öğrenciler intak sanatı sayesinde, metinlere karşı daha ilgili yaklaşacak ve metinleri daha iyi anlayabileceklerdir.

“....

Zorlukla doğrulmuş güneş, gri yüzünü çocuklara çevirip. ‘Çok yoruldum’ diyebilmiş sadece. Sonra, eskiden mavi olan gözlerini kapatmış ve derin bir uykuya dalmış. Gözleri dolu dolu olan çocuklar oracığa oturup ne yapabileceklerini tartışmaya başlamışlar.

....

Tam ümitlerini kesip ağlamaya başlayacaklarken güneş gözlerini hafifçe aralayıp:

— Gökkuşağı, birazcık gökkuşağı lütfen, diye inlemiş.

Çocuklar kulaklarına inanamayarak gökkuşağını nereden bulabileceklerini tartışmaya başlamışlar. Sonra çantalarını sırtlarına vurup bu sefer gökkuşağının peşine düşmüşler.

— Güneş mi, diye bağırmış gökkuşağı. Eski dostum Güneş. Ben de ne zamandır kendisini göremiyor, başına bir şey gelmiş olmasından korkuyordum. Sizin büyükleriniz sigaralarıyla gökyüzünü kirleteli beri güneşle sarılıp dans ettiğimiz günler çok azaldı. Yaşamamız için benimle o, birbirimize sarılıp dans etmeliyiz. Yoksa o da ölür ben de demiş.

....

Onlar dans ettikçe dünya o loş ve kasvetli renginden kurtulup gökkuşağının o çılgın renklerine bürünmüş yeniden, güneş ve gökkuşağı el ele bağırışlar gökyüzünden:

— Koşun yaşadığınız yerlere geri dönün ve anlatın.”⁵⁸

“Güneş Battı” adını taşıyan bu metinde de bir önceki örnekte olduğu gibi önce insan dışındaki varlıklara insana ait vasıflar yüklenmiş, daha sonra söz konusu varlıklar birer insan gibi konuşturulmuştur. Yani önce teşhis sonra da intak sanatı kullanılmıştır. Bu metnin diğerinden tek farkı konunun kahramanlarıdır. İlk metinde hayvanlar, ikinci metinde ise cansız varlıklara insanî özellikler kazandırılmış ve konunun seyrine göre konuşmaları sağlanmıştır. Burada kullanılan intak sanatı, öğrencilerin metinlere olan ilgisini perçinlemektedir. Nitekim bu dönemdeki öğrenciler, gelişim özelliklerine bağlı olarak hayalî unsurlar taşıyan metinlere daha çok ilgi duymaktadırlar.

“Hükümdar Debşelim, filozof Beydeba'ya sordu:

—Birbirine en içten bağlı dostların karşılıklı sevgilerini nasıl paylaştıklarını, bundan nasıl yararlandıklarını anlamak istiyorum.

Filozof cevap verdi:

—Akıllı kimse, dostluğu her şeyden üstün tutar. Bir sıkışık durumda dostluk bölüşülür. Güvercin ile fare bunun örneğidir.

Hükümdar sordu:

—Bu, nasıl oldu?

Beydeba anlattı:

Dahar kenti yakınında avı bol bir yer vardı. Avcılar buraya sık sık uğrarlardı. Buradaki iri ve dalları birbirine girmiş gür ağaçlar arasında özgür kuşlar yaşardı. Bir gün çirkin yüzlü, kötü huylu bir avcı, elinde sopası, sırtında ağı ile ormana girdi;

⁵⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Güneş Battı*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 86- 90

ağını attı, üzerine yem tanelerini serpti, yakın bir yerde saklandı.

Çok geçmeden önde başkanları olduğu halde bir sürü güvercin alana üşüştü; tuzağı görmeyerek taneleri yemeye başladılar, ağın içine düştüler. Avcı, sevinç içinde meydana çıktı. Onu gören güvercinler, kurtulmak ümidiyle çırpındılar fakat bu çabalar boşa gitti. Güvercinlerin başkanı, bunlara dönerek:

—Felakete karşı gelebilmek için aramızdaki el birliğini kaybetmeyin. Hiçbiriniz, kendi canını arkadaşının canından üstün tutmasın. Hepimiz birlikte harekete geçerek tek kuş gibi uçalım; bu sayede hep birlikte kurtulalım, dedi.

Gerçekten güvercinlerin hepsi, kendilerini toplayıp kanat birliği yaptılar, birdenbire ağıda taşıyarak gökyüzüne doğru yükseldiler. Avcı, yorulacaklarını umarak yükselen kuşların tekrar döneceklerini sandı.

Güvercinlerin başkanı, durumu gözden geçirerek arkadaşlarını döndü, ikinci tedbirini açıkladı:

—Avcı peşimzdedir, böyle açıkta uçarsak bizi görür, nereye konacağımızı anlar. Kapalı yerlerde uçarsak bizi izleyemez, peşimizi bırakmak zorunda kalır. Biz de benim yakın dostum farenin ülkesine kadar gider, orada ağlardan kurtuluruz.

Güvercinler başkanın sözünü dinlediler. Avcı da bunları ele geçiremeyeceğini anlayıp geri döndü.

Güvercinler gide gide farenin bulunduğu yere vardılar, burada yere indiler.

Farenin her tehlikeye karşı hazırladığı yüz deliği vardı. Başkan onu adıyla çağırıldı:

—Zeyrek, diye bağırdı.

Fare deliğin içinden cevap verdi:

—Sen kimsin?

—Ben senin dostun güvercinlerin başkanıyım. Fare derhal koşup geldi, onu ağın içinde görünce şaşırarak sordu:

—Nasıl oldu da bu duruma düştün?

Başkan anlattı:

—Bilmiyor musun, iyi kötü ne varsa hepsi başa gelebilir, güneş ve ay bile tutulur.

Bunun üzerine fare, başkanı bağlayan düğümleri kemirmeye başladı. Başkan buna razı olmadı:

—Önce öteki güvercinleri kurtar, sonra bana gel, dedi.

Fare bu söze aldırmadı, başkanın dayatması üzerine:

—Sen kendine acımıyor musun, hakkını gözetmiyor musun? dedi.

Başkan anlattı:

—Beni kurtarmakla işe başlarsan belki de yorulur, gevşersin, belki de onları kurtarmakta yavaşlarsın. Fakat ötekilerle işe başlarsan yorulsan bile dostun olan birini ağ içinde bırakmaya razı olmazsın, dedi.

Fare:

—İşte, dedi, bu düşünce sana olan sevgimi arttıracak bir davranıştır. Büyük bir istekle bütün ağı kemirmeye başladı ve çok geçmeden bitirdi. Güvercinler sevinçle havalanarak yurtlarına döndüler.”⁵⁹

Bu metinde önce güvercinler kendi aralarında konuşurulmuş sonra da güvercinlerin başkanı olarak nitelendirilen baş güvercin “Zeyrek” isimli fare ile konuşurulmuştur. İnsan dışındaki varlıklar konuşurulduğu için burada intak sanatı kullanılmıştır. Bu metinde yer alan bazı konuşmalar öğrencilerin yardımlaşma duygularını geliştirici niteliktedir.

Örneğin;

“Tasmalı güvercin, tuzaktaki diğer güvercinlere dönerek; ‘— Felakete karşı gelebilmek için aramızdaki el birliğini kaybetmeyelim’ dedi.

⁵⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Tasmalı Güvercin*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 129

cümlesinde eserin kahramanı konumundaki güvercin içinde buldukları zor durumdan kurtulmak için dayanışma çağrısında bulunmaktadır. Bu çağrıdan itibaren uyguladıkları her türlü hareket tarzında da söz konusu çağrıya riayet edildiği görülmektedir. İşte bu durum sosyal gelişim içinde olan öğrencileri olumlu yönde etkilemektedir. Ayrıca bu dönemdeki öğrencilerin hayal dünyalarını insanüstü varlıklar ve kahramanlar süslemektedir. Bu nedenle metinlerde karşılaştıkları varlıkların, zihinlerindeki imajlara benzediğini gören öğrencilerin okuduklarına olan ilgileri daha da artacaktır. Bu sayede öğrenciler hem metinleri daha iyi anlayacak hem de anladıklarını daha iyi ifade etme imkânına sahip olacaklardır.

“Bir gün hayvanlar
Kendileriyle ilgili
Gülmece öyküleri yazan
La Fonten`i
Ormanda yakaladılar.

Ve onu doğruca götürüp
Yargılamak için
Orman mahkemesine çıkardılar.
Aslan yargıçtı.
Sordu: La Fonten,
Ne istiyorsun bizlerden?
Neden bizleri
İyiler kötüler,
Aptallar akıllılar,
Güzeller çirkinler,
Tembeller çalışkanlar, diye
İkiye bölüp
Birbirimize düşürüyorsun?

Hem sen bu öyküleri

Yazmadan önce
Hiçbir insan bizim için
Böyle düşünmez,
Hiçbir hayvan da bu denli
Birbirine
Düşman kesilmezdi.

Sen yazmadan önce
Eşek, eşek değildi;
Daha bürünmemişti benim postuma,
Taşımazdı insanların yükünü.
Karınca da bu denli cimri değildi...

Ve yaz günleri çalışırken
Türküler söylediği için kendisine,
Her zaman yardım ederdi
Ağustos böceğine.

Bizlerden ne kötülük gördün ki,
Hepimize böyle kendince
Ön adlar takıyor
Büyükleri, çocukları
Bize güldürüyorsun?"⁶⁰

Bu fablda yer alan aslan karakteri bir insan gibi tasavvur edilerek konuşturulmuştur. İnsan dışındaki varlıklara insan özellikleri yükleyerek onları konuşturma sanatına intak denildiği için burada intak sanatı kullanılmıştır. Bu sanat sayesinde öğrenciler çeşitli hayvanlara insanların yüklediği basmakalıp yakıştırmaların aslında sadece öğüt vermek amacıyla yapıldığını kavrayacak ve

⁶⁰ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *La Fonten Orman Mahkemesinde*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 60- 62

hayvanlar hakkındaki görüşleri olumlu anlamda değişecektir. Bu durum hem öğrencilerdeki hayvan sevgisini pekiştirecek hem de onların metinlere olan ilgisini arttıracaktır.

“Bir gün uzun bacakları üstünde balıkçıl,
Uzun boynuna takılmış upuzun bir gaga,
Dolaşıyordu bir su kıyısında.
Su en güzel günlerindeki gibi pırıl pırıl.
Güzel turna kardeş fır dönüyordu içinde,
O nefis yayın kardeşle birlikte
Balıkçıla o kadar yaklaşıyorlardı ki
Uzansa hepsini yakalayıverecekti.
Ama hiç bir şey yapmadı, bekledi;
Karnım biraz daha acıksın, dedi.
Muntazam yaşardı, vakitsiz yemek yemezdi.
Nelerden sonra hazret acıktığını sezdi.
Yavaşça kıyıya doğru yaklaştı.
Bu sefer de sazanlar dolaşıyordu suda.
Bekleyecekti, hoşuna gitmemişti bu da.
Nedense biraz fazla nâ-mizaçtı.
Beğenmezdi öyle değme yemeği;
"Sazana mı kaldı?" diyordu, kuşların beyi,
"Bununla doyacağım! Beni ne sanıyorlar?"
Sazan da gitti, şimdi bir kaya balığı var;
Onunla da koskoca balıkçıl nasıl doyar?
"Allah korusun!" diyordu, "Kımıldamam bile!"
Ama sonra daha azı için kımıldadı.
Kalmamıştı suda balığın adı.
Acıkmıştı; bir sümüklü böceğe rastladı;
Bir anda yaladı yuttu lezzetle.
Pek o kadar müşkülpesent olmayın.

Bu dünyada, en fazla, uysallar rahat eder.
Aç gözlülük ederseniz eldeki de gider;
Hiç bir şeyi küçük görmeyin sakın.”⁶¹

Bu metinde yer alan balıkçıl, tıpkı bir insan gibi konuşturularak intak sanatı kullanılmıştır. Metnin son kısmında “Aza kanaat etmeyen, çoğu bulamaz.” mesajı verilmiştir. Bu sanat çoğunlukla fabl türünde kullanıldığı için öğrenciler bu sanat sayesinde toplum içinde yaşamının kurallarını öğrenmiş olacaklardır. Aynı zamanda bu kuralların metin içinde verilmesi nedeniyle öğrencilerin bu toplumsal normları sıkılmadan içselleştirmeleri sağlanmış olacaktır.

“Güneş, ufuktan kulağını daha yeni göstermişti ki Walt Disney (Volt Disney)’in mikileri uyandı. Kitapların üstünde atlayıp zıplamaya başladı. Mikilerin sesini duyan diğer kitaplar da gözlerini açtı. ”N’oluyor?” diye gür sesiyle bağırdı Don Kişot” her sabah sizin gürültülerinizle mi uyanacağım Allah aşkına!” Don Kişot yine atının üstündeydi. Kılıcını sağa sola sallıyordu. Mikilerin çoğu korkmuştu. Biri cesareti toplayıp konuştu: ”Sen herkesi korkutsan da beni korkutamazsın şövalye dostum. O cılız atınla tahta kılıcının forsu orta çağlarda kaldı. Yel değirmenleriyle savaşır gibi davranma bizlere. Biraz kibar olmasını öğren bakalım.”

”Benim forsum hiçbir çağda geçmez ufaklık.” dedi Don Kişot.

Küçümseyerek baktı mikilere: ”Bu gece doğru dürüst uyuyamadım.” diye konuşmasını sürdürdü. ”Şu kitaplıkta sayımız çoğaldıkça saygı kalmadı doğru dürüst. İçinizde en yaşlılardan biri benim. Aynı zamanda en hacimli, en kalın olanı da... Biraz saygı gösterilmez mi adama? Ne yazık ki gösteremiyorsunuz. İkinci sınıf, üçüncü sınıf kitapla bir tutmaya kalkışıyorsunuz beni. Yaşlandığım için mi nedir, şu mikiler bile posta koymaya başladılar bana. Aynı yerde yatırıyor aynı yerde ayakta tutuyorsunuz. Biliyorsunuz ben soylu sınıftan geliyorum her şeyden önce. Sıradan bir kitapla aramızda bazı farkların olması gerekmez mi? Ben bütün dünya dillerine çevrildim. Aynı zamanda dünyanın en çok okunan kitabıyım. Zamanla yarıştım

⁶¹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Balıkçıl*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 80, 81

adeta. Zaman eskidi, ben eskimedim.

....⁶²

Burada diğer örnek metinlerden farklı olarak kitaplardaki ana karakterler (Don Kişot, Miki gibi) konuşturularak intak sanatı kullanılmıştır. Buradaki sanat öğrencilerin kitaplara olan yaklaşımını değiştirecek niteliktedir. şöyle ki; kitaptaki karakterleri canlı birer varlık gibi düşünün öğrenciler onların iyi özelliklerini alarak yaşamlarına adapte etmeye çalışacaklardır. Elbette bu yaklaşım metinlerin daha iyi anlaşılmasını ve anlatılmasını mümkün kılacaktır.

“Meşe, bir gün, saza demiş:

— Doğrusu çok güçsüzünüz. Minnacık serçe konsa üstünüze, beliniz bükülüverir.

Suları ürperten seher yeli

Baş eğdirir size

Bir de benim şu dağ gibi gövdeme bak!

Güneş bile zor giriyor içime,

Fırtına dallarıma oyuncak

Her esen yel sana bora,

Bana kasırgalar meltem.

Bari gelip gölgede yaşasan da

Üzerine kanat gersem.

Ama sizin soy nedense gider

Sulu, rüzgârlı yerlerde biter.

Acıyorum sizlere,

— İyi yüreklisin, demiş saz meşeeye;

Eksik olma, ama bizim için üzülme.

Benden çok sen kork rüzgârdan:

Ben eğilirim, kırılmam.

⁶² İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 10, 11

Doğru, bugüne kadar dayanmışsın,
Dimdik durmuş, boyun eğmemişsin.
Ama sertin serti var,
Bir gün, .bakarsın, sana da çatar.
Demeye kalmamış rüzgâr patlamış,
Bir karayel, bir karayel ki
O güne dek kimseler rastlamamış
Böyle belalısına.
Rüzgârlar anası Kuzey,
En azgın oğlunu salmış dünyaya.
Saz eğilmiş, meşe dayanmış,
Derken karayel artıkça artmış.
Sonunda birdenbire gelmiş meşenin hakkından:
Göklere değen başını sermiş yere,
Köklerini çıkarmış yedi kat yerden.”⁶³

Buradaki metinde meşe ve saz konuşturularak intak sanatı uygulanmıştır. Bu sanat ilköğretim dönemi öğrencilerinin hayal dünyalarının gelişimine katkı sağlamaktadır. Söz konusu katkı fabl gibi öğüt veren bir edebî türde yer aldığında da öğrenciler metinleri daha iyi anlayıp yorumlamaktadırlar.

2.5. İrsâl-i Mesel:

İrâd-ı mesel de denir. Birçok kimsenin bildiği atasözlerini, çok meşhur vecizeleri ya da bunlar değerinde sözleri, bir düşünceyi delillendirmek için, kullanma sanatıdır.

“Kirpikleri uzundur yârin hayâle sığmaz.

Meşhur bir meseldir mızrak çuvala sığmaz ”

(Yârin kirpiklerini tasvir etmek için hayal gücü bile yetmez/ Nitekim ünlü bir

⁶³ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Meşe İle Saz*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 52, 53

atasözü der ki: Mızrak çuvala sığmaz.).

beyitinde şair (Havâî), ilk mısrada söylediği düşünceyi desteklemek için ikinci mısrada herkesin bildiği bir atasözünü kullanmıştır. Bu sayede savunduğu fikrin inandırıcılığını arttırmıştır.

İlköğretim dönemi öğrencileri bu edebî sanatı konuşma ve yazma uygulamalarında kullanmak suretiyle düşüncelerinin inandırıcılığını kuvvetlendirebileceklerdir. Aynı zamanda irsâl-i mesel sanatını ihtiva eden metinleri, daha inandırıcı olduğu için, daha iyi kavrayıp yorumlayabileceklerdir.

2.5.1 İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında İrsâl-i Mesel Örnekleri:

“....

Gidiyordu ama bizim kiracı da daire dönüşlerinde ev aramaktan vazgeçmiyordu. Yetişkin kızıyla karısı, her akşam onun yolunu dört gözle bekliyorlardı. Nasıl beklemesinlerdi ki yukarı kattan tepelerine yıkılan gürültü, artık çekilmez olmuştu.

Atalarımız: “Tanrı insanı dünyada mekânsız, ahrette imansız bırakmasın.” demişlerdi. Kiracı bu sözün taşıdığı gerçek anlamı hiçbir zaman şu andaki kadar yaşayarak duymamıştı. **“Ev sahibinin bir evi, kiracının bin evi var.”** sözü, evsizlerin uydurduğu kuru bir avunma idi. Gerçekten insanın, başını rahatça sokabileceği “benim” diyebileceği bir yuvası olmalıydı. Sanki ayağı yere basmıyor, kendini boşlukta yürüyor sanıyordu. Oysa insanın korkmadan basabileceği bir tabanı, başını örten bir tavanı olması, az mutluluk değildi. Bu düşünce ile evlerini sırtlarında taşıyan kaplumbağalarla salyangozlara imrendiği oluyordu.

....^{»64}

Yukarıdaki metinde geçen deyiş (Tanrı insanı dünyada mekânsız, ahrette imansız bırakmasın.), söylenen düşünceye dayanak noktası oluşturmak için metne

⁶⁴ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İki İyi İnsan*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 75

eklenmiştir. Nitekim burada, herkesçe bilinen bir söze atıfta bulunulması yönüyle irsâl-i mesel sanatı kullanılmıştır. Öğrenciler burada kullanılan edebî sanat sayesinde bir atasözü ya da vecizeyi kendi düşüncelerine delil olarak sunmak suretiyle düşüncelerinin inandırıcılığını arttırabileceklerdir. Bunun yanında okudukları metinlerde bu gibi özlü sözlerle desteklenmiş fikirleri daha çabuk benimseyerek metni daha iyi anlayacaklardır.

2.6. İstiare (Eğretileme):

Eğretileme. Bir söze, herhangi bir ilgiden dolayı sözlük anlamından başka, geçici yeni bir mâna vermektir. Daha basit bir ifadeyle, temeli benzetmeye dayandığı için, istiare, benzeyen ve benzetilenden biri eksik olan teşbihtir.⁶⁵ İstiare, esas itibariyle bu yönden teşbihten ayrılır. Nitekim teşbihte benzeyen ve benzetilen aynı anda bulunduğu halde istiarede bu unsurlardan yalnızca biri yer alır.

Değişik türlere ayrılrsa da her istiarede bulunması gereken iki nitelik vardır:

- 1) İstiarede asıl önemli olan mecaz anlamdır.
- 2) İstiare benzetme amacıyla yapılır.

İstiare, benzeyen ya da benzetilen öğelerinden birini ihtiva etmesi bakımından iki gruba ayrılır:

a) Açık İstiare: İçerisinde benzeyenin bulunmayıp, benzetilenin yer aldığı istiare türüdür.

“

Vurulup tertemiz alnından, uzanmış yatıyor.

Bir hilâl uğruna ya Rab, ne **güneş**ler batıyor.

....”⁶⁶

⁶⁵ Karataş, s.240

⁶⁶ <http://erdogduluyuz.wordpress.com/2007/03/10/mehmet-akif-ersoy-canakkale-sehitlerine/>
(10.03.2007)

dizelerindeki altı çizili sözcük benzetilen unsurdur. Söz konusu dizede benzeyen bulunmadığı için bu dizede açık istiare yer almaktadır.

b) Kapalı İstiare: Benzetilenin bulunmayıp; yalnızca benzeyenle yapılan istiaredir.

“**Sanat**, hür bir ortamda boy atar.”

vecizesindeki altı çizili sözcük, benzeyen unsurdur. Burada da açık istiarenin aksine yalnızca benzeyen unsur kullanılmıştır. Nitekim; boy atmak ifadesinden de açıkça anlaşılacağı gibi yalnızca benzeyenin yer aldığı bu dizede kapalı istiare kullanılmıştır.

2.6.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında İstiare Örnekleri:

“....

19 Mayıs 1919’da Samsun’a çıktığında aklında bir tek düşünce vardı: Kurtuluş mücadelesini başlatarak, çok sevdiği vatanından düşmanları atmak. Bu mücadelede en kuvvetli silahın Türk milletindeki bağımsızlık aşkı olduğunu biliyordu. 22 Haziran 1919’da Amasya’da sarf ettiği ‘Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.’ sözleriyle Kurtuluş mücadelesinin **atesini** yakmayı başardı. Mustafa Kemal ve kendisiyle aynı duyguları paylaşan bütün vatanseverler, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde vatanımızın, milletimizin kurtuluşu için takip edilecek yolu belirlediler.”⁶⁷

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili sözcük istiare sanatına örnektir. Çünkü orada ateş sözcüğü ile anlatılmak istenen adı geçen mücadelenin başlangıcıdır. Burada benzeyen unsur (başlangıç) söylenmeyip yalnızca kendisine benzetilen unsur (ateş) söylendiği için de açık istiare sanatı kullanılmıştır. Bu edebî

⁶⁷ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk ve Onun Büyük Eseri*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 36

sanat sayesinde öğrenciler dilimizin benzetme yönünden ne kadar ince ve zengin olduğunu daha iyi anlayabileceklerdir. Nitekim istiare sanatında benzetme unsurlarından (benzeyen ve benzetilen) yalnızca biri bulunmaktadır.

“Yadigar, minik kollarını boynuma dolayıp “Nuray Anne, ben de büyüyünce senin gibi olacağım, başka çocuklara yardım edeceğim” dediğinde mutlulukla ona sarıldım. İçimden “Bir halka daha” diye düşündüm. Evet, sevgi zincirimize bir halka daha eklendi ve paylaştıkça eksilmeyen, çoğalan en güzel şey, “Sevgi”.

Bu duyguyla ilk kez tanıştığımda yatılı okuldaydım. O gün, yetiştirme yurdunda yaşayan çocukları ziyarete gideceğimiz için çok heyecanlıydık. Öğretmenimiz “Herkes sizler denli şanslı değil, ailesi olmayan çocuklar da var. Onların en büyük gereksinimi sevgi.. Bu birkaç saat onları kendi kardeşinizmiş gibi görürseniz, ilgilenirseniz çok mutlu olurlar” demişti.

Yurda geldiğimizde tüm çocuklar ilgi ve merakla çevremizi sardılar. Orada birkaç saatliğine de olsa hepimiz kendimize yeni kardeşler edindik. Benimse üç kardeşim olmuştu. Haydar 7, İbrahim ve Hasan 9 yaşındaydılar. O hafta sonu izinli olarak eve geldiğimde heyecanla anneme okul gezimizi ve yeni kardeşlerimi anlatmış “Onları eve davet etmek istiyorum, anneciğim” demiştim.

Annemle birlikte yetiştirme yurduna giderek okul idaresi ile görüştük. O cumartesi ve daha sonraki hafta sonları Haydar, Hasan ve İbrahim bizim ailenin birer bireyi oldular. Hafta içinde annemin bana verdiği okul harçlığımı biriktirerek hafta sonunda “yeni kardeşlerime” küçük armağanlar alıyordum.

Haydar, aldığı çikolatayı bitirmekten korkarak ısırırken “Tadı ne denli güzelmiş” diye mırıldandı. Sonra, o boncuk mavisi gözleriyle yüzüme baktı ve “Ben büyüyünce kamyon şoförü olacağım, çok para kazanacağım ve ben de sana çok çikolata alacağım, ablacığım” dedi. Haydar’ın yaşamında ilk kez o gün çikolata yediğini öğrenince içim sızladı. Gülümseyerek sevgiyle sarıldım ona... Hasan da

yüzünde utangaç bir ifade ile “Ben de çok para kazanacağım ve seni hiç çalıştırmayacağım abla” dedi.

Üçüne dönerek “Şimdi beni dinleyin lütfen” dedim. “Bana verebileceğiniz en güzel armağan okulunuzu başarıyla bitirmek ve iyi bir meslek sahibi olmaktır. Çok para kazandığınız zaman beni çalıştırmama düşüncenize gelince, kolay elde edilen para hiçbir zaman insanın kendi çalışarak kazandığı para denli değerli değildir. Bunu sizler de ileride çok iyi anlayacaksınız. Sağlığım yerinde olduğu sürece çalışmaktan ve üretmekten büyük mutluluk duyarım. Ama siz büyüüp elinize mesleğinizi aldığınız zaman da çevrenizde mutlaka sizin sevginize ve ilginize gereksinme duyan yeni kardeşleriniz olacaktır. İşte onlara elinizi uzatmayı unutmayın” dedim.

O yıl okulumu bitirip İstanbul’a atandım. Birkaç kez mektuplaştıktan sonra ne yazık ki, iletişimimiz koptu “kardeşlerimle”.

İstanbul’dan sonra İzmir ve Ankara’da çalıştım, daha sonra da evlendim, Almanya’ya gittim.

Türkiye’ye tatil için geldiğimiz bir yaz, annemi ziyaret için çocukluğumun geçtiği kente geldik. Bir akşam üzeri eşimle birlikte kent merkezinde yürürken tam karşımızdan bize doğru yürümekte olan, şık giyimli delikanlıyla göz göze geldim. O denli tanıdık ki bu bir çift göz... Yanımızdan sessizce geçip giden delikanlıyı eşime göstererek “Nereden anımsıyorum acaba, kesinlikle tanıyorum ben bu yüzü” dedim.

“Belki aynı mahalle de oyun oynadığımız bir komşu çocuğudur” dedi eşim gülümseyerek.

Tam o anda “Affedersiniz, bir şey sorabilir miyim?” dedi arkamızdan bir ses. Az önce yanımızdan geçen delikanlı gözlerimin içine bakarak “Nuray Abla? Siz misiniz?” dedi.

İşte o anda tanıdım Hasan’ı. Bir anda sevgiyle sarıldık. Eşime yıllardır haberleşemediğim kardeşlerimden söz etmişim. Hasan okullarını başarıyla

bitirdiğini ve şu anda Ankara’da bir bakanlıkta memur olarak çalıştığını söyledi. İbrahim’in bir köyde öğretmenlik yaptığını, geçen yıl evlendiğini, Haydar’dan uzun zamandır haber alamadıklarını söyledi Hasan.

Hep birlikte oturduğumuz çay bahçesinde o ana değin incitmekten korkup soramadığım o soruyu sordum Hasan’a. “Ailene ne oldu Hasan?”

“Ben yıllarca ailemin olmadığını sanıyordum abla” dedi Hasan. “Oysa annem ve babam sağlamış, arayıp buldum onları. Her ikisi de ikinci evliliklerini yapmışlar ve başka çocukları var, sanırım yeni yaşamlarında bir engel olmamam için beni yurda bırakmışlar. Çok sık olmasa da görüşüyoruz.”

Sözünün burasında duraksadı Hasan biraz. O yıllar öncesinin utangaç çocuk bakışıyla yüzüme bakarak “Biliyor musun abla?” dedi. “Sen üçümüz için de bir masal kahramanıydın. Gece yatağa yattığımız zaman üçümüz de senin sağlığın ve mutluluğun için dua ediyorduk. Senin bize cömertçe sunduğun sevgiyi, şimdi ben ‘yeni kardeşlerime’ sunmaya çalışıyorum. Ve umarım onlar da senin başlattığın bu sevgi zincirinin sağlam bir halkası olarak yer alırlar yaşamda.”

Sevginin mucizevî gücüne bir kez daha tanık olmanın mutluluğuyla, o akşam yaşamımın en huzurlu uykularından birini uyudum.

Şimdi kızımınla birlikte yeni halkalar ekliyoruz sevgi zincirimize... Anne ve babasını trafik kazasında kaybetmiş Sanem ve Yedigâr kardeşlerle birlikteliğimiz üçüncü yılını doldurmak üzere.

Yakın çevremizdeki dostlarımız da bizim yaşadığımız mutluluğa imrenerek çocuklarına yeni kardeşler edindiler.

Bir sıcak gülümseme, içten bir kucaklaşma, bir parça çikolata hızla sevgiye dönüşerek mucizeler yaratıyor.

Sevgi zincirimize her gün yeni halkalar ekleniyor. Sizler de bu coşkuyu, bu mutluluğu, bu iç huzurunu yaşamak istiyorsanız, bir halka da siz ekleyebilirsiniz.”⁶⁸

Yukarıdaki parçada yer alan “sevgi zinciri” kelime grubunda kapalı istiare kullanılmıştır. Çünkü sevgi sözcüğü, yani benzeyen unsur, cümlede bulunmakla birlikte kendisine benzetilen unsura yer verilmemiştir. Aynı şekilde “bir sıcak gülümseme” ifadesinde de yine kapalı istiare yapılmıştır. Şöyle ki: Gülümseme, sıcak bir objeye benzetilmiş; bununla birlikte neye benzetildiği söylenmemiştir. Dolayısıyla benzetilen bulunmayıp, sadece benzeyen unsur yer aldığı için bu kelime grubunda kapalı istiare kullanılmıştır. Burada kullanılan istiare sanatı öğrencilere benzetme ilgisi kurmak suretiyle metinde yer alan ifadelerin nasıl daha iyi anlaşılacağı bilgisini verecektir. Zira benzetme ilgisi bulunan cümlelerde ifade edilmek istenen fikirler daha iyi anlaşılacak olacaktır.

“

Böyle bir **aslan**, bu dağ başında sudan çıkmış balık gibi oturamaz!

....”⁶⁹

cümlesindeki altı çizili sözcük benzetmedeki benzetilen unsura karşılık gelmektedir. Dolayısıyla benzeyen unsurun bulunmayıp, yalnızca benzetilenin kullanıldığı altı çizili sözcük açık istiareye örnektir. Buradaki istiare sanatı öğrenciler için metnin anlaşılması adına çok önemli bir fırsattır. Çünkü benzetme ilgisi kurularak yazılan metinler çok daha farklı çağrışımlarla okuyucuya sunulmuş demektir. Bunun yanında öğrencilerin bu edebî sanatı içselleştirmeleri ve günlük konuşmalarına uygulamaları neticesinde konuşmaları ve çevresindekilerle iletişime girebilmeleri daha kolay olacaktır.

“Sana borçluyuz ta derinden

⁶⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Sevgi Paylaştıkça Çoğalır*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 22-24

⁶⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Bir Gemi*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 28

Çünkü yurdumuzu sen kurtardın
Hasta, yorgun düşmüştük
Yaralarımızı iyice sardın .

Yiğittin, inanç doluydun, yapıcıydın
Sanatkârdın, denizler kadar engin
Kimsenin görmediğini görürdü
Sevgiyle bakan gözlerin.

Dedin ki: Bu millet, bu büyük millet
Yüzyıllar boyu geri kalmış
Bu yurt, bu güzel yurt, bizim yurdumuz
Her yanından yaralar almış .

Dedin ki: Bir güzel savaşmalı
Kurmak için yeniden
Bilgiyle, inançla, coşkunlukla
"Öğün, çalış, güven" .

Sana borçluyuz ta derinden
Işığsın bu yurdun
Dilimizi, ulusallığımızı öğrettin bize
Çünkü cumhuriyetimizi sen kurdun ..

Hürriyeti sen yaydın içimize
Halkçıyız dedin halk içinden
İnançta hür yetiştirdin bizi
Borçluyuz sana ta derinden ..

Devrimlerle yüceltti, çok yüceltti

Bu milleti temiz ellerin
Sana borçluyuz ta derinden
En büyüğü Mustafa Kemal'lerin!”⁷⁰

Bu metinde yer alan “Işığsın bu yurdun.” cümlesinde istiare sanatı vardır. Burada ışık, Atatürk’e benzeyen unsurdur. Yalnızca benzeyen bulunduğu, için kapalı istiare kullanılmıştır. Bu söz sanatı sayesinde öğrenciler metinlerde yer alan ifadelerin altındaki farklı anlamları anlama ve yorumlama yeteneği kazanmış olacaklardır. Nitekim örnekte de görüldüğü gibi bazen ifade edilen bir söylem beraberinde farklı anlamdaki kelime ya da cümleleri de ifade etmek üzere kullanılmış olabilmektedir.

“Bir çocuk resim yapıyor:
Tutup ebemkuşağını sermiş önüne
Ve o asil beyazlığa eğmiş başını,
Kalemleri, yeşil, mavi, sarı...
Düşürmüş de kâküllerini bir masal beldesine,
Huzura şekil veriyor incecik parmakları...

Bir çocuk resim yapıyor:
Uzun kirpikleri geziniyor mor dağlarda,
Ufukta gülüp duruyor alev saçlı bir güneş ,
Barışın gökçek maviliğinden kuşlar geçiyor,
Küçük yüreğinin sevgisi serpiliyor toprağa,
Yamaçlarda beyaz papatyalar açıyor...

Bir çocuk resim yapıyor:
Bir dere geliyor sonsuzluktan, akıyor sonsuzluğa,
Dirliğe boy atıyor kıyısındaki çimenler...

⁷⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 39, 40

İki ağaç baş başa seyrediyor gökleri,
Yanağından pembeler dökülüyor çocuğun,
Cömert bir yağmur gibi suluyor çiçekleri...

Ah çocuk canım çocuk,
Gel şu dünyayı kirli libasından soy!
Düşleri nakışlı çocuk, elleri hünerli çocuk,
Resminin bir yerine beni de koy ...”⁷¹

Burada güneş “alev saçlı” ifadesi kullanılmak suretiyle bir insana benzetilmiştir. Benzeyen unsur olmadığı ve yalnızca benzetilen unsur bulunduğu için açık istiare kullanılmıştır. Buradaki edebî sanat sayesinde öğrenciler cümle içerisinde kelimelere yüklenebilecek alternatif unsurları daha iyi kavrayarak metinleri çok daha değişik şekillerde düşünüp yorumlayabileceklerdir. Aynı zamanda bu edebî sanat sayesinde konuşmalarını da akıcı ve etkili hâle getirmeleri mümkündür.

“Ey, mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü!
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.
Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.
Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar.
Yurda ay yıldızın ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün.

⁷¹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Ve Resim*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 54, 55

Kızılığında ısındık,
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün
Gölgene sığındık.

Ey, şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalan;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim:
Yeryüzünde yer beğen!
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!”⁷²

Bu şiirin ilk dörtlüğünde bayrak, kız kardeşin gelinliğine ve şehidin son örtüsüne benzetilmiş; ama bayrak ifadesine dörtlükte yer verilmemiştir. Dolayısıyla benzeyen öge kullanılmayıp sadece benzetilen öge kullanıldığı için burada açık istiare vardır. Bu şiirde yer alan istiare örnekleri sayesinde şiir cümle yoğunluğu yönünden oldukça başarılı hâle gelmiştir. Öğrencilerin bu gibi yoğun ifadeler barındıran metinlere olan ilgileri de fazla olmaktadır. Dolayısıyla bu edebî sanat öğrencilerin şiirlere olan ilgisini arttırıcı bir görev üstlenmektedir.

“İlkbaharı geldi Anadolu’nun,
Silifke’de çiçek açtı nar şimdi.
Her tarafı yeşillendi Bolu’nun,
Sultandağı benek benek kar şimdi.

Eğri yollar yaylaların kuşağı
Çayır, çimen sevgililer döşeği,

⁷² İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Bayrak*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 70, 71

Hora teper Sürmene'nin uşığı,
Dadaşların oynadığı bar şimdi.

Durgun çayı köpüklendi Daday'ın,
Palmiyeler zümrüt tacı Hatay'ın
Çukurova cennetidir bu ayın;
Aydın ili efelere dar şimdi.

Gönül dile gelir kaval sesinde.
Boz martılar düğün yapar Mersin'de,
Isparta'nın renk renk gül bahçesinde
Bülbüllerin neşesini gör şimdi.

Cıvıl cıvıl, sessiz duran yuvalar,
Kelebekler birbirini kovalar.
Halı gibi nakışlandı ovalar...
Bölük bölük sarı, yeşil, mor şimdi.

Aşıklar diyarı Elbistan ili.
Olur bu mevsimin bağ-ı İrem'i,
Her çeşmenin üç-beş tane güzeli,
Her çiçeğin bir arısı var şimdi.

Çıkıp baksan Çamlıca'nın başına,
İki kıt'a bir boğazda aşına...
Karakoç'um, gel, yorulma boşuna,
İstanbul'u tarif etmek zor şimdi.⁷³

Bu şiirde Hatay ili, saçına taç takılmaya değer görülerek insana benzetilmiştir. Yani benzeyen kullanılmış, benzetilen unsura ise yer verilmemiştir.

⁷³ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Anadolu'da Bahar*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 78, 79

Yalnızca benzeyenin bulunması nedeniyle burada kapalı istiare vardır. Bu edebî sanat öğrencilere, metinlerde geçen kelimelerin metnin anlamını nasıl değiştirebileceğinin en güzel örneklerinden birini sunmaktadır. Nitekim kelimelerin arasında anlam ilgisi kurarak, onları başka nesne ya da varlıklara benzetmek metni oldukça zenginleştirmektedir. Bu sayede öğrenciler metinlerin anlam zenginliğini daha iyi keşfetmiş olacaklardır.

2.7. İstifham (Soru Sorma):

Doğrudan doğruya heyecana bağlı sanatlardan olan istifham, hayret, şefkat, elem, nefret, kin gibi heyecan ve duyguların soru şeklinde tezahürleriyle ortaya çıkar.⁷⁴

İstifham sanatında, sorulan sorular cevap alma amacı gütmaz. Çünkü bu sanat, cevap almak için kullanılan bir edebî sanat türü değildir. İstifhamda asıl önemli olan sorunun kendisi, başka bir deyişle, soru yoluyla duyguların ifade edilmesidir.

Geçmişten beri doğru cevaplara ulaşmak, doğru sorular sormayı gerektirmektedir. İşte öğrencilere bu bilincin aşılmasında istifham sanatının en önemli yol göstericilerden biri olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İstifham sanatı doğru cevap almanın da ötesinde öğrencilerin anlatımlarına, sorulardan kaynaklanan bir akıcılık katması yönüyle de ilköğretimdeki metinlerde kullanılan bir edebî sanattır.

“....

Her gün bu kadar güzel mi bu deniz?

Böyle mi görünür gökyüzü her zaman?

....”⁷⁵

⁷⁴ Külekçi, s.109

⁷⁵ <http://www.mahur.net/view/post:9325> (10.05.2010)

dizelerinde şair cevap alma amacı gütmeyen anlatımını daha akıcı hâle getirebilmek için kendi kendine ya da muhatabı olan bir başkasına sorular sormak suretiyle istifham sanatını kullanmıştır. Bu beyit, yukarıda ifade ettiğimiz gibi yazma uygulamalarına olduğu kadar konuşma uygulamalarına da sorulardan kaynaklanan bir akıcılık kazandırmaktadır.

“Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın?”⁷⁶

dizelerinde de şair cevap alma amacı gütmeyen soru sorarak istifham sanatını kullanmıştır.

2.7.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında İstifham Örnekleri:

“

Kazancı yerinde olsa on liradan kaçır mıydı? Bununla birlikte bu evi kaçırmak niyetinde değildi. Boşaltacağı evde çektiklerini, sokak sokak dolaşırken beyninin ve ayaklarının geçirdiği buhranları bu çatı altında bir iki günde unutup vereceğine emindi. Bütün evin yükünü tek başına sırtında taşıyacak kadar hafif hissediyordu kendini.

....

Yersiz bir inat yüzünden iki yıldır adamcağıza hayli zararı dokunduğunu kabul eden kiracı, yirmi dördüncü kirayı verirken ay sonuna kadar çıkacağını haber verdi. Bu ani karar neredeyse ev sahibinin yüreğine inecekti. **Niçin çıkıyorlardı? Acaba kira ağır mı gelmişti? Yoksa sık sık gelip gitmesinden rahatsız mı olmuşlardı?**⁷⁷

Yukarıdaki metinde geçen altı çizili soru cümleler istifham sanatına örnektir. Monologlar şeklinde gelişen bu soru ifadeleri cevap almaktan ziyade, kişilerin kendi

⁷⁶ <http://www.rehberim.net/forum/turkce-edebiyat-415/62231-edebi-sanatlar.html> (18.12.2008)

⁷⁷ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İki İyi İnsan*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 76- 78

iç konuşmaları şeklinde geliştiği için, endişe, kararsızlık, korku gibi hislerini anlamlandırmaya yöneliktir. Nitekim istifham sanatında da önemli olan cevap almak değil, duyguların soru yoluyla ifade edilmesidir. Bu örnekte de açıkça görüldüğü üzere istifham sanatı öğrencilere fikirlerin akıcı bir biçimde ifade edilmesini mümkün kılmaktadır.

“Geçen akşam eve geldim. Dediler:

— Seyfi Baba

Hastalanmış yatıyormuş.

— **Nesi varmış acaba?**

— Bilmeyiz, oğlu haber verdi geçerken bu sabah.

— Keşke ben de olaydım... Esef ettim, vah vah!

Bir fener yok mu, verin... **Nerde sopam?** Kız çabuk ol...

Gecikirsem kalırım beklemeyin... Zira yol

Hem uzun hem de bataktır...

— Daha âlâ kalınız:

Teyzeniz geldi bu akşam, değiliz biz yalnız.

....

İşte karşımda bizim yâr-ı kadîmin yurdu.

Bakalım var mı ışık? Yoksa muhakkak uyudu.

Kapının orta yerinde ucu değnekli bir ip

Sarkıtılmış olacak, bir onu bulsam da çekip

Açıversem... İyi amma kapı zaten aralık...

Galiba bir çıkan olmuş... Neme lazım artık

Girerim ben diyerek kendimi attım içeri,
Ayağımdan çıkarıp lastiği geçtim ileri.

Sağa döndüm, azıcık gitmeden üç beş basamak
Merdiven geldi ki zorcaydı biraz tırmanmak!

Sola döndüm, odanın eski şayak perdesini,
Aralarken kulağım duydu fakirin sesini:

— **Nerde kaldın?** Beni hiç yoklamadın evladım!
Haklısın, bende kabahat ki haber yollamadım.

Bilirim çoktur işin, sonra bizim yol pek uzun...
Hele dinlen azıcık, anlaşılan yorgunsun.
Bereket versin ateş koydu demin komşu kadın...
Üşüyorsan eşiver mangalı, eş eş de ısın.

Odanın loşluğu kasvet veriyor pek, baktım,
Şu fener yansa diyerek bir kuru kibrit çaktım.

Hele son kibriti tuttum da yakından yüzüne,
Sürme çekmiş gibi nur indi mumun kör gözüne!

....

Mehmed Ağa'nın evi akmış. Onu aktarmak için
Dama çıktım, soğuk aldım, oluyor on beş gün.

Ne işin var kiremitlerde a sersem desene!
İhtiyarlık mı nedir, şaşkınlığım oğlum bu sene.

Hadi aktarmayayım... Kim getirir ekmeğimi?

Oturup kör gibi namerde el açmak iyi mi?

....?”⁷⁸

Mehmet Âkif Ersoy’un Seyfi Baba isimli yukarıdaki şiirinde yer alan altı çizili cümlelerde istifham sanatının örnekleri görülmektedir. Dikkatle incelendiğinde şairin soruları çoğunlukla kendi kendine sorduğu anlaşılacaktır. Bu da gösteriyor ki şair, sorularına cevap verecek bir muhatap aramaktan öte içindeki duygu ve düşünceleri sorulara dökerek dillendirmektedir. Nitekim istifham sanatının özünde de bu vardır. Bu sanatın öğrenciler tarafından benimsenmesi, hem kendi fikirlerini belli bir nizamda sunmalarını sağlayacak hem de metinlerde sunulan fikirleri daha rahat anlamlandırmalarına yardımcı olacaktır.

“Öğretmen mi dedin?”

Ben Selanik’ten bilirim seni,
Sen yetiştirdin Türk’ün yüce komutanını;
Sen verdin Mustafa’ya ‘Kemal’ adını.
....”⁷⁹

dörtlüğünde şair, cevap alma amacı gütmekten ziyade anlatımını kuvvetlendirmek için altı çizili cümle ile istifham sanatını uygulamıştır. Öğrenciler bu sanatı tam anlamıyla kavradıklarında soru sormanın sadece cevap almak için değil; fikirleri geliştirmek, düşünceleri yargılamak ya da belki nükte yapmak için kullanılabileceğini keşfetmiş olacaklardır. Bu sayede de metinleri daha iyi anlamlandırmaya başlayacaklardır.

“....

Aynaya baktığında kırk yaşında olduğuna inanmakta güçlük çekiyorsun. Çok daha genç görünüyorsun. Tıp alanındaki şaşırtıcı gelişmeler sayesinde insanlar artık yüz elli yaşına kadar yaşayabiliyor. Orta yaşlı bile sayılmazsın! Aslında annen ve baban da yaşlanmayı engelleyen nanoteknoloji tedavisi sayesinde seninle aynı yaşta görünüyorlar. **Garip değil mi?**

⁷⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Seyfi Baba*, Pasifik Yay., Ankara 2009, s. 19- 26

⁷⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Öğretmenime Türkü*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 52

....

Ayakkabılarını dinlemeye karar veriyorsun. Bu sefer ‘Mutfak, **kahvaltıda ne yivebilirim?**’ diye mutfaka sesleniyorsun. O da yiyecek stoğunu kontrol ederken seçenekler tezgâhta beliriyor. Mutfak aynı zamanda elektronik kodları envanterini çıkarmak, yemek hazırlamak ve alışveriş listesi oluşturmak için de kullanıyor.

....^{»80}

Buradaki altı çizili cümlelerde soru sormak suretiyle istifham sanatı kullanılmıştır. Bu sanat sayesinde öğrenciler metnin tekdüze anlatımdan kurtulduğunu göreyerek metinleri sıkılmadan okuyabileceklerdir. Gerçekten de soru ya da ünlemlerle kurulu metinler daha ilgi çekicidir.

“....

Edison, yalnızca ampul ve kinetoskobu mu bulmuştur? Hayır... Mikrofon, gramofonun ilk biçimi olan fonograf, buhar makinesine bağlı akım üretici, telefonun önemli bir bölümü olan karbon transformatörü, onun 1033 icadından yalnızca birkaçıdır... Ayrıca bataryaların oluşturduğu beton dökme yöntemi, sentetik kauçuğun yapılışı, akümülatörün geliştirilmesi gibi sayısız çalışmaları vardır.

....^{»81}

Bu paragrafta yer alan altı çizili cümlede, cevap alma amacı gütmeyen soru sorulduğu için istifham sanatı kullanılmıştır. Burada da açık bir şekilde görüldüğü gibi yazar kendi fikrini geliştirmek için monolog tarzında bir konuşma yapıyor ve bu sırada cevap alma amacı gütmeyen soru soruyor. İşte bu yazma tarzının öğrencilerce benimsenmesi metinlerin daha iyi anlaşılmasını sağlamanın yanında konuşmalarının da daha akıcı olmasını mümkün kılacaktır.

“....

⁸⁰ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Geleceğin Dünyası*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 42, 43

⁸¹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Edison*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 48

Sen Süpermen'sen ben de buranın valisiyim, dedi. Şu hâline bak, **sende hiç Süpermen olacak bir yan var mı?**

....

Vah evladım, dedi yaşlı kadın, **ne vardı yani derilerin merilerin üzerinden gecek?**

....”

Yukarıdaki altı çizili cümleler, cevap amacı almadan soru sorulduğu için istifham sanatına örnektir. Metinde de görüldüğü gibi bu cümleler sayesinde öğrenciler soru sormanın değişik çağrışımlarını da görerek konuşma ve yazma uygulamalarını çok daha canlı hale getirme imkânına kavuşmuş olacaktırlar.

“Hepinize merhaba!

Önce tanışalım: Benim adım Zuhal. Sizin yaşıңызdayım. Çoğunuz beni hiç görmediniz. Tanımıyorsunuz. Ama ben sizi hep görüyorum. Hemen hepinizi de tanıyorum. Gerçek isimlerinizi bilmiyorum ya, olsun. Kendimce isimler taktım hepinize. Sarı Kız, durmadan konuşan sarı saçlı kardeşimize taktığım isim; hep gülen en küçüğünüze de Güler diyorum. Böyle böyle isimler vermişim size. Kendimce tanımış, kendimce sevmişim. Dostunuz olmuşum.

Odanın penceresi bahçeye bakıyor. Sizi pencereden seyrediyorum. Önceleri rahatça göremiyordum. Rica ettim anneme, karyolamı yükseltsin diye. Annem babama rica etti ve babacığım hiç üşenmeden istediğimi yaptı. Bir de öpücük kondurdu alnıma, koskocaman. O günden beri çok mutluyum. Sizi rahatça seyredebiliyorum. Yüzünüzü daha yakından görür gibi oluyorum. Hepiniz çok sevimli, çok güzel kardeşlersiniz.

Sokağa niye çıkmadığımı anlamışsınızdır. Çünkü yürüyemiyorum. Kendimi bildim bileli böyleyim. Hiç yürüyemedim. Bacaklarım büyümüyor. Küçük kaldılar. Ben büyüyorum, bacaklarım büyümüyor. **Acaba ayaklarının üstünde durmak nasıl bir duygu?** Bilir miyim nasıl olduğunu, hiç yaşamadım ki...

Sakın sizi kıskandığımı sanmayın. Hakkımda böyle düşünmenizi istemem. Doğrusu sizi kıskanmıyorum. Duruma alıştım ve razı oldum. Kendimi böyle, olduğum gibi kabullendim.

Hem bacaklarım sakatsa ne olmuş, gözlerim sapasağlam ya! Sizleri görebiliyorum. Kulaklarım da sapasağlam, çıgılıklarınızı duyabiliyorum. **İstediğimde Ay'ı, yıldızları seyretme mutluluğu az mı?** Yıldızlarla konuşurum ben, sizinle konuştuğum gibi tıpkı. Yıldızlar duymaz elbet, siz de duymazsınız. Olsun. Beni duymanıza gerek yok. Hissedin yeter. Benim de bu dünyada yaşadığımı, benim gibi engelli kardeşleriniz olduğunu hissedin. O yeter bana.

Ya kollarım, ellerim tutmasa ne olurdu halim? Bacaklarım sakat ama ellerim, kollarım sapasağlam. Beynim de öyle. Hele kalbim: Sevgi dolu. Sizi seviyorum. Hayatı seviyorum. Baharı, yazı, kışı seviyorum.

Her gün sokağa çıkamamak o kadar da kötü değil, canım. Geçen pazar ailece pikniğe gittik. Etraf mis gibi kokuyordu. Çiçekler öylesine güzeldi ki...

Babam beni kucakladığı gibi yabani çiçeklerin arasına oturttu. "Çiçeğe çiçeklik yaraşır."dedi. Nasıl mutlu olduğumu anlatamam. Böyle anlayışlı bir ailem olduğu için Allah'a şükrettim.

Sıkılmıyorum. Pek sıkılmıyorum yani. Düşünecek o kadar çok şey var ki. Yapacak şey de var. Sıkılmaya vaktim olmuyor. Zaten sizi seyretmek de yeterince vaktimi alıyor. Sonra, bebeklerim var, kitaplarım var. Okuyor, oynuyor, yaşıyor, öğreniyorum.

Biliyor musunuz, geçen sene Kızılay'a başvurduk. Sıraya yazdılar, sıram gelince bana bir tekerlekli sandalye verecekler. Babam almak istiyor aslında ama işleri şu sıralar pek iyi değil. Biz de Kızılay'a gittik. İki aya kadar sıram gelecekmiş. O günü yani tekerlekli sandalyeye kavuşacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum. Yok,

hayır! Sabırsızlıkla değil, sabırla bekliyorum. Çünkü sabretmeyi öğrendim. Benim durumumdaki bir çocuk için sabır çok önemli. Sabretmesini bilmeyen bu duruma dayanamaz. Ben sabrediyorum ve dayanıyorum. Her gün kendimi yeniden keşfediyorum. Bacaklarımın gücü yok ama kollarım öylesine güçlü ki.

Şimdi bunları yazarken bile arada bir başımı kaldırıp sizi seyrediyorum. Koşuyorsunuz, gülüyorsunuz, oynuyorsunuz. Mutlu olduğunuz belli. Sizi mutlu gördükçe ben de mutlu oluyorum. Siz güldükçe ben de gülüyorum. Farkında değilsiniz ama hem dünyanızı hem de mutluluğunuzu paylaşıyorum. **Mutluluk nedir ki zaten, paylaşmak değil mi?**

Size bir mesajım, daha doğrusu sizden bir ricam var arkadaşlar. Sahip olduğunuz şeylerin değerini bilin. Bir çift sağlam bacağın ne kadar önemli olduğunu düşünün. Benim gibilerle karşılaşmak size bunu düşündürür her halde. Demek ki ben düşünmenize yardım ediyorum. Sahip olduğunuz ama farkında olmadığınız değerleri fark ettiriyorum. İşte yine birbirimizi tamamlıyoruz, çocuklar.

Tekerlekli sandalyem gelince sık sık sokağa çıkacağım. Her halde aranızı alırsınız. Beni de kendinizden sayarsınız. Bir kenardan oyununuzu seyretmeme izin verirsiniz. Belki de bazen benim katılabileceğim oyunlar oynamak istersiniz.

Aslında sizden bir farkım yok. Duygu ve düşünce olarak sizlerden biriyim. Acımanızı değil, aranızı almanızı, beni de kendinizden biri saymanızı istiyorum. Kaldırın başınızı, pencereme bakın. Camın arkasında gördüğünüz ‘Hayal Çocuk’ benim. Hayal gibi ama gerçeğin ta kendisiyim.”⁸²

Bu metinde yer alan altı çizili cümlelerde, cevap alma amacı gütmeyen soru sorulduğu için istifham sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler soru cümlelerinin işlevinin bilgi edinmek amacının yanı sıra bir düşünceyi geliştirmek de olduğunu kavrayacak ve böylece metinleri daha iyi anlamlandırabileceklerdir.

⁸² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hayal Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 18- 20

“Ne oldu çocukluğum?
Köşelerde nefes nefese koştuğum
Odalar?
Ortalarında tahta at koşturduğum
Geniş sofalar?
Sofalarda gizli yuvalarım, gizli yerlerim?..

Hani benim kurşun askerlerim?
Bir oda içinde kurduğum şehir,
Geçtiğim nehir?..

Hani benim hayallerim, emellerim,
Suya girince balık sandığım ellerim?
Bir leğende bir deniz gören ben,
Bir leğende Çin’e varan yelken?
Beni ufuklardan ufuklara götüren,
İçine binmeden bindiğim tren?..

Hani benim sevgilerim, kinlerim,
Yüzünde yüzümü gösteren potinlerim?
İçine girmeden girdiğim ev gibi
Yüzünü görmeden gördüğüm misafir?..

Ah! Ne beyazdı yelkenim,
Ne güzeldi evlerim benim,
Ne ufaktı potinlerim,
Ne minikti ellerim benim!

Nerdesin çocukluğum,
Küçüklüğüm nerdesin?
Bir metrede bin metre koşan tahta atım,

Bir metrede bir dünya gören saltanatım,
Her zaman her yeri alan kurşun askerim,
Evlerim, potinlerim
Nerdesiniz?
Bana şimdi bir uzak,
Bir uzak yerdesiniz!
Nerdesiniz?..

Elimde ne ev kaldı,
Ne evin yeri kaldı,
Sırtımda kumaş değil,
Bir ince deri kaldı
Ayağımdan potinler
Gitti, izleri kaldı.”⁸³

Bu metnin tamamında soru ifadesi, dolayısıyla istifham sanatı kullanılmıştır. Yazar cevap alma amacı gütmeyen soru sorarak istifham sanatı kullanmıştır. Bu sanat sayesinde öğrenciler sadece soru sorarak bile fikirlerini inşa edebileceklerini en iyi şekilde öğrenerek metinlerde yer alan düşünceleri çok daha iyi anlamlandırabileceklerdir.

“Düşün, düşün ki anne ben daha çok küçüğüm,
Ilık ellerimden tut, beraber götür beni,
Oyuncakçıda büyük mavi bir gemi gördüm,
İşlenmiş, dalgaların köpüğüyle yelkeni.

Şu renk renk toplara bak, anne, ne güzel renk renk
Dönüyor içimde bir bayram yeri dönüyor,
Yuvarlanıyor gönlüm şu uçan toplara denk,
Bir yokuştan koşarak kalbim sana iniyor.

⁸³ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocukluk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 62, 63

Kan değil, zafer akar benim savaşlarım da,
Hürriyet için ölür genç kurşun askerlerim,
İnsanlığın cenneti saklı göz yaşlarım da,
Yeni bir bahar çağı getirecek zaferim!

Korkma, korkma kaçmam ben, tahta atımla dağa,
Senden daha güzel bir dağ var mı rüyalarda?
Niçin uğraşsın küçük kuş yurdundan kaçmağa,
Yaşarken annesinin yeşerttiği kırlarda?

Kırılır, bütün iyi oyuncaklar kırılır,
Çocuk kalblerinden mi yaparlar hep onları,
Niçin oyun biterken en sonra hatırlanır,
Hâtıralarımızın en tatlı oyunları?
Satılır mı zengin bir oyuncakçıda söyle,
Anne, dün okuduğun masaldaki güzel kız?
Yeter, altın bir kalbim olsun, Tanrıdan dile,
Bütün zenginliğimi verir onu alırız.⁸⁴

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili ifadelerde cevap alma amacı güdülmeyen sorular sorularak istifham sanatı kullanılmıştır. İlköğretim dönemi öğrencileri bu ifadelere bakarak gerek konuşma ve gerekse yazma sırasında anlatımlarını soru yoluyla akıcı hâle getirebilmenin yollarını keşfetmiş olacaklardır. Ayrıca soru yoluyla kurulan metinleri de daha iyi anlamlandıracaklardır.

“

Hevecanla okuduğunuz ilk kitabı hatırlıyor musunuz? Hatırladığınız ilk kitap belki sizin okuduğunuz değil size başka birinin okuduğu kitaptır. Fransız

⁸⁴ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocukluk Aşkı*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 70, 71

düşünür Jean Paul Sartre (Jan Pol Sartır), kitabın büyüleyici dünyasıyla karşılaşmasını anlatırken çocukluğuna gider.

....”⁸⁵

Buradaki altı çizili cümlede yazar düşüncesini geliştirebilmek için okurlara bir soru sorarak paragrafa başlamıştır. Herhangi bir cevap alma amacı gütmeyeceği için de istifham sanatını kullanmıştır. Metinde de görüldüğü üzere bu sanat öğrencilere düşüncelerini etkili bir biçimde aktarabilmenin yollarından birini sunmaktadır. Öğrenciler bu yolu yazma ve konuşma uygulamalarına tatbik etmek suretiyle düşüncelerini karşısındaki kişi ya da kişilere daha iyi aktarabilirler.

Yazarın düşüncesini etkili hâle getirebilmek için sorular sormasına Mehmet Güler’in kaleme aldığı “İmza Günü” isimli metinden aldığımız aşağıdaki soru cümlelerini de örnek olarak verebiliriz.

“Bir iki gece düşünde bile gördü onu. Uyanıp, gördüğü düü yorumlamaya başladı. O da kendileri gibi bir insan mıydı? Yer, içer, güler; akşam olunca da yatıp uyur muydu?

Kafasını kurcalayan bu tür soruların gereksizliğini düşündü. Saçmalıyordu herhalde? Kendi kendine güldü. Adı kitaplara yazılmış, ünlenmiş de olsalar onlar da kendileri gibi insanlar değiller miydi?

Çocuklara masallar, efsaneler anlatmayı dünyanın en zevkli uğraşı kabul eden yaşlı nineyi anlattığı kitabına ne denirdi?

O yazarın komik bir çocuğu anlattığı kitabına ne denirdi?”⁸⁶

Bu metinde yer alan örnek cümlelerde de görüldüğü gibi yazar, düşüncesini geliştirmek için cevap alma amacı gütmeyen sorular sorarak istifham sanatını

⁸⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Kitap Ve İnsan*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 11

⁸⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İmza Günü*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 14, 15

kullanmıştır. Bu şekilde öğrencilere düşünce geliştirme yollarını öğretmek açısından örnek kullanımlar sunmuştur.

“Kış, Ada’nın bir tarafında yerleşebilmek için rüzgârlarını poyraz, yıldız poyraz, maestro, dramudana, gündoğusu, batı karayel, karayel halinde seferber ettiği zaman; öteki yakada yaz, daha pılısını pırtısını toplamamış, bir kenara oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur. Gitmekle gitmemek arasında sallanır bir halde, elinde bir pasaport, çıkımında üç beş altın, bekleyen bu güzel yüzlü göçmen tazeyi benden başka bu Ada’da seven hemen hiç kimse yoktur, diyebilirim. –Övünmek için değil!–

Herkesin yeni başlayacak olan altı yedi aylık soğuk hayata kendini şimdiden alıştırmak ve hazırlamak için bir şeyler yapmaya çalıştığı öyle günlerde ben, tembelliğim, hep kaçanı kovalayan huyumla, yazın, o güzel göçmenin peşine düşmüşümdür. Nerede yakalarsam orada kucaklarım onu. Kimi bir çamın gölgesinde durgun ve güneşsizdir. Kimi bir çalılığın kenarındaki çimenlikte bütün eski ihtişamıyla daha yeni başlamıştır.

Yazın daha parça parça, lime lime, bohça bohça eşyalarıyla gitmek için fazla telaş etmediği Ada’nın bu yakasında, hiçbir ev yoktur. Yalnız bir tek kır kahvesi vardır.

Bir küçük koyun hemen beş on metre yukarısında, bir apartman terası kadar ufak bu kır kahvesinin tahta masaları üstünde hâlâ karıncalar gezer, hâlâ sinekler kahve fincanının etrafına konarlar. Bütün sesler kesilmiştir. Kimi gökyüzünden bir uçak homurtusu gelir. İçindeki, şimdi Yeşilköy’e incek yolcuları düşündüğüm, yalnız bu yazıyı yazarken oldu. Ondan evvel de uçaklar geçmişti. Ama hiç, içindeki yolcuların Yeşilköy’e neredeyse inceklerini, daha şu iki satırın sonunda inmiş bile olduklarını düşünmemiştim.

Kahvecinin kendisi sevimsiz bir adamdır. Kahveciden çok, ters bir devlet memuru hüviyeti taşır. Hastalıklı olmasa, doktorlar fazla yorulmamasını salık

vermemiş olsalar, dünyada kahveci olmazdı. Tersine, ben bütün ömrümce iyi bir kahve bulamadığım için kahveci olamamışımdır. Bir kır kahvesi, bir köyün kahvesinin üç beş gediklisi... **Bundan güzel bir ömür mü olur, elli altmış senelik yaşama bundan güzel başlar ve biter mi?**

Ağaçtan ağaca serilmiş beyaz çamaşırlar bu kadar durgun, güneşsiz, ıslak bir şekilde ılık havada hiç kurumayacaklar. Bu kedi, tahta masanın üstüne çıkmış, köpeğime durmadan homurdanacak mı? Sandalyenin üstündeki vişneçürüğü rengindeki delik çoraplar... Asmanın yaprakları daha yemyeşil. Bizim bahçedeki kurudu bile.

Deniz, Bozburun'a doğru başını almış gidiyor. Uzaklarda görünen, İstanbul'un neresi kim bilir? Sesler neden gelmiyor?

Bir başka uçağın sesi gelmeye başladı. Bizim Ada, uçakların, üstünden geçtikleri bir yol güzergâhı olmalı ki, hep ya üstümden ya da solumdan geçip gidiyorlar. Kedi sustu. Köpeğim gözünü kapadı. Karga sesleri geliyor şimdi de. Vaktiyle bu Ada'ya bu zamanda kuşlar uğrardı. Cıvıl cıvıl öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı.

İki senedir gelmiyorlar.

Belki geliyorlar da ben farkına varmıyorum.

Sonbahara doğru birtakım insanların çoluk çocuk ellerinde bir kafes, Ada'nın tek tepesine doğru gittiklerini görürdüm. İçim cız ederdi.

Büyüklerin ellerinde birbirine yapışmış, pislik renginde acayip çomaklar vardı.

Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacık ağacın altına çığırtnan kafesiyle bırakırlar, ağacın her dalına ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırtnan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru bir

küme gelirler. Çayırılıkta bir başka ağacın gölgesinde birikmiş çoluklu çocuklu kocaman herifler bir müddet bekleşirler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken, birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yolarlardı.

Hele bir tanesi vardı, bir tanesi. Çocukları bu işe seferber eden de oydu. Ökseleri cumartesi gecesinden hazırlayan da... Konstantin isminde bir herifti. Galata'da bir yazıhanesi vardı. Zahire tüccarıydı. Kalın, tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi...⁸⁷

Bu metinde yer alan altı çizili cümlelerin ilkinde yazar düşüncesini okurlarla paylaşmak için, ikincisinde ise yeni bir konuya başlangıç yapmak amacıyla cevap alma amacı taşımadan sorular sorarak istifham sanatını kullanmıştır. Burada yaptığı sanatla da öğrencilere düşüncesine akıcılık kazandırma yollarından birini öğretmiştir. Bu sayede öğrenciler konuşma yazma uygulamalarında istifham sanatından istifade etmenin kendilerine kazandırdıklarını daha net görme imkânına sahip olacaklardır.

“Güneş, ufuktan kulağını daha yeni göstermişti ki Walt Disney (Volt Disney)’in mikileri uyandı. Kitapların üstünde atlayıp zıplamaya başladı. Mikilerin sesini duyan diğer kitaplar da gözlerini açtı. “**N’oluyor?**” diye gür sesiyle bağırdı Don Kişot” her sabah sizin gürültülerinizle mi uyanacağım Allah aşkına!” Don Kişot yine atının üstündeydi. Kılıcını sağa sola sallıyordu. Mikilerin çoğu korkmuştu. Biri cesareti toplayıp konuştu: ”Sen herkesi korkutsan da beni korkutamazsın şövalye dostum. O cılız atınla tahta kılıcının forsu orta çağlarda kaldı. Yel değirmenleriyle savaşır gibi davranma bizlere. Biraz kibar olmasını öğren bakalım.”

”Benim forsum hiçbir çağda geçmez ufaklık.” dedi Don Kişot.

⁸⁷ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Son Kuşlar*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 51, 52, 53

Küçümseyerek baktı mikilere: ”Bu gece doğru dürüst uyuyamadım.” diye konuşmasını sürdürdü. ”Şu kitaplıkta sayımız çoğaldıkça saygı kalmadı doğru dürüst. İçinizde en yaşlılardan biri benim. Aynı zamanda en hacimli, en kalın olanı da... **Biraz saygı gösterilmez mi adama?** Ne yazık ki gösteremiyorsunuz. İkinci sınıf, üçüncü sınıf kitapla bir tutmaya kalkışıyorsunuz beni. Yaşlandığım için mi nedir, şu mikiler bile posta koymaya başladılar bana. Aynı yerde yatırıyor aynı yerde ayakta tutuyorsunuz. Biliyorsunuz ben soylu sınıftan geliyorum her şeyden önce. Sıradan bir kitapla aramızda bazı farkların olması gerekmez mi? Ben bütün dünya dillerine çevrildim. Aynı zamanda dünyanın en çok okunan kitabıyım. Zamanla yarışım adeta. Zaman eskidi, ben eskimedim....”⁸⁸

Bu metinde yer alan altı çizili cümlelerde kahramanların kendi durumlarını tasvir etmek adına soru cümleleri kurmaları suretiyle istifham sanatı kullanılmıştır. İlköğretim dönemi öğrencileri bu sanat sayesinde soru sormanın her zaman cevap alma amacı gütmeyeceğini; bazen düşünceyi geliştirmek için de soru formunda kurulmuş cümlelerin kullanılabileceğini öğreneceklerdir. Bu sayede metinlerdeki soru cümlelerini daha iyi anlamlandırarak metinleri daha iyi anlamış olacaklardır.

“1. Sahne

Otelci;

— Etrafı bir kere daha gözden geçirelim. (Bir şarkı mırıldanarak, toz alıyormuş gibi eşyaya kuvvetli bir şekilde süpürgeyi indirmeye başlar.) Oooh... Her taraf tertemiz oluyor. Her yer pırl pırl, (dinleyenlere) **Tabii bu kadar neşeli ve sevinçli olduğuma şaşıyorsunuz değil mi?** Merakta kalmayın. Anlatayım. Ankara'nın en büyük, en güzel, en mükemmel oteli olan Yolcu Konmaz Oteli'nin sahibiyim ben... **Ha, ismimi daha bilmiyorsunuz, değil mi?** Evet, 'meşhur Yolcu Konmaz Oteli'nin müdürü Bay Bulguroğlu... Bugün otelime çok meşhur bir yolcu gelecek de onun için böyle sevinç ve neşe içindeyim. Güngörmez Ülkesi kralının oğlu, bugün bizim otele geliyor. Büyük bir prens. Bir şehzade... Dün akşam bana

⁸⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 10, 11

telefon edip de bunu haber verdikleri zaman hemen işçi dairesine baş vurdum ve bugün için fazladan bir garson istedim. Elbet ya... Birçok iş olacak. Ama garson daha gelmedi. **Neden acaba?** Merak ediyorum doğrusu... Fakat ben her tarafı topladım. Her şeyi düzenledim... Korkmam artık... Hele kendi elimle prens hazretlerine öyle bir kahvaltı hazırladım ki senelerce tadı damağında kalacak vallahi... Ah, bugün benim için ne kutlu bir gün... **Bizim otel için bundan güzel reklam olur mu?** Ünlü bir kralın oğlu otelime gelecek, otelimde kalacak, otelimde bir odasında oturacak, otelimde bir yatağında "yatacak... Aman yarabbi, sevinçten çıldıracağım... Dahası var. Bütün gazeteler şüphesiz hep bundan bahsedecek. Bütün komşu otelciler bu hâli kıskanacaklar. (Saat öğleyi çalar.) **O ne? Öğle vakti olmuş ha?** Meşhur misafirimiz neredeyse gelir artık... Tam vakit... (Kapı çalınır.) Hah, tamam, işte geldi... Heyecandan tir tir titriyorum. Kapıyı bayılmadan bir açabilsem. Aman Bulguroğlu cesaret. Çok terbiyeli, nazik olmaya bak... (Sağdan çıkar.)

2. Sahne

Topaç - Otelci

(Topaç sağdan girer, arkasından da otelci gelir.)

Otelci (yerlere kadar eğilerek)— Buyursunlar prens hazretleri... Buyurun efendim, buyurun...

Topaç— Merhaba bayım. **Yolcu Konmaz Oteli burası değil mi?**

Otelci (yerlere kadar eğilerek)— Evet şehzade hazretleri...

Topaç (kendi kendine)— Amma da nazik adam haa... (yüksek sesle) **Bay Bulguroğlu ile mi görüşüyorsunuz?**

Otelci (kendi kendine)— Aman benimle ne de nazik konuşuyor... (yüksek sesle) Evet efendimiz. Bulguroğlu ben-denizim... (Onu selamlar.)

Topaç— Ben de beklediğiniz adamım.

Otelci— Evet efendim, geleceğinizden haberim vardı, efendim...

Topaç (kendi kendine)— Haberim vardı diyor... Allah, Allah... Galiba işçi idaresinden söylemiş olacaklar, (yüksek sesle) **Biraz geç kaldım galiba?**

Otelci— Hayır efendim, hayır... Estağfurullah efendim... (Saygıyla eğilir.)

Topaç (kendi kendine)— Allah Allah... Bu kadar nazik patron da hiç görmemiştim, (yüksek sesle) Bay Bulguroğlu, niçin bana öyle... (otelcinin taklidini yaparak) Yok, buyursunlar prens hazretleri, yok estağfurullah şehzade hazretleri filan diyorsunuz? Benim ismim Topaç, Topaç...

Otelci (hayretle)— Ne? Topaç mı? (kendi kendine) Haa, anladım... Prens seyahat ederken mutlaka ismini değiştirmiş olacak... (yüksek sesle) Baş üstüne efendim... İsminiz Topaç olsun... Emredersiniz efendim... (Yerlere kadar eğilir.)

Topaç (kendi kendine)— Allah Allah... Neredeyse ayaklarıma kapanacak... Amma da acayip adam ha... Neme lazım, ben buraya garsonluk etmeye geldim, onu bilirim, (yüksek sesle) Eeee, ne yapacağız bakalım?

Otelci— Emrinize hazırım ef... Ef... Ef... Şey... Bay Topaç... (kendi kendine) Allah Allah... Ne de isim bulmuş ya... (yüksek sesle) Arzu buyurulursa bu taraftaki (Sol tarafı gösterir.) odaya geçin. Mükemmel kahvaltınız sizi bekliyor...

Topaç (kendi kendine)— A, aaa... Şimdi de beni kahvaltıya davet ediyor... Aman burası ne güzel yermiş böyle! (yüksek sesle) Bay Bulguroğlu, vallahi siz pek hoşuma gidiyorsunuz... Umarım ki ikimiz de gayet iyi anlaşacağız... Şartlarıma gelince...

Otelci (sözünü keserek)— Israr etmeyin... Vallahi gücenirim... Aman efendim şarttan filan hiç bahsetmeyin... Ne dersiniz başım üstüne...

Topaç— öyle ama...

Otelci—Israr etmeyin... Vallahi gücenirim...

Topaç— Pekala öyleyse... (kendi kendine) Olur şey değil... Amma nazik, amma cömert adam ha! Şaştım kaldım... Ne yapalım, madem ki davet ediyor gidip kahvaltı etmekten başka çare yok... öyle bir iştahım da var ki... (yüksek sesle)

Yemek salonu ne tarafta?

Otelci (Sol tarafı gösterir.)— Bu tarafta efendim... Otelimin en iyi dairesini de sizin için ayırdım.

Topaç— Doğrusu eşi, benzeri bulunmaz bir adamsınız.

Otelci— Estağfurullah Bay Topaç... Burada istediğiniz gibi hareket edin... Efendim... Bir emriniz olursa lütfen zili çalın, bendeniz hemen gelirim.

Topaç (kendi kendine)— **Bu da nesi?** Hoppalaaa... Otel sahibi garsonlara hizmet ediyor galiba... Bir yaşma daha girdim. Allah Allah... (yüksek sesle) Pekâla öyleyse... Şimdilik Allahısmarladık, Bay Bulguroğlu... (kendi kendine) Gidip karnımı doyurayım, patronu kızdırmayalım. (Soldan çıkar.)

3. Sahne

Otelci

Otelci— Ohh... Çok rahat ve memnunum. Aferin sana Bulguroğlu... Doğrusu her şey yolunda... Ne de nazik, ne de kibar adam... Doğrusu bir şehzade ile konuşmanın bu kadar kolay olacağını hiç sanmıyordum... Bu büyük, bu şerefli günü hiç unutmayacağım. **Gazeteler kim bilir neler yazacak?** (Kulisten telefon sesi gelir.) Ne o? Telefon çalıyor... **Kim acaba?** Mutlaka gazetecilerdir. Galiba benimle röportaj yapmak istiyorlar. (Oksürür, gazetecilere hitap ediyormuş gibi bir tavır alır.) Hayır, sayın gazeteciler hayır... Çok meşgulüm... Büyük misafirimizin hizmetleriyle meşgulüm... Sizinle konuşmaya vaktim yok... (hiddetle) Yok dedim ya efendim... Yok... (Telefon şiddetli çalar.) Dur, dur, geliyorum... (Acele sağ tarafa koşar, kulisin kenarında telefonla konuşur.) Alo, alo... **Kim konuşuyor? Güngörmez Ülkesi prensinin yaveri mi? Ne diyorsunuz? Prens bugün gelemecek mi?** Peki ama öyleyse... Alo, alo... Hay Allah, telefonu kapadılar, (sahneye gelerek) Allah, Allah... **Prens bugün gelemecekse biraz evvel gelen adam kim öyleyse?** Hah, işte bu tarafa doğru geliyor. Belli etmeden anlamaya çalışayım.

4. Sahne

Otelci – Topaç

Topaç (Soldan girer.)— Bay Bulguroğlu, sizi bütün kalbimle kutlarım... Kahvaltı doğrusu pek nefisti...

Otelci (gülerek)— Memnun oldum... İltifat buyuruyorsunuz, (kendi kendine) Kahvaltı nefisti ha? Sen şimdi bana hesap ver bakalım... (yüksek sesle) **Eee, ne dersiniz?** Beklediğimiz büyük misafir otelimize bugün geliyormuş...

Şimdi telefon ettiler... Şaştınız bu işe değil mi?

Topaç (Hiç ilgi göstermez.)— Benim neme lazım?

Otelci— Şaşılacak şey doğrusu... Değil mi?

Topaç— **Bana ne?**

Otelci (kendi kendine)— Söyletemeyeceğim. Konuyu değiştireyim bari...
(yüksek sesle) **Güngörmez Ülkesi ne güzel bir memlektir değil mi?**

Topaç— **Ne, ne? Neresi dediniz?**

Otelci— **Canım sizin ünlü ülkeniz... Doğduğunuz memleket orası değil mi?**

Topaç— **Memleketim mi? Alay mı ediyorsunuz Allah aşkına?** Ben Türküm yahu, Türk... Memleketim de Türkiye...

Otelci—Türk müsünüz? Demek Güngörmez Ülkesi'nin şehzadesi değilsiniz?

Topaç (kendi kendine)— Allah Allah... Bu sefer de başka türlü saçmalamaya başladı... (yüksek sesle) Hayır efendim hayır... Size isminin Topaç olduğunu söyledim ya...

Topaç— **Nasıl değil? Benim başka ismim falan yok ayol?** İnanmazsanız işçi idaresinden sorun... Göreceksiniz ki...

Otelci (sözünü keserek)— İşçi idaresinden mi? Tuuuu... Allah iyiliğini versin... Şimdi anladım. Siz benim beklediğim garsonsunuz değil mi?

Topaç— öyle ya...

Otelci— Oysaki ben sizi Güngörmez Ülkesi kralının oğlu sandım.

Topaç— Olur şey değil vallahi... (Katıla katıla güler.) Hah, hah, hah...

Otelci— **Peki, neden bana kim olduğunuzu söylemediniz?**

Topaç— **Nasıl söylemedim?** Siz dinlemek ve inanmak istemediniz ki...

Otelci— Doğru... Bütün kabahat bende, insan anlamadan, dinlemeden iş yaparsa böyle olur... Eyvahlar olsun. Şimdi bu olay duyulunca herkes alay edecek. Bizim Yolcu Konmaz Oteli'nin şöhreti mahvolacak... (Ağlamaya başlar.) Benimle de bir güzel eğlenecekler.

Topaç— **Fena mı?** Sen de otelinin ismini değiştirir Güngörmez Oteli yaparsın.

Otelci— Aman Topaç Bey, ayağını öpeyim... Bunları kimseye anlatma sakın... Ağzını iyi tut... Ben de sana teşekkür etmek üzere, seni öğle yemeğine davet ederim. Beraber yemek yeriz, yemekten sonra da kahvelerimizi, çubuklarımızı karşılıklı içeriz.

Topaç— Demek beni hizmetinizde alıkoyuyorsunuz.

Otelci— Elbette, elbette... **Senden iyi garson mu bulacağım?**

Topaç— Pekâla, ben de suyun içindeki balık gibi ağzımı açmam. (dinleyenlere) Eee, çocuklar... Mademki bu sırrı siz de öğrendiniz, sizinde yolunuz Ankara'ya düşerse benim gibi doğruca buraya gelip kendinize bedavadan bir ziyafet çekin... Allahaismarladık.

(Otelci soldan çıkarken, perde kapanır.)⁸⁹

Bu tiyatro metninde yer alan soru ifadeleri, muhatap alınan kişilerle olan diyaloglarda cümleleri akıcı hâle getirmek ve kahramanların kendi fikirlerini monologlar şeklinde ifade etmeleri suretiyle çoğunlukla cevap alma amacı güdülmüştür. Dolayısıyla metinde yer alan altı çizili ifadeler istifham sanatı için örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu altı çizili soru ifadeleri, konuşma sırasında soru yoluyla fikirlerin akıcı hâle getirilebilmesi bakımından da öğrencilere çok güzel örnekler sunmaktadır. Öğrencilerin buradaki soru ifadelerini içselleştirmeleri hem metni daha iyi anlamalarını sağlayacak hem de konuşmalarını akıcı hâle getirecektir.

“Gözümde bir damla su deniz olup taşıyor
Çöllerde kalmış gibi yanıyor, yanıyorum
Bütün gemicilerin ruhu bende yaşıyor
Başımdaki gökleri bir deniz sanıyorum

Nasıl yaşayacağım ey deniz senden uzak
Yanıp sötüyor gözlerimde fenerin

Uyuyor mu limanda her gece sallanarak

⁸⁹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yolcu Konmaz Oteli*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 14- 19

Altından çivilerle çakılmış gemilerin?

Sevmiyorum suyunda yıkanmamış rüzgârı
Dalgaların gözümde tütüyor mavi, yeşil...
İçimi güldürmüyor sensiz ay ışıkları
Ufkunda yükselmeyen güneşler güneş değil

Bir gün nehirler gibi çağlayarak derinden

Dağlardan, ormanlardan sana akacak mıyım?

Ey deniz, söyle bir gün sana bakacak mıyım,

Elma bahçelerinden, fındık bahçelerinden?''⁹⁰

Yukarıda yer alan şiirdeki altı çizili kısımlarda cevap alma amacı güdülmeyen sorular sorularak istifham sanatı kullanılmıştır. Yazar burada özlemini çektiği hususları (Bir gün nehirler gibi çağlayarak derinden/ Dağlardan, ormanlardan sana akacak mıyım?), soru formuna dönüştürerek okura aktarmıştır. Bu yönüyle de öğrencilere örnek bir kullanım sunmuştur. Nitekim öğrenciler buradaki kullanımı keşfettiklerinde konuşmaları sırasında soru kalıplarını kullanarak fikirlerini nasıl akıcı ve inandırıcı hâle getirebileceklerini kavrayacaklardır.

“Atatürk ve Bilim” isimli metinde yer alan aşağıdaki soru ifadeleri de düşüncenin geliştirilmesi bakımından istifham sanatına örnek gösterilebilir.

“....

Yurdumuzun en bayındır, en göz alıcı, en güzel yerlerini üç buçuk yıl kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlup eden zaferin sırrı nedir, bilir misiniz? Orduların sevk ve idaresinde bilim ve fen ilkelerinin kılavuz edinilmesindedir. Milletimizin siyasî ve toplumsal hayatı ile ulusumuzun eğitiminde de yol göstericimiz bilim ve fen olacaktır. Türk milleti, Türk sanatı, Türk ekonomisi,

⁹⁰ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Deniz Hasreti*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 68, 69

Türk şiiri ile edebiyatı okul ve okulun vereceği bilim ve fen sayesinde bütün olağanüstü incelikleri ve güzellikleriyle oluşup geliştirecektir.

....”⁹¹

Buradaki altı çizili cümlede yer alan soru ifadesi cevap almaktan ziyade, sonraki bölümde yer alan fikrin geliştiricisi olarak kullanılmış ve istifham sanatına örnek teşkil etmiştir. Öğrenciler burada Atatürk’ün kullandığı ifadeyi konuşma ve yazma uygulamalarına tatbik etmek suretiyle tıpkı metindeki gibi düşüncelerini en iyi şekilde izah etme imkânına sahip olabileceklerdir. Aynı zamanda bu hususun öğrenciler tarafından içselleştirilmesi metinlerin daha iyi anlaşılmasını da mümkün kılacaktır.

2.8. Kinaye:

“İmalı, üstü kapalı söz, dolaylı ve üstü kapalı olarak anlatma; dolaylı olarak söylenen dokunaklı söz; bir sözün hem gerçek hem de mecâzî mânalarıyla kullanılması⁹²” olarak tanımlanabilen bu sanat daha çok *bir sözün hem gerçek hem de mecâzî mânalarıyla kullanılması* tanımıyla geçerlik kazanmıştır. Bununla birlikte kinayede asıl kastedilmek istenen mecaz anlamdır. Sözün her iki anlamı da cümlede yer almakla birlikte mecaz anlam daha çok vurgulanmak istemiştir.

Kinaye sanatı öğrencilerde nükte anlayışının yerleşebilmesi açısından son derece önemlidir. Nitekim nükte, bir cümlede yer alan ifadenin değişik anlamlarının kullanılmasıyla yapılmaktadır. Edebiyatımızın nüktelerle dolu olduğu düşünüldüğünde bu söz sanatının ne denli mühim olduğu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bu sanatın öğrenciler tarafından benimsenmesi, edebiyatımızın adı geçen özelliğinin de öğrenciler tarafından daha kolay kavranmasını mümkün kılacaktır.

Mum dibine ışık vermez.

Hamama giren terler.

Taşıma su ile değirmen dönmez.

⁹¹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Ve Bilim*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 24

⁹² Doğan, s.779

Yuvarlanan taş yosun tutmaz.

Ateş düştüğü yeri yakar....

gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz atasözleri gerçek anlamlarıyla insanlara yol gösterici görevde kullanılmıştır. Ancak söz konusu atasözleri asıl işlevlerini mecaz anlamlarıyla kazanmaktadır. Nitekim bu atasözlerinin mecaz anlamları, gerçek anlamlarından çoğunlukla farklı, nasihat verici ifadeler taşımaktadır.

2.8.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Kinaye Örnekleri:

“....

Mustafa Kemal Atatürk’ün bilime ve akla verdiği önemin oluşmasında kitapların önemli bir rolü vardır. Onun kitaplarla olan ilişkisi, bilime ve kitaplara verdiği değer bir göstergesidir. Öyle ki o, hayatının her aşamasında **kitaplarla iç içe yaşamış**tır. Anıtkabir’i ziyaret ettiyseniz eğer onun kütüphanesindeki kitapları nasıl okuduğunu ve nelere ilgi duyduğunu açıkça görebilirsiniz. Okuduğu kitaplardan edindiği birikim ile kendi deneyimlerini birleştiren ulu önderimiz, farklı tarihlerde pek çok kitap yazmıştır. Onun yazdıkları yol göstericiliği açısından bugün bile güncelliğini korumaktadır. Kitaplarının günümüzde hâlâ geçerliliğini koruması Atatürk’ün ileri görüşlülüğünün ve akılcılığının kanıtlarından birisidir.

.....⁹³

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili kelime grubu (kitaplarla iç içe yaşa-), gerçek anlamı düşünüldüğünde, metinde sözü edilen kişi için (Atatürk) geçerli bir ifadedir. Öte yandan aynı ifade mecaz anlamda kullanıldığında da yine değerini kaybetmez. Zaten metinde asıl vurgulanmak istenen de adı geçen ifadenin mecaz anlamda kullanılmış şeklidir. Öğrencilerin bu edebî sanatı kavraması neticesinde konuşmalarında kelimelerin anlamlarını daha yoğun bir şekilde kullanmaları

⁹³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk’ün Kişisel Özellikleri ve Eserleri*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 26

mümkün olacaktır. Bu husus yazılı ifadeler için de geçerlidir. Öğrenciler okudukları metinlerde geçen kelimeleri daha dikkatli inceleyecek ve içerisinde kinaye sanatı kullanılan metinleri daha iyi anlayacaklardır.

“Mavi tükendi. Renklerin en neşelisi ve en çocukçasını yitirdik. Göz ve gönül aydınlığımız; içimize ümit, özgürlük ve sonsuzluk duygusu getiren renk uçup gitti.

Maviyi sever miydiniz; su, renklerin en çok doğup en çabuk ölenini? Mavinin 'su rengi' demek olduğunu bilir miydiniz? Adını sudan aldığı, sonra gökyüzüne ağarak oradan suya ve insanlara gülümseyip durduğunu...

O gülümseyiş ki, yer üstünde yaşamın tellerine dokunmuş ve müziği başlatmıştır. Onun için yaşamak, mavi, müzikli bir yolculuk olmuştur. Güzel ve şirin olan ne varsa yaşantımızda, üzerine biraz mavi serpilmiş, hücrelerine, atomlarına maviler işlenmiştir. "Gün olur başıma kadar mavi, Gün olur başıma kadar güneş, Gün olur deli gibi..." "Mavi işte, cıvıl cıvıl, kıpır kıpır mavi..."

Su gibi, rüzgâr gibi...

Göz bebeklerimizde, saçlarımızın telinde ve avuçlarımızda serinlik... Serinliğini yeşilden almış olmalı; yeşil ile menekşe rengi arasından doğar çünkü o. Perdeleri açıp, dünyasına girelim mavinin. Bulutsuz gökyüzü rengi... Çocukların uçurtma şenliği, kuşların süzülüş çılgınlığı, dağların göğe yükselişi ve ayaklarımızı yerden kesip bizi göklere çağıran hafiflik. Birazcık, avuç içi kadar gökyüzü mavisi için, zindanların çatısından, gökdelenlerin penceresinden sızacak bir tutam mavilik için neler vermeyiz?

Uçsuz bucaksız bir mucizedir gökyüzü mavisi. Bulutlar söyle yırtılıverince gördüğümüz, görüp de yeniden doğmuş gibi sevindiğimiz anın tarifsizliği... Deniz mavisi, kararsız ve hırçın... Aşk gibi, verem gibi işler içinize. Kâh yeşile, kâh su rengine dönüşerek çılgına çevirir insanı.

Ah, gece mavisini...

Gizemli...

Siyah saçlarına dolanmış gecenin. Yaz akşamlarının iç serinliği, yıldızlara vuran şarkılar. Ya peygamber çiçeği mavisini! Mavinin bahar kokusu kırlarda, ekin tarlalarında. Renkli bir bahar aydınlığı... Mavinin en koyusu, şehirli ve evcil olanı boncuk mavisidir. Çinilere işlenince sabırla büyülenen aşk ve sanat rengi... Ve turkuaz, mavinin yeşille oluşturduğu cümbüş...

Taşa değer katan, taşa serinlik kazandıran asil mavi...

Maviler saymakla bitmez, masal gibi bir dünyanın içine çeker insanı.

Mavi...

Tüm renklere can üfleyen yaramaz çocuk, yaşamın rengi, tadı, cazibesi velhasıl ta kendisidir. Rengini yitirmiş bir yaşamak neye yarar? İşte şehirler bir bir yitiriyor mavisini. Rengi gittikçe kararıyor dünyamızın. Mavinin perdeleri kapanıyor. Hani gökyüzü, hani paldır küldür bulutlar, hani yağmur sonrası yedi renkli gökkuşağı?

Kuş oldu, uçup gitti hepsi. Göğe baksam, suya baksam, nereye gitsem mavilik görünmüyor. Şehirde sis, şehirde duman, şehirde griler ve siyahlar... Tadını ve doğallığını yitirdi her şey. İçine mavi sızmayan yiyecekler acı, **rengine mavi vurmayan sular içilmiyor**. Saçlarına mavilik inmemiş çocuklar büyümüyor. Şehirlielerin gözlerine mavi ışıklar, yüzlerine gülümseme değmiyor. Kitaplar yalan söylüyor çocuklara.

Şiirler, öyküler yalan...

Göğün mavi mavi gülümsediği yok. Bir gün çocuklar isyan edecek bu yalanlara. "Hani mavi gök, hani dalın yeşili, masmavi deniz nerede?" diyecekler. Bir gün, "mavinin tarihi" diye bir ders okutulacak belki. Mavinin tarihi, mavinin ölümü diye. Mavinin tarihinde, uçurtmanın tarihini okuyacak çocuklar. Yine bir gün, maviyi hiç tatmadan ölenler olacak. Hiç yaşamadan ölenler olacak bir gün. İnsanlar denizi ve suyu görecek, gökyüzüne bakacaklar ama bir tutam renk, bir avuç mavilik görmeden; ümit nedir, hayâl ve özgürlük nedir, bilmeden göçüp gidecekler.

Ümidin, hayâlin ve özgürlüğün maviye çaldığını kimseler bilmeyecek.”⁹⁴

Yukarıdaki paragrafta geçen “Rengine mavi vurmayan sular içilmiyor.” cümlesinde kinaye sanatı vardır. Çünkü içeceğimiz su mavilikten, dolayısıyla berraklıktan, uzaksa insana tat vermez. Aynı zamanda burada mecazî bir kullanım da vardır. Suyun rengine maviliğin vurmaması, karamsarlığı ve gittikçe her şeyin kötüye gittiğini ifade etmektedir. Bu kanıtlara dayanarak yukarıdaki ifadede kinaye sanatının kullanıldığını söylemek mümkündür. Bu sanat sayesinde öğrenciler metinde yer alan bir tek kelimenin bile metnin anlamını nasıl genişletebileceğini öğrenerek konuşma ve yazma uygulamalarında daha dikkatli ve özenli davranmayı alışkanlık hâline getireceklerdir.

“Su akarken testiyi doldur.”

“Gülü seven dikenine katlanır.”⁹⁵

atasözleri gerçek anlamları düşünüldüğünde anlamlı olsa da asıl vurgulanmak istenen atasözlerinin ifade ettiği mecaz anlamlarda saklıdır. Söz konusu atasözleri, mecaz anlamları düşünüldüğünde bir öğüt ifadesi taşımaktadır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde atasözlerinin ve veciz ifadelerin ihtiva ettiği değişik anlamları da kavramış olacaklardır. Nitekim özlü sözler (atasözleri ve vecizeler), çoğunlukla mecaz anlamlar barındırdığı için, bu sözler aynı anda birkaç farklı anlam içerebilmektedir.

⁹⁴ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Mavisini Yitirmiş Yaşamak*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 86

⁹⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Özlü Sözler*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 87

Kinaye sanatı, bu anlamların ortaya çıkarılmasında öğrenciler için önemi yadsınamaz bir rehber konumundadır. Çünkü kinaye, sözün hem gerçek hem de mecaz anlamını barındırmaktadır.

“....

Burada bu ikisinin çocukları çoğaldı. Kayan’ın evladı çok oldu. Tuzuk’unki ondan daha az oldu. Kayan çocuklarına Kayat dediler. Tuzuk çocuklarına iki ad koydular. Bir nicesine Tuzuklar dediler; bir nicesine Türülken dediler. Çok yıllar bu iki kişinin çocukları Ergenekon’da kaldılar. **Enine boyuna uzayıp** yayıldılar.

....⁹⁶

Bu paragrafta yer alan “enine boyuna uza-” ifadesiyle kastedilen iki anlam vardır. Görünürdeki anlam uzamak, büyümek; gelişmek gibi fiziksel ifadeler için kullanılan anlamdır. İkinci anlamı ise sosyal anlamda gelişip yayılmak şeklindedir. Dolayısıyla burada aynı kelime ile hem gerçek hem de mecaz anlam kastedildiği için kinaye sanatı kullanılmıştır. Burada kullanılan kinaye sanatı sayesinde öğrenciler kelimelerdeki gerçek anlam ile onun altında yatan gizli anlamı keşfetme şansını elde etmiş olacaklardır. Bu sayede metinleri daha iyi anlayacak ve anladıklarını etrafındakilere daha iyi anlatma şansına sahip olacaklardır.

“....

Üç arkadaş biçarenin elbisesini paket yaparak onu orada **Hazreti Âdem kıyafetinde** bırakıp gittiler.

....⁹⁷

Bu cümlede yer alan altı çizili kelime grubunda ilk kastedilen bir elbisedir. Bununla birlikte asıl anlatılmak istenen adı geçen kişinin kıyafetsiz oluşudur. Nitekim Hazreti Âdem halk arasında kıyafetsiz olarak tasavvur edilmiştir. Dolayısıyla kelimenin hem gerçek hem de mecaz anlamı ifade edildiği için burada kinaye sanatı kullanılmıştır. Bu sanat metinde de olduğu gibi öğrencilere nükte

⁹⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Ergenekon Destanı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 43

⁹⁷ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hayatta Başarının Yolları*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 73

yapmanın inceliklerini öğretmektedir. Öğrenciler bu sanatı öğrenerek hem nükteli metinleri daha iyi anlayacak hem de konuşmalarında ve yazılarında bu sanat sayesinde fikirlerinin etki gücünü arttırmış olacaklardır.

“Düşün, düşün ki anne ben daha çok küçüğüm,
İlık ellerimden tut, beraber götür beni,
Oyuncakçıda büyük mavi bir gemi gördüm,
İşlenmiş, dalgaların köpüğüyle yelkeni.

Şu renk renk toplara bak, anne, ne güzel renk renk
Dönüyor içimde bir bayram yeri dönüyor,
Yuvarlanıyor gönlüm şu uçan toplara denk,
Bir yokuştan koşarak kalbim sana iniyor.

Kan değil, zafer akar benim savaşlarımda,
Hürriyet için ölür genç kurşun askerlerim,
İnsanlığın cenneti saklı göz yaşlarımda,
Yeni bir bahar çağı getirecek zaferim!

Korkma, korkma kaçmam ben, tahta atımla dağa,
Senden daha güzel bir dağ var mı rüyalarda?
Niçin uğraşsın küçük kuş yurdundan kaçmağa,
Yaşarken annesinin yeşerttiği kırlarda?

Kırılır, bütün iyi oyuncaklar kırılır,

Çocuk kalblerinden mi yaparlar hep onları,
Niçin oyun biterken en sonra hatırlanır,
Hâtıralarımızın en tatlı oyunları?

Satılır mı zengin bir oyuncakçıda söyle,
Anne, dün okuduğun masaldaki güzel kız?

Yeter, altın bir kalbim olsun, Tanrıdan dile,
Bütün zenginliğimi verir onu alırız.”⁹⁸

Bu şiirde yer alan altı çizili fiil (kırıl-) ile oyuncakların kırılabilceği anlatılmıştır. Ancak şiirin geneli incelendiğinde, oyuncaklara insanî özellikler yüklendiği ve onların ilgisizlikten ötürü alınıp incinebileceği de görülecektir. Dolayısıyla bir sözcüğün hem gerçek hem de mecaz anlamı kastedildiği için burada kinaye sanatı vardır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metinlerde yer alan kapalı ifadeleri rahatlıkla fark edebilecek ve bu sayede metnin vermek istediği mesajı daha iyi anlayacaklardır.

2.9. Leff ü Neşr:

Şiirde veya nesirde birden fazla kavramı söyledikten sonra, bunlarla ilgili özellikleri belirtmeye veya bu kavramlarla karşılaştırmak üzere yeni kavramlar söylemeye leff ü neşr denir. Bu kelimelerin sözlük manası “toplamak ve sonra dağıtmak” demektir.⁹⁹ Leff ü neşr sanatı, bir mısradaki ifade edilen sözlere ikinci mısradaki sadık kalınarak yapılabileceği gibi ilk mısradaki söylenen sözlerin ikinci mısradaki topyekûn ifadesi şeklinde de kullanılabilir.

Her konu, o konu etrafında gelişen yan konuların oluşturduğu bir bütündür. Bu söz sanatının öğrencilerce benimsenmesi, ana konu ile o konuyu destekleyen yan konular arasındaki bağlantının kavranması açısından elzemdir.

“Bakışların fırtına,
Duruşun durgun su,
Biri alabora eder,
Biri boğar.”¹⁰⁰

⁹⁸ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocukluk Aşkı*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 70, 71

⁹⁹ Kocakaplan, s.96

¹⁰⁰ <http://mitoloji.info/edebiyat-nedir/soz-sanatları-edebî-sanatlar.nedir> (10.03.2009)

dörtlüğünde ilk iki dizede yer alan altı çizili ifadelerin, son iki dizede açıklamaları yapılmıştır. Burada “fırtına” ve “su” sözcüklerine değinildikten sonra son iki dizede bu iki tabiat unsurunun insan üzerinde bıraktığı etkiler ifade edilmiştir. Sevgilinin, teveccüh ettiği kişiyi bakışlarıyla alabora edeceği ve duruşuyla da boğacağı söylenerek leff ü neşr sanatı uygulanmıştır.

2.9.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Leff ü Neşr Örnekleri:

“Mavi tükendi. Renklerin en neşelisi ve en çocukçasını yitirdik. Göz ve gönül aydınlığımız; içimize ümit, özgürlük ve sonsuzluk duygusu getiren renk uçup gitti.

Maviyi sever miydiniz; şu, renklerin en çok doğup en çabuk ölenini? Mavinin 'su rengi' demek olduğunu bilir miydiniz? Adını sudan aldığını, sonra gökyüzüne ağarak oradan suya ve insanlara gülümseyip durduğunu...

O gülümseyiş ki, yer üstünde **yaşamın tellerine dokunmuş** ve **müziği başlatmıştır**. Onun için **yaşamak**, mavi, **müzikli bir yolculuk olmuştur**. Güzel ve şirin olan ne varsa yaşantımızda, üzerine biraz mavi serpilmiş, hücrelerine, atomlarına maviler işlenmiştir. "Gün olur başıma kadar mavi, Gün olur başıma kadar güneş, Gün olur deli gibi... "Mavi işte, cıvıl cıvıl, kıpır kıpır mavi...

Su gibi, rüzgâr gibi...

Göz bebeklerimizde, saçlarımızın telinde ve avuçlarımızda serinlik... Serinliğini yeşilden almış olmalı; yeşil ile menekşe rengi arasından doğar çünkü o. Perdeleri açıp, dünyasına girelim mavinin. Bulutsuz gökyüzü rengi... Çocukların uçurtma şenliği, kuşların süzülüş çılgınlığı, dağların göğe yükselişi ve ayaklarımızı yerden kesip bizi göklere çağıran hafiflik. Birazcık, avuç içi kadar gökyüzü mavisi için, zindanların çatısından, gökdelenlerin penceresinden sızacak bir tutam mavilik için neler vermeyiz?

Uçsuz bucaksız bir mucizedir gökyüzü mavisi. Bulutlar söyle yırtılıverince gördüğümüz, görüp de yeniden doğmuş gibi sevindiğimiz anın tarifsizliği... Deniz mavisi, kararsız ve hırçın... Aşk gibi, verem gibi işler içinize. Kâh yeşile, kâh su rengine dönüşerek çığına çevirir insanı.

Ah, gece mavisi...

Gizemli...

Siyah saçlarına dolanmış gecenin. Yaz akşamlarının iç serinliği, yıldızlara vuran şarkılar. Ya peygamber çiçeği mavisi! Mavinin bahar kokusu kırlarda, ekin tarlalarında. Renkli bir bahar aydınlığı... Mavinin en koyusu, şehirli ve evcil olanı boncuk mavisidir. Çinilere işlenince sabırla büyülenen aşk ve sanat rengi... Ve turkuaz, mavinin yeşille oluşturduğu cümbüş...

Taşa değer katan, taş serinlik kazandıran asil mavi...

Maviler saymakla bitmez, masal gibi bir dünyanın içine çeker insanı.

Mavi...

Tüm renklere can üfleyen yaramaz çocuk, yaşamın rengi, tadı, cazibesi velhasıl ta kendisidir. Rengini yitirmiş bir yaşamak neye yarar? İşte şehirler bir bir yitiriyor mavisini. Rengi gittikçe kararıyor dünyamızın. Mavinin perdeleri kapanıyor. Hani gökyüzü, hani paldır küldür bulutlar, hani yağmur sonrası yedi renkli gökkuşağı?

Kuş oldu, uçup gitti hepsi. Göğe baksam, suya baksam, nereye gitsem mavilik görünmüyor. Şehirde sis, şehirde duman, şehirde griler ve siyahlar... Tadını ve doğallığını yitirdi her şey. İçine mavi sızmayan yiyecekler acı, rengine mavi vurmayan sular içilmiyor. Saçlarına mavilik inmemiş çocuklar büyümüyor.

Şehirlilerin gözlerine mavi ışıklar, yüzlerine gülümseme değmiyor. Kitaplar yalan söylüyor çocuklara.

Şiirler, öyküler yalan...

Göğün mavi mavi gülümsediği yok. Bir gün çocuklar isyan edecek bu yalanlara. "Hani mavi gök, hani dalın yeşili, masmavi deniz nerede?" diyecekler. Bir gün, "mavinin tarihi" diye bir ders okutulacak belki. Mavinin tarihi, mavinin ölümü diye. Mavinin tarihinde, uçurtmanın tarihini okuyacak çocuklar. Yine bir gün, maviyi hiç tatmadan ölenler olacak. Hiç yaşamadan ölenler olacak bir gün. İnsanlar denizi ve suyu görecek, gökyüzüne bakacaklar ama bir tutam renk, bir avuç mavilik görmeden; ümit nedir, hayâl ve özgürlük nedir, bilmeden göçüp gidecekler.

Ümidin, hayâlin ve özgürlüğün maviye çaldığını kimseler bilmeyecek."¹⁰¹

Yukarıdaki parçada peş peşe sıralanan iki cümlede yer alan kelime ve kelime grupları arasındaki ilişki leff ü neşr sanatı için güzel bir örnek oluşturmaktadır. İlk cümlede yer alan ‘yaşamın tellerine dokunmak’ ve ‘müziği başlatmak’ ifadeleri, ikinci cümlede yaşamın ve müziğin başlamasını mümkün kılmaktadır. Yani ilk cümlede verilen ifadeler, ikinci cümledekilerin başlatıcısı olmuştur. Bu durum tersinden düşünüldüğünde de yine leff ü neşr sanatına ulaşmak mümkündür. Nitekim ikinci cümlede verilen ‘yaşamak’ ve ‘müzikli bir yolculuk ol-’ ifadeleri ancak ilk cümlede verilen öncüllerin gerçekleşmesine bağlı fiillerdir. Burada kullanılan edebî sanat sayesinde öğrenciler düşünceler arasında mantıksal bir bağlantı kurabilecekler ve kendi ifadelerini de bu mantıksal bağ ile sunmaya başlayacaklardır. Bu sayede fikirlerini karşısındaki kişiler çok daha sağlam bir şekilde sunmuş olacaklardır.

“İnsan ömrünün yetmiş seksen yıl olduğunu düşünürsek bir insanın her şeyi yapmasının pek mümkün olmadığını anlarız. Bu yüzden yaşayarak tanıyamadığımız hayatın bazı yönlerini ve farklı tecrübeleri kitaplardan okuyarak öğreniriz. Kitapla

¹⁰¹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Mavisini Yitirmiş Yaşamak*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 84

insan arasında büyüye benzer bir ilişki vardır. Onun için insanla kitap arasındaki bağ, kolay kolay kopamaz.

‘Kitap okurken kendinden biraz uzaklaşmak, seyahat etmek her zaman hoşadır.’ diyen bir yazar, kitaplarla kurulan ilişkiyi de şu sözlerle anlatır: ‘Kitaplarda sahte sevimlilik yoktur. Geceyi eğer kitap denen dostlarla geçiriyorsak bu, gerçekten istediğimiz içindir. En azından kitaplar söz konusu olduğunda dostlarımızı genellikle üzümlere terk ederiz.’ Kitaplarla kurduğumuz bu dostluk ilişkisinde **yeni insanlar** ve **yeni ülkeler tanır**; farklı ve yaşamayacağımız olayların heyecanını duyar; **yeni bilgiler** ve **düşünceler öğreniriz**. Kitaplar bize bir seyahat imkânı verir. Bu büyüleyici bir yolculuktur.

....¹⁰²

Yukarıdaki sıralı cümlelerin içinde yer alan altı çizili sözcükler arasındaki ilişki incelendiğinde şu sonuca varılır: İlk cümledeki ‘yeni insanlar’, ‘yeni ülkeler’ ve ‘tanır’ kelime grupları, ikinci cümlede geçen ‘yeni bilgiler’, ‘(yeni) düşünceler’ ve ‘öğreniriz’ kelime gruplarının öncülleridir. Yani ilk cümlede geçen kelimelerde belirtilen eylemler gerçekleştirildiğinde ikinci cümlede geçen neticeler elde edilmektedir. Şöyle ki; yeni insanlar ve yeni ülkeler tanımamız sonucunda yeni bilgiler ve yeni düşünceler elde ederiz. Netice itibarıyla birinci cümlede verilen ifadeler, ikinci cümledeki kelimelerle açıklandığı için bu metinde leff ü neşr sanatı kullanılmıştır. Bu sanat sayesinde ilköğretim dönemi öğrencileri, savundukları fikirler arasında daha sağlam bir bağ kuracaklardır. Nitekim bu sanatın özünde bir fikrin, sonrasında yer alan fikri desteklemesi yatmaktadır. Aslında burada fikirlerin ifade edilişi sırasında bir hiyerarşi de vardır. Zira leff ü neşr sanatında önce bir düşünce verilir sonrasında yer alan dize ya da mısradaki adı geçen düşünce açıklanır. Burada da öğrenciler için önemli bir kazanım söz konusudur. Leff ü neşr sanatını öğrenen öğrenciler, kendi düşüncelerini yazılı veya sözlü olarak ifade ederken bunu belli bir mantık sırasına göre sıralayacaklar ve bunu yaparken de fikirlerini belli bir sıra gözeterek açıklamayı öğreneceklerdir.

¹⁰² İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Kitap ve İnsan*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 10

“Kalktım sabahı dinledim
Kente giren caddelerde köylülerin
Fırınlrın kepenkleri nedense hep aralıktır
Çıplak ampul ışıklarıyla karışır sabahlara
Taze ekmek kokuları...”¹⁰³

örneğinde yer alan son dizedeki “Taze ekmek” kelime grubu, üçüncü dizedeki “Fırınlr” sözcüğünün açıklaması durumundadır. Bir fikir, sonrasında yer alan kelimelerle açıklandığı için burada leff ü neşr sanatı uygulanmıştır. Bu edebî sanat öğrencilere düşüncelerini mantıklı bir sıra hâlinde açıklamayı öğretmektedir. Aynı zamanda öğrenciler cümlelerde yer alan bu gibi açıklayıcı ifadeleri daha iyi kavramak suretiyle metinlerde yer alan ifadeleri de daha iyi anlayacaklardır.

“Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan
Gözetme yolları, gel deyi yazmış.
Sivrialan köyünden, bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış.

Beserek'te lale sümbül yürüdü
Güldede'vi çayır çimen bürüdü
Karataş'ta kar kalmadı eridi
Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış.

Eğlenme gurbette yayla zamanı
Mevla'yı seversen ağlatma beni
Benek benek mektuptadır nişanı
Gözyaşım mektupta pul deyi yazmış.

Kokuyor burnuma Sivr'alan Köyü
Serindir dağları, soğuktur suyu

¹⁰³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yağmurlu Deniz*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 67

Yâr mektup göndermiş yadigâr deyi
Gözünün yaşını sil deyi yazmış
Veysel bu gurbetlik kar etti cana
Karıştır göçünü ulu kervana
Gün geçirip fırsat verme zamana
Sakin uzamasın yol deyi yazmış.”¹⁰⁴

Yukarıda yer alan şiirdeki altı çizili bölümde birbirleriyle ilgili kelimeler, baharın gelişini vurgulayacak şekilde kullanılarak leff ü neşr sanatına örnek olmuştur. Bu edebî sanat metinde düşünce bütünlüğü sağlamıştır. Öğrenciler leff ü neşr sayesinde metindeki duygu ve düşünceler arasındaki anlam bütünlüğünü daha iyi kavrayacak ve metinlere olan ilgileri artacaktır. Netice itibariyle bu edebî sanatı ihtiva eden metinleri daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir.

2.10. Mecaz-ı Mürsel (Ad Aktarması):

Sözü, gerçek anlamının dışında, benzetme kastı olmaksızın (benzerlik dışında bir alâka ile) başka bir anlamda, başka bir söz yerine kullanma sanatı. Sözün gerçek manasının anlaşılmasına mani olacak bir engel bulunmalıdır.¹⁰⁵

Mecaz-ı mürsel sanatının tatbiki iki şekilde olabilmektedir:

Bazen bir söze ait parça verilerek sözün bütünü kastedilir.

Bazen de bir ifadeye ait bütün unsur verilerek aslında o unsura dair bir parça ifade edilmeye çalışılır.

Mecaz-ı mürsel sanatı, Türkçe konuşan herkesin günlük konuşmasında önemli bir yer tutmaktadır. Yani öğrenciler aslında bu edebî sanatı hayatlarının her anında kullanmaktadırlar. Bununla birlikte öğrencilerin, mecaz-ı mürsel sanatının

¹⁰⁴ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 13

¹⁰⁵ Karataş, s.309

teorik yönünü öğrenmeleri, kullanmış oldukları ince üslubu konuşma ve yazmalarına daha bilinçli bir şekilde yansıtılmalarını sağlayacaktır.

İşe alınman için dün şirketle görüştim.

cümlesinde “şirket” sözcüğü ile asıl ifade edilmek istenen, adı geçen şirketin çalışanlarıdır. Aynı şekilde;

Nihat'ın golüyle tüm stat ayağa kalktı.

cümlesindeki altı çizili sözcük ile de sahadaki seyirciler anlatılmak istenmiştir.

2.10.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Mecaz-ı Mürsel Örnekleri:

“Atatürk’ün doğduğu yıllarda Selanik, Türklerin yoğun olarak bulunduğu bir kentti. Selanik halkının büyük bir çoğunluğu Türklerden, Yahudilerden ve Rumlardan oluşuyordu. O dönemlerde Balkanlarda Osmanlı Devleti’ni karşı ayaklanmaların başlaması, Atatürk’ün ulusal duygularının gelişmesinde önemli bir etken olmuştur. Atatürk, öğrencilik yıllarında Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda içinde bulunduğu durumu yakından gözleme olanağı bulmuştur. Bu durum, kendisinde özgürlükçü düşüncelerin gelişmesine yol açmıştır. Atatürk’ün askerî ve siyasî kişiliğinin oluşmasında içinde yaşadığı bu ortamın büyük bir etkisi olmuştur.

.....^{»106}

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili birinci kelime (Selanik) ile anlatılmak istenen Selanik şehridir. Aynı şekilde Balkanlar kelimesi de Balkanlarda yaşayan halkı ifade etmektedir. Her iki kelimedede de parça söylenerek bütün kastedilmiş ve ad aktarması yapılmıştır. Burada kullanılan edebî sanat sayesinde öğrenciler dilimizdeki kelimelerin anlam çağrışımlarını çok daha iyi kavrayacaklardır. Bu sayede öğrenciler

¹⁰⁶ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 27

metinlerde yer alan bu gibi çağrışım içeren kısımları yorumlamakta sıkıntı çekmeyeceklerdir.

“....

Ancak şimdi gökyüzündeki o şekiller hakkında bildiğiniz her şeyi bir anda unuttun ve sonra da sadece eski astronomların kullandıkları ‘**ic aygıtları**’ yani gözlerinizi kullanarak onları inceleyin. Gökyüzüne bakarken kendinize ‘Yukarıdaki şu nesnelere ne acaba? Ne kadar uzaktalar? Dönüyorlar mı yoksa duruyorlar mı?’ diye sorun. Sonra da bunları merak eden herkesin yaptığı gibi şu soruyu sorun: ‘Bütün bunlar arasında benim yerim ne?’

....”¹⁰⁷

Bu paragrafta yer alan altı çizili sözcük, mecaz-ı mürsel sanatına örnek gösterilebilir. Çünkü altı çizili sözcük verilmiş; ama bununla ‘göz’ sözcüğü anlatılmak istenmiştir. Her ne kadar ‘ic aygıtlar’ kelime grubu ile ne anlatılmak istendiği vurgulansa da bu, adı geçen sözcüğün ad aktarması olduğu gerçeğini değiştirmez. Ayrıca buradaki ad aktarmasında bir önceki örnekten farklı olarak bütün verilerek, parça anlatılmıştır. Burada kullanılan edebî sanat sayesinde öğrenciler metinlerdeki kelimelerde yer alan anlama dayalı parça- bütün ilişkisini içselleştirerek okuduklarını daha iyi anlayacaklardır. Bunun yanı sıra konuşma uygulamalarında da aynı anlamsal çağrışımı kullanan öğrencilerin konuşmalarının etki gücü artacaktır.

“....

Orada beni aldılar, **yataklı**da ayrılan yerime yerleştirdiler.

....”¹⁰⁸

cümlesindeki “yataklı” ifadesi trenlerdeki yataklı kompartımanları anlatmak için kullanılmıştır.

“....

¹⁰⁷ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yukarıda Ne Var Ne Yok?*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 46

¹⁰⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Öğretmene Saygı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 41

Çocuk Esirgeme Kurumu, 1931 yılında Ankara’da bir Türkiye Güreş Birinciliği Müsabakası düzenlemiştir.

....^{»109}
cümlesindeki “Çocuk Esirgeme Kurumu” ile asıl kastedilen de adı geçen kurumun yetkilileridir. Bu iki örnekte yer alan ifadelerde mecaz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Her ikisinde bir kavramın parçasından bahsedilerek kavramın bütünü anlatılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler metinlerde yer alan parça- bütün ilişkisini göz önüne alarak karşılıklarına çıkan bu gibi ifadeleri daha rahat anlamlandırabileceklerdir. Yani bu edebî sanat sayesinde metinlerdeki parça- bütün ilişkilerini, dolayısıyla metnin tamamının ifade etmek istediği anlamı daha rahat kavrayabileceklerdir. Ayrıca dilimizin anlam inceliklerini de bu sayede daha iyi kavrayabileceklerdir.

“Vapur rıhtımdan kalkıp da **Marmara**’ya doğru uzaklaşmaya başlayınca yolcu geçirmeye gelenler, üzerlerinden ağır bir yük kalkmış gibi ferahladılar.

....^{»110}

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili kelime ile anlatılmak istenen Marmara Denizi’dir. Bu paragrafta bir ismin parçası verilmiş, bütünü kastedilmiş olduğu için mecaz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Bu sanat sayesinde öğrenciler özellikle konuşma sırasında dildeki kelimelerden tasarruf etmeyi öğrenmiş olacaklar ve metinlerde karşılaştıkları bu gibi ifadeleri yadırgamadan kavrayabileceklerdir.

“Yadigar, minik kollarını boynuma dolayıp “Nuray Anne, ben de büyüyünce senin gibi olacağım, başka çocuklara yardım edeceğim” dediğinde mutlulukla ona sarıldım. İçimden “Bir halka daha” diye düşündüm. Evet, sevgi zincirimize bir halka daha eklendi ve paylaştıkça eksilmeyen, çoğalan en güzel şey, “Sevgi”.

Bu duyguyla ilk kez tanıştığımda yatılı okuldaydım. O gün, yetiştirme yurdunda yaşayan çocukları ziyarete gideceğimiz için çok heyecanlıydık.

¹⁰⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk ve Kurtdereli*, Meb Yay., Ankara 2001, s. 44

¹¹⁰ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Eskici*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 16

Öğretmenimiz “Herkes sizler denli şanslı değil, ailesi olmayan çocuklar da var. Onların en büyük gereksinimi sevgi.. Bu birkaç saat onları kendi kardeşinizmiş gibi görürseniz, ilgilenirseniz çok mutlu olurlar” demişti.

Yurda geldiğimizde tüm çocuklar ilgi ve merakla çevremizi sardılar. Orada birkaç saatliğine de olsa hepimiz kendimize yeni kardeşler edindik. Benimse üç kardeşim olmuştu. Haydar 7, İbrahim ve Hasan 9 yaşındaydılar. O hafta sonu izinli olarak eve geldiğimde heyecanla anneme okul gezimizi ve yeni kardeşlerimi anlatmış “Onları eve davet etmek istiyorum, anneciğim” demiştim.

Annemle birlikte yetiştirme yurduna giderek **okul idaresi** ile görüştük. O cumartesi ve daha sonraki hafta sonları Haydar, Hasan ve İbrahim bizim ailenin birer bireyi oldular. Hafta içinde annemin bana verdiği okul harçlığımı biriktirerek hafta sonunda “yeni kardeşlerime” küçük armağanlar alıyordum.

Haydar, aldığım çikolatayı bitirmekten korkarak ısırırken “Tadı ne denli güzelmiş” diye mırıldandı. Sonra, o boncuk mavisi gözleriyle yüzüme baktı ve “Ben büyüyünce kamyon şoförü olacağım, çok para kazanacağım ve ben de sana çok çikolata alacağım, ablacığım” dedi. Haydar’ın yaşamında ilk kez o gün çikolata yediğini öğrenince içim sızladı. Gülümseyerek sevgiyle sarıldım ona... Hasan da yüzünde utangaç bir ifade ile “Ben de çok para kazanacağım ve seni hiç çalıştırmayacağım abla” dedi.

Üçüne dönerek “Şimdi beni dinleyin lütfen” dedim. “Bana verebileceğiniz en güzel armağan okulunuzu başarıyla bitirmek ve iyi bir meslek sahibi olmaktır. Çok para kazandığınız zaman beni çalıştırmama düşüncenize gelince, kolay elde edilen para hiçbir zaman insanın kendi çalışarak kazandığı para denli değerli değildir. Bunu sizler de ileride çok iyi anlayacaksınız. Sağlığım yerinde olduğu sürece çalışmaktan ve üretmekten büyük mutluluk duyarım. Ama siz büyüyüp elinize mesleğinizi aldığınız zaman da çevrenizde mutlaka sizin sevginize ve ilginize gereksinme duyan yeni kardeşleriniz olacaktır. İşte onlara elinizi uzatmayı unutmayın” dedim.

O yıl okulumu bitirip İstanbul'a atandım. Birkaç kez mektuplaştıktan sonra ne yazık ki, iletişimimiz koptu "kardeşlerimle".

İstanbul'dan sonra İzmir ve Ankara'da çalıştım, daha sonra da evlendim, Almanya'ya gittim.

Türkiye'ye tatil için geldiğimiz bir yaz, annemi ziyaret için çocukluğumun geçtiği kente geldik. Bir akşam üzeri eşimle birlikte kent merkezinde yürürken tam karşımızdan bize doğru yürümekte olan, şık giyimli delikanlıyla göz göze geldim. O denli tanıdık ki bu bir çift göz... Yanımızdan sessizce geçip giden delikanlıyı eşime göstererek "Nereden anımsıyorum acaba, kesinlikle tanıyorum ben bu yüzü" dedim.

"Belki aynı mahalle de oyun oynadığınız bir komşu çocuğudur" dedi eşim gülümseyerek.

Tam o anda "**Affedersiniz, bir şey sorabilir miyim?" dedi arkamızdan bir ses.** Az önce yanımızdan geçen delikanlı gözlerimin içine bakarak "Nuray Abla? Siz misiniz?" dedi.

İşte o anda tanıdım Hasan'ı. Bir anda sevgiyle sarıldık. Eşime yıllardır haberleşemediğim kardeşlerimden söz etmişim. Hasan okullarını başarıyla bitirdiğini ve şu anda Ankara'da bir bakanlıkta memur olarak çalıştığını söyledi. İbrahim'in bir köyde öğretmenlik yaptığını, geçen yıl evlendiğini, Haydar'dan uzun zamandır haber alamadıklarını söyledi Hasan.

Hep birlikte oturduğumuz çay bahçesinde o ana değin incitmekten korkup soramadığım o soruyu sordum Hasan'a. "Ailene ne oldu Hasan?"

"Ben yıllarca ailemin olmadığını sanıyordum abla" dedi Hasan. "Oysa annem ve babam sağlamış, arayıp buldum onları. Her ikisi de ikinci evliliklerini yapmışlar ve başka çocukları var, sanırım yeni yaşamlarında bir engel olmamam için beni yurda

bırakmışlar. Çok sık olmasa da görüşüyoruz.”

Sözünün burasında duraksadı Hasan biraz. O yıllar öncesinin utangaç çocuk bakışıyla yüzüne bakarak “Biliyor musun abla?” dedi. “Sen üçümüz için de bir masal kahramanıydın. Gece yatağa yattığımız zaman üçümüz de senin sağlığın ve mutluluğun için dua ediyorduk. Senin bize cömertçe sunduğun sevgiyi, şimdi ben ‘yeni kardeşlerime’ sunmaya çalışıyorum. Ve umarım onlar da senin başlattığın bu sevgi zincirinin sağlam bir halkası olarak yer alırlar yaşamda.”

Sevginin mucizevî gücüne bir kez daha tanık olmanın mutluluğuyla, o akşam yaşamımın en huzurlu uykularından birini uyudum.

Şimdi kızıyla birlikte yeni halkalar ekliyoruz sevgi zincirimize... Anne ve babasını trafik kazasında kaybetmiş Sanem ve Yadigar kardeşlerle birlikteliğimiz üçüncü yılını doldurmak üzere.

Yakın çevremizdeki dostlarımız da bizim yaşadığımız mutluluğa imrenerek çocuklarına yeni kardeşler edindiler.

Bir sıcak gülümseme, içten bir kucaklaşma, bir parça çikolata hızla sevgiye dönüşerek mucizeler yaratıyor.

Sevgi zincirimize her gün yeni halkalar ekleniyor. Sizler de bu coşkuyu, bu mutluluğu, bu iç huzurunu yaşamak istiyorsanız, bir halka da siz ekleyebilirsiniz.”¹¹¹

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili ifadelerin ilki ile anlatılmak istenen okul idaresindeki görevli memurlardır. İkinci ifadede ise ses kelimesi ile aslında sesin sahibi olan kişi kastedilmiştir. Bu ifadelerin ikisinde de bir kavrama ve duruma ait parçalar verilmiş, o parçanın bütünü anlatılmak istenmiştir. Dolayısıyla burada mecaz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Burada yer alan edebî sanat sayesinde

¹¹¹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Sevgi Paylaştıkça Çoğalır*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 22-24

öğrenciler konuşma ve yazma uygulamalarında yer alan bu gibi ifadelerin gerçekte neler çağrıştırdığını daha iyi kavrayarak kelime ve cümlelerin yoğunluğunu keşfetmiş olacaklardır. Bu da öğrencilerin metinleri daha iyi anlamalarına ve gerektiğinde anlatmalarına olanak sağlayacaktır.

“....

Bakınız! Birdenbire bu **yeşil kubbe**de yankılar yapan tam bir su şakırtısı kulaklarınıza çarpıyor. Bu ses, yatağındaki taşlar arasından yuvarlanarak ve çukurlarda havuzlanarak akıp giden neşeli bir dereciğin gürültüsüdür. Ona yaklaşırken buğulu bir serinlik yüzümüze çarpıyor.

....”¹¹²

Bu paragrafta yer alan altı çizili kelime grubu ile kastedilen gökyüzüdür. Bir isme ait çağrışımlar vermek yoluyla ismin kendisi kastedildiği için burada mecaz- 1 mürsel sanatı uygulanmıştır. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde kelimelerin çağrışımlarını kavramak suretiyle metinleri daha iyi anlamlandırabileceklerdir.

“Kitaplarım, ömrümün solmaz çiçekleri!

Sessiz dururlar raflarında, dayanmış birbirine.

Ne ekmek isterler ne su;

Aydınlatırlar derin karanlıkları, usu.

Kitaplarımın cumhuriyetinde tek bayrak dalgalanır;

İnsanlığı sevmek, sonsuza dek barış, barış, barış.

Şarkılar söylenir yürekten, güzel günlerden, gülerekten.

Bilimde, özgür düşüncede, sanatta yarış.

Kitaplarım hasret, hüznün, pişmanlık, acı,

Gözyaşıyla yıkanmış kırık kalpler, sevgilerle dolu.

Yalansız, riyasız düşünceyi öğreten, tam.

¹¹² İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Ormanda Sabah*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 67

Erdeme, mutluluğa açılan aydınlık pencereler...
Geleceğe binlerce saygı,
Binlerce selam!

Yakup Kadri, Reşat Nuri, Ömer Seyfettin, Abasıyanık, Dickens'ler
Mehmet Âkif, Ahmet Haşim, Tecer, Tanpınar, Gökıvay, Dıranas,
Dağlarca,
Nayır'lar...

Arınmış ak pak yürekler dünyalarca
Menekşelerim benim,
Görkemli defnelerim.
Sevgiye, şefkate, merhamete uzayan yollar, çileli...
Kitaplarım...
Barış, özgürlük, insanlık adına açılan
Ak çiçeklerim
Beynimin altın çivileri...¹¹³

Bu şiirde yer alan altı çizili kısımda, Türk Edebiyatı'nda isim yapmış şairlerimizin isimleri veya sadece soy isimleri yer almaktadır. Bununla birlikte burada asıl anlatılmak istenen adı geçen şairlerin tam isimleridir. Örneğin "Dağlarca" kelimesi ile asıl anlatılmak istenen Fâzıl Hüsnü Dağlarca'dır. İşte bu örnekte de görüldüğü gibi şairlerimizin sadece isimleri ya da sadece soy isimleri verilip, isimlerinin tamamı kastedildiği için burada mecaz- ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Buradaki edebî sanat sayesinde öğrenciler bir ismin çağrışımına bakarak o ismin tamamını anlayabilecek ve metinlerde yer alan bu gibi ifadeleri zorlanmadan kavrayacaklardır.

"....

¹¹³ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Kitaplarımın Cumhuriyetinde*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 88, 89

Hamilton Adası **dünya zenginlerinin** uğrak yeriymiş. Adada küçük bir kilise var. Kimi zenginler, dünyanın uzak köşelerinden bu kiliseye evlenmeye gelmiş. Adada, görkemli düğünler de yapılmış.

....^{»114}

Bu paragraftaki altı çizili kelime grubu ile asıl anlatılmak istenen dünyadaki zengin insanlardır. Parça verilip bütün çağrıştırıldığı için burada mecaz- ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Burada kullanılan edebî sanat öğrencilere kelimelerin anlam yoğunluğunu öğretmek, onların metinleri daha iyi kavramalarını sağlayacaktır.

“Japon Kaoru daha küçük bir çocukken aklı hep göklerdeydi. Yıldızlarla dolu gök kubbede neler vardı?”

Adını Göklere Yazdıran Çocuk Kaoru’nun babası balıkçı idi. Bu meslekle gökler arasında hiç bir ilişki yoktu. Baba İkeya’ya sorarsanız oğlunun kendi gibi balıkçı olmasını isterdi. Kaoru ailenin en büyük evladıydı. Ana babasının ve 3 kardeşinin yükünü onun çekmesi gerekiyordu. Balıkçılık küçük görülecek bir meslek değildi. Onun da incelikleri vardı. Kaoru babası sağ iken mesleğinin inceliklerini kolaylıkla öğrenebilirdi.

Aile bir ara sanayi kenti Nagoya’dan Bentenjima’ya taşındı. Oğul o sırada 6 yaşındaydı. Yeni ev kendisi bakımından büyük bir özellik taşıyordu. Evim damı dümdüzdü yıldızları izlemeye uygundu. Küçük Kaoru yollarda çocuklarla oynayacak yere günlerini damda geçiriyordu.

Doğrusu aranırsa küçüğün gök merakı annesinin de hoşuna gitmiyordu. Ne çıkacaktı gökleri izlemekten? Ama Kaoru için gökyüzü kitaptı. Küçük 12 yaşına doğru okulun kitaplığına dadandı. Gök bilimle ilgili ne varsa okuyor not alıyordu. Gök haritalarını nerde bulsa inceliyordu.

¹¹⁴ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hamilton Adası*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 53

Ancak gökleri durmadan izlemekle bir sonuç alınamazdı. Küçük de olsa bir teleskop gerekliydi. Kaoru yine okul kitaplığına dadandı. Teleskop yapımıyla ilgili bilgileri adeta yuttu. Sonra eski makine parçalarının satıldığı pazardan kendi bir teleskop yaptı.

O andan itibaren Kaoru kararını verdi yeni bir kuyruklu yıldız bulacaktı ve buna adının verilmesini sağlayacaktı. Amatör bir çok gök bilimci yok muydu? Bunların içinde kuruklu yıldızı bulmuş bir çok kişi vardı. Kendisi de bunlardan biri olacaktı. Kaoru daha çok çalışmaya başladı. Bu arada küçük Kaoru babasını kaybetti. Ailenin yükü şimdi annesi ile küçük Kaoru'nun omuzlarına çökmüştü. Kaoru ortaokulu bitirir bitirmez kendine bir iş aramaya başladı. Bir piyona fabrikasında tuş temizliyordu. Fakat kazandığı ile kendi masrafları çıkıyor kalanını da eve veriyordu.

Yaz kış boş vakitlerini damda geçiriyordu. Dal gibi bir çocuktur. Her an hastalanabilirdi. Sabahlara kadar uykusuz kaldığı için bezi rengi de sapsarıydı.

Bu arada Kaoru boş vakitlerinde teleskopu için ayna perdelamıştı. Bir akşam Kaoru dama çıkmıştı. O sıra da yeni bir kuruklu yıldız kaydı. Kaoru kararını verdi kimsenin bilmediği bir **kuyruklu** idi bu. Kaoru sabah erkenden telgrafhaneye koştu buluşunu Tokyo Gözlemevi'ne bildirdi. Haber bir anda bütün dünyada duyulmuştu ve Kaoru'nun evini gazeteciler kuşatmıştı.

...¹¹⁵

Bu metinde yer alan altı çizili kelime ile anlatılmak istenen kuyruklu yıldızdır. Bir ismin parçası verilip bütünü kastedildiği için burada mecaz- ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Burada kullanılan edebî sanat sayesinde öğrenciler kelimelerin altında yatan bu gibi çağrışımları öğrenerek metinleri daha iyi anlayabilecek ve çevresindekilere anlatabileceklerdir.

“Bir gün uzun bacakları üstünde balıkçıl,

¹¹⁵ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Adını Göklere Yazdıran Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 57, 58

Uzun boynuna takılmış upuzun bir gaga,
Dolaşıyordu bir su kıyısında.
Su en güzel günlerindeki gibi pırıl pırıl.
Güzel turna kardeş fir dönüyordu içinde,
O nefis yayın kardeşle birlikte
Balıkçıla o kadar yaklaşıyorlardı ki
Uzansa hepsini yakalayıverecekti.
Ama hiç bir şey yapmadı, bekledi;
Karnım biraz daha acıksın, dedi.
Muntazam yaşardı, vakitsiz yemek yemezdi.
Nelerden sonra hazret acıktığını sezdi.
Yavaşça kıyıya doğru yaklaştı.
Bu sefer de sazanlar dolaşıyordu suda.
Bekleyecekti, hoşuna gitmemişti bu da.
Nedense biraz fazla nâmizaçtı.
Beğenmezdi öyle değme yemeği;
"Sazana mı kaldı?" diyordu, kuşların beyi,
"Bununla doyacağım! Beni ne sanıyorlar?"
Sazan da gitti, şimdi bir kaya balığı var;
Onunla da koskoca balıkçıl nasıl doyar?
"Allah korusun!" diyordu, "Kımıldamam bile!"
Ama sonra daha azı için kımıldadı.
Kalmamıştı suda balığın adı.
Acıkmıştı; bir sümüklü böceğe rastladı;
Bir anda yaladı yuttu lezzetle.
Pek o kadar müşkülpesent olmayın.
Bu dünyada, en fazla, **uvsallar** rahat eder.
Aç gözlülük ederseniz eldeki de gider;
Hiç bir şeyi küçük görmeyin sakın."¹¹⁶

¹¹⁶ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Balıkçıl*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 80, 81

Bu fabлда yer alan altı çizili kelime ile anlatılmak istenen uysal insanlardır. Bir kelimeye ait parça verilip o kelimenin tamamı anlatıldığı için burada mecaz- 1 mürsel sanatı kullanılmıştır. Buradaki edebî sanat öğrencilere kelimelerde yer alan çağrışımları öğretecektir. Adı geçen çağrışımları öğrenen öğrencilerin metinleri anlamaları da daha kolay olacaktır.

“Konstantin Efendi onların çok uzaktan geçtiklerini görebilirdi. Gözlerini kısırdı. **Esmerelekelerin** Adalar istikametine gittiklerini görür, etrafına bakar, bir tanıdık görececek olursa gözünü kırpar, gökyüzüne bir işaret çakar:

— Bizim **pilavlıklar** geldi, derdi.

....¹¹⁷

Bu paragrafta yer alan altı çizili ifadelerin ilki ile kuşlar, ikincisi ile de pilavlık kuşlar anlatılmak istenmiştir. Buradaki ilk ifadede çağrışım yoluyla bütün kastedilip parça vurgulanarak ikincisinde de parça kastedilip bütün vurgulanarak mecaz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde metinlerde yer alan kelimelerin ifade ettiği anlam çağrışımlarını kavramak suretiyle metinleri daha iyi anlayabileceklerdir.

“Güneş, ufuktan kulağını daha yeni göstermişti ki Walt Disney (Volt Disney)’in **mikileri** uyandı. Kitapların üstünde atlayıp zıplamaya başladı. **Mikilerin** sesini duyan diğer kitaplar da gözlerini açtı. ”N’oluyor?” diye gür sesiyle bağırdı Don Kişot” her sabah sizin gürültülerinizle mi uyanacağım Allah aşkına!” Don Kişot yine atının üstündeydi. Kılıcını sağa sola sallıyordu. Mikilerin çoğu korkmuştu. Biri cesareti toplayıp konuştu: ”Sen herkesi korkutsan da beni korkutamazsın şövalye dostum. O cılız atınla tahta kılıcının forsu orta çağlarda kaldı. Yel değirmenleriyle savaşır gibi davranma bizlere. Biraz kibar olmasını öğren bakalım.”

¹¹⁷ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Son Kuşlar*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 53

”Benim forsum hiçbir çağda geçmez ufaklık.” dedi Don Kişot.

Küçümseyerek baktı **mikilere**: ”Bu gece doğru dürüst uyuyamadım.” diye konuşmasını sürdürdü. ”Şu kitaplıkta sayımız çoğaldıkça saygı kalmadı doğru dürüst. İçinizde en yaşlılardan biri benim. Aynı zamanda en hacimli, en kalın olanı da... Biraz saygı gösterilmez mi adama? Ne yazık ki gösteremiyorsunuz. İkinci sınıf, üçüncü sınıf kitapla bir tutmaya kalkışıyorsunuz beni. Yaşlandığım için mi nedir, şu **mikiler** bile posta koymaya başladılar bana. Aynı yerde yatırıyor aynı yerde ayakta tutuyorsunuz. Biliyorsunuz ben soylu sınıftan geliyorum her şeyden önce. Sıradan bir kitapla aramızda bazı farkların olması gerekmez mi? Ben bütün dünya dillerine çevrildim. Aynı zamanda dünyanın en çok okunan kitabıyım. Zamanla yarışım adeta. Zaman eskidi, ben eskimedim
....”¹¹⁸

Bu metinde yer alan altı çizili kelimelerle asıl anlatılmak istenen Miki Fare'dir. İsmi parçası verilip bütünü kastedildiği için burada mecaz- ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Burada yer alan edebî sanat sayesinde öğrenciler kelimelerin anlam çağrışımlarını kavrayarak metinleri daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“Ey, mavi göklerin **bevez ve kızıl süsü**,
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü!
Işık ışık, dalga dalga bayrağım,
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.

Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.

Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...

¹¹⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 10, 11

Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar.
Yurda **ay yıldızın** ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün.
Kızıllığında ısındık,
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün
Gölgene sığındık.

Ey, şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalan;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim:
Yeryüzünde yer beğen!
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!”¹¹⁹

Bu şiirde yer alan altı çizili kelime grupları ile anlatılmak istenen Türk Bayrağı'dır. Türk Bayrağı'na ait çağrışımlar verilip bayrağın kendisi kastedildiği için burada mecaz- ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Burada yer alan sanat sayesinde öğrenciler şiirde kullanılan çağrışımları kavrayarak şiirdeki kelime zenginliğini daha iyi anlayabilecek ve şiiri çok daha iyi yorumlama imkânına sahip olacaklardır.

“Mavi tükendi. **Renklerin en neşelisi ve en çocukçasını** yitirdik. Göz ve gönül aydınlığımız; içimize ümit, özgürlük ve sonsuzluk duygusu getiren renk uçup gitti.

¹¹⁹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Bayrak*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 70, 71

Maviyi sever miydiniz; su, renklerin en çok doğup en çabuk ölenini? Mavinin 'su rengi' demek olduğunu bilir miydiniz? Adını sudan aldığını, sonra gökyüzüne ağarak oradan suya ve insanlara gülümseyip durduğunu...

O gülümseyiş ki, yer üstünde yaşamın tellerine dokunmuş ve müziği başlatmıştır. Onun için yaşamak, mavi, müzikli bir yolculuk olmuştur. Güzel ve şirin olan ne varsa yaşantımızda, üzerine biraz mavi serpilmiş, hücrelerine, atomlarına maviler işlenmiştir. "Gün olur başıma kadar mavi, Gün olur başıma kadar güneş, Gün olur deli gibi..." "Mavi işte, cıvıl cıvıl, kıpır kıpır mavi..."

Su gibi, rüzgâr gibi...

Göz bebeklerimizde, saçlarımızın telinde ve avuçlarımızda serinlik... Serinliğini yeşilden almış olmalı; yeşil ile menekşe rengi arasından doğar çünkü o. Perdeleri açıp, dünyasına girelim mavinin. Bulutsuz gökyüzü rengi... Çocukların uçurtma şenliği, kuşların süzülüş çılgınlığı, dağların göğe yükselişi ve ayaklarımızı yerden kesip bizi göklere çağıran hafiflik. Birazcık, avuç içi kadar gökyüzü mavisi için, zindanların çatısından, gökdelenlerin penceresinden sızacak **bir tutam mavilik** için neler vermeyiz?

Uçsuz bucaksız bir mucizedir gökyüzü mavisi. Bulutlar söyle yırtılıverince gördüğümüz, görüp de yeniden doğmuş gibi sevindiğimiz anın tarifsizliği... Deniz mavisi, kararsız ve hırçın... Aşk gibi, verem gibi işler içinize. Kâh yeşile, kâh su rengine dönüşerek çılgına çevirir insanı.

Ah, gece mavisi...

Gizemli...

Siyah saçlarına dolanmış gecenin. Yaz akşamlarının iç serinliği, yıldızlara vuran şarkılar. Ya peygamber çiçeği mavisi! Mavinin bahar kokusu kırlarda, ekin

tarlalarında. Renkli bir bahar aydınlığı... Mavinin en koyusu, şehirli ve evcil olanı boncuk mavisidir. Çinilere işlenince sabırla büyülenen aşk ve sanat rengi... Ve turkuaz, mavinin yeşille oluşturduğu cümbüş...

Taşa değer katan, taşa serinlik kazandıran asil mavi...

Maviler saymakla bitmez, masal gibi bir dünyanın içine çeker insanı.

Mavi...

Tüm renklere can üfleyen yaramaz çocuk, yaşamın rengi, tadı, cazibesi velhasıl ta kendisidir. Rengini yitirmiş bir yaşamak neye yarar? İşte şehirler bir bir yitiriyor mavisini. Rengi gittikçe kararıyor dünyamızın. Mavinin perdeleri kapanıyor. Hani gökyüzü, hani paldır küldür bulutlar, hani yağmur sonrası yedi renkli gökkuşağı?

Kuş oldu, uçup gitti hepsi. Göğe baksam, suya baksam, nereye gitsem mavilik görünmüyor. Şehirde sis, şehirde duman, şehirde griler ve siyahlar... Tadını ve doğallığını yitirdi her şey. İçine mavi sızmayan yiyecekler acı, rengine mavi vurmayan sular içilmiyor. Saçlarına mavilik inmemiş çocuklar büyümüyor. Şehirlilerin gözlerine mavi ışıklar, yüzlerine gülümseme değmiyor. Kitaplar yalan söylüyor çocuklara.

Şiirler, öyküler yalan...

Göğün mavi mavi gülümsediği yok. Bir gün çocuklar isyan edecek bu yalanlara. "Hani mavi gök, hani dalın yeşili, masmavi deniz nerede?" diyecekler. Bir gün, "mavinin tarihi" diye bir ders okutulacak belki. Mavinin tarihi, mavinin ölümü diye. Mavinin tarihinde, uçurtmanın tarihini okuyacak çocuklar. Yine bir gün, maviyi hiç tatmadan ölenler olacak. Hiç yaşamadan ölenler olacak bir gün. İnsanlar denizi ve suyu görecek, gökyüzüne bakacaklar ama bir tutam renk, bir avuç mavilik görmeden; ümit nedir, hayâl ve özgürlük nedir, bilmeden göçüp gidecekler.

Ümidin, hayâlin ve özgürlüğün maviye çaldığını kimseler bilmeyecek.”¹²⁰

Bu metinde yer alan altı çizili kelimelerin ikisinde de asıl anlatılmak istenen mavi rengidir. Altı çizili ilk ifadede mavi rengine dair çağrışımlar verilerek rengin bütünü kastedilmiş, ikincisinde de sadece mavi ifadesi söylenerek mavi rengi anlatılmaya çalışılmıştır. Yani ilkinde bütünden parçaya ikincisinde ise parçadan bütüne gidilerek mecaz- ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Bu metinde yer alan edebî sanat ile öğrenciler kelimelerin söylenişi ile o kelime ile asıl kastedilmek isteneni anlayarak metni daha iyi yorumlayabileceklerdir.

“Uygarlık denilen yüce hedefe,
Varmayı öğretti bize Atatürk.
Çağdaşlık yolunda şana, şerefe,
Ermeyi öğretti bize Atatürk.

İşgal edilince yurdun her yanı,
Bin düşmanı yendi **Türk'ün bir canı**,
Alıp ele yeni baştan vatani,
Kurmayı öğretti bize Atatürk.

Biri hilal oldu, biri yıldızı,
Bayraklaştı yurdun oğulu, kızı,
Bayrağımız için al kanımızı,
Vermeyi öğretti bize Atatürk.

İlkeleri birer sarsılmaz kaya,
Devrimler yapıldı arka arkaya,
Dostluğu barışı milli halkaya,
Örmeyi öğretti bize Atatürk.

¹²⁰ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Mavisini Yitirmiş Yaşamak*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 86

Umutla bakarken gelecek güne,
Bağlanıp kalmadık gemiŖe, dñne,
Kafayı daima ilime, fene,
Yormayı öğretti bize Atatürk.

Bilimin ışığı açarken yolu,
Bilgiyle ışıldı Ŗu **Anadolu**,
Sevgiyle öksüzü, yetimi, dudu,
Sarmayı öğretti bize Atatürk.

okları düşündük, bakmadık aza,
Hizmet için koŖtuk hep yurdumuza,
Kadın, erkek hergün omuz omuza,
Durmayı öğretti bize Atatürk.

Eğitim verirken yaşlıya, gence,
Gençler oldu yarın için güvence,
Okullar bir demet, çocuklar gonca,
Dermeyi öğretti bize Atatürk.

Bilimde, teknikte kalmadık geri,
Harcadık emeği, akıttık teri,
Cehalet denilen paslı emberi,
Kırmayı öğretti bize Atatürk.

Yollar yapılırken ovaya, dağa,
Kalkındı ÷lkemiz baŖtan ayağa,
En önde koŖarak gelecek ağa,
Girmeyi öğretti bize Atatürk.

YaŖatacađız biz seni elbette,

Bu canlar durdukça kemikte, ette,
Tüm güzellikleri Cumhuriyet'te,
Görmeyi öğretti bize Atatürk.”¹²¹

Yukarıdaki şiirde yer alan “Türk’ün bir canı” ifadesiyle anlatılmak istenen şehit olan askerlerimizdir. Altı çizili ikinci kelime ile (Anadolu) anlatılmak istenen ise Anadolu’da yaşayan insanlardır. Her iki ifade de bütün kastedilip o bütünün parçası anlatıldığı için burada mecaz- ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat öğrencilerin kelimelerdeki anlam yoğunluğunu kazanmalarını sağlayarak metinleri daha iyi anlamalarını mümkün kılacaktır.

“

Büyük bilim koruyucusu **Fatih**’in, **Sinan**’a ölümsüz şaheserler diktiren **Kanunî**’nin, Damat İbrahim Paşa’nın, sanat âşığı Üçüncü Selim’in de sanata saygısını saygıyla anıyoruz....”¹²²

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili kelimelerin ilkinde anlatılmak istenen Fatih Sultan Mehmet, ikincisinde Mimar Sinan ve üçüncüsünde Kanuni Sultan Süleyman’dır. Görüldüğü gibi isimlere ait parçalar verilip isimlerin tamamı anlatılmak istendiği için burada mecaz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Burada yer alan edebî sanatlar sayesinde öğrenciler az sözle çok şey anlatmanın metnin akıcılığı üzerindeki etkisini kavrayarak metinleri daha iyi anlayabileceklerdir.

“**Koyunpazarı**’nda bir ufacık dükkân... Bir küçük **ocak** yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor. İhtiyarlamış, küçülmüş, ak sakallı, küçük yüzlü bir adam; gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu.

Ne hoş manzara, gözüm ilişti... Dükkânın önünde durdum. Bir çilingir dükkânı... Ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, menteşeler, hayvan zincirleri...

¹²¹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 26, 27

¹²² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Ve Sanat*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 28

Böyle ufak tefek şeyler yapıyor. Bunlardan pek çok da yapmış, dükkânın ötesine berisine asmış.

—Kolay gelsin, usta.

—Kolayı başına gelsin!

Bir tarafa dayanıp durdum. Adamcık, benimle hiç meşgul olmuyor göründü. Birer tarafı açık, ufak halkalar hazırlamış, bir halka takıp açık tarafını ateşe tutuyor, o hazır oluncaya kadar bir başkasını ateşten çekip ucunu, dikkatle kapıyor, bir parça büküyor. Onu tekrar ateşe verinceye kadar, evvelki hazır oluyor. Böylece muntazam çalışıyordu. Emin olunuz ki gayet sağlam ve muntazam bir zincir vücuda geliyor, bir cilası noksan kalıyordu.

Şüphesiz, eski binalarda gördüğümüz o süslü aletler, böyle dükkânlarda, bu nezaketle, bu ihtimamla, bu kanaat ve feragatle işlenir, yapılırdı. Sanata böyle dindarca bir bağlılık vardı. Her şeyi inkâr eden o devre gelmemiş olsaydı, şüphesiz bu güzel şeyler sönüp gitmeyecekti.

Ben oradayken, gençten bir adam geldi. Elinde bir değnek vardı. Demirciye uzattı. Bu değneğin ucuna beş on halka geçirilecek. Bu genç adam, onunla, her sabah akşam bağa giderken, eşeği dürtecek.

Demirci anladı, ses çıkarmadı, duvardan üç beş halka aldı, sanatını iyi bilen bir adam sessizliğiyle değneğe taktı. Lakin genç adam, değneğin yan tarafına bir halka daha taktırmak istiyordu. Çilingirle aralarında karşılıklı konuşma başladı. Çilingir, “Olmaz, bunun usulü böyledir.” diyordu.

Delikanlı, usulü bozmakta ısrar ediyordu:

—Canım sen tak. Nene lazım...

—Takılmaz evladım... Ben kırk yıldır bu sanatı işlerim.

—Canım, parasıyla değil mi? Sen takıver, ötesine karışma!

İhtiyar, belki ısrar etmeyip takacaktı; ancak “parasıyla” sözüne fena halde içerledi. Daha fazla bir şey demeyerek değneği genç adamın elinden aldı, eski taktıklarını da sökerek iade ettikten sonra:

—Biz para âşıklısı değiliz, var başka yerde yaptır, dedi.

Düşündüm kaldım. Para için çalışmadığımı iddia eden bu fakir ihtiyar, şüphesiz, sanatının aşığıydı.”¹²³

Bu metinde yer alan altı çizili ifadelerin ilki ile anlatılmak istenen Koyunpazarı Senti, ikincisi ile anlatılmak istenen de ocağın içindeki odunlardır. Bu ifadelerin ilkinde bütüne ait bir parça verilerek bütün kastedilmiş, ikincisinde ise parça verilerek bütün anlatılmak istenmiştir. Görüldüğü gibi altı çizili kelimelerin ikisinde de mecaz- ı mürsel sanatı vardır. Bu metinde yer alan edebî sanat sayesinde öğrenciler kelimelerdeki anlam çağrışımlarını kavrayarak metinleri daha yoğun bir biçimde anlayabileceklerdir. Aynı zamanda bu edebî sanatı konuşmalarına da tatbik etmek suretiyle az sözle çok şey anlatmanın ya da bütünü söyleyerek parçayı ifade etmenin bilgisine erişmiş olacaktırlar.

“....

Bir yandan kendisinin, öte yandan karısı ile kızının durmadan arayıp sormalarıyla bir ev bulabildiler; hem **pesini** yoktu hem de kendi başına bir evdi. Haftalardan beri zavallı ailenin dizlerine inen kara sular, ter damlaları gibi dökülüp gitmişti. Çok sevinçliydi. Fakat bu sefer de yeni bir aksilik yakalarına yapışmıştı: Yeni ev sahibi olan adamla fiyatta bir türlü uzlaşamıyorlardı. Bütün anlaşmazlık on liraya dayanıyordu.

....”¹²⁴

¹²³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İhtiyar Çilingir*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 30, 31

¹²⁴ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İki İyi İnsan*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 76

Bu paragrafta yer alan altı çizili kelime ile anlatılmak istenen peşin paradır. Parça söylenip bütün kastedildiği için burada mecaz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır. Öğrenciler burada yer alan edebî sanat sayesinde az sözle çok şey anlatmanın anlatıma neler kattığını öğrenmiş olacaklar, bu sayede de metinleri daha iyi kavrayıp yorumlayabileceklerdir.

2.11. Mübalağa (Abartma):

Bir olayın, heyecanın etkisiyle büyümesi veya küçültülmesi demektir. Yani herhangi bir olay ya da varlık insan şuurunu etkilediği zaman, insanda normal dışı bir heyecan meydana gelir. İnsan da bu heyecanın etkisiyle onu büyütür veya küçültür. Meselâ sıcak hava insana öyle tesir eder ki, kişi “yandım” der. Oysa yanmamıştır. Sıcaklığın onda uyandırdığı tesir kişiyi olayı büyütme yönüne götürmüştür. Soğuk havada “dondum” demek de aynı şekilde mübalağadır.¹²⁵

İlköğretim dönemi öğrencilerinin hayal dünyaları oldukça gelişmiştir. Bu dönemde öğrenciler özellikle masal ve fabl türündeki eserlere büyük ilgi duyarlar. Hatta çoğu kez günlük konuşmalarında da bu türdeki eserlerde yer alan kahramanlara ait özelliklerin izleri görülür. Söz konusu eserlerin hepsinde olağanüstü anlatımlar mevcuttur. İşte bu durum mübalağa sanatının ilköğretim döneminde ne denli önemli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Mübalağanın inceliklerini öğrenen bir öğrenci ilköğretim döneminde hem düşünce hem de ifade yönüyle kendisini çok daha iyi geliştirebilecek ve hislerini daha iyi anlatma imkânına sahip olacaktır.

“

Âlem sele gitti gözüm yaşından.

Bir ah çeksem dağı taşı eritir,

Gözüm yaşı değirmeni yürütür.

....¹²⁶

¹²⁵ Kocakaplan, s.109

¹²⁶ <http://www.omerkoroglu.net/forum/usta-yazarlarin-yazilari/karacaoglan/> (08.07.2006)

Şiirde şair, çekiği iç sıkıntısını anlatmak için mübalağa sanatını kullanmıştır. Şair, gözyaşları nedeniyle âlemin sele gittiğinden, çekeceği ‘ah’ ile dağın taşın eriyeceğinden ve gözyaşlarının değirmeni yürüteceğinden bahsetmek suretiyle mübalağa sanatına örnek olabilecek ifadelerle şiirinin anlatımını güçlendirmiştir.

“Biraz bakıver kendine, bir deri bir kemik kalmışsın.”

cümlesinde “Bir deri bir kemik kal-” ifadesiyle kişinin zayıfladığı abartılı bir şekilde anlatılarak mübalağa sanatı kullanılmıştır.

2.11.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Mübalağa Örnekleri:

“Bir çocuk resim yapıyor:

Tutup ebemkuşağını sermiş önüne

Ve o asil beyazlığa eğmiş başını,

Kalemleri, yeşil, mavi, sarı...

Düşürmüş de kâküllerini bir masal beldesine,

Huzura şekil veriyor incecik parmakları...

....”¹²⁷

Bu bentteki altı çizili bölümde mübalağa sanatı vardır. Şair, yapılan resimde kullanılan malzemenin güzelliğinden doğrudan bahsetmek yerine onu abartarak anlatmıştır. Bu, anlatımı olağanüstü öğeler kullanmak suretiyle daha etkili hâle getirmek için yapılmıştır. İlköğretim dönemi öğrencilerinin hayal dünyalarına bağlı olarak abartılı ifadelerle olan ilgileri düşünüldüğünde burada kullanılan edebî sanatın önemi kendiliğinden ortaya çıkacaktır. Nitekim bu dönemdeki öğrenciler kendi aralarındaki konuşmalarında geçen basit olayları bile karşısındakilere abartarak anlatmaktadırlar. Dolayısıyla öğrenciler kendilerine çok da yabancı olmayan bu sanatın yer aldığı metinleri daha iyi kavrayarak yorumlayabileceklerdir.

¹²⁷ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Ve Resim*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 54

“

Bir kuş cıvıltısı duysam **kanım donuyor, yüreğim atmıyor**. Hâlbuki sonbahar koca yemişleri, beyaz esmer bulutları, yakmayan güneşi, durgun maviliği, bol yeşili ile kuşlarla beraber olunca insana, sulh, şiir, edebiyat, resim, musiki, mesut insanlarla dolu, anlaşmış, açsız hırssız bir dünya düşündürüyor. Her memlekette kıra çıkan her insan, kuş sesleriyle böyle düşünecektir. Konstantin Efendi mâni oluyor. Zaten kuşlar da pek gelmiyor artık.

....^{»128}

Yukarıdaki paragrafta geçen “kanı don-” ve “yüreği atmama-” deyimlerinde mübalağa sanatı vardır. Burada, metin içinde gelişen bazı olayların anlatıcının üzerinde bıraktığı ağırlığın tesirini göstermek amacıyla yaşanan duygu ya da duygular abartılı bir üslup ile okura sunulmuştur. Dolayısıyla bir olayın olduğundan daha farklı gösterilmesi suretiyle mübalağa sanatı uygulanmıştır. Bu metinde yer alan edebî sanat, öğrencilere bir olayın tesirini arttırmak için o olayın abartılarak sunulmasının ne denli önemli olduğunu öğretmiş olacaktır. Bu nedenle öğrencilerin hem metinleri anlamaları kolaylaşacak hem de yazılı anlatım çalışmalarında bu edebî sanatı kullanarak kompozisyonlarını zenginleştirebileceklerdir.

“Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan
Gözetme yolları, gel deyi yazmış.
Sivrialan köyünden, bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış.

Beserek'te lale sümbül yürüdü
Güldede'yi çayır çimen bürüdü
Karataş'ta kar kalmadı eridi
Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış.

Eğlenme gurbette yayla zamanı

¹²⁸ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Son Kuşlar*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 73

Mevla'yı seversen ağlatma beni
Benek benek mektuptadır nişanı
Gözyaşım mektupta pul deyi yazmış.

Kokuyor burnuma Sivri'alan Köyü
Serindir dağları, soğuktur suyu
Yâr mektup göndermiş yadigâr deyi
Gözünün yaşını sil deyi yazmış

Veysel bu gurbetlik kar etti cana
Karıştır göçünü ulu kervana
Gün geçirip fırsat verme zamana
Sakin uzamasın yol deyi yazmış.”¹²⁹

şiiirinin ikinci dörütlüğünde Âşık Veysel, çektiğı özlem duygusu yüzünden Karataş diye tabir edilen yerde kar kalmadığını ve gözyaşlarının seller gibi aktığını ifade etmiştir. Böylelikle mübalağa sanatını kullanarak okura, ne kadar büyük bir özlem yaşadığını anlatmak istemiştir. Bu şiirde yer alan mübalağa sanatı sayesinde öğrenciler ifadedeki tesirin abartı yoluyla nasıl daha etkili hâle geldiğini kavramış olacaktadırlar. Dolayısıyla öğrencilerin bu türde kaleme alınmış metinlere olan ilgileri artacak ve bu gibi metinlerde verilmek istene duyguyu daha iyi anlayabileceklerdir.

“Bilgisayar meraklılarının konuşmalarına hiç tanık oldunuz mu bilmem. Programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden öyle heyecanla söz ederler; bunları öyle ballandıra ballandıra anlatırlar ki siz, bilgisayar denen nesnenin harikulade, efsanevî bir yaratık olduğuna inanmaya başlırsınız. Çok geçmeden, karşınızdaki adamın, **elindeki makinenin âşığı, mahkûmu ve mecburu** olduğunu anlarsınız. Övgüleri ve tasvirlerinin parlaklığı,

¹²⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 13

sevgilisinin meziyetlerini nazmeden divan şairinin marifetlerinden pek aşağı kalası değildir. Anlayacağınız, bilgisayar onlar için mağrur bir sevgilidir.

....¹³⁰

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili kelimeler ile, bahsedilen kişilerin bilgisayarla olan bağları abartılı bir biçimde ifade edilerek mübalağa sanatı yapılmıştır. Burada kullanılan edebî sanat sayesinde öğrenciler anlatımlarının etki gücünü arttırmak için mübalağa sanatının ne kadar önemli olduğunu kavrayarak içerisinde bu edebî sanatın yer aldığı metinleri daha iyi kavrayacak ve yorumlayabileceklerdir.

“....

Hayır, bunların hiçbiri evden çıkmasının sebebi değildi. Kiracı kızını evlendiriyordu. Hiç kimsesi olmayan damat, sahibi bulunduğu evde birlikte oturmalarını istiyordu. Kiracı seviniyordu, içinde **tüy gibi bir hafiflik** vardı; öyle ya ev sahibine evinden daha fazla kira alabilmek için fırsat çıkmıştı. Kendisi oturduğu müddetçe onu her ay on liralık rızıkına mani olmuştu ama evi de bir başkasına aşağı yukarı yirmi lira farkla kiralanabilecek bir hâle getirmişti. Bu geniş vadeli bir ödeme olmuştu. Kiracı artık müsterihtti.

....¹³¹

Bu paragrafta yer alan altı çizili kelime grubunda, benzetme yoluyla kurulmuş bir mübalağa sanatı vardır. Metinde yer alan kahramanın yaşadığı iç ferahlığının anlatılabilmesi için böyle bir yol (Benzetme: Tüy gibi hafiflik) izlenmiş ve yaşanan ferahlığın derecesini ifade etmek için de mübalağa sanatı kullanılmıştır. Bu sanat sayesinde öğrenciler duygu ve düşüncelerdeki yoğunluğu ifade etmek için mübalağa sanatından yararlanmanın anlatımlarını nasıl güçlendireceğini öğrenmiş olacak ve bu çerçevede, okudukları metinleri daha iyi kavrayabileceklerdir.

¹³⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Bilgisayar Yalnızlığı*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 67

¹³¹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İki İyi İnsan*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 79

“

Aradan geçen bir zaman sonra sınav sonucu geldi. Gülizar kazanmıştı, amacına ulaşmasına çok az kalmıştı. O yaz yine tarlada çalıştı. Okul kitaplığından Türkçe öğretmeni vasıtasıyla ödünç aldığı kitapları uykusundan arda kalan zamanda okudu. Artık babasıyla daha kesin konuşmanın zamanı gelmişti; ileriye dönük düşüncelerini ona anlattı. Babası yine ilgi göstermeden dinledi ama bu defa niyetini söyledi: ‘Ben okula devam etmeni değil, bize işlerimizde yardım etmeni istiyorum. Ayrıca benim seni okutacak kadar param yok.’ Bu cümleleri duyunca Gülizar durdu, bir an ne yapması gerektiğini bilemedi. Babası o kadar kesin konuşmuştu ki onu kararından döndürmenin zorluğunu biliyordu. Ağlayıp sızlamanın fayda vermeyeceğini de... Hiçbir şey söylemedi. **Gözleri doldu, eli ayağı buz kesti.** Demek öğretmen olamayacak, bildiklerini başkalarına öğretemeyecekti. İçinde biriken acıyı kâğıtlara döktü; yazdı, yazdı, yazdı... Kime mi? Öğretmeni Selma’ya... Cevap gelmekte gecikmedi. Öğretmeni, babasıyla görüşmek için bir hafta sonra köylerine geleceğini yazmıştı. Gülizar’ın içine bir umut doğdu. İçin için sevinirken bir yandan da tedirgindi. Ya babası yine ‘hayır’ derse?

»132
....

Bu paragrafta yer alan altı çizili cümlede hissedilen duyguların abartılı bir biçimde ifade edilmesi yoluyla mübalağa sanatı yapılmıştır. Bu sanat öğrencilere duygu ve düşünce yoğunluğunu en iyi şekilde tasvir etmenin yolunu göstermiş olacaktır. Bu sayede öğrenciler hem bu türde yazılmış metinleri daha iyi anlayacak hem de yazılı ve sözlü uygulamalarını bu edebî sanatı kullanarak daha etkili hâle getireceklerdir.

“

Yağmur adasında **sıkıntıdan patladık**. Meğer o günlerde, ada üzerinde nem oranı yoğunlaşmış. Geniş bir siklon alanı oluşmuş. Fırtına bu yüzden patlamış. Yağmurun nehir gibi boşalması da bundanmış.

»133
....

¹³² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Okumak İstiyorum*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 24

Yukarıdaki metinde yer alan “sıkıntıdan patla-” deyimini ile mübalağa sanatı uygulanmıştır. Nitekim yazar, içinde bulunduğu durumun vahametini okura aktarmak için yaşadığı süreci gerçekte olduğundan çok daha abartılı bir biçimde ifade etmiştir. Öğrenciler burada, duygu ve düşüncelerinin yoğunluğunu ifade etmek için mübalağa sanatının önemini kavrayacaklardır. Bu sayede de bu gibi ifadeleri dikkate alarak metinlerde anlatılmak istenen duygu ve düşünceleri daha iyi kavrayacaklardır.

2.12. Nida (Seslenme):

Sanatkârın dili; aşırı duygu ve heyecanları, korku, sevinç, şaşkınlık, acı, ıstırap, şaşma, öfke gibi şiddetli duyguları okuyucuya hissettirebilecek şekilde kullanmasıdır.¹³⁴

Nida sanatı daha çok *ah*, *ey*, *hey* gibi ünlemler kullanılarak yapılır.

Öğrencilerin konuşmalarının etkisini arttırmaları ancak nida sanatını konuşmalarına uygulamalarıyla mümkündür. Çünkü iyi bir konuşma, tekdüzelikten kurtulabilmiş bir konuşma demektir. Bu da konuşmanın uygun yerlerinde sesin yükseltilmesiyle mümkündür. Nida; yazıda noktalama, konuşmada tonlama ile yapılır.

“Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü...

Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü.

Işık ışık, dalga dalga bayrağım,

Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.

Sana benim gözümle bakmayanın

¹³³ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hamilton Adası*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 53

¹³⁴ <http://sozluk.bilgiportal.com/nedir/nida> (30.01.2002)

Mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.

Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar:
Yurda Ay-Yıldız'ın ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızılığında ısındık;
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün
Gölgene sığındık.

Ey! şimdi süzgün, rüzgarlardan dalgalı,
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim;
Yeryüzünde yer beğen:,
Nereye dikilmek istersen,
Söyle, seni oraya dikeyim!"¹³⁵

şiirde altı çizili olarak gösterilen dizelerde "ey" ünlemleri kullanılarak, son dördlükte yer alan altı çizili mısradaki da hitapta bulunmak suretiyle nida sanatı yapılmıştır.

¹³⁵ Nihad Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı*, 1.bs., İstanbul 2001, s. 1260

2.12.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Nida Örnekleri:

“....

Atatürkçülükte, kendi vatanına hizmet eden insanlar, milletine bakılmaksızın aziz ve kahraman insanlardır. Bazı milletlerin evlatları, kendi milletleri için bizimle savaşmış, bize düşman olmuş olabilirler. İçlerinden bir kısmı bizim topraklarımızda ölmüş olabilir. Onlar da, “Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlardır.” Onların bizim şehitlerimizden farkı yoktur. Atatürk, Çanakkale Savaşları’na katılmış olan Anzak birliklerinin şehitleri için, “Burada, bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sessizlik içinde uyuyorsunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. **Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar!** Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.” demekle eski düşmanlıkları, ölümsüz dostluğa çevirmiştir.

....¹³⁶

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili sözcükte Atatürk, duygularını, yaşadığı heyecanı ifade edebilmek için nida sanatını kullanmıştır. Nida, metinde de görüldüğü üzere, hitabeti daha kuvvetli hâle getirmektedir. Nida sanatının bu edebî işlevini (hitabeti kuvvetlendirmek) kavrayan öğrenciler metinlerde ifade edilmek istenen duyguları daha iyi kavrayabileceklerdir.

“....

— Ya habibi! Ya avnî!

¹³⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İnsanlık Sevgisi Ve Evrensellik*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 67

Halasının yanındaki kadınlar da sarıldılar, söyleştiler, gülüştüler. Bir çocuk ta gelmişti; entarilerinin üstüne hırka yerine elbise, ceket giymiş, saçları perçemli, başları fesli çocuklar...

....

— Ağlama be! Ağlama be!

Eskici başka söz bulamamıştı. Bunu işiten çocuk hıçkırma hıçkırma, katıla katıla ağlamaktadır; bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır.

— Ağlama diyorum sana! Ağlama!

....^{»137}

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili ilk ifade de şaşkınlık, ikinci ve üçüncü ifade de ise hüznün belirten ünlemler nida sanatına örnektir. Zira altı çizili kısımlarda yer alan kısımlar ile sevinç, hüznün, keder gibi duygular okura hissettirilmek için vurgulu bir biçimde ifade edilmiştir. Öğrenciler, nida sanatı sayesinde duyguların nedensiz yoğun yaşandığını kavrayarak metnin vermek istediği anlamı daha iyi kavrayabileceklerdir. Ayrıca öğrencilerde nida sanatını hem konuşma hem de yazma uygulamalarına tatbik etmek adına istek oluşacaktır. Bu sayede öğrenciler istidatları doğrultusunda şiir veya hitabet metni okuma konusunda kendilerini geliştirebileceklerdir.

“....

Yurt toprağı! Sana her şey feda olsun. Kutlu olan sensin. Hepimiz senin için fedayız. Fakat sen Türk milletini ebedî hayatta yaşatmak için feyizli kılacaksın.

....^{»138}

¹³⁷ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Eskici*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 16- 21

¹³⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk'ün Kişiliği Ve Özellikleri*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 30

Bu paragrafta yer alan altı çizili ifade, seslenme bildirmek suretiyle nida sanatına örnek olmuştur. Öğrenciler burada seslenme ifade eden kelime ya da cümlelerimizin nida sanatı sayesinde nasıl daha etkili olabildiğini kavrayacaklardır. Bu sayede hem metinlerde verilmek istenen mesajları daha iyi anlayacak hem de özellikle konuşma uygulamalarında bu edebî sanatın gücünden faydalanmaya başlayacaklardır. Nitekim şiir okurken nida sanatını kullanmak, şiirin dinleyiciler üzerindeki etki gücünü arttırmaktadır.

“

BİRİNCİ PERDE XVII. TABLO

1.OYUNCU: Bunlar doğal gelişimler. Bu sırada genç insanlara sabırla, anlayışla yardımcı olan, yol gösterenlere selam olsun... Biz yanlış örnekleri sergilemeye devam edeceğiz. Bir ev.

KIZ: Anne, bugün bulaşığı ben yıkayayım.

ANNE: Hayır, her şeyi kırarsın.

KIZ: Öyleyse kek yapayım.

ANNE: Hayır mutfağı alt üst edersin.

KIZ: İnsan yapa yap öğrenir bir işi.

ANNE: Bir de ukalalık ediyor.

KIZ: Baba, beni sinemaya götürür müsün?

BABA: Vaktim yok.

KIZ: Tiyatroya götür öyleyse.

BABA: İşim çok.

KIZ: Ben gideyim.

BABA: Olmaz.

KIZ: Kapının önüne olsun çıkamaz mıyım?

BABA: Çıkamazsın.

KIZ: Televizyon seyredeyim?

BABA: Ders çalış.

KIZ: Bir arkadaşımı çağırayım bari, ne olur?

ANNE- BABA: **Hayır!**

KIZ (Tepinerek bağırmaya başlar) **Aaaaaaaaaaaa!**

ANNE: Farkında mısın Zülfü, bu kızda bir anormallik başladı.

BABA: Haklısın karıcığım, neden acaba?

KORO: **Ah şu gençler!**

İKİNCİ PERDE VIII. TABLO

1.OYUNCU: Şimdi de iki öğrenci tipini sergileyeceğiz. Aslında tip çok da sergilemeye zaman yok. Yerlerimizi alalım arkadaşlar. (Öğrenciler yerlerini alırlar, öğretmen de.) Yine bizim sınıftayız.

ÖĞRETMEN: Söyleyin bakalım, Estergon Kalesi nerededir? (Kapı vurulur)

Gel!

1.ÖĞRENCİ: (Güya nefes nefese.) Öğretmenim affedersiniz, biraz geciktim.

ÖĞRETMEN: Biraz diyor, yahu bu üçüncü ders, dersin de sonu, niye geç kaldın?

1.ÖĞRENCİ: Anlatayım öğretmenim, evden tam zamanında çıktım öğretmenim, dolmuşa bindim, dolmuş trenle çarpıştı, yedi ölü, on altı yaralı verdik, ben sağ salim kurtuldum ama, yetişemedim öğretmenim.

ÖĞRETMEN: Otur, geveze.

1.ÖĞRENCİ: Başüstüne öğretmenim.(Yerine geçer)

ÖĞRETMEN: Ne sormuştum?

1.ÖĞRENCİ: Estergon Kalesi'nin nerede olduğunu.

ÖĞRETMEN: Güzeel, kazazede, söyle bakalım, Estergon Kalesi nerededir?

1.ÖĞRENCİ: Öğretmenim, üzülmeysin diye söylememiştim, geçenlerde sütkardeşim ölmüştü, dün helvasını yaparken tüp gaz patladı. Bütün eşyalarımız yandı, bu arada affedersiniz tarih kitabımda yandı, bu yüzden çalışamadım, özür dilerim.

ÖĞRETMEN: A benim talihsiz oğlum, sen geçen ayki ödevini de vermemişsin ki?

1.ÖĞRENCİ: Çok haklısınız öğretmenim, babam balkondan düşmüştü, her gece hastaneye gittim.

ÖĞRETMEN: Başka kimse yok muydu?

1.ÖĞRENCİ: Yoktu öğretmenim babam balkondan düşünce, buna çok üzülen annen kalp kırızı geçirdi, kardeşimin de heyecandan dili tutuldu, halamın da...

ÖĞRETMEN: **Yeteeerrrr!**

1.ÖĞRENCİ: Peki öğretmenim.

1.OYUNCU: Şimdi bir başka öğrenci.

ÖĞRETMEN: 147 Osman Şaşkın bakkal

OSMAN: Burada.

ÖĞRETMEN: Ödevini getir.

OSMAN: Getiremem.

ÖĞRETMEN: Niye?

OSMAN: Hazırlamadım.

ÖĞRETMEN: Yine mi?

OSMAN: Çok önemli bir konuda araştırma yapıyordum. Onun için hazırlayamadım.

ÖĞRETMEN: Yaaa, neyi araştırıyordun oğlum?

OSMAN: Dâhilerin öğrencilik yıllarını...

ÖĞRETMEN: Üç yıldan beri bu okulda kütüphanenin nerde olduğunu araştırmamış olan sen, dâhilerin öğrencilik yıllarını araştırdın öyle mi?

OSMAN: Evet.

ÖĞRETMEN: Anlat öyleyse.

OSMAN: Peki. Modern fiziğin kurucusu olan Aynştayn çok kötü bir öğrenciymiş, ünlü bilgin Darwin de. Hatta bir gün babası Darwin'e şöyle bağırmiş öğretmenim. 'Fare kovalamaktan başka bir iş yaptığın yok, ailelimizin yüz karasısın'. Dahi besteci, Vagner, büyük ozan Baudelaire, ünlü hikâyeci Edgar Allen Poe da tembel, başarısız öğrencilermiş. Gelmiş geçmiş romancıların en büyüğü olan Balzac için gençliğinde şöyle demişler: Tembel, uyuşuk, dalgacının biri... Ünlü mimarlardan...

ÖĞRETMEN: Ne sonuca vardın evladım?

OSMAN: Öğrencilik yıllarımız bir birine bu kadar benzediğine göre, belki ben de dahiyimdir.”¹³⁹

Yukarıdaki tiyatro metninde yer alan altı çizili yerlerde oyuncuların kızgınlık ve sitemlerini ifade etmek üzere nida sanatı kullanılmıştır. Metinde de görüldüğü gibi öğrenciler bu sanat sayesinde birine karşı olan duygularını tam olarak belirtebilmek için nida sanatını kullanmanın önemini öğreneceklerdir. Ayrıca nida sanatı kullanılmış metinlerde yer alan bu gibi ifadeleri daha rahat anlamlandırarak ve metni daha iyi anlayacaklardır.

“....

Yerdeki insanlar bağırdılar:

— Bir şey düşüyor havadan, **bakın bakın!**

— Hani nerede?

— Oraya bakın, oraya...

— **Aaaaa!**

....¹⁴⁰

Bu parçada yer alan altı çizili yerlerde şaşkınlık ifade etmek için nida sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler hissettikleri duyguları daha net ve yoğun bir biçimde ifade etmek için nida sanatını kullanacaklardır. Aynı zamanda metinlerde yer alan bu gibi ifadeleri (sevinç, şaşkınlık, öfke vb.) daha net bir şekilde anlamlandırarak metni daha iyi kavrayabileceklerdir.

“Ne bulutlar gitti, ne padişahlardan bir haber geldi.

Kemal Paşa derler bir yiğit vardı.

Bu sefer de millet türkülerle Kemal Paşaya haber saldı.

¹³⁹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Ah Şu Gençler*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 55- 59

¹⁴⁰ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Eskici*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 70

Kemal Paşa, yenilmez yiğit, şanlı komutan!

Savaş girer gibi yetiş bize!

Yetiş bize, çöllerde bile olsan!

İnanç doldur, güç doldur içimize!

Bin kere yurdumuzu kurtaran!

Bir görseydin ağlardın hâlimize!

Kuşun kanadında türküler

Kemal Paşanın gönlüne vardı,

Cevabından önce kendi geldi.

Bir gemi yanaştı Samsun'a sabaha karşı,

Selâm durdu kayığı, çaparı, takası,

Selâm durdu tayfası.

Bir duman tüterdi bu geminin bacasından, bir duman,

Duman değildi bu!

Memleketin uçup giden kaygılarıydı.

Samsun limanına bu gemiden atılan

Demir değil!

Sarılan anayurda,

Kemal Paşanın kollarıydı.

Selâm vererek Anadolu çocuklarına

Çıkarken yüce komutan,

Karadeniz'in hâlini görmeliydi.

Kalkıp ayağa ardısira baktı dalgalar

Kalktı takalar,

İzin verseydi Kemal Paşa

Ardından gürleyip giderlerdi.

Erzurum'a kadar.

Bu ne inançtı ki, Kemal Paşa

Atının teri kurumadan

Sürüp geldin yeni yeni savaşların peşinde

Bir selâm gibi gitti Erzurum'a,

Bin selâm gibi geldi Sivas'a Erzurum'dan.

Dağlar alçaldı yol vermeğe,

Temizlendi ılıkımından karından.

Analar, bacılar yola döküldü,

Cephane taşıdı arkasından.

Irmaklar suyundan faydalandı,

Ağaçlar dalgasından.

Yer gök inledi bir yol daha

Kurtuluş savaşından.

Düşman koymuş meydanları kaçıyordu.

Kattı Kemal Paşa'nın ordusu düşmanı uğruna

Pişman eti anasından doğduğuna.

Çevirdi Sakarya, çevirdi süvariler,

Veryansın etti topçu,

Veryansın etti piyadeler.

Kattı Kemal Paşa'nın ordusu, sürdü gitti,

Yetiştikçe vurdu düşmana.

Hayın düşman sarhoş gibi sallana sallana

On beş günde İzmir'i dar buldu,

Ölen kurtuldu, sağ kalan teslim oldu.

Kaçtı gemiler.

Alını sargılı, kolu sargılı, boynu sargılı,

Ahmet'ler, Bekir'ler, Ali'ler,

Mahmut'lar, Kâzım'lar, İsmail'ler

Peşlerinden yettiler,

Diz çöküp Kordonboyu'na

Ta yürekten çekip tetiği

Gemilere yaylım ateş ettiler.

Bu ne inançtı ki, Gazi Paşa!

Atının teri kurumadan

Sürüp gittin yeni yeni savaşların peşinde.

Sana borçluyuz ta derinden

Çünkü yurdumuzu sen kurtardın

Hasta, yorgun düşmüştük

Yaralarımızı iyice sardın ..

Yiğittin, inanç doluydun, yapıcıydın

Sanatkardın, denizler kadar engin

Kimsenin görmediğini görürdü

Sevgiyle bakan gözlerin ..

Dedin ki: Bu millet, bu büyük millet

Yüzyıllar boyu geri kalmış

Bu yurt, bu güzel yurt, bizim yurdumuz

Her yanından yaralar almış ..

Dedin ki: Bir güzel savaşmalı

Kurmak için yeniden

Bilgiyle, inançla, coşkunlukla

"Öğün, çalış, güven" ..

Sana borçluyuz ta derinden

Işığsın bu yurdun

Dilimizi, ulusallığımızı öğrettin bize

Çünkü cumhuriyetimizi sen kurdun ..

Hürriyeti sen yaydın içimize

Halkçıyız dedin halk içinden

İnançta hür yetiştirdin bizi

Borçluyuz sana ta derinden ..

Devrimlerle yüceltti, çok yüceltti

Bu milleti temiz ellerin

Sana borçluyuz ta derinden

En büyüğü Mustafa Kemal'lerin!¹⁴¹

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili ifadelerde, seslenme yoluyla oluşmuş nida sanatı vardır. Burada Atatürk'e hitap edilerek milletin ona olan şükranları sunulmuştur. Öğrenciler buradaki edebî sanatı kavrayarak şiirde yer alan seslenme ifadelerinin şiirdeki coşkunluğu nasıl arttırdığını görmüş olacaklardır. Bu sayede metinleri daha iyi kavrayacak ve yorumlayabileceklerdir. Aynı örneğe ait bu 2 yorumu birleştir.

Bu örneğimizin ilk kıtasının tamamında ve ikinci kıtasının ilk iki mısrasında nida sanatı vardır. Burada Atatürk'e olan özlem duygusunun tam anlamıyla vurgulanabilmesi için nida kullanılmıştır. Aksi şekilde bir kullanım olmuş olsaydı belki de adı geçen özlem duygusu bu kadar güzel ve coşkulu bir şekilde ifade

¹⁴¹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 38- 41

edilemeyecekti. Zaten nida sanatının en çok hitabetlerde ve şiirlerde kullanılmasının nedeni de budur. Bu edebî sanat, şiirdeki hamasî duyguların; sevinç, özlem gibi hissî ifadelerin öğrencilerde en iyi şekilde yer etmesi bakımından oldukça yararlıdır. Öğrencilerin bu sanatı içselleştirmeleri özellikle şiir türündeki metinlerde verilen duygu ve düşünceleri çok daha iyi bir biçimde algılamalarını mümkün hâle getirecektir.

“....

Sen, ey beni yaşatan sınırsız güç,

Ey düşlerimin gelini!

Gel, bir de benim gözümle gör,
İçime diktiğim ölümsüz heykelini:

....

Bengi sular örneği sen böyle içime aktıkça,
Özüne kavuşan seller gibi duruldum.

Sen, ey beni yaşatan sınırsız güç!

Ey düşlerimin gelini!

Dönüp dolaşıp seni,
Anadolu’da ve cumhuriyette buldum.

....¹⁴²

Buradaki metinde yer alan altı çizili bölümler, seslenme ifade ederek nida sanatına örnek olmuştur. Öğrenciler buradaki edebî sanatın, metin içerisindeki hitabeti nasıl etkili ve güçlü hâle getirdiğini öğreneceklerdir. Buradan hareketle nutuk ve hamasî şiir türünde kaleme alınmış metinleri daha iyi kavrayıp yorumlayabileceklerdir. Bunun yanı sıra bu sanattan yararlanarak hitabetlerini de güçlendirebileceklerdir.

“Kirazın derisinin altında kiraz

¹⁴² İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Ellinci Yıl Türküsesi*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 42- 46

Narın içinde nar
Benim yüreğimde boylu boyunca
Memleketim var
Canıma ciğerime dek işlemiş
Canıma ciğerime
Sapına kadar.
Elma dalından uzağa düşmez
Ne yana gitsem nafiye.
Memleketin hali gözümde gitmez
Bin bir yerimden bağlanmışım
Bundan ötesine aklım ermez.

Yerliyim yerli olmasına
İlmik ilmik, damar damar
Yerliyim.
Bir dilim Trabzon peyniri
Bir avuç tiftik
Bir çimdik çavdar
Bir tutam şile bezi gibi
Dişimden tırnağıma kadar
Ressamım.
Yurdumun taşından toprağından şurup gelir nakışlarım
Taşıma toprağıma toz konduranın
Alnını karışlarım.
Şairim şair olmasına
Canım kurban şiirin gerçeğine hasına
İçerisine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum
Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter
Eğri büğrü, kör topal kabulüm
Şairim
Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası

Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım
Şairim
Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde bulmuşum
Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim
Onlarla ağlamış, onlarla gülmüşüm.

Hey hey, yine de hey hey!

Salınsın türküler bir uçtan bir uca
Evelallah! hepsinde varım
Onlar kadar sahici
Onlar kadar gerçek
İnsancasına, erkekçesine
"Bana bir bardak su" dercesine
Bir türkü söylemeden gidersem yanarım.

Ah bu türküler,

Türkülerimiz!

Ana südü gibi candan
Ana südü gibi temiz
Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.

Ah bu türküler,

Köy türküleri!

Dilimizin tuzu biberi
Memleket ahvalini onlardan sor
Kitaplarda değil, türkülerde ara Yemen'i
Öleni, kalanı, gidip gelmeyi...
Ben türkülerden aldım haberi.

Ah bu türküler, köy türküleri!

Mis gibi insan kokar, mis gibi toprak
Hilesiz hurdasız, çırılçıplak
Dişisi dişi, erkeği erkek
Kaşı kaş, gözü göz, yarası yara
Bıçağı bıçak.

Ah bu türküler, köy türküleri!

Karanlık kuyularda açılmış çiçekler gibi
Kiminin reyhasından geçilmez
Kimi zehir, kimi zemberek gibi.

Ah bu türküler, köy türküleri!

Olgun bir karpuz gibi yarılır içim
Kan damlar ucundan, mürekkep değil
İşte söz, işte ses, işte biçim:
"Uzun kavak gıcım gıcım gıcılar"
İliklerine kadar işlemiş sızı
Artık iflah olmaz kavak ağacı
Bu türkünün yüreğinde sancı var.

Ah bu türküler, köy türküleri!

Ne düzeni belli, ne yazanı
Altlarında imza yok ama
İçlerinde yürek var
Cennet misali sevişen
Cehennemler gibi dövüşen
Bir çocuk gibi gülüp
Mağaralar gibi inleyen
Nasıl unuttur nasıl
Ömründe bir defa
Kâzım'ın türküsünü dinleyen?"

Bu şiirde yer alan altı çizili yerlerde şairin hitabetinden, seslenmesinden kaynaklanan bir nida sanatı vardır. Bu sanat şiire coşku ve heyecan katmıştır. Öğrenciler buradaki edebî sanatı öğrenerek hitabetin inceliklerini öğreneceklerdir. Ayrıca bir metinde yer alan nida sanatı sayesinde metnin ne denli etkileyici, dokunaklı olduğunu da kavramış olacaklardır. Bu sayede öğrencilerin bu türde kaleme alınmış metinleri anlamaları daha kolay olacaktır.

“Güneş, ufuktan kulağımı daha yeni göstermişti ki Walt Disney (Volt Disney)’in mikileri uyandı. Kitapların üstünde atlayıp zıplamaya başladı. Mikilerin sesini duyan diğer kitaplar da gözlerini açtı. **“N’oluyor?” diye gür sesiyle bağırdı Don Kişot” her sabah sizin gürültülerinizle mi uyanacağım Allah aşkına!”** Don Kişot yine atının üstündeydi. Kılıcını sağa sola sallıyordu. Mikilerin çoğu korkmuştu. Biri cesareti toplayıp konuştu: ”Sen herkesi korkutsan da beni korkutamazsın şövalye dostum. O cılız atınla tahta kılıcının forsu orta çağlarda kaldı. Yel değirmenleriyle savaşır gibi davranma bizlere. Biraz kibar olmasını öğren bakalım.”

”Benim forsum hiçbir çağda geçmez ufaklık.” dedi Don Kişot.

Küçümseyerek baktı mikilere: ”Bu gece doğru dürüst uyuyamadım.” diye konuşmasını sürdürdü. ”Şu kitaplıkta sayımız çoğaldıkça saygı kalmadı doğru dürüst. İçinizde en yaşlılardan biri benim. Aynı zamanda en hacimli, en kalın olanı da... Biraz saygı gösterilmez mi adama? Ne yazık ki gösteremiyorsunuz. İkinci sınıf, üçüncü sınıf kitapla bir tutmaya kalkışıyorsunuz beni. Yaşlandığım için mi nedir, şu mikiler bile posta koymaya başladılar bana. Aynı yerde yatırıyor aynı yerde ayakta tutuyorsunuz. Biliyorsunuz ben soylu sınıftan geliyorum her şeyden önce. Sıradan bir kitapla aramızda bazı farkların olması gerekmez mi? Ben bütün dünya dillerine çevrildim. Aynı zamanda dünyanın en çok okunan kitabıyım. Zamanla yarışım adeta. Zaman eskidi, ben eskimedim.

....¹⁴³

¹⁴³ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 10, 11

Buradaki altı çizili bölümde, kızgınlık ifade etmek suretiyle nida sanatı kullanılmıştır. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde gerek konuşmalarında gerekse yazılı anlatım çalışmalarında ifade etmek istedikleri öfke, kızgınlık gibi duyguları çok daha tesirli bir biçimde yansıtabileceklerdir. Buna bağlı olarak okudukları metinlerde yer alan bu gibi anlatımları da daha iyi kavrayacaklardır.

“Ey, mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü,

Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü!

Işık ışık, dalga dalga bayrağım,

Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.

Sana benim gözümle bakmayanın

Mezarını kazacağım.

Seni selamlamadan uçan kuşun

Yuvasını bozacağım.

Dalgalandığın yerde ne korku, ne keder...

Gölgende bana da, bana da ver ver!

Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar.

Yurda ay yıldızın ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün.

Kızıllığında ısındık,

Dağlardan çöllere düşürdüğü gün

Gölgene sığındık.

Ey, şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalan;

Barışın güvercini, savaşın kartalı...

Yüksek yerlerde açan çiçeğim;

Senin altında doğdum,

Senin dibinde öleceğim.

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim:

Yeryüzünde yer beğen!

Nereye dikilmek istersen,

Söyle, seni oraya dikeyim!”¹⁴⁴

Bu şiirde yer alan altı çizili bölümlerde hitabet yoluyla nida sanatı kullanılmıştır. Nida sanatı burada şiirin hamasî gücünü arttırmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler bu ve buna benzer epik şiirlerin hamasî yapılarının nasıl daha güçlü bir şekilde ifade edilebileceğini öğreneceklerdir. Bu sayede de metinleri daha iyi anlama ve yorumlama gücüne erişebileceklerdir.

“1. Sahne

Otelci — Etrafı bir kere daha gözden geçirelim. (Bir şarkı mırıldanarak, toz alıyormuş gibi eşyaya kuvvetli bir şekilde süpürgeyi indirmeye başlar.) Oooh... Her taraf tertemiz oluyor. Her yer pırıl pırıl, (dinleyenlere) Tabii bu kadar neşeli ve sevinçli olduğuma şaşıyorsunuz değil mi? Merakta kalmayın. Anlatayım. Ankara'nın en büyük, en güzel, en mükemmel oteli olan Yolcu Konmaz Oteli'nin sahibiyim ben... Ha, ismimi daha bilmiyorsunuz, değil mi? Evet, 'meşhur Yolcu Konmaz Oteli'nin müdürü Bay Bulguroğlu... Bugün otelime çok meşhur bir yolcu gelecek de onun için böyle sevinç ve neşe içindeyim. Güngörmez Ülkesi kralının oğlu, bugün bizim otele geliyor. Büyük bir prens. Bir şehzade... Dün akşam bana telefon edip de bunu haber verdikleri zaman hemen işçi dairesine başvurduğum ve bugün için fazladan bir garson istedim. Elbet ya... Birçok iş olacak. Ama garson daha gelmedi. Neden acaba? Merak ediyorum doğrusu... Fakat ben her tarafı topladım. Her şeyi düzenledim... Korkmam artık... Hele kendi elimle prens hazretlerine öyle bir kahvaltı hazırladım ki senelerce tadı damağında kalacak vallahi... **Ah, bugün benim için ne kutlu bir gün...** Bizim otel için bundan güzel reklam olur mu? Ünlü bir kralın oğlu otelime gelecek, otelimde kalacak, otelimde oturacak, otelimde bir yatağında "yatacak... **Aman varabbi, sevinçten çıldıracağım...** Dahası var. Bütün gazeteler şüphesiz hep bundan bahsedecek. Bütün komşu otelciler bu hâli

¹⁴⁴ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Bayrak*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 70, 71

kıskanacaklar. (Saat öğleyi çalar.) O ne? Öğle vakti olmuş ha? Meşhur misafirimiz neredeyse gelir artık... Tam vakit... (Kapı çalınır.) Hah, tamam, işte geldi... Heyecandan tir tir titriyorum. Kapıyı bayılmadan bir açabilsem. Aman Bulguroğlu cesaret. Çok terbiyeli, nazik olmaya bak... (Sağdan çıkar.)

2. Sahne

Topaç - Otelci

(Topaç sağdan girer, arkasından da otelci gelir.)

Otelci (yerlere kadar eğilerek)— Buyursunlar prens hazretleri... Buyurun efendim, buyurun...

Topaç— Merhaba bayım. Yolcu Konmaz Oteli burası değil mi?

Otelci (yerlere kadar eğilerek)— Evet şehzade hazretleri...

Topaç (kendi kendine)— Amma da nazik adam haa! (yüksek sesle) Bay Bulguroğlu ile mi görüşüyorum?

Otelci (kendi kendine)— Aman benimle ne de nazik konuşuyor... (yüksek sesle) Evet efendimiz. Bulguroğlu ben-denizim... (Onu selamlar.)

Topaç— Ben de beklediğiniz adamım.

Otelci— Evet efendim, geleceğinizden haberim vardı, efendim...

Topaç (kendi kendine)— Haberim vardı diyor... Allah, Allah... Galiba işçi idaresinden söylemiş olacaklar, (yüksek sesle) Biraz geç kaldım galiba?

Otelci— Hayır efendim, hayır... Estağfurullah efendim... (Saygıyla eğilir.)

Topaç (kendi kendine)— **Allah Allah!** Bu kadar nazik patron da hiç görmemiştim, (yüksek sesle) Bay Bulguroğlu, niçin bana öyle... (otelcinin taklidini yaparak) Yok, buyursunlar prens hazretleri, yok estağfurullah şehzade hazretleri filan diyorsunuz? Benim ismim Topaç, Topaç...

Otelci (hayretle)— Ne? Topaç mı? (kendi kendine) Haa, anladım... Prens seyahat ederken mutlaka ismini değiştirmiş olacak... (yüksek sesle) Baş üstüne efendim... İsminiz Topaç olsun... Emredersiniz efendim... (Yerlere kadar eğilir.)

Topaç (kendi kendine)— **Allah Allah!** Neredeyse ayaklarıma kapanacak... **Amma da acayip adam ha!** Neme lazım, ben buraya garsonluk etmeye geldim, onu bilirim, (yüksek sesle) Eeee, ne yapacağız bakalım?

Otelci— Emrinize hazırım ef... Ef... Ef... Şey... Bay Topaç... (kendi kendine) **Allah Allah!** Ne de isim bulmuş ya... (yüksek sesle) Arzu buyurulursa bu taraftaki (Sol tarafı gösterir.) odaya geçin. Mükemmel kahvaltınız sizi bekliyor...

Topaç (kendi kendine)— **A, aaa!** Şimdi de beni kahvaltıya davet ediyor... **Aman burası ne güzel vermiş böyle!** (yüksek sesle) Bay Bulguroğlu, vallahi siz pek hoşuma gidiyorsunuz... Umarım ki ikimiz de gayet iyi anlaşacağız... Şartlarıma gelince...

Otelci (sözünü keserek)— Israr etmeyin... Vallahi gücenirim... Aman efendim şarttan filan hiç bahsetmeyin... Ne derseniz başım üstüne...

Topaç— Öyle ama...

Otelci—Israr etmeyin... Vallahi gücenirim...

Topaç— Pekala öyleyse... (kendi kendine) Olur şey değil... Amma nazik, amma cömert adam ha! Şaştım kaldım... Ne yapalım, madem ki davet ediyor gidip kahvaltı etmekten başka çare yok... öyle bir iştahım da var ki... (yüksek sesle) Yemek salonu ne tarafta?

Otelci (Sol tarafı gösterir.)— Bu tarafta efendim... Otelimin en iyi dairesini de sizin için ayırdım.

Topaç— Doğrusu eşi, benzeri bulunmaz bir adamsınız.

Otelci— Estağfurullah Bay Topaç... Burada istediğiniz gibi hareket edin... Efendim... Bir emriniz olursa lütfen zili çalın, bendeniz hemen gelirim.

Topaç (kendi kendine)— Bu da nesi? **Hoppalaaa!** Otel sahibi garsonlara hizmet ediyor galiba... Bir yaşıma daha girdim. **Allah Allah!** (yüksek sesle) Pekâla öyleyse... Şimdilik Allahısmarladık, Bay Bulguroğlu... (kendi kendine) Gidip karnımı doyurayım, patronu kızdırmayalım. (Soldan çıkar.)

3. Sahne

Otelci

Otelci— **Ohh!** Çok rahat ve memnunum. Aferin sana Bulguroğlu... Doğrusu her şey yolunda... Ne de nazik, ne de kibar adam... Doğrusu bir şehzade ile konuşmanın bu kadar kolay olacağını hiç sanmıyordum... Bu büyük, bu şerefli günü hiç unutmayacağım. Gazeteler kim bilir neler yazacak? (Kulisten telefon sesi gelir.)

Ne o? Telefon çalıyor... Kim acaba? Mutlaka gazetecilerdir. Galiba benimle röportaj yapmak istiyorlar. (Oksürür, gazetecilere hitap ediyormuş gibi bir tavır alır.) Hayır, sayın gazeteciler hayır... Çok meşgulüm... Büyük misafirimizin hizmetleriyle meşgulüm... Sizinle konuşmaya vaktim yok... (hiddetle) **Yok dedim ya efendim...** **Yok...** (Telefon şiddetli çalar.) Dur, dur, geliyorum... (Acele sağ tarafa koşar, kulisin kenarında telefonla konuşur.) Alo, alo... Kim konuşuyor? Güngörmez Ülkesi prensinin yaveri mi? Ne diyorsunuz? Prens bugün gelemeyecek mi? Peki ama öyleyse... **Alo, alo...** Hay Allah, telefonu kapadılar, (sahneye gelerek) Allah, Allah... Prens bugün gelemeyecekse biraz evvel gelen adam kim öyleyse? Hah, işte bu tarafa doğru geliyor. Belli etmeden anlamaya çalışayım.

4. Sahne

Otelci – Topaç

Topaç (Soldan girer.)— Bay Bulguroğlu, sizi bütün kalbimle kutlarım... Kahvaltı doğrusu pek nefisti...

Otelci (gülerek)— Memnun oldum... İltifat buyuruyorsunuz, (kendi kendine) Kahvaltı nefisti ha? Sen şimdi bana hesap ver bakalım... (yüksek sesle) Eee, ne dersiniz? Beklediğimiz büyük misafir otelimize bugün geliyormuş...

Şimdi telefon ettiler... Şaştınız bu işe değil mi?

Topaç (Hiç ilgi göstermez.)— Benim neme lazım?

Otelci— Şaşılabilecek şey doğrusu... Değil mi?

Topaç— Bana ne?

Otelci (kendi kendine)— Söyletemeyeceğim. Konuyu değiştireyim bari... (yüksek sesle) Güngörmez Ülkesi ne güzel bir memlekettir değil mi?

Topaç— Ne, ne? Neresi dediniz?

Otelci— Canım sizin ünlü ülkeniz... Doğduğunuz memleket orası değil mi?

Topaç— Memleketim mi? Alay mı ediyorsunuz Allah aşkına? Ben Türküm yahu, Türk... Memleketim de Türkiye...

Otelci—Türk müsünüz? Demek Güngörmez Ülkesi'nin şehzadesi değilsiniz?

Topaç (kendi kendine)— **Allah Allah!** Bu sefer de başka türlü saçmalamaya başladı... (yüksek sesle) Hayır efendim hayır... Size ismimin Topaç olduğunu söyledim ya...

Topaç— Nasıl değil? Benim başka ismim falan yok ayol? İnanmazsanız işçi idaresinden sorun... Göreceksiniz ki...

Otelci (sözünü keserek)— İşçi idaresinden mi? **Tuuuu...** Allah iyiliğini versin... Şimdi anladım. Siz benim beklediğim garsonsunuz değil mi?

Topaç— Öyle ya...

Otelci— Oysaki ben sizi Güngörmez Ülkesi kralının oğlu sandım.

Topaç— Olur şey değil vallahi... (Katıla katıla güler.) Hah, hah, hah...

Otelci— Peki, neden bana kim olduğunuzu söylemediniz?

Topaç— Nasıl söylemedim? Siz dinlemek ve inanmak istemediniz ki...

Otelci— Doğru... Bütün kabahat bende, insan anlamadan, dinlemeden iş yaparsa böyle olur... Eyvahlar olsun. Şimdi bu olay duyulunca herkes alay edecek. Bizim Yolcu Konmaz Oteli'nin şöhreti mahvolacak... (Ağlamaya başlar.) Benimle de bir güzel eğlenecekler.

Topaç— Fena mı? Sen de otelinin ismini değiştirir Güngörmez Oteli yaparsın.

Otelci— Aman Topaç Bey, ayağını öpeyim... Bunları kimseye anlatma sakın... Ağzını iyi tut... Ben de sana teşekkür etmek üzere, seni öğle yemeğine davet ederim. Beraber yemek yeriz, yemekten sonra da kahvelerimizi, çubuklarımızı karşılıklı içeriz.

Topaç— Demek beni hizmetinizde alıkoyuyorsunuz.

Otelci— Elbette, elbette... Senden iyi garson mu bulacağım?

Topaç— Pekâla, ben de suyun içindeki balık gibi ağzımı açmam. (dinleyenlere) Eee, çocuklar... Mademki bu sırrı siz de öğrendiniz, sizinde yolunuz Ankara'ya düşerse benim gibi doğruca buraya gelip kendinize bedavadan bir ziyafet çekin... Allahaismarladık.

(Otelci soldan çıkarken, perde kapanır.)¹⁴⁵

Yukarıda yer alan altı çizili ifadelerin ilki ve ikincisinde sevinç; üç, dört ve

¹⁴⁵ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yolcu Konmaz Oteli*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 14- 19

beşincisinde şaşkınlık; altıncısında rahatlama, yedincisinde öfke, sekizincisinde seslenme, dokuz ve onuncusunda da şaşkınlık belirtmek suretiyle nida sanatı kullanılmıştır. Buradaki edebî sanatlar sayesinde öğrenciler metinde kullanılan duyguların ne ifade ettiğini daha rahat anlayabileceklerdir. Bu şekilde, metindeki kahramanların ruh hâlini; dolayısıyla metnin bütününe daha iyi anlayabilecektir.

“Türk Milleti!

Kurtuluş savaşına başladığımızın 15'inci yılındayız. Bugün cumhuriyetimizin onuncu yılını doldurduğu en büyük bayramdır. **Kutlu olsun!**

Bu anda büyük Türk milletinin bir ferdi olarak bu kutlu güne kavuşmanın en derin sevinci ve heyecanı içindeyim.

Yurttaşlarım!

Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü, Temeli, Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyetidir. Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz. Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz. Yurdumuzu dünyanın en mamur ve en medeni memleketleri seviyesine çıkaracağız. Milletimizi en geniş refah, vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız. Milli kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkaracağız. Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların gevşetici zihniyetine göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. Geçen zamana nispetle, daha çok çalışacağız. Daha az zamanda, daha büyük işler başaracağız. Bunda da muvaffak olacağımıza şüphem yoktur. Çünkü Türk milletinin karakteri yüksektir. Türk milleti çalışkandır. Türk milleti zekidir. Çünkü Türk milleti milli birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir. Ve çünkü Türk milletinin yürümekte olduğu terakki ve medeniyet yolunda, elinde ve kafasında tuttuğu meşale, müspet ilimdir.

Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki, yüksek bir insan cemiyeti olan

Türk milletinin tarihi bir vasfı da, güzel sanatları sevmek ve onda yükselmektir. Bunun içindir ki, milletimizin yüksek karakterini, yorulmaz çalışkanlığını, fitri zekâsını, ilme bağlılığını, güzel sanatlara sevgisini, milli birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür. Türk milletine çok yaraşan bu ülkü, onu, bütün beşeriyete hakiki huzurun temini yolunda, kendine düşen medeni vazifeyi yapmakta, muvaffak kılacaktır.

Büyük Türk Milleti!

On beş yıldan beri giriştiğimiz işlerde muvaffakiyet vaat eden çok sözlerimi işittin. Bahtiyarım ki, bu sözlerimin hiçbirinde, milletimin hakkımdaki itimadını sarsacak bir isabetsizliğe uğramadım. Bugün, aynı iman ve katiyetle söylüyorum ki, milli ülküye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin büyük millet olduğunu, bütün medeni alem, az zamanda bir kere daha tanıyacaktır. Asla şüphem yoktur ki, Türklüğün unutulmuş büyük medeni vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki inkişafıyla, atının yüksek medeniyet ufkunda yeni bir güneş gibi doğacaktır.

Türk Milleti!

Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim.

Ne mutlu Türküm diyene!”

Yukarıdaki metin, nutuk türünde kaleme alınmıştır. Nutuk, yüksek sesle okunması gereken bir tür olduğu için nida sanatının en çok kullanıldığı metinlerden biridir. Bu nedenle nida sanatının öğrencilerce benimsenmesi hem bu sanatın işlevinin tam anlamıyla içselleştirilmesini sağlayacak hem de bu türde (nutuk) yazılmış metinlerin daha iyi kavranmasını mümkün kılacaktır. Ayrıca bu edebî sanat öğrencilerin topluluk karşısındaki konuşmalarında, anlatmak istediklerini hitap ettikleri kitleye daha etkili bir biçimde sunmalarını sağlayacaktır.

2.13. Seci:

Kelimenin lügat manası: kumru ve güvercin gibi kuşların nağmelerini tekrarlamak sûretiyle ötmeleridir. Nesre ait bir âhenk unsuru olan seci’i, nesrin kafiyesi şeklinde nitelendirmek yanlış olmaz.

....

Edebî bir sanat olarak tarif edecek olursak seci’: Mensur bir ibârede cümle veya cümlecik sonunda bulunan kelimelerin kafiyeye olacak şekilde tertiplenmesidir.¹⁴⁶

Seci sanatının aliterasyondan farkı; bu söz sanatının düzyazıda kullanılmasıdır. Aliterasyon nazımdaki, seci ise nesirdeki kafiyeli ifadeler için kullanılan edebî sanatlardır.

Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde müzikalitenin sadece şiirde değil, düzyazıda da kullanılabileceğini; hatta konuşmanın akıcı olabilmesi için düzyazıda kafiyeye yönelik unsurlar kullanmanın çok daha faydalı olacağını kavrayacaklardır.

“

İlahi, kabul senden, ret senden; şifa senden, dert senden... İlahi, iman verdin, daim eyle; ihsan verdin, kaim eyle.

....¹⁴⁷

cümlelerinde “-den, -din” ve “-le” eklerinin tekrarıyla seci sanatı kullanılmıştır.

2.13.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Seci’ Örnekleri:

“

¹⁴⁶ Külekçi, s.244

¹⁴⁷ <http://www.gonulbagim.com/print.php?type=F&thread=1242> (22.07.2009)

Hasan'ı bir istasyonda indirdiler. Gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından biçim biçim, sürü sürü altın sallanan, kara iri benli bir kadın onu göğsüne bastırdı. Tuhaf kokulu, fazla yumuşak, içine gömülüverilen cansız bir göğüs...

....

Anlamaya başladığı Arapçayı küçücük kafasında beliren bir inatla konuşmayarak sustu. Daha büyük bir tehlikeden korkarak deniz altında nefes almaya çalışan bir adam gibi tıkandığını duyuyordu, yine susuyordu.

....

Şimdi onun da kuşaklı entarisı, ceketı, fesı, kırmızı pabuçları vardı. Saçlarının ortası, el ayası kadar sıfır makine ile kesilmiş, alnına perçemler uzatılmıştı. Deri gibi sert, yayvan tandır ekmeğine alışmıştı; yer sofrasında bunu dürümleyerek hem kaşık hem çatal yerine kullanmayı beceriyordu.

....

Konuştular, sonra önüne bir sürü patlak, söküük, parça parça ayakkabı dizdiler.

....

Satıcı iskemlesine oturdu. Hasan da merakla karşısına geçti. Bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki... Şaşarak, eğlenerek eskiciyi seyrediyordu. Mukavvaya benzettiği kalın deriyi iki tarafı keskin, incecik, sapsız bıçağıyla kesisine, ağzına bir avuç çivi doldurmasına, sonra bunları birer birer, İstanbul'da gördüğü maymun gibi avurdandan çıkarıp çabuk çabuk mihlayısına, deri parçalarını pis suya koyup ıslatısına, mundar çanaktaki macuna parmağını daldırıp daldırıp tabanlara sürüşüne, hepsine, bakıyordu. Susuyor ve bakıyordu.

....

Eskicide saç sakal dağınk, göğüs bağır açık, pantolonu dizlerinden yamalı, dişleri eksik ve suratı sarı, sapsarıydı; gözlerinin akına kadar sarıydı. Türkçe bildiği ve İstanbul tarafından geldiği için Hasan, şimdi onun sade işine değil, yüzüne de dikkatle bakmıştı. Göğsünün ortasında tıpkı çenesindeki sakalı andıran kırçıl, seyrek bir tutam kıl vardı.

....

Bunları derken onun da katı, nasırlaşmış yüreği yumuşamış, şişmişti. Önüne geçmeye çalıştı ama yapamadı, kendisini tutamadı; gözlerinin dolduğunu ve sakallarından kayan yaşların, Arabistan sıcağıyla yanan kızgın göğsüne bi pınar sızıntısı kadar serin, ürpertici, döküldüğünü duydu.”¹⁴⁸

Yukarıdaki metnin paragraflarında yer alan altı çizili ek ve sesler vasıtasıyla (-dan, -yordu, -miş, -k, -arak, -ışına, -dı) seci sanatı metne tatbik edilmiştir. Metin bilhassa yüksek sesle okunduğunda söz konusu ek ve seslerin akıcılığı ne denli arttırdığı çok açık bir biçimde görülecektir. Buradaki edebî sanat sayesinde öğrenciler metni tekdüzelikten kurtararak metnin akıcılığını arttırmanın önemli bir yolunu öğrenmiş olacaktırlar. Bu sayede metinleri sıkılmadan okuyup yorumlamaları daha kolay olacaktır.

“

Bütün bu olanların ötesinde; balıkçı teknesinin ve kıyının çok uzağında Martı Jonathan Livingston, tek başına uçuş denemeleri yapmaktaydı. Gökyüzünde, otuz metre yükseklikte, perdeli ayaklarını indiriyor, gagasını kaldırıyor ve kanatlarının acı veren zor büklümlü eğimlerini koruyabilmek için geriliyor, kendini kasıyordu. Bu eğim demekti ki eskisinden daha yavaş uçabilecekti. Rüzgâr, yüzüne sanki bir fısıltı gibi kalana kadar, altındaki okyanus hareketsizleşene değin yavaşlıyor, bütün dikkatini toplayıp gözlerini kısıyor, soluğunu tutuyor, zorluyor... tek... bir... santim... daha... eğim... Ve sonra tüyleri birbirine karışmış hâlde, bocalayıp düşüyordu.

....¹⁴⁹

Yukarıdaki paragrafta geçen şimdiki zaman ekleri (-yor) üsluptaki akıcılığı arttırmaktadır. Bu sayede öğrenciler düzyazı formunda kaleme alınmış olan bu metni okurken tıpkı şiir gibi keyif alabileceklerdir. İşte bu metindeki örnekler, seci sanatının öğrenciler açısından önemini çok daha iyi açıklamaktadır.

¹⁴⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Eskici*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 16-21

¹⁴⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Martı*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 81

“Az zamanda çok ve büyük işler yaptık. Bu işlerin en büyüğü temeli Türk kahramanlığı ve yüksek Türk kültürü olan Türkiye Cumhuriyeti’dir. Bundaki muvaffakiyeti, Türk milletinin ve onun değerli ordusunun bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz. Fakat yaptıklarımızı asla kâfi göremeyiz.Çünkü daha çok ve daha büyük işler yapmak mecburiyetinde ve azmindeyiz.”¹⁵⁰
metninde yer alan altı çizili sözcükler aynı hecelerin tekrarı nedeniyle cümleye bir ahenk katmıştır. Dolayısıyla burada yine seci sanatına örnek bir kullanım mevcuttur.

“Çukurova’da, Orta Anadolu’da tek tek ekinlerin içinde biterler. Çukurova’da, ıssızlıkta, sarı sıcakta, yalnız esen yelde sallanırlar.”¹⁵¹

cümlesindeki altı çizili ekler metne şiirsel bir hava katarak, seci sanatına örnek teşkil eder. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde metni akıcı bir atmosferde takip etme imkânına kavuşmuş olacaktırlar. Dolayısıyla okudukları metni anlamaları seci sanatı kullanılmamış metinlere göre daha kolay olacaktır.

“....

Her zaman duymazdı bu sesi. Kitaplar mi konuşmazdı kendi kulakları mi sağır olurdu, anlayamazdı. O zaman tek kitap olsun okuyamazdı. İçi kararlıydı. Çoktandır böyleydi. Ama hava güzel mi, morali yüksek mi, duyardı onların sesini. Bu sesi duydu mu tamamdı. Okumaya iştahı var demektir. Gelsin o zaman kitaplar. Üzerlerine kapanırdı onların. Saatlerce kendinden geçerd. Her şeyi unutup giderdi.

....¹⁵²

Yukarıdaki paragrafta “mi” soru ekinin peş peşe kullanımıyla seci sanatı uygulanmıştır. Bu sanat metindeki akıcılığı arttırmaktadır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metinleri daha rahat okuyup yorumlayabilecekler, aynı zamanda kendi yazdıkları metinlerde de bu sanatı uygulayarak yazdıklarının kolay okunur hâle

¹⁵⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Onuncu Yıl Nutku*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 31

¹⁵¹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Su*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 64

¹⁵² İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 17

gelmesini mümkün kılacaklardır.

“Okumak haz duymaya^a, zihnimizi süslemeye^e ve yetkimizi arttırmaya^a yarar. Haz duymak konusundaki faydası, insan bir köşeye çekilip tek başına kaldığı zaman faydasını gösterir. Zihnimizi süsle^{mesinin}, konuşurken; yetkimizi arttır^{masının} ise bir iş hakkında hüküm verirken faydası dokunur. Tecrübeyle yetişmiş kimseler bazı işler yapar, onlar hakkında birer karar verebilirler. Öğütler vermek, planlar yapmak, kurallar koymak, özellikle bilgi sahibi kimselerin elinden gelir. Okunan kitaplardan süs olsun diye faydalanmak gösteriş, bir karar verirken sadece kitaplardaki kararlara uymak da yanlıştır.

....^{»153}

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili ilk üç kısımda yaklaşma hâli ekinin (-e, -a) kullanılmasıyla, diğer ikisinde ise fiilden isim yapma ekinin (-me, -ma) kullanılmasıyla metinde seci sanatı yer almıştır. Bu edebî sanat metnin akıcılığını arttırmıştır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde istendiği zaman düzyazının bile nasıl akıcı bir üslupla yazılabileceğini öğrenecek ve bu şekilde kaleme alınmış metinleri daha kolay okuyup anlayabileceklerdir.

“1. Sahne

Otelci — Etrafı bir kere daha gözden geçirelim. (Bir şarkı mırıldanarak, toz alıyormuş gibi eşyaya kuvvetli bir şekilde süpürgeyi indirmeye başlar.) Oooh... Her taraf tertemiz oluyor. Her yer pırıl pırıl, (dinleyenlere) Tabii bu kadar neşeli ve sevinçli olduğuma şaşıyorsunuz değil mi? Merakta kalmayın. Anlatayım. Ankara'nın **en** büyük, **en** güzel, **en** mükemmel oteli olan Yolcu Konmaz Oteli'nin sahibiyim ben... Ha, ismimi daha bilmiyorsunuz, değil mi? Evet, 'meşhur Yolcu Konmaz Oteli'nin müdürü Bay Bulguroğlu... Bugün otelime çok meşhur bir yolcu gelecek de onun için böyle sevinç ve neşe içindeyim. Güngörmez Ülkesi kralının oğlu, bugün bizim otele geliyor. Büyük bir prens. Bir şehzade... Dün akşam bana telefon edip de bunu haber verdikleri zaman hemen işçi dairesine başvurduğum ve bugün için fazladan

¹⁵³ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Okuma Üstüne*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 18

bir garson istedim. Elbet ya... Birçok iş olacak. Ama garson daha gelmedi. Neden acaba? Merak ediyorum doğrusu... Fakat ben her tarafı topladım. Her şeyi düzenledim... Korkmam artık... Hele kendi elimle prens hazretlerine öyle bir kahvaltı hazırladım ki senelerce tadı damağında kalacak vallahi... Ah, bugün benim için ne kutlu bir gün... Bizim otel için bundan güzel reklam olur mu? Ünlü bir kralın oğlu otelime gelececek, otelimde kalacak, otelimde oturacak, otelimde yatacak... Aman yarabbi, sevinçten çıldıracağım... Dahası var. Bütün gazeteler şüphesiz hep bundan bahsedecek. Bütün komşu otelciler bu hâli kıskanacaklar. (Saat öğleyi çalar.) O ne? Öğle vakti olmuş ha? Meşhur misafirimiz neredeyse gelir artık... Tam vakit... (Kapı çalınır.) Hah, tamam, işte geldi... Heyecandan tir tir titriyorum. Kapıyı bayılmadan bir açabilsem. Aman Bulguroğlu cesaret. Çok terbiyeli, nazik olmaya bak... (Sağdan çıkar.)

2. Sahne

Topaç - Otelci

(Topaç sağdan girer, arkasından da otelci gelir.)

Otelci (yerlere kadar eğilerek)— **Buyursunlar** prens hazretleri... **Buyurun** efendim, **buyurun**...

Topaç— Merhaba bayım. Yolcu Konmaz Oteli burası değil mi?

Otelci (yerlere kadar eğilerek)— Evet şehzade hazretleri...

Topaç (kendi kendine)— Amma da nazik adam haa! (yüksek sesle) Bay Bulguroğlu ile mi görüşüyorum?

Otelci (kendi kendine)— Aman benimle ne de nazik konuşuyor... (yüksek sesle) Evet efendimiz. Bulguroğlu ben-denizim... (Onu selamlar.)

Topaç— Ben de beklediğiniz adamım.

Otelci— Evet efendim, geleceğinizden haberim vardı, efendim...

Topaç (kendi kendine)— Haberim vardı diyor... Allah, Allah... Galiba işçi idaresinden söylemiş olacaklar, (yüksek sesle) Biraz geç kaldım galiba?

Otelci— Hayır efendim, hayır... Estağfurullah efendim... (Saygıyla eğilir.)

Topaç (kendi kendine)— Allah Allah! Bu kadar nazik patron da hiç görmemiştim, (yüksek sesle) Bay Bulguroğlu, niçin bana öyle... (otelcinin taklidini yaparak) **Yok**, buyursunlar prens hazretleri, **yok** estağfurullah şehzade hazretleri filan diyorsunuz? Benim ismim Topaç, Topaç...

Otelci (hayretle)— Ne? Topaç mı? (kendi kendine) Haa, anladım... Prens seyahat ederken mutlaka ismini değiştirmiş olacak... (yüksek sesle) Baş üstüne efendim... İsminiz Topaç olsun... Emredersiniz efendim... (Yerlere kadar eğilir.)

Topaç (kendi kendine)— Allah Allah! Neredeyse ayaklarıma kapanacak... Amma da acayip adam ha! Neme lazım, ben buraya garsonluk etmeye geldim, onu bilirim, (yüksek sesle) Eeee, ne yapacağız bakalım?

Otelci— Emrinize hazırım ef... Ef... Ef... Şey... Bay Topaç... (kendi kendine) Allah Allah! Ne de isim bulmuş ya... (yüksek sesle) Arzu buyurulursa bu taraftaki (Sol tarafı gösterir.) odaya geçin. Mükemmel kahvaltınız sizi bekliyor...

Topaç (kendi kendine)— A, aaa! Şimdi de beni kahvaltıya davet ediyor... Aman burası ne güzel yermiş böyle! (yüksek sesle) Bay Bulguroğlu, vallahi siz pek hoşuma gidiyorsunuz... Umarım ki ikimiz de gayet iyi anlaşacağız... Şartlarıma gelince...

Otelci (sözünü keserek)— Israr etmeyin... Vallahi gücenirim... Aman efendim şarttan filan hiç bahsetmeyin... Ne dersiniz başım üstüne...

Topaç— Öyle ama...

Otelci—Israr etmeyin... Vallahi gücenirim...

Topaç— Pekala öyleyse... (kendi kendine) Olur şey değil... Amma nazik, amma cömert adam ha! Şaştım kaldım... Ne yapalım, madem ki davet ediyor gidip kahvaltı etmekten başka çare yok... öyle bir iştahım da var ki... (yüksek sesle) Yemek salonu ne tarafta?

Otelci (Sol tarafı gösterir.)— Bu tarafta efendim... Otelimin en iyi dairesini de sizin için ayırdım.

Topaç— Doğrusu eşî, benzerî bulunmaz bir adamsınız.

Otelci— Estağfurullah Bay Topaç... Burada istediğiniz gibi hareket edin... Efendim... Bir emriniz olursa lütfen zili çalın, bendeniz hemen gelirim.

Topaç (kendi kendine)— Bu da nesi? Hoppalaaa! Otel sahibi garsonlara hizmet ediyor galiba... Bir yaşıma daha girdim. Allah Allah! (yüksek sesle) Pekâla öyleyse... Şimdilik Allahısmarladık, Bay Bulguroğlu... (kendi kendine) Gidip karnımı doyurayım, patronu kızdırmayalım. (Soldan çıkar.)

3. Sahne

Otelci

— Ohh! Çok rahat ve memnunum. Aferin sana Bulguroğlu... Doğrusu her şey yolunda... **Ne de** nazik, **ne de** kibar adam... Doğrusu bir şehzade ile konuşmanın bu kadar kolay olacağını hiç sanmıyordum... **Bu** büyük, **bu** şerefli günü hiç unutmayacağım. Gazeteler kim bilir neler yazacak? (Kulisten telefon sesi gelir.) Ne o? Telefon çalıyor... Kim acaba? Mutlaka gazetecilerdir. Galiba benimle röportaj yapmak istiyorlar. (Oksürür, gazetecilere hitap ediyormuş gibi bir tavır alır.) **Hayır**, sayın gazeteciler **hayır**... Çok meşgulüm... Büyük misafirimizin hizmetleriyle meşgulüm... Sizinle konuşmaya vaktim yok... (hiddetle) Yok dedim ya efendim... Yok... (Telefon şiddetli çalar.) Dur, dur, geliyorum... (Acele sağ tarafa koşar, kulisin kenarında telefonla konuşur.) Alo, alo... Kim konuşuyor? Güngörmez Ülkesi prensinin yaveri mi? Ne diyorsunuz? Prens bugün gelemeyecek mi? Peki ama öyleyse... Alo, alo... Hay Allah, telefonu kapadılar, (sahneye gelerek) Allah, Allah... Prens bugün gelemeyecekse biraz evvel gelen adam kim öyleyse? Hah, işte bu tarafa doğru geliyor. Belli etmeden anlamaya çalışayım.

4. Sahne

Otelci – Topaç

Topaç (Soldan girer.)— Bay Bulguroğlu, sizi bütün kalbimle kutlarım... Kahvaltı doğrusu pek nefisti...

Otelci (gülerek)— Memnun oldum... İltifat buyuruyorsunuz, (kendi kendine) Kahvaltı nefisti ha? Sen şimdi bana hesap ver bakalım... (yüksek sesle) Eee, ne dersiniz? Beklediğimiz büyük misafir otelimize bugün geliyormuş...

Şimdi telefon ettiler... Şaştınız bu işe değil mi?

Topaç (Hiç ilgi göstermez.)— Benim neme lazım?

Otelci— Şaşılacak şey doğrusu... Değil mi?

Topaç— Bana ne?

Otelci (Kendi kendine)— Söyletemeyeceğim. Konuyu değiştireyim bari...
(yüksek sesle) Güngörmez Ülkesi ne güzel bir memlekettir değil mi?

Topaç— Ne, ne? Neresi dediniz?

Otelci— Canım sizin ünlü ülkeniz... Doğduğunuz memleket orası değil mi?

Topaç— Memleketim mi? Alay mı ediyorsunuz Allah aşkına? Ben **Türküm** yahu, **Türk**... Memleketim de **Türkiye**...

Otelci—Türk müsünüz? Demek Güngörmez Ülkesi'nin şehzadesi değilsiniz?

Topaç (kendi kendine)— Allah Allah! Bu sefer de başka türlü saçmalamaya başladı... (yüksek sesle) **Hayır** efendim **hayır**... Size ismimin Topaç olduğunu söyledim ya...

Topaç— Nasıl değil? Benim başka ismim falan yok ayol? İnanmazsanız işçi idaresinden sorun... Göreceksiniz ki...

Otelci (sözünü keserek)— İşçi idaresinden mi? Tuuuu... Allah iyiliğini versin... Şimdi anladım. Siz benim beklediğim garsonsunuz değil mi?

Topaç— Öyle ya...

Otelci— Oysaki ben sizi Güngörmez Ülkesi kralının oğlu sandım.

Topaç— Olur şey değil vallahi... (Katıla katıla güler.) Hah, hah, hah...

Otelci— Peki, neden bana kim olduğunuzu söylemediniz?

Topaç— Nasıl söylemedim? Siz dinle**mek** ve inan**mak** istemediniz ki...

Otelci— Doğru... Bütün kabahat bende, insan anlam**adan**, dinle**meden** iş yaparsa böyle olur... Eyvahlar olsun. Şimdi bu olay duyulunca herkes alay edecek. Bizim Yolcu Konmaz Oteli'nin şöhreti mahvolacak... (Ağlamaya başlar.) Benimle de bir güzel eğlenecekler.

Topaç— Fena mı? Sen de otelinin ismini değiştirir Güngörmez Oteli yaparsın.

Otelci— Aman Topaç Bey, ayağını öpeyim... Bunları kimseye anlatma sakın... Ağzını iyi tut... Ben de sana teşekkür etmek üzere, seni öğle yemeğine davet ederim. Beraber yemek yeriz, yemekten sonra da kahvelerimizi, çubuklarımızı karşılıklı içeriz.

Topaç— Demek beni hizmetinizde alıkoyuyorsunuz.

Otelci— Elbette, elbette... Senden iyi garson mu bulacağım?

Topaç— Pekâla, ben de suyun içindeki balık gibi ağzımı açmam. (dinleyenlere) Eee, çocuklar... Mademki bu sırrı siz de öğrendiniz, sizinde yolunuz Ankara'ya düşerse benim gibi doğruca buraya gelip kendinize bedavadan bir ziyafet çekin... Allahaismarladık.

(Otelci soldan çıkarken, perde kapanır.)¹⁵⁴

Yukarıdaki tiyatro metninde yer alan altı çizili ek ve kelimelerin kafiye oluşturacak şekilde tekrarlanması neticesinde seci sanatı kullanılmıştır. Görüldüğü gibi seci sanatı nesirdeki sıkıcılığı ortadan kaldırarak metne şiirsel bir hava katmıştır. Bu edebî sanatın oyuncuların repliklerini tekdüzelikten kurtararak akıcı hâle getirdiğini öğrenen öğrenciler kendi yazacakları tiyatro metinlerinde de seci sanatını kullanmaya özeneceklerdir.

“....

Atatürk, yukarıdaki ikinci özdeyişi, Çankaya'daki bir toplantı sırasında söylemiştir. Devlet adamlarınının, mebuslarının ve Darülbeydi sanatçılarınının bir arada buldukları toplantıda, galiba bazı mebusların onları ‘oyuncu takımı’ sayıp biraz küçümsemiş olmalarına karşılık söylemiştir.

....¹⁵⁵

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili ekler, metinde ahenk oluşturmak suretiyle seci sanatına örnek olmuştur. Bu edebî sanat, öğrencilerin düzyazı formunda kaleme alınmış olan metinleri sıkılmadan okuyabilmelerini sağlayacaktır. Özellikle uzun ve akıcılıktan yoksun metinler anlamayı zorlaştıracığından, içerisinde seci sanatı bulunan metinler ne kadar uzun olursa olsun öğrencilerin sıkılmasına fırsat vermediği için daha kolay anlaşılabilir.

¹⁵⁴ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yolcu Konmaz Oteli*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 14- 19

¹⁵⁵ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Ve Sanat*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 28

“Vaktiyle bu Ada’ya bu zamanda kuşlar uğrardı. Cıvıl cıvıl öterlerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine konarlardı.

İki senedir gelmiyorlar.

Belki geliyorlar da ben farkına varmıyorum.

Sonbahara doğru birtakım insanların çoluk çocuk ellerinde bir kafes, Ada’nın tek tepesine doğru gittiklerini görürdüm. İçim cız ederdi.

Büyüklerin ellerinde birbirine yapışmış, pislik renginde acayip çomaklar vardı.

Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacık ağacın altına çığırkan kafesiyle bırakırlar, ağacın her dalına ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırkan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. Çayırılıkta bir başka ağacın gölgesinde birikmiş çoluklu çocuklu kocaman herifler bir müddet beklerler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken, birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yolarlardı.

Hele bir tanesi vardı, bir tanesi. Çocukları bu işe seferber eden de oydu ökseleri cumartesi gecesinden hazırlayan an da... Konstantin isminde bir herifti. Galata’da bir yazıhanesi vardı. Zahirre tüccarıydı. Kalın, tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi...

...^{»156}

Bu metinde yer alan altı çizili sesler cümle içinde kafiye olacak şekilde sıralanarak seci sanatına örnek olmuştur. Seci sanatı burada yer alan metni adeta

¹⁵⁶ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Son Kuşlar*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 70, 71

nesir formunda yazılmış bir şiir hâline getirmiştir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde akıcı hâle gelmiş düzyazıları tıpkı şiir gibi keyif alarak okuyacak ve bu metinleri içerisinde seci sanatı yer almayan metinlere kıyasla daha iyi anlayacaklardır.

“....

Eski Türk evleri, çağdaş mimarinin gerektirdiği bütün özelliklere sahiptir. Tabiata uygunluk, tutumluluk, iç ve dış mimarinin uyumu, çevreye ve insana saygı günümüz Türk mimarisinin bile ulaşamadığı noktalardadır. Bu zengin kültür mirasımızın korunması, yaşatılması, tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması için yapılan çalışmalara Ankara Kalesi de eklenmiştir. ‘Kale ve Çevresini Koruma, Geliştirme Projesi’ çerçevesinde kalenin sur ve duvarları, mahallî özelliğe sahip evlerle birlikte korunacak, restore edilecek ve turizme kazandırılacaktır.

...»¹⁵⁷

Bu paragrafta yer alan altı çizili ekler belirli aralıklarla tekrarlanıp, nesre kafiye kazandırarak seci sanatına örnek teşkil etmiştir. Burada kullanılan edebî sanat metni akıcı hâle getirerek öğrencilerin metni daha iyi anlamalarına ve gerektiğinde anlatmalarına olanak sağlamıştır.

“Sayın Dinleyicilerim,

Hayatta yalnız kendi çalışması, kendi ehliyeti, kendi bilgisi ile alın teri dökerek kazanılan ve başkasını zarar sokmayan başarı meşrudur. Para çalmak, hile yapmak, adam dolandırmak, birinin ayağını kaydırıp yerini kapmaktan, kundura boyacılığı yaparak namusu ile hayatını kazanmak daha iyidir. Hayatta başarılı olmak için himayenin, paranın ve şansın yardımını gerekli sayanlar vardır. Hatta sadece şans olduktan sonra hepsi olur diyenler vardır.

...»¹⁵⁸

¹⁵⁷ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Eski Ankara Evleri*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 15

¹⁵⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hayatta Başarının Yolları*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 72

Bu metinde yer alan altı çizili ekler, cümle içinde ahenk oluşturacak şekilde sıralanarak seci sanatına örnek olmuştur. Öğrenciler burada seci sanatının metni nasıl ahenkli hâle getirdiğini öğrenerek bu sanatı kullanma konusunda şevkleneceklerdir. Ayrıca ahenkli bir üslupla oluşturulmuş olan bu gibi metinleri de hem daha keyifli bir biçimde okuyacak hem de daha iyi anlayacaklardır.

“Sözleşmenin nitelikli eğitime ilişkin yaklaşımı, çocukların bilişsel gereksinimlerini gözetmenin yanında fiziksel, toplumsal, duygusal ve manevi gelişimlerini de gözetmektedir. Eğitim hakkını düzenleyen 28 ve 29. maddeler Sözleşme’deki tüm hakları kapsayan temel ilkelerle birlikte uygulanmalıdır. Bu ilkelerin hepsi, bir eğitim sisteminin ya da belirli bir okulun nasıl biçimlendirileceği başta olmak üzere hem fiziksel çevre hem de programlar bakımından kapsamlı bir çerçeveye sahiptir.

....

Jomtien (Jomtien)’de (Tayland) 1990 yılında yapılan Herkes İçin Eğitim Dünya Konferansı’nda her çocuğun hakkı olan kapsamlı öğrenme tanımı çerçevesinde ‘yaşam becerileri’ kavramına özel önem verilmiştir. Bu Konferans’ta yaşam becerileri kavramına şu öğeler de eklenmiştir: Birlikte iş yapmayı, uzlaşmayı, iletişim kurmayı ve karar vermeyi sağlayacak psikolojik beceriler; insanı çağdaş yaşamın sorunlarına karşı hazırlıklı kılacak eleştirel ve yaratıcı düşünce tarzı.

....¹⁵⁹

Yukarıdaki paragraflarda yer alan altı çizili ekler cümle içinde ahenk oluşturacak şekilde sıralanmak suretiyle seci sanatına örnek olmuştur. Öğrenciler burada kullanılan edebî sanatın metni nasıl akıcı ve ahenkli hâle getirdiğini keşfedeceklerdir. Bu edebî sanatın kullanıldığı metinler, öğrenciler tarafından daha rahat okunduğu için bu gibi metinlerin anlaşılması da daha kolay olmaktadır.

¹⁵⁹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Hakları Sözleşmesinin Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 14, 15

“Hepinize merhaba!

Önce tanışalım: Benim adım Zuhal. Sizin yaşınızdayım. Çoğunuz beni hiç görmediniz. Tanımıyorsunuz. Ama ben sizi hep görüyorum. Hemen hepinizi de tanıyorum. Gerçek isimlerinizi bilmiyorum ya, olsun. Kendimce isimler taktım hepinize. Sarı Kız, durmadan konuşan sarı saçlı kardeşimize taktığım isim; hep gülen en küçüğünüze de Güler diyorum. Böyle böyle isimler vermişim size. Kendimce tanımiş, kendimce sevmişim. Dostunuz olmuşum.

Odamın penceresi bahçeye bakıyor. Sizi pencereden seyrediyorum. Önceleri rahatça göremiyordum. Rica ettim anneme, karyolamı yükseltsin diye. Annem babama rica etti ve babacığım hiç üşenmeden istediğimi yaptı. Bir de öpücük kondurdu alnıma, koskocaman. O günden beri çok mutluyum. Sizi rahatça seyredebiliyorum. Yüzünüzü daha yakından görür gibi oluyorum. Hepiniz çok sevimli, çok güzel kardeşlersiniz.

Sokağa niye çıkmadığımı anlamışsınızdır. Çünkü yürüyemiyorum. Kendimi bildim bileli böyleyim. Hiç yürüyemedim. Bacaklarım büyümüyor. Küçük kaldılar. Ben büyüyorum, bacaklarım büyümüyor. Acaba ayaklarının üstünde durmak nasıl bir duygu? Bilir miyim nasıl olduğunu, hiç yaşamadım ki.

Sakin sizi kıskandığımı sanmayın. Hakkımda böyle düşünmenizi istemem. Doğrusu sizi kıskanmıyorum. Duruma alıştım ve razı oldum. Kendimi böyle, olduğum gibi kabullendim.

Hem bacaklarım sakatsa ne olmuş, gözlerim sapasağlam ya! Sizleri görebiliyorum. Kulaklarım da sapasağlam, çığlıklarınızı duyabiliyorum. İstedimde Ay’ı, yıldızları seyretme mutluluğu az mı? Yıldızlarla konuşurum ben, sizinle konuştuğum gibi tıpkı. Yıldızlar duymaz elbet, siz de duymazsınız. Olsun. Beni duymanıza gerek yok. Hissedin yeter. Benim de bu dünyada yaşadığımı, benim gibi engelli kardeşleriniz olduğunu hissedin. O yeter bana.

Ya kollarım, ellerim tutmasa ne olurdu halim? Bacaklarım sakat ama ellerim, kollarım sapasağlam. Beynim de öyle. Hele kalbim: Sevgi dolu. Sizi seviyorum. Hayatı seviyorum. Baharı, yazı, kışı seviyorum.

Her gün sokağa çıkamamak o kadar da kötü değil, canım. Geçen pazar ailece pikniğe gittik. Etraf mis gibi kokuyordu. Çiçekler öylesine güzeldi ki...

Babam beni kucakladığı gibi yabancı çiçeklerin arasına oturttu. “Çiçeğe çiçeklik yaşar.” dedi. Nasıl mutlu olduğumu anlatamam. Böyle anlayışlı bir ailem olduğu için Allah’a şükrettim.

Sıkılmıyorum. Pek sıkılmıyorum yani. Düşünecek o kadar çok şey var ki. Yapacak şey de var. Sıkılmaya vaktim olmuyor. Zaten sizi seyretmek de yeterince vaktimi alıyor. Sonra, bebeklerim var, kitaplarım var. Okuyor, oynuyor, yaşıyor, öğreniyorum.

Biliyor musunuz, geçen sene Kızılay’a başvurduk. Sıraya yazdılar, sıram gelince bana bir tekerlekli sandalye verecekler. Babam almak istiyor aslında ama işleri şu sıralar pek iyi değil. Biz de Kızılay’a gittik. İki aya kadar sıram gelecekmiş. O günü yani tekerlekli sandalyeye kavuşacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum. Yok, hayır! Sabırsızlıkla değil, sabırla bekliyorum. Çünkü sabretmeyi öğrendim. Benim durumumdaki bir çocuk için sabır çok önemli. Sabretmesini bilmeyen bu duruma dayanamaz. Ben sabrediyorum ve dayanıyorum. Her gün kendimi yeniden keşfediyorum. Bacaklarımın gücü yok ama kollarım öylesine güçlü ki.

Şimdi bunları yazarken bile arada bir başımı kaldırıp sizi seyrediyorum. Koşuyorsunuz, gülüyorsunuz, oynuyorsunuz. Mutlu olduğunuz belli. Sizi mutlu gördükçe ben de mutlu oluyorum. Siz güldükçe ben de gülüyorum. Farkında değilsiniz ama hem dünyanızı hem de mutluluğunuzu paylaşıyorum. Mutluluk nedir ki zaten, paylaşmak değil mi?

Size bir mesajım, daha doğrusu sizden bir ricam var arkadaşlar. Sahip olduğunuz şeylerin değerini bilin. Bir çift sağlam bacağın ne kadar önemli olduğunu düşünün. Benim gibilerle karşılaşmak size bunu düşündürür her halde. Demek ki ben düşünmenize yardım ediyorum. Sahip olduğunuz ama farkında olmadığımız değerleri fark ettiriyorum. İşte yine birbirimizi tamamlıyoruz, çocuklar.

Tekerlekli sandalyem gelince sık sık sokağa çıkacağım. Her halde aranızda alırsınız. Beni de kendinizden sayarsınız. Bir kenardan oyununuzu seyretmeme izin verirsiniz. Belki de bazen benim katılabileceğim oyunlar oynamak istersiniz.

Aslında sizden bir farkım yok. Duygu ve düşünce olarak sizlerden biriyim. Acımanızı değil, aranızda almanızı, beni de kendinizden biri saymanızı istiyorum. Kaldırın başınızı, pencereme bakın. Camın arkasında gördüğünüz ‘Hayal Çocuk’ benim. Hayal gibi ama gerçeğin ta kendisiyim.”¹⁶⁰

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili bölümler nesir içinde کافیye oluşturacak şekilde sıralanarak seci sanatına örnek olmuştur. Burada kullanılan edebî sanat metni hanekli bir yapıya kavuşmuştur. Bu edebî sanat, öğrencilerin metni severek okumasını ve okudukları metni seci sanatının kullanılmadığı metinlere göre daha iyi anlamasını sağlayacaktır. Zira bu dönemdeki öğrenciler için metnin en önemli özelliği sıkıcılıktan uzak olmasıdır.

“Benim gerçek yurdum Fransızcadır, ana dilimdir.” demiş ünlü yazar Albert Camus (Albert Kamü). ‘Yurt’ insanın kendini güvencede duyumsadığı, kimliğini, kişiliğini sürdürebildiği, kendini gerçekleştirebildiği, varlığını kanıtlayabildiği alan, yer diye tanımlanabilir. Dil, bireye toplumun bağışladığı en güzel yurttur. Dil tarihtir, coğrafyadır, tüm değerlerin yaşandığı alandır. Duyarlığımızı, düşüncelerimizi, yaratıcılığımızı besleyen en bereketli toprak... Geçmiş, geleceği, sonsuzu kucaklayan bir dünya... Yaşadığı topraklardan koparılabilir insan ama dilinden koparılamaz. Konuşabildiği sürece, dil toprağında her şeyi yeniden yaratabilir.

¹⁶⁰ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hayal Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 18- 20

Yerden göğe kadar haklı Camus, insanın gerçek yurdu dilidir.

....¹⁶¹

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili bölümler seci sanatına örnektir. Nitekim cümle içindeki ya da sonundaki sesler, metni ahenkli kılacak şekilde bir araya getirilerek metne dahil edilmiştir. İlköğretim dönemi öğrencileri seci sanatının metne kattığı ahengi keşfederek nesir formunda kaleme alınmış çalışmalarını sıkılmadan okuyabilecek ve onların nesir türüne olan ilgileri artacaktır. Bunun yanı sıra öğrenciler seci sanatını ihtiva eden bu gibi metinleri zorlanmadan okuyup yorumlayabileceklerdir.

“Sevgili kızlarım,

Artık büyü**müş** ve en iyi dostlarım arasına girm**iş** olan canlarım.

Geçen gün Ebru telefonda evinin, karlı dağlarla süslü bir manzarası oldu**ğ**unu ve bunun çok hoşuna gitti**ğ**ini söyleyince Elif’in de Boston (Bastın)’daki gemi gezisi sırasında tanık oldu**ğ**u doğal güzellikleri bize nasıl keyifle aktardı**ğ**ını anımsadım.

Doğa sevginize ve doğal güzelliklerin tadına varmayı bir alışkanlık hâline getirmiş olmanıza hayranım.

Sevgili kızlarım, benim de doğay**ı**, yeşil**i**, maviy**i** çok sevdiğimi bilirsiniz.

....¹⁶²

Bu metinde yer alan altı çizili ekler cümle içinde kafiye oluşturacak şekilde sıralanarak seci sanatına örnek olmuştur. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde şiirsel bir havaya bürünen nesir formunda yazılmış metinleri daha çok seveceklerdir. Söz konusu sevgi ve ilgiye bağlı olarak öğrencilerin okudukları metinleri anlamalarında ve yorumlamalarında gözle görülür ilerlemeler kaydedilecektir.

¹⁶¹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dil Sevgisi, Dil Bilinci*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 47

¹⁶² İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Portakalın Yaprağını Kopardığım An*, Pasifik Yay., Ankara 2009, s. 73

2.14. Sehl-i Mümteni:

İlk bakışta basit, söylenmesi ve yazılması kolay zannedilen, taklit edilmeye kalkışıldığında benzerini söylemenin/ yazmanın güç olduğu kavranılan söz, yazı, edebî eser.¹⁶³

Tanımdan da anlaşılacağı üzere sehl-i mümteni sanatı, dinleyici veya okuyucuya irticalen yazılmış izlenimi vermektedir.

Örneğin

“Taştın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın

Nidem elim ermez yâre
Bulunmaz derdime çare
Oldum ilimden avare
Beni bunda eğler misin

Yavı kıldım ben yoldaşı
Onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı
Irmağ olup çağlar mısın

Ben toprak oldum yolunda
Sen aşırı gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın

Haramî gibi yoluma

¹⁶³ Karataş, s.410

Aykırı inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düştüm
Sen yolumu bağlar mısın

Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi Yunus'un canı
Yoldayım illerim kanı
Yunus düşte gördü seni
Sayru musun sağlar mısın.”¹⁶⁴

şii son derece sade, yalın bir dille yazılmış olduğu için okuyana bir çırpıda yazılmış, basit bir şiir izlenimi vermektedir. Oysa Yunus Emre'ye ait olan bu şiir gerek ihtiva ettiği anlam gerekse kullanılan kelimeler bakımından yazılması oldukça zor bir metindir. Bununla birlikte şiirin anlaşılması çok kolaydır. İşte sehl-i mümteni, öğrenciler üzerinde de böylesi bir etki bırakacağı için öğrencilerin hazırlıksız konuşma konusundaki pratiklerini olumlu anlamda arttırmaya yardımcı olacaktır.

“Söz ola kese savaşı
Söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşı
Yağ ile bal eder bir söz.”¹⁶⁵

dörtlüğünde şair bütün tasavvuf felsefesini, az sözle çok güçlü bir şekilde ifade etmiştir. Bu ifade tarzı başta çok basit gibi gözükse de ancak usta bir şair olmayı

¹⁶⁴ Banarlı, s.333

¹⁶⁵ <http://forum.memurlar.net/konu/674667/> (18.06.2009)

gerektirdiği için sehl-i mümteni sanatının en güzel örneklerinden biri olarak kabul edilebilir.

Bu örnek karşıdan bakıldığında kolayca yazılabilecek bir şiir gibi gözükse de; yazmaya kalkınca görüldüğü gibi basit bir iş olmayıp herkesin yazamayacağı zorlukta olması yönüyle sehl-i mümteni sanatına örnektir.

2.14.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Sehl-i Mümteni Örnekleri:

“Dağlarca, ‘Türkçem benim, ses bayrağım’ derken dilin gerçek yurdumuz, gerçek bağımsızlığımız olduğunu vurgulamaktadır. En büyük yıkım ses bayrağımızı, özgürlüğün göklerinde dalgalandıramaz duruma düşmektir. Dilimizi korumak, varsıllaştırmak, dünyaya katıklar sağlayan varlığımızı korumaktır.

‘Başka dile uymaz annenin sesi

Her sözün arasan vardır Türkçesi’

diyen Ziya Gökalp, başka dillerin gösterişine kapılmadan, bilim alanında, sanat alanında, düşünce alanında, annenin sesini sürdüren bir dille yeni sözcükler yaratmalı, o dille dünyayı açıklamalı, yaratıcılığı sürdürmeli demek istiyor. Kendi dilimizle açıklayamayacağımız, dile getiremeyeceğimiz hiçbir gerçek yoktur çünkü.

...»¹⁶⁶

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili beyitte sehl-i mümteni sanatını görmek mümkündür. Zira bu, çok kolay yazılabilecekmiş gibi durmasına rağmen hem şeklen hem de içerik olarak yazılması son derece zor bir beyittir. Zira kolay kelime ve deyişlerle zor bir eser vücuda getirmek, yalnızca usta şairlere özgü bir yetenektir. Öğrenciler, bu hususu kavrayarak edebiyatımızın yetiştirdiği şairleri; onların sanatlarını, yaşam öykülerini severek inceleyeceklerdir. Bunun neticesinde bu gibi metinleri daha istekli okuyacak ve dinleyecekler; aynı zamanda daha iyi kavrayıp yorumlayacaklardır.

¹⁶⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dil Sevgisi Dil Bilinci*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 49

“Ey mavi göklerin beyaz ve kızıl süsü...
Kız kardeşimin gelinliği, şehidimin son örtüsü,
Işık ışık, dalga dalga bayrağım.
Senin destanını okudum, senin destanını yazacağım.
Sana benim gözümle bakmayanın
Mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
Yuvasını bozacağım.

Dalgalandığın yerde ne korku ne keder...
Gölgende bana da, bana da yer ver!
Sabah olmasın, günler doğmasın ne çıkar;
Yurda ay yıldızın ışığı yeter.

Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün
Kızılığında ısındık;
Dağlardan çöllere düşürdüğü gün
Gölgene sığındık.

Ey şimdi süzgün, rüzgârlarda dalgalı;
Barışın güvercini, savaşın kartalı...
Yüksek yerlerde açan çiçeğim;
Senin altında doğdum,
Senin dibinde öleceğim.

Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim;
Yeryüzünde yer beğen
Nereye dikilmek istersen
Söyle, seni oraya dikeyim!”¹⁶⁷

¹⁶⁷ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Bayrak*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 70, 71

Arif Nihat Asya'nın kaleme aldığı ve gerek ahengi gerekse hamasî havasıyla okuyanı derinden etkileyen bu şiir, baştan sona kadar sehl-i mümteni sanatına örnek olabilecek niteliktedir. Çünkü bu denli anlamlı sözlerin, müzikalite zeminine bu kadar güzel oturtulması yalnızca usta şairlere özgü bir durumdur ve kesinlikle icra edilmesi görüldüğünden çok daha zor bir iştir. Sözelimi son dörtlükte yer alan 'Tarihim, şerefim, şiirim, her şeyim' ifadesi, basit birkaç kelimenin bir araya gelmesiyle oluşmuş gibi görülse de bu kelimelerden birini çıkarmayı ya da değiştirmeyi denediğimizde düşünülenin aksine zikredilen kelimelerin nasıl yerine oturduğu anlaşılmış olacaktır. Bu durum şairin fikrî ve hissî ustalığının neticesidir. Öğrenciler, burada kullanılan günlük kelimeler ve deyişlerle böylesine güzel bir eser ortaya konduğunu kavrayarak şiir türüne ilgi duymaya başlayacak ve istidatlarına göre onlar da bu gibi çalışmalara yönelebileceklerdir. Nitekim bu ve buna benzer edebî sanatlar öğrencilerin şiir okumaya ve yazmaya olan yönelimlerini olumlu anlamda etkileyecektir.

“Yeni mektup aldım gül yüzlü yârdan
Gözletme yolları gel deyi yazmış
Sivri alan köyünden bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış.

Beserek'te lale sümbül yürüdü
Güldede'yi çayır çimen bürüdü
Karataş'ta kar kalmadı eridi
Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış.

Eğlenme gurbette yayla zamanı
Mevla'yı seversen ağlatma beni
Benek benek mektuptadır nişanı
Gözyaşım mektupta pul deyi yazmış.

Kokuyor burnuma Sivri(i)alan köyü

Serindir dağları, soğuktur suyu
Yar mendil göndermiş yadigar deyi
Gözünün yaşını sil deyi yazmış.

Veysel bu gurbetlik kar etti cana
Karıştır göçünü ulu kervana
Gün geçirip fırsat verme zamana
Sakın uzamasın yol deyi yazmış.”¹⁶⁸

şiiirinde de görüldüğü gibi günlük hayattan alınan basit sözcükler ile çok güzel bir şiir vücuda getirilmiştir. Bu örnek de yine okuyucu üzerinde oluşturduğu etki yönüyle sehl-i mümteni sanatına örnek olabilecek durumdadır. Bu edebî sanat öğrencilerin şiire olan ilgisini arttıracaktır. Nitekim sehl-i mümteni sanatını ihtiva eden şiirler sade olmakla birlikte oldukça etkileyicidir. Profesyonel anlamdaki şiirlerle yeni tanışan ilköğretim dönemi öğrencileri için bu sanatı ihtiva eden şiirlerin kullanılması da öğrenciler için büyük bir avantajdır. Nitekim bu dönemdeki şiirlerin öğrencilerin zihinlerini yormayan, akıcı ve anlamlı çalışmalar şeklinde olması gerekmektedir.

“Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne halden anlayan bulunur;
Ah aklımdan ölümüm geçer;
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.

Ve gönül Tanrısına der ki:
— Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin pencereyden!”¹⁶⁹

¹⁶⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 13

¹⁶⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Öykülerin Sıcağında Cahit Sıtkı*, Koza Yay., İstanbul 2008, s. 21

Yukarıdaki şiirde şair, duygularını basit bir üslupla ifade etmiş olmasına rağmen okura son derece iyi bir şekilde hissettirecek şekilde kaleme alarak sehl-i mümteni sanatını kullanmıştır. Buradaki edebî sanat öğrencilere günlük, basit kelimelerin bile istendiğinde ne denli etkili olabileceğini göstermektedir. Öğrenciler sehl-i mümteni sanatı sayesinde kelimelerin gücünü keşfederek yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında kullandıkları kelimeleri daha güzel terkip etmek suretiyle metinleri daha iyi anlayacak ve yorumlayabileceklerdir.

“

Başına taç yaptım Kırşehir taşlarından,
Alnına buz ilettim Ağrı yamaçlarından.

....

Tükenmeyen ışıksın sen, özgürlüksün.
Cumhuriyetimin temel taşı Atatürk'sün!
.....¹⁷⁰

Ayhan İnal'ın kaleme aldığı “Ellinci Yıl Türküsü” isimli şiirin yukarıda yer alan iki beyiti sehl-i mümteni sanatına örnektir. Zira şair iki beyitte ifade edilmesi zor olan duydu ve düşünceleri son derece basit kelimelerle dile getirmiştir. Öğrenciler burada kullanılan edebî sanat sayesinde kelimelerin gücüne keşfederek hem metinleri daha iyi anlayacaklar hem de konuşmalarını daha etkili hâle getirebileceklerdir.

“Kirazın derisinin altında kiraz

Narın içinde nar

Benim yüreğimde boylu boyunca

Memleketim var

Canıma ciğerime dek işlemiş

Canıma ciğerime

¹⁷⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Ellinci Yıl Türküsü*, Koza Yay., İstanbul 2008, s. 42- 45

Sapına kadar.
Elma dalından uzağa düşmez
Ne yana gitsem nafîle.
Memleketin hali gözümde gitmez
Binbir yerimden bağlanmışım
Bundan ötesine aklım ermez.

.... »171

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili bölümde şair; günlük, basit kelimelerle duygularını son derece etkili bir şekilde ifade ederek sehl-i mümteni sanatını kullanmıştır. Öğrenciler burada kullanılan edebî sanat sayesinde açık, akıcı ve sade şiirlerle tanışmış; aynı zamanda bu tür şiirlere ilgi duymuş olacaklardır.

“Yediyordu Elif kağnısını,
Kara geceden geceden,
Sanki Elif uzuyordu, inceliyordu,
Uzak cephelerin acısıydı gıcırtilar,
İnliyordu dağın ardı, yasla,
Her bir heceden heceden.

.... »172

Yukarıdaki bentte yer alan ifadeler, günlük kullanımda yer alan basit kelimelerden oluşmasına rağmen şairin duygularını okura rahatça ifade etmelerini mümkün kıldığı için burada sehl-i mümteni sanatı kullanılmıştır. Buradaki edebî sanat sayesinde öğrenciler duygu ve düşüncelerini etkili bir biçimde ifade edebilmek için kelime aramak yerine var olan kelimeleri en uygun terkipte bir araya getirmeleri gerektiğini öğreneceklerdir. Bu sayede hem iletişimlerini daha etkili hâle getirecek hem de bu türde yazılmış metinleri daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir.

¹⁷¹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Türküler Dolusu*, Koza Yay., İstanbul 2008, s. 72

¹⁷² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Mustafa Kemal'in Kağnısı*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 82

“Gözümde bir damla su deniz olup taşıyor
Çöllerde kalmış gibi yanıyor, yanıyorum
Bütün gemicilerin ruhu bende yaşıyor
Başımdaki gökleri bir deniz sanıyorum

Nasıl yaşayacağım ey deniz senden uzak
Yanıp sönüyor gözlerimde fenerin
Uyuyor mu limanda her gece sallanarak
Altından çivilerle çakılmış gemilerin?

Sevmiyorum suyunda yıkanmamış rüzgarı
Dalgaların gözümde tütüyor mavi, yeşil...
İçimi güldürmüyor sensiz ay ışıkları
Ufkunda yükselmeyen güneşler güneş değil

Bir gün nehirler gibi çağlayarak derinden
Dağlardan, ormanlardan sana akacak mıyım?
Ey deniz, şöyle bir gün sana bakacak mıyım
Elma bahçelerinden, fındık bahçelerinden?”¹⁷³

Bu şiirdeki sözcükler, günlük hayatta yer alan, genel kavramları ifade etmektedir. Buna rağmen şair bu sözcükleri öyle güzel bir şekilde bir araya getirmiştir ki; okuyucuya hissettiklerini son derece etkili biçimde sunmuştur. Dolayısıyla basit kelimelerle etkili ve güzel bir şiir vücuda getirdiği için burada sehl-i mümteni sanatı kullanılmıştır. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde metnin anlaşılmasında kelimelerin ne denli önemli olduğunu, aynı zamanda etkili bir metin oluşturmak için alışılmışın dışında kelimeler tercih etmek yerine herkesin bildiği kelimeleri uygun biçimde bir araya getirmenin daha önemli olduğunu kavrayacaklardır. Bu edinim sayesinde hem metinlere daha eleştirel yaklaşacak hem

¹⁷³ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Deniz Hasreti*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 68, 69

de onları daha iyi anlayabileceklerdir.

2.15. Ta'riz (Taşlama):

Üstü kapalı, kinaye yollu söyleme, söz dokundurma, üstü kapalı şekilde tenkid ve iğneleme.

Tarizde bulunmak: Üstü kapalı tenkid etmek, dokundurmak.¹⁷⁴

Taşlama, daha çok bir konudaki eleştirilerimizi dile getirmek adına başvurduğumuz bir söz sanatıdır. Öğrenciler bu söz sanatı ile eleştirinin “münakaşa” demek olmadığını anlayacak ve anlatımlarında bir iğneleme estetiğine sahip olacaklardır.

“Tahir Efendi bana kelp demiş,
İltifatı bu sözde zâhirdir,
Maliki mezhebim benim zira,
İtikadımca kelp Tahir'dir.

(Tahir Efendi bana köpek demiş.
İltifatı bu sözde aşikârdır, bellidir, açıktır.
Benim mezhebim Malikî'dir.
İnancıma göre, köpek tahirdir, yani temizdir.)¹⁷⁵

dörtlüğünde şair, kendisine hakaret eden birine karşı bu iğneleyici sözleri kullanarak taşlama sanatını şiirine tatbik etmiştir.

¹⁷⁴ Doğan, s.1266

¹⁷⁵ <http://www.itusozluk.com/goster.php/tahir+efendi+bana+kelp+demi%FE> (06.07.2009)

2.15.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Ta’riz Örnekleri:

‘Bir gün bacakları üstünde balıkçıl
Uzun boynuna takılmış upuzun bir gaga,
Dolaşıyordu bir su kıyısında.
Su en güzel günlerdeki gibi pırıl pırıl.
Güzel turna kardeş fir dönüyordu içinde
O nefis yayın kardeşle birlikte.
Balıkçıla o kadar yaklaşıyorlardı ki
Uzansa hepsini yakalayıverecekti.
Ama hiçbir şey yapmadı, bekledi;
‘Karnım biraz daha acıksın.’ dedi.

Muntazam yaşardı, vakitsiz yemek yemezdi.

Nelerden sonra **hazret** acıktığını sezdi.
Yavaşça kıyıya doğru yaklaştı.
Bu sefer de sazanlar dolaşıyordu suda.
Bekleyecekti, hoşuna gitmemişti bu da
Nedense biraz fazla namızaçtı.
Beğenmezdi öyle değme yemeği;
‘Sazana mı kaldı’ diyordu ‘kuşların beyi?’
‘Bununla doyacağım! Beni ne sanıyorlar?’
Sazan da gitti, şimdi bir kaya balığı var;

Onunla da koskoca balıkçıl nasıl doyar?

‘Allah korusun!’ diyordu, ‘Kımıldamam bile.’
Ama sonra daha azı için kımıldadı.
Kalmamıştı suda balığın adı.
Acıkmıştı, bir sümüklü böceğe rastladı;
Bir anda yaladı yuttu lezzetle.
Pek o kadar müşkülpesent olmayın.
Bu dünyada en fazla uysallar rahat eder.
Açgözlülük ederseniz eldeki de gider;

Hiçbir şeyi küçük görmeyin sakın.”¹⁷⁶

Yukarıdaki şiirin bütününde tariz sanatı vardır. Aslında bu şiirin olduğu gibi taşlama amacıyla yazıldığını dahi söylemek mümkündür. Bununla birlikte altı çizili sözlerde belirgin bir biçimde tariz yapılmıştır. Bu yolla okuyucuya açgözlülüğün neler mal olacağı hususunda ders vermek amaçlanmıştır. İlköğretim dönemi öğrencileri burada kullanılan edebî sanat sayesinde hoşlanmadıkları olay ya da durumları, münakaşaya gerek kalmadan nasıl söz ile eleştirebileceklerini öğreneceklerdir. Aynı zamanda bu sanatı ihtiva eden metinleri ilgiyle takip edebileceklerdir.

“

Anadolu insanının yarattığı mizah ürünlerinde atın yeri yoktur, denilebilir. Eşek, acıya, sıkıntıya, dayağa, açlığa katlanışın en yaygın simgesidir. Soyluların, sarayların çevresinde üretilmiş fıkralarda eşek bulunmaz oysa at geniş bir yer tutar. Bu konuda başka bir çelişki sergilenir, fıkrada güldürücü öge ile yerici öge yan yana getirilir. Bunun örneği de kendisinden eşeği isteyen köylüye, ‘Eşek evde yok.’ Deyince ahırda onun anırmasını duyan köylünün ‘İşte eşek ahırda.’ Diye direktmesi karşısında Hoca’nın ‘Eşeğin sözüne mi inanacaksın, benim kine mi?’ demesidir.

....”¹⁷⁷

Yukarıdaki paragrafta geçen altı çizili cümle ile okura ‘Bazı konularda, karşıdaki hatalı olsa bile, direktmek yanlıştır.’ mesajı verilmek istenmiş ve kullanılan söz ile fıkradaki karakterin davranışı tenkit edilmiştir. Bu edebî sanat sayesinde toplumdaki bazı insan davranışlarına atfen gönderme yapılmış ve metinde işlenen konu ilgi çekici hâle gelmiştir. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde tenkit etmenin inceliklerini öğrenecek ve bunu günlük yaşamlarına uygulayabileceklerdir. Ayrıca bu edebî sanatın yer aldığı metinleri de ilgiyle okuyup anlayacaklardır.

“

¹⁷⁶ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Balıkçıl*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 80, 81

¹⁷⁷ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dünyayı Güldüren Adam*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 70

Kötü dinleyici ise, tam tersine insanda konuşma hevesi bırakmaz. Kötü dinleyici siz düşünürken kendi söyleyeceklerini tasarlar. Televizyonlarda sık sık görüyoruz. Biri konuşurken öbürleri not alır gibi yapıp önündeki kâğıda resim karalar. Bazısı da kendisiyle doludur. Söyleyecekleri ile sarhoştur. İster ki hep dinlesinler, yazsınlar onu... Hiç karşı koymadan... Bunlar, karşılarındakilere cevap hakkı, itiraz hakkı tanımazlar.

...»¹⁷⁸
....

paragrafında sadece bir sözcükte ya da kelime grubunda değil, metnin tamamında kötü dinleyiciye vurgu yapılarak taşlama sanatı kullanılmıştır. Kötü dinleyicilerde görülen genel vasıflar ve vasıfların zararlarından bahsedilerek zikrolunan kişilere yönelik eleştiride bulunulmuştur. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler kendilerine yanlış gelen fikirleri, belli bir edep çerçevesi içerisinde tenkit etmeyi öğreneceklerdir. İşte içerisinde tariz sanatı bulunan metinler de bu noktada öğrenciler için uygun örnekler barındırdığından öğrencilerin bu metinleri okumaya ve anlamaya olan ilgileri artacaktır.

“Annenden öğrendiğinle yetinme
Çocuğum, Türkçeni geliştir.
Dilimiz öylesine güzel ki
Durgun göllerimizce duru,
Akarsularımızca coşkulu...
Ne var ki çocuğum,
Güzellik de bakım ister.

Önce türkülerimizi öğren,
Seni büyüten ninnilerimizi belle,
Gidenlere yakılan ağıtları...
Her sözün en güzeli Türkçemizde,
Diline takılanları ayıkla,

¹⁷⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dinlemek Üzerine*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 72

Yabancı sözcükleri at.
Bak, devrim, ne güzel,
Barış, ne güzel,
Dayanışma, özgürlük.
Hele bağımsızlık!
En güzeli, sevgi
Sev Türkçeni, çocuğum,
Dilini sevenleri sev!”¹⁷⁹

Buradaki şiirin birinci bendinde tariz sanatı vardır. Şöyle ki; şair hitap ettiği kitleye konuştuğu dili geliştirip güzelleştirmesi gerektiğini söylüyor; lakin bunu yaparken de hitap ettiği kişiye ‘Annenden öğrendiğinle yetinme’ diyerek eleştiride bulunuyor. Görüldüğü gibi burada şairin, bir durumu eleştirmesinden kaynaklanan tariz sanatı vardır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler eleştiri sanatının inceliklerini kavrayacak ve konuşmalarında yeri geldikçe bu kazanımları kullanacaklardır. Bunun yanı sıra tariz sanatının yer aldığı metinler ilgi çekici anekdotlar da barındırdığı için öğrencilerin ilgisini çekmektedir. Netice itibariyle öğrenciler ilgilerini çektikleri metinlere yöneldikleri için söz konusu metinleri anlamaları ve yorumlamaları daha kolay olmaktadır.

“Güneş, ufuktan kulağını daha yeni göstermişti ki Walt Disney (Vult Disney)’in mikileri uyandı. Kitapların üstünde atlayıp zıplamaya başladı. Mikilerin sesini duyan diğer kitaplar da gözlerini açtı. ”N’oluyor?” diye gür sesiyle bağırdı Don Kişot” her sabah sizin gürültülerinizle mi uyanacağım Allah aşkına!” Don Kişot yine atının üstündeydi. Kılıcını sağa sola sallıyordu. Mikilerin çoğu korkmuştu. Biri cesareti toplayıp konuştu: ”Sen herkesi korkutsan da beni korkutamazsın şövalye dostum. O cılız atınla tahta kılıcının forsu orta çağlarda kaldı. Yel değirmenleriyle savaşır gibi davranma bizlere. Biraz kibar olmasını öğren bakalım.”

”Benim forsum hiçbir çağda geçmez ufaklık.” dedi Don Kişot.

¹⁷⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dil Sevgisi, Dil Bilinci*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 50

Küçümseyerek baktı mikilere: ”Bu gece doğru dürüst uyuyamadım.” diye konuşmasını sürdürdü. ”Şu kitaplıkta sayımız çoğaldıkça saygı kalmadı doğru dürüst. İçinizde en yaşlılardan biri benim. Aynı zamanda en hacimli, en kalın olanı da... Biraz saygı gösterilmez mi adama? Ne yazık ki gösteremiyorsunuz. İkinci sınıf, üçüncü sınıf kitapla bir tutmaya kalkışyorsunuz beni. Yaşlandığım için mi nedir, şu mikiler bile posta koymaya başladılar bana. Aynı yerde yatırıyor aynı yerde ayakta tutuyorsunuz. Biliyorsunuz ben soylu sınıftan geliyorum her şeyden önce. Sıradan bir kitapla aramızda bazı farkların olması gerekmez mi? Ben bütün dünya dillerine çevrildim. Aynı zamanda dünyanın en çok okunan kitabıyım. Zamanla yarışım adeta. Zaman eskidi, ben eskimedim.

...¹⁸⁰
....

Yukarıdaki metnin ikinci paragrafında kahraman konumundaki anlatıcı içinde bulunduğu cemiyeti tenkit etmek suretiyle tariz sanatını kullanmıştır. Bu edebî sanat metinde yer alan konu çerçevesinde insanlara saygılı olmanın gerekliliği hakkında insanlara mesaj vermektedir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde söz konusu saygı ilkesini ihlal etmeleri hâlinde sıkıntı yaşayabileceklerini öğreneceklerdir. Netice itibarıyla öğrenciler de bu toplumun aktif birer üyeleri olarak bu gibi mesajlar içeren metinleri daha dikkatli okuyacak ve diğer metinlere kıyasla bu tür metinleri daha iyi anlayabileceklerdir.

Buna benzer bir tariz sanatı Hadi Besleyici'nin “En İyi Arkadaş” isimli tiyatro metninde de vardır.

“....

Okuyan insan, bilgili insan demektir. Bilgili insanların yaşadıkları bir dünyada kötülükler de yeryüzünden kalkar. Dünya güzelleşir. Ne yazık ki yemeği düşünen insanların sayısına oranla okumayı düşünen insanların sayısı çok azdır. Bu konuda daha çok konuşuruz. Haydi, şimdi gidelim.

...¹⁸¹
....

¹⁸⁰ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 10, 11

Bu metinde de yukarıdaki metinde olduğu gibi toplumsal bir eleştiri yapılmak suretiyle tariz sanatı kullanılmıştır. Öğrenciler buradaki eleştiriye kendi yaşamlarına tatbik etmek isteyeceklerdir. Bu sayede de bu gibi metinlere olan ilgileri artacaktır.

“

‘Kabanın kalın olmasına kalın ama rengi kırmızı. Allah aşkına annen, baban sana bir şey öğretmiyor mu hiç? Hiç böyle havada kırmızı giyilip çıkılır mı dışarıya? Allah korusun, yıldırımını üstüne çeker bu renk.’

İşte bunu bir kez duymuştum. Üstelik akılla, mantıkla açıklanabilir bir yanı yoktu.

‘Hala sen Yıldırım’ı boğa mı sandın? Kırmızıyı görünce kükreyip üzerime gelecek ha!’

....^{»182}

Bu metinde toplumdaki yaygın bir inanışın yanlışlığına alaycı bir dille vurgu yapılarak tariz sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler metinde olduğu gibi, tenkit etmekle ince espriler arasındaki ilişkiyi daha iyi kavrayacaklardır. Neticede hem bu gibi metinleri daha istekli okuyup anlayabilecekler hem de günlük yaşamlarında karşılaştıkları bu gibi durumlarda tariz sanatını kullanacaklardır.

“

Aklı başında bilgisayar kullanıcılarına hatta bu makineye ‘ölçülü’ bir aşkla bağlı olanlara sözümlerimiz olamaz. Fakat bilgisayarı ‘insanüstü’ bir nesne konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın soğuk ve derin yalnızlığına düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, çağdaş bir köleliği

¹⁸¹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *En İyi Arkadaş*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 29

¹⁸² İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çiğdem Der Ki...*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 47

benimsediklerini söyleyebiliriz.

„183
....

Bu paragrafta bilgisayar kullanıcılarının hatalı tutumuna yönelik bir eleştiri yapılarak tariz sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde metinde savunulan düşünce deliller sunulmak suretiyle güçlendirilerek okura sunulmuştur. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde kendi düşünce ve davranışlarını düzenleme ihtiyacı hissederek yaşamlarını şekillendirebileceklerdir. Aynı zamanda kendilerine bu gibi eleştiriler yönelten metinleri de söz konusu eleştiriye maruz kalmamak için daha dikkatli okuyup anlayabileceklerdir.

Buna benzer bir tariz sanatı aşağıdaki örnek metinde de mevcuttur.

“....

Bu evi bulduğu günden beri kiracının uykusu kaçtı. Adam, evi kendisine vermekten vazgeçebilir, başka bir açığız kendisinden önce davranabilirdi. Her sabah işine giderken evin önünden geçiyor, pencerelerine korku ile bakıyor. Perde görmeyince rahat bir nefes alıyor, seviniyor, ümitleniyordu. On lira için direnen ev sahibine de için için kızıyor, kiraya verilecek ikinci bir eve sahip olan bu bahtlı insanın, bu derece eli sıkı oluşunu bir türlü anlamıyordu. İçindekilerin çıktığı fiyattan aşağı veremezmiş. Bu ne korkunç bencillik...

„184
....

Bu metinde de yukarıdaki metinde olduğu gibi toplumda hoş karşılanmayan davranışların eleştirisi yapılarak tariz sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler toplumsal ahlak kurallarını etkili bir biçimde içselleştirme imkânına sahip olacaklardır. Ayrıca bu gibi etik dışı davranışların işlendiği metinleri de daha dikkatli okuyup kavrayacaklardır. Zira öğrenciler, bu gibi hususlara dikkat edilmediğinde aynı eleştirinin kendilerine karşı yapılacağı gerçeğini bilmektedirler.

¹⁸³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Bilgisayar Yalnızlığı*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 69

¹⁸⁴ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İki İyi İnsan*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 77

2.16. Tecahül-i Arif:

Arif, “bilen, bilgili, irfan sahibi”, tecâhül “ câhil gibi görünme, bilmezlikten gelme” anlamlarındadır. Edebiyat terimi olarak tecâhül-i ârif; insanın bildiği bir gerçeği bir noktaya bağlı olarak bilmiyormuş gibi göstermesidir.¹⁸⁵

Tecahül-i Arif, bilhassa konuşma sırasında konuşmanın etki ve akıcılığını arttırması yönüyle öğrencilere yol gösteren bir edebî sanattır. Aynı şekilde oturaklı bir nükte yapılmak istendiğinde de bu edebî sanata müracaat etmek son derece etkili olacaktır.

“Yaş otuz beş, yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün.
Delikanlı çağımızdaki cevher
Yalvarmak, yakarmak nafi bugün,
Gözünün yaşına bakmadan gider.

Sakaklarıma kar mı yağdı ne?

Benim mi Allahım bu çizgili yüz?

Ya gözler altındaki mor halkalar?
Neden böyle düşman görünürsünüz;
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Zamanla nasıl değişiyor insan!
Hangi resmime baksam ben değilim:
Nerde o günler, o şevk, o heyecan?
Bu güler yüzlü adam ben değilim.”¹⁸⁶

metninde şair, cevabını bildiği bir durumu (ihtiyarlamak) bilmiyormuş gibi ifade edip; soru sormak suretiyle tecahül-i arif sanatını uygulamıştır.

¹⁸⁵ Külekçi, s.101

¹⁸⁶ <http://www.uludagsozluk.com/k/otuz-be%C5%9F-ya%C5%9F/> (11.03.2006)

2.16.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tecahül-i Arif Örnekleri:

“

Korkma, korkma kaçmam ben tahta atımla dağa,

Senden daha güzel bir dağ var mı rüyalarda?

Niçin uğraşsın küçük kuş yurdundan kaçmaya

Yaşarken annesinin yeşerttiği kırlarda?

Kırılır bütün iyi oyuncaklar, kırılır,

Çocuk kalplerinde me yaparlar hep onları,

Niçin oyun biterken en sonra hatırlanır

Hatıralarımızın en tatlı oyunları?

Satılır mı zengin oyuncakçıda söyle

Anne, dün okuduğun masaldaki güzel kız?

Yeter altın bir kalbim olsun, Tanrı'dan dile,

Bütün zenginliği veririm onu alırız.”¹⁸⁷

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili bölümde tecahül-i arif sanatı vardır. Zira yazar, gerçekte bildiği bir hususu (hatıralardaki oyunların en son hatırlanması) bilmiyormuş gibi yaparak anlatımını kuvvetli hale getirmiştir. Bu edebî sanat öğrencilere sebebini bildikleri bir durum ya da olayı bilmiyormuş gibi yapmak suretiyle anlatım inceliği kazandırmaktadır. Aynı zamanda öğrenciler tecahül-i arif sanatının kullanıldığı metinleri, okuyucuda merak uyandırması nedeniyle, daha hevesli bir şekilde okuyup daha kolay anlayacaklardır.

“

Kara haber bir anda yayıldı Güllük'e, 'Güllük'ün güzel çocuğu Hermiyas'ı aldı Ege.' diye...

Bundan sonrasını şöyle anlatır eskiler:

¹⁸⁷ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocukluk Aşkı*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 71

Hermiyas'ın Ege'nin köpüklü dalgaları arasında kaldığı Güllük'te duyulur duyulmaz, herkes deniz kıyısına koşmuş. Güllük'ün en usta kayıkçıları, en usta balıkçıları ve de en usta dalıcıları, aramışlar dalgalar arasında Hermiyas'ı. Aramışlar... Ama yok Güllük'ün en güzel çocuğu Hermiyas, yok. Anası, dövünmüş, bağrına taşlar basmış. Deniz kıyısından ayrılır ayrılmaz olmuş, 'Dalgalar Hermiyas'ı kıyıya atar da hiç değilse parmağının ucunu görürüm bir kez daha.' diye. Balıkçılar, her sabah balığa çıkınca Ege'nin dalgalarına bakar dururlarmış, 'Belki Hermiyas'ı buluruz.' diye. Ağlarını suya attıkları zaman yürekleri titirmiş, '**Belki Hermiyas da balıklarla birlikte gelir.**' diye.

„188
....

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili bölümde tecahül-i arif sanatı vardır. Zira burada Hermiyas isimli çocuğun, aslında hiç gelmeyeceğinin bilinmesine rağmen onun kaybolmasının ardından hissedilen üzüntü nedeniyle bir gün geleceği düşünülmüştür. Netice itibariyle bir olayın gerçekleşmeyeceği bilinmesine rağmen, bir gün gerçekleşecek şekilde ümit edildiği için tecahül- i arif sanatı bu metinde kullanılmıştır. Bu edebî sanat öğrencilerde merak duygusu uyandırdığı için öğrencilerin tecahül-i arif sanatını ihtiva eden metinleri merakla okumaları şüphe götürmez bir gerçektir. Dolayısıyla bu edebî sanatın kullanıldığı metinler öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılacaktır.

“....

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
'Medeniyet' dediğin tek dişi kalmış canavar?

„189
....

İstiklâl Marşımızdan alınan örnekte aslında cevabı bilinen bir durum, metnin yazarı

¹⁸⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yunus Balığı Sırtındaki Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2009, s. 108

¹⁸⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İstiklâl Marşı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 3

tarafından bilinmiyormuş gibi gösterilerek tecahül-i arif sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat hem şiirin akıcılığını arttırmakta hem de öğrencilerin metne olan ilgisini kuvvetlendirerek metni daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır.

“....

Şöyle birkaç adım öne çıkıp gezindi. Apak bir sakalı, uzun cüppesi vardı. Danimarka'nın soğuk bir gününe rastladığı için midir nedir, irili ufaklı bütün masallarının üstünde tilki derisinden dikilmiş kürkler vardı. Hepsi birbirlerinden güzeldi kürklerin. Işıl ışıldı.

....^{»190}

Yukarıdaki metinde masalların üstünde tilki derisinden dikilmiş kürklerin olmasının nedeni aslında bilinmesine rağmen bilinmiyormuş gibi yapılarak (Danimarka'nın soğuk bir gününe rastladığı için midir nedir) okura aktarıldığı için burada tecahül-i arif sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat okurda merak duygusu uyandırmak suretiyle metnin akıcılığını arttırmıştır. Öğrenciler, okuyucudaki merak duygusu kabartan bu edebî sanat sayesinde metinleri daha dikkatli okuyacaklardır. Bu sayede de metinleri anlamaları ve yorumlamaları çok kolay olacaktır.

Tecahül-i arif sanatı aynı metnin son bölümünde de kullanılmıştır.

“....

Yatağında bir kez gerindi çocuk. Günlerden Pazar olduğunu anımsadı. Bugün bir kitap okunurdu. Gülümseyerek baktı raflara. Elini raflardan birine doğru uzattı. Kitapların hepsi birden heyecanlandı. Birer adım öne çıkıp ‘Beni oku! Beni oku!’ diye bağışmaya başladılar. ‘Susun!’ diye bağırdı çocuk. ‘Bugün çok yüksek çıkıyor sesleriniz!’

Her zaman duymazdı bu sesi. Kitaplar mı konuşmazdı kendi kulakları mı sağır olurdu, anlayamazdı. O zaman tek kitap olsun okuyamazdı. İçi kararırdu.

¹⁹⁰ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 16

Çoktandır böyleydi. Ama hava güzel mi, morali yüksek mi, duyardı onların sesini. Bu sesi duydu mu tamamdı. Okumaya iştahı var demektir. Gelsin o zaman kitaplar. Üzerlerine kapanırdı onların. Saatlerce kendinden geçirdi. Her şeyi unutup giderdi.

....¹⁹¹

Bu metnin ikinci paragrafında çocuk, hayal gücü el vermediği için kitapların sesini duymamasına rağmen bu durumu bilmiyormuş gibi yaparak (Kitaplar mı konuşmazdı kendi kulakları mı sağır olurdu) kendi kendine sorular sormaktadır. İşte sebebini bildiği bir durumu bilmiyormuş gibi yaptığı için burada tecahül-i arif sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat öğrencilere, bilip de bilmezden gelmenin ifadelerini nasıl güçlü ve akıcı hâle getireceğini öğretmektedir. Aynı zamanda öğrencilerin bu edebî sanatın kullanıldığı metinlere ilgileri artmaktadır. Dolayısıyla öğrenciler ilgi duydukları metinleri daha dikkatli okuyacak ve daha iyi anlayacaklardır.

2.17. Tedric:

Derece derece, azar azar, yavaş yavaş gitme, olma, ilerleme.¹⁹²

Recaizâde Mahmud Ekrem Ta'îm-i Edebiyat isimli kitabında bu sanatı şöyle açıklar: “Bu bir nevi mecazdır ki onunla müellif hayalden hayale, fikirden fikire derece derece çıkararak veya inerek istediği noktaya vasıl olur.”¹⁹³

Tedric, özellikle yazıdaki kompozisyonun öğrencide yer etmesi açısından gerekli bir edebî sanattır. Çünkü sözcükler cümle içinde tedric sanatı sayesinde belli bir sıra gözetilerek bir araya getirilir.

Örneğin;

“Makber, makber değil; bir türbe, türbe değil; bir mabet, mabet değil; bir küre, küre değil; bir sonsuz uzay...”¹⁹⁴

¹⁹¹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 17

¹⁹² Doğan, s.1279

¹⁹³ Karataş, s.460

cümlesinde uzaktan görülen bir cismin, o cismi gözlemleyen gözündeki değişimler manevî bir gelişim sırası gözetilerek okuyucuya sunulmuş ve bu ifade tarzıyla tedric sanatı uygulanmıştır. Burada kullanılan edebî sanat sayesinde öğrenciler kompozisyonlarında fikirlerini aşamalı olarak sıralamayı ve fikirlerini bu doğrultuda sunmayı öğreneceklerdir.

2.17.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tedric Örnekleri:

“

Ulu önderimiz, Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran, kurduğu devleti gerçekleştirdiği inkılaplarla daha da ileriye götürmek isteyen bir liderdir. Bu devlet her aşaması planlanmış bir hazırlık çalışması ve kararlılığının bir ürünüdür. Atatürk’ün içeriden ve dışarıdan gelen pek çok tehdide ve tehlikeye rağmen inandıklarından vazgeçmemesi kararlılığının en açık kanıtıdır. O, ideallerine ulaşmak yolunda ne kadar kararlı olduğunu Nutuk’ta şöyle açıklıyor: ‘Bağımsızlığa kavuşuncaya kadar bütün milletle birlikte özveriyle çalışacağıma kutsal inançlarım adına and içtim. Benim için Anadolu’dan başka hiçbir yere gitmemek kesindir.’ Peki, bütün bunları gerçekleştirmek için sadece kararlı, sabırlı, disiplinli olmak yeterli midir? Elbette hayır. Atatürk’ün başarısının altında onun **bilime, araştırmaya ve akla** verdiği önem yatmaktadır. Onun Kurtuluş Savaşı’ndaki askerî hamlelerinin, gerçekleştirdiği inkılapların temel dayanak noktası hep akıl, bilim ve kişisel deneyimi olmuştur. Şimdi de Atatürk’ün kendisini bir önder hâline getiren bu birikimi nasıl ve ne zaman edindiğine değinmek istiyorum.

...»¹⁹⁵

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili kelimeler vasıtasıyla tedric sanatı kullanılmıştır. Bilime araştırmayla, araştırmaya da ancak akıl yoluyla ulaşılır. Nitekim her bir kazanım için aşılması gereken basamaklar burada sırasıyla gösterilmiştir. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde bilimsel gelişmelerin nasıl

¹⁹⁴ <http://www.msxlab.org/forum/turk-edebiyati/76500-rucu-sanati-rucu-sanati.html> (12.11.2007)

¹⁹⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk’ün Kişilik Özellikleri ve Eserleri*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 25

bir hiyerarşi göstererek ilerlediğini kavramış olacaktıdır. Bu noktada İlköğretim Türkçe Ders Kitapları'ndaki metinler öğrenciler için yol gösterici vasfında olacaktır. Öğrenciler metinlerdeki tedric sanatı sayesinde hem söz konusu hiyerarşiyi kavrayacak hem de metinleri bu aşamalara göre değerlendirmeyi öğrendikleri için daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“

Bu evi bulduğu günden beri kiracının uykusu kaçtı. Adam, evi kendisine vermekten vazgeçebilir, başka bir açığız kendisinden önce davranabilirdi. Her sabah işine giderken evin önünden geçiyor, pencerelerine korku ile bakıyor, perde görmeyince **rahat bir nefes alıyor, seviniyor, ümitleniyor**du. On lira için direnen ev sahibine de için için kızıyor, kiraya verilecek ikinci bir eve sahip olan bu bahtlı insanın bu derece eli sıkı oluşunu bir türlü anlamıyordu.

...»¹⁹⁶

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili bölümde tedric sanatı vardır. Zira rahat nefes almak, sevinmek ve nihayetinde ümitlenmek, birbirini takip eden ve biri diğerine bağlı olan aşamalı gelişmelerin basamaklarıdır. Tedric sanatının da birbirine bağlı olan aşamalara bağlı olarak icra edildiği düşünüldüğünde burada söz konusu edebî sanatın varlığından söz edilebilir. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler düşüncelerini aşamalı bir mantık sırasına göre kompoze edecekler ve bu edebî sanatın yer aldığı hiyerarşik düşünceleri rahatça anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“

İster bir **mağara duvarında**, ister bir **mermer kitabede**, ister incecik bir **kâğıtta**, ister bir **disketin** içinde olsun, yazı yazıdır.

...»¹⁹⁷

cümlesinde yazının üzerine yazıldığı zeminler belli bir sıra gözetilerek okura sunularak tedric sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler okudukları

¹⁹⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İki İyi İnsan*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 76

¹⁹⁷ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Kitap Çağı Geçti mi?*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 77

metinlerde yer alan fikirlerin nasıl mantıklı bir aşama ile bir araya getirildiğini kavrayacaklardır. Aynı zamanda tedric sanatının yer aldığı metinleri kendi mantık süzgeçlerinden geçirerek okuyacakları için daha kolay kavrayıp yorumlayabileceklerdir.

“....

Türklerin kurduğu ilk devlet tarihî kaynaklara göre Asya Hun Devleti'dir. Türkler Asya Hun Devleti'nde sonra da büyük devletler kurmuşlardır. Bunlardan bazıları; Göktürk Devleti, Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti, Türkiye Cumhuriyeti, Azerbaycan Cumhuriyeti...

....¹⁹⁸

Bu paragrafta tarihteki Türk devletleri kuruluş sıralarına göre verilerek tedric sanatı kullanılmıştır. Burada tedric sanatı metnin mantıksal bir bütünlükte okuyucuya sunulmasını sağlamıştır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metindeki mantıksal bütünlüğü keşfedecek ve bu gibi metinleri daha kolay anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“....

Yapılan küçük bir mimikten, uydular aracılığıyla gerçekleşen kıtalar arası haberleşmeye kadar çok geniş bir daire içinde ele alınabilecek iletişimde karikatürün bir ileti (mesaj) olarak önemi yadsınamaz. İnsanlar iletişim kurabilmek için değişik semboller kullanırlar. Duygu ve düşünceler daha çok harf dediğimiz işaretlerin oluşturduğu kelimelerle ifade edilmeye çalışılmış ve yazı dili gelişmiştir. Ancak bütün anlatımlarda bu yazı dili tek başına yeterli olmamış resim, müzik, edebiyat vb. sanat dalları ortaya çıkarak özellikle duygu aktarımında büyük roller üstlenmiştir.

....¹⁹⁹

Bu paragrafta iletişim türleri nitelik anlamında küçükten büyüğe doğru

¹⁹⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Ve Tarihimiz*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 43

¹⁹⁹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Bir İletişim Biçimi Olarak Karikatür*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 20

(Yapılan küçük bir mimikten, uydular aracılığıyla gerçekleşen kıtalar arası haberleşmeye kadar çok geniş bir daire içinde ele alınabilecek iletişim) sıralanarak tedric sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde bir yandan metnin mantık bütünlüğü sağlanırken bir yandan da öğrencilerin metinde işlenen konuyu anlamaları daha kolay hâle gelmiştir.

“....

Bey’in aklına güzel bir fikir gelir. Denizin ortasına bir kale yaptıracaktır. Yılan sudan geçemeyeceğine göre de kızı kurtulacaktır. Hemen bu fikrin gerçekleşmesi için planlar hazırlar ve bugünkü Kız Kalesi’nin bulunduğu yerde binanın yapılmasına başlanır. Aradan **günler, aylar, yıllar** geçer. Bey’in istediği kale ortaya çıkar. Artık kızını daima orada oturtmakta, karşı tarafa hiç geçirtmemektedir.

...»²⁰⁰

Bu metinde yer alan “günler, aylar, yıllar” ifadesinde anlatımın aşamalı olarak sıralanması ile tedric sanatı kullanılmıştır. Burada yer alan tedric sanatıyla metindeki olay örgüsü aşamalı olarak okura sunulmuştur. Öğrenciler burada kullanılan edebî sanat sayesinde fikirlerini belli bir sıra izleyerek aktarmanın anlatımlarını ne denli güçlendirdiklerini görecektir. Bu sayede de metindeki olay örgüsünü daha iyi kavrayacak ve metni daha iyi yorumlayabileceklerdir.

“....

Bugün memleketini, çocukluğunu, gençliğini, huyunu ve hatta adını bile bilmediğimiz komşularımızla paylaşacak neyimiz vardır? Oyun oynamadığımız, kavga edip barışamadığımız insanlarla nasıl dost olabiliriz? Onlar bize nasıl inanır, biz onlara nasıl güveniriz? Komşuluk, ortak bir dünyanın ve paylaşılan uzun zamanların hatırasını saklar. Büyük şehirlerde, çoğumuzun başkalarıyla ortak bir dünyası, paylaşacak zamanı yok artık... Hâlâ yan yana duran ve avlularından serin sular akan evlerin bulunduğu, salkım söğütlerin mütemediyen bitişik avlulara sarktığı

²⁰⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Kız Kalesi*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 11

köylerde, kasaba ve şehirlerde komşuluktan söz edilebilir belki...

...²⁰¹

Yukarıdaki paragrafta yer alan “köylerde, kasaba ve şehirlerde” ifadesinde yerleşim yerlerinin küçükten büyüğe düzülmesi gösterilerek tedric sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat metne, anlatılan olayın hiyerarşik olarak sıralanması yönüyle akıcılık kazandırmıştır. Öğrenciler tedric sanatı ile metinlerdeki akıcılığın nasıl sağlandığını kavrayarak yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında bu durumdan yararlanacaklardır. Aynı zamanda tedric sanatını ihtiva eden akıcı metinleri daha rahat okuyarak yorumlayabileceklerdir.

2.18. Tekrir:

Sanatkârı etkileyen varlığın bir noktası daha çok dikkati çeker ve heyecan verir. O nokta artık heyecanın ağırlık merkezi olmuştur. Heyecan çeşitli aralıklarla o nokta üzerinde döner durur. İşte bu heyecanlı noktaya tekrar tekrar dönüşler, tekrire sanatını meydana getirir. Tekririn kelime manası da tekrarlamak demektir.²⁰²

Tekrir, öğrencilerin kendi düşüncelerini daha iyi ifade etmelerine yarayan bir edebî sanattır. Nitekim; sözcüklerin arka arkaya tekrar edilmesi düşüncelerin, dinleyicide daha iyi yer etmesine yardımcı olmaktadır. Aynı şekilde öğrenciler tekrire sanatı ile okuduklarını da daha iyi anlayabilmektedir.

“Gece midir insanı hüznülendiren,
Yoksa insan mıdır hüznülenmek için,
Geceyi bekleyen?
Yoksa ben miyim seni düşünmek için,
Geceyi bekleyen?”

²⁰¹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Komşusuzluk*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 106

²⁰² Kocakaplan, s.147

Gece midir seni bana düşündüren?”²⁰³

bendinde “gece” sözcüğünün ve farklı şahıs zamirlerinin tekrarından oluşan bir tekrar sanatı yer almaktadır.

“Dikilir köprü üzerine,
Keyifle seyrederim hepinizi.
Kiminiz kürek çeker, sıya sıya;
Kiminiz midye çıkarır dubalardan;
Kiminiz dümen tutar mavnalarda;
Kiminiz cimacıdır halat başında;
Kiminiz kuştur, uçar, şairane;
Kiminiz balıktır, pırıl pırıl;
Kiminiz vapur, kiminiz şamandıra;
Kiminiz bulut, havalarda;
Kiminiz çatanadır, kırdığı gibi bacayı,
Şıp diye geçer Köprü'nün altından;
Kiminiz düdüktür, öter;
Kiminiz dumandır, tüter;
Ama hepiniz, hepiniz...
Hepiniz geçim derdinde.
Bir ben miyim keyif ehli içinizde?
Bakmayın, gün olur, ben de
Bir şiir söylerim belki sizlere dair;
Elime üç beş kuruş geçer;
Karnım doyar benim de.”²⁰⁴

bendinde altı çizili sözcüklerin kullanımından kaynaklanan tekrar sanatı vardır.

²⁰³ http://www.lovemove.com/guzel_sozler.asp?id=2225&sevgi=sozleri (23.12.2006)

²⁰⁴ http://www.siidfteri.com/?sayfa=siir&siir_id=1545 (27.09.1999)

2.18. 1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tekrir Örnekleri:

“Bu gece doğru dürüst uyuyamadım.” diye konuşmasını sürdürdü. “Şu kitaplıkta sayımız çoğaldıkça saygı kalmadı doğru dürüst. İcinizde en yaşlılardan biri benim. Aynı zamanda en hacimli, en kalın, olanı da... Biraz saygı gösterilmez mi adama? Ne yazık ki göstermiyorsunuz. İkinci **sınıf**, üçüncü **sınıf** kitapla bir tutmaya kalkıyorsunuz beni. Yaşlandığım için midir nedir, şu mikiler bile posta koymaya başladılar bana. **Aynı** yerde yatıyor, **aynı** yerde ayakta tutuyorsunuz. Biliyorsunuz, soylu sınıftan geliyorum her şeyden önce. Sıradan bir kitapla aramızda bazı farkların olması gerekmez mi? Ben bütün dünya dillerine çevrildim. Aynı zamanda dünyanın en çok okunan kitabıyım. Zamanla yarışım âdeta. Zaman eskidi, ben eskimedim...

...»²⁰⁵

Yukarıdaki paragrafta geçen altı çizili sözcüklerde tekrire sanatı vardır. Bu sözcükler yazarın dikkat çekmek istediği hususlara vurgu yapmak için sıkça yinelediği kelimelerdir. Dolayısıyla birkaç kez ardı ardına tekrarlanmak suretiyle okuyucunun ilgisini o yöne çekerek tekrire sanatına örnek olmuştur. Bu edebî sanat, metinde işlenen konunun aynı sözcüklerin tekrarlanması neticesinde okuyucuda iyice yer etmesini sağlar. Öğrenciler tekrire sanatı sayesinde metindeki konuyu ve olay örgüsünü daha iyi kavrayabileceklerdir.

“....

Dünyada her şey için, maddiyat için, maneviyat için, hayat için en hakiki yol gösterici ilimdir, fendir. İlim ve fennin dışında kılavuz aramak gaflettir, bilgisizliktir, doğru yoldan sapmaktır. Yalnız, ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının gelişmesini kavramak ve ilerlemelerini zamanında izlemek şarttır. **Bin**, iki **bin**, **bin**lerce sene evvelki ilim ve fen dilinin çizdiği kuralları, şu kadar bin sene sonra bugün, aynen uygulamaya kalkışmak, elbette ilim ve fennin içinde bulunmak değildir.

...»²⁰⁶

²⁰⁵ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 11

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili edatlar (için) ve kelimeler (bin) belirli aralıklarla tekrar edilmiştir. Bu, daha evvel de izah edildiği üzere yazıda dikkat çekilmek istenen noktaya vurgu yapılmak adına kullanılan bir yöntem olup tekrar sanatına örnek teşkil etmektedir. Burada yazar, vurgu yapmak istediği hususu aynı kelimeleri tekrarlamak suretiyle belirttiği için öğrenciler metinde işlenen konu ya da olay örgüsünü daha iyi anlayıp yorumlama imkânına kavuşacaklardır.

“Kusursuz **dost** arayan, **dost**suz kalır.”

“**Komşu**, **komsu**nun külüne muhtaçtır.”²⁰⁷

atasözlerindeki altı çizili sözler, aynı sözcüklerin tekrarı (dost, komşu) ile yapılan tekrar sanatına örnektir. Öğrenciler burada kullanılan edebî sanat sayesinde atasözlerinde asıl vurgu yapılan hususu daha iyi kavrayarak atasözlerinin vermek istediği mesajları daha çabuk içselleştirebileceklerdir.

“**Vurulmuşum** toprağına taşına

Yerde gezen, gökte uçan kuşuna.

Baharına, yazına, kara kışına

Vurulmuşum.

Eli kalem, **eli** kazma, **eli** kürek tutan,

Yüzü toprak kokan,

Sınırlarında omuz omuza yatan

İnsanlarına...

Benim iyi yürekli kardeşlerim

Hep senin dostlarındır,

Benim çiğdem kokulu memleketim.

Ekin biçtim tarlalarında **demet demet**,

Kaval çaldım, koyun güttüm yaylalarında;

²⁰⁶ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk'ü Tanımak*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 29

²⁰⁷ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Özlu Sözler*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 87

Tuza bandım ekmeğimi.
Kolumu yastık yaptım düzünde, bayırında.
Kesemde bereket, gönlümde servetim,
Dizimde kuvvet, torbamda katık;
Damarlarımda dolaşan memleketim.

Gözlerin ne güzel deniz mavisini,
Ormanlar urban olmuş **yeşil yeşil**;
Uzanır kolların nehirler boyu,
Sıcak kucağında saadetim.
Benim çiğdem kokulu memleketim.
Nice türküler yakıldı senin için;
Destanlar yazıldı, **bayrak bayrak**,
Davullar vuruldu, dize geldi zeybeklerin.
Kapıda nöbet tuttu yıllar yılı,
Gençliğim, heyecanım, gayretim.
Gözümde nur, içimde sevgi,
Elimde saz, dilimde türkü memleketim.
Türkiye, doğduğum,
Türkiye, doyduğum,
Türkiye, konduğum yurt!
Sevgim, inancım, özlemim!
Beşğimi salladım, sendedir mezarım,
Sen, gönlümde yatan memleketim!”²⁰⁸

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili sözcükler, bent içerisinde belirli aralıklarla yinelenerek tekrar sanatına örnek olmuştur. Tekrar, aynı sözcüklerin tekrarlanması suretiyle şiirde işlenen düşüncenin pekişmesini sağlamıştır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metindeki odak noktaları tespit ederek konuyu daha iyi

²⁰⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Türkiye*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 11-15

kavrayacaklardır.

“

Hasan vapurda eğlendi. **Gırl gırl** işleyen vinçlere, üstleri yazılı cankurtaran simitlerine, kurutulacak çamaşırlar gibi iplere asılı sandallara, vardiya değiştirilirken çalınan kampanaya bakarak çok eğlendi.

....

Artık ana dili büsbütün işitilmez olmuştu. Hasan köşeye büzüldü; bir şeyler soran olsa da **susuyordu**, yanakları **pençe pençe**, **al al** olarak **susuyordu**.

Bunlar da bitti, göz alabildiğine uzanan bir düzlüğe çıkmışlardı, ne ağaç vardı ne dere ne ev! Yalnız ara sıra **kocaman kocaman** hayvanlara rast geliyorlardı; çok uzun bacaklı, çok uzun boylu, sırtları kabarık, kambur hayvanlar trene bakmıyorlardı bile... Ağzlarında beyazımsı bir köpük çiğneyerek dalgın ve küskün **arka arkaya**, **ağır ağır**, **yumuşak yumuşak**, iz bırakmadan ve toz çıkarmadan gidiyorlardı.

....

Hasan'ı istasyonda indirdiler. Gerdanından, alnından, kollarından ve kulaklarından **biçim biçim**, **sürü sürü** altınlar sallanan, kara iri benli bir kadın onu göğsüne bastırdı.

....

Konuştular. Sonra önüne bir sürü patlak, sökük, **parça parça** ayakkabı dizdiler. Satıcı iskemlesine oturdu. Hasan da merakla karşısına geçti. Bu dört yanı duvarlı, tek kat, basık ve toprak evde öyle canı sıkılıyordu ki... Şaşarak, eğlenerek eskiciyi seyrediyordu. Mukavvaya benzettiği kalın deriyi iki tarafı keskin, incecik, sapsız bıçağıyla kesişine, ağzına bir avuç çivi dolduruşuna, sonra bunları **birer birer**, İstanbul'da gördüğü maymun gibi avurdundan çıkarıp ayakkabıların altına çabuk çabuk mıhlayışına, deri parçalarını pis suya koyup ıslatışına, mundar çanaktaki macuna parmağını **daldırıp daldırıp** tabanlara sürüşüne, hepsine bakıyordu. Susuyordu.

ve bakıyordu.

....

— **Ağlama be! Ağlama be!**

Eskici başka söz bulamamıştı. Bunu işiten çocuk **hıçkıra hıçkıra**, **katıla katıla** ağlamaktadır; bir daha Türkçe konuşacak adam bulamayacağına ağlamaktadır.

»209
....

Bu metinde yer alan altı çzili sözcüklerin peş peşe tekrarlanması suretiyle tekrar sanatı kullanılmıştır. Tekrar sanatı bu metinde, kelime tekrarlarıyla konunun akıcılığını arttırmıştır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde akıcılığı artan metni sıkılmadan okuyabilecek ve okuduklarını daha iyi anlayıp yorumlayacaklardır.

“Hepinize merhaba!

Önce tanışalım: Benim adım Zuhâl. Sizin yaşıңызdayım. Çoğunuz beni hiç görmediniz. Tanımıyorsunuz. Ama ben sizi hep görüyorum. Hemen hepimizi de tanıyorum. Gerçek isimlerinizi bilmiyorum ya, olsun. Kendimce isimler taktım hepimize. **Sarı** Kız, durmadan konuşan **sarı** saçlı kardeşimize taktığım isim; hep **gülen** en küçüğünüze de **Güler** diyorum. **Böyle böyle** isimler vermişim size. **Kendimce** tanışmış, **kendimce** sevmişim. Dostunuz olmuşum.

Odamın penceresi bahçeye bakıyor. Sizi pencereden seyrediyorum. Önceleri rahatça göremiyordum. Rica ettim anneme, karyolamı yükseltsin diye. Annem **babama** rica etti ve **babacığım** hiç üşenmeden istediğimi yaptı. Bir de öpücük kondurdu alnıma, koskocaman. O günden beri çok mutluyum. Sizi rahatça seyredebiliyorum. Yüzünüzü daha yakından görür gibi oluyorum. Hepiniz **çok** sevimli, **çok** güzel kardeşlersiniz.

²⁰⁹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Eskici*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 16- 21

Sokağa niye çıkmadığımı anlamışsınızdır. Çünkü yürüyemiyorum. Kendimi **bildim bileli** böyleyim. Hiç yürüyemedim. Bacaklarım büyümüyor. Küçücük kaldılar. Ben **büyüy**yorum, bacaklarım **büyü**müyor. Acaba ayaklarının üstünde durmak nasıl bir duygu? Bilir miyim nasıl olduğunu, hiç yaşamadım ki.

Sakin sizi kıskandığımı sanmayın. Hakkımda böyle düşünmenizi istemem. Doğrusu sizi kıskanmıyorum. Duruma alıştım ve razı oldum. Kendimi böyle, olduğum gibi kabullendim.

Hem bacaklarım sakatsa ne olmuş, gözlerim sapasağlam ya! Sizleri görebiliyorum. Kulaklarım da sapasağlam, çılgınlıklarınızı duyabiliyorum. İsteddiğimde Ay'ı, yıldızları seyretme mutluluğu az mı? Yıldızlarla **konusurum** ben, sizinle **konus**tuğum gibi tıpkı. Yıldızlar **duymaz** elbet, siz de **duymaz**sınız. Olsun. Beni duymanıza gerek yok. Hissedin yeter. **Benim** de bu dünyada yaşadığımı, **benim** gibi engelli kardeşleriniz olduğunu hissedin. O yeter bana.

Ya kollarım, ellerim tutmasa ne olurdu halim? Bacaklarım sakat ama ellerim, kollarım sapasağlam. Beynim de öyle. Hele kalbim: Sevgi dolu. Sizi **seviyorum**. Hayatı **seviyorum**. Baharı, yazı, kışı **seviyorum**.

Her gün sokağa çıkamamak o kadar da kötü değil, canım. Geçen pazar ailece pikniğe gittik. Etraf mis gibi kokuyordu. Çiçekler öylesine güzeldi ki...

Babam beni kucakladığı gibi yabani çiçeklerin arasına oturttu. “**Ciceğe** **çicek**lik yararır.”dedi. Nasıl mutlu olduğumu anlatamam. Böyle anlayışlı bir ailem olduğu için Allah’a şükrettim.

Sıkılmıyorum. Pek sıkılmıyorum yani. Düşünecek o kadar çok şey var ki. Yapacak şey de var. Sıkılmaya vaktim olmuyor. Zaten sizi seyretmek de yeterince vaktimi alıyor. Sonra, bebeklerim **var**, kitaplarım **var**. Okuyor, oynuyor, yaşıyor, öğreniyorum.

Biliyor musunuz, geçen sene Kızılay'a başvurduk. **Sıraya** yazdılar, **sıram** gelince bana bir tekerlekli sandalye verecekler. Babam almak istiyor aslında ama işleri şu sıralar pek iyi değil. Biz de Kızılay'a gittik. İki aya kadar sıram gelecekti. O günü yani tekerlekli sandalyeye kavuşacağım günü sabırsızlıkla bekliyorum. Yok, hayır! **Sabırsızlık**la değil, **sabır**la bekliyorum. Çünkü sabretmeyi öğrendim. Benim durumumdaki bir çocuk için sabır çok önemli. Sabretmesini bilmeyen bu duruma dayanamaz. Ben sabrediyorum ve dayanıyorum. Her gün kendimi yeniden keşfediyorum. Bacaklarımın gücü yok ama kollarım öylesine güçlü ki.

Şimdi bunları yazarken bile arada bir başımı kaldırıp sizi seyrediyorum. Koşuyorsunuz, gülüyorsunuz, oynuyorsunuz. Mutlu olduğunuz belli. Sizi **mutlu** gördükçe ben de **mutlu** oluyorum. Siz güldükçe ben de gülüyorum. Farkında değilsiniz ama hem dünyanızı hem de mutluluğunuzu paylaşıyorum. Mutluluk nedir ki zaten, paylaşmak değil mi?

Size bir mesajım, daha doğrusu **sizden** bir ricam var arkadaşlar. Sahip olduğunuz şeylerin değerini bilin. Bir çift sağlam bacağın ne kadar önemli olduğunu düşünün. Benim gibilerle karşılaşmak size bunu düşündürür her halde. Demek ki ben düşünmenize yardım ediyorum. Sahip olduğunuz ama farkında olmadığınız değerleri fark ettiriyorum. İşte yine birbirimizi tamamlıyoruz, çocuklar.

Tekerlekli sandalyem gelince **sık sık** sokağa çıkacağım. Her halde aranızı alırsınız. Beni de kendinizden sayarsınız. Bir kenardan oyununuzu seyretmeme izin verirsiniz. Belki de bazen benim katılabileceğim oyunlar oynamak istersiniz.

Aslında sizden bir farkım yok. Duygu ve düşünce olarak sizlerden biriyim. Acımanızı değil, aranızı almanızı, beni de kendinizden biri saymanızı istiyorum. Kaldırın başınızı, pencereme bakın. Camın arkasında gördüğünüz 'Hayal Çocuk' benim. Hayal gibi ama gerçeğin ta kendisiyim."²¹⁰

²¹⁰ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hayal Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 18- 20

Yukarıdaki metindeki altı çizili sözcükler belirli aralıklarla tekrarlanarak tekrar sanatına örnek olmuştur. Bu metindeki tekrar sanatı, altı çizili kelimelerin tekrarlanması suretiyle metnin akılcığını arttırmıştır. İşte öğrenciler de bu edebî sanat sayesinde metni sıkılmadan okuyup anlayabilecekler; aynı zamanda metni rahatça yorumlayacaklardır.

“**Kahverengi**, adı üstünde,

Kahvedir.

Ağaçlar **kahverengi**dir aynı zamanda,

Ve ahşap **kahverengi**dir, toprak,

Ama asla **anlaş**ılmaz **kahverengi**,

Ve kendisi de **anlaş**amaz.

Çünkü medeniyet **kahverengi**dir,

Ve çamur da onun kadar.

Sarıdır bazı çiçekler,

Ki en güzelleri bence,

Sonbaharda yapraklar,

Ve kızgın öğlen güneşi altındaki,

Çöl **sarı**dır.

Ama en önemlisi,

Güneşin kendisi,

Mutluluk kadar,

Sarıdır.

Kırmızı her şeyden önce,

Kanın rengidir.

Ve **kan** bana hayatı hatırlatır,

Hayatsa ölümü.

Sevemedim gitti şu **kırmızı**yı.

Yeşil bir başkadır.

Çimen kadar uysal,
Yaprak kadar güzel,
Yosun kadar yumuşak.
Ve koparınca da görürsün ki,
Bir papatyanın sapı kadar,
Narin ve kırılğan.

Beyaz barış kadar buluttur,
Huzur kadar pamuk.
Boş bir sayfa kadar **boş**.
Ve **beyaz** soğuktur tipi kadar.
Bazen de coşkuludur,
Dalgalar kadar, kayalara vuran.

Gri, sadece adıyla bile,
Kasvete sürükleyebilir beni,
Yağmur bulutları gibi,
Ve arka sokaklar kirli,
Ve beton rengi,
Ağlamaklıdır **gri**.

Siyah **karanlık**tır sadece.
Karanlık ışıksızlıktır.
Işıksız olmaksa,
Hiçbir şey olmasa bile,
Özgür olmaktır bence.

Mavi tüm renkler arasında,
En sevdiğimdir benim.
Sağında göremezsın,
Solunda da.

Ama başını kaldırınca yukarı,
Masmavidir gökyüzü,
Ve altında deniz varsa,
Gökten de mavi,
Hayat güzeldir işte.”²¹¹

Bu şiirdeki altı çizili kelimelerin tekrarlanması suretiyle metinde tekrar sanatı kullanılmıştır. Tekrar sanatı sayesinde, şiirde asıl vurgulanmak istenen öğeler gözler önüne serilmiş ve şiirin akılcığı artmıştır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metinde dikkat çekilen, vurgulanan unsurları zorlanmadan fark ederek metni kolayca anlayabileceklerdir.

“....

Atatürkçülükte, kendi vatanına hizmet eden insanlar, milletine bakılmaksızın aziz ve kahraman insanlardır. Bazı milletlerin evlatları, kendi milletleri için bizimle savaşmış, bize düşman olmuş olabilirler. İçlerinden bir kısmı bizim topraklarımızda ölmüş olabilir. Onlar da, “Bu memleketin toprakları üstünde kanlarını döken kahramanlardır.” Onların bizim şehitlerimizden farkı yoktur. Atatürk, Çanakkale Savaşları’na katılmış olan Anzak birliklerinin şehitleri için, “Burada, bir dost vatanın toprağındasınız. Huzur ve sessizlik içinde uyuyorsunuz. Sizler Mehmetçiklerle van yana, koyun koyunaşınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.” demekle eski düşmanlıkları, ölümsüz dostluğa çevirmiştir.

....”²¹²

Bu paragrafta yer alan altı çizili sözcükler cümlelerin farklı yerlerinde tekrarlanarak tekrar sanatına örnek olmuştur. Tekrar bu metindeki düşüncüyü

²¹¹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Renkler*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 44, 45

²¹² İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İnsanlık Sevgisi Ve Evrensellik*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 67

güçlendirerek metnin akılcılığını arttırmıştır. Metinde ifade edilmek istenen düşünce belirli kelimelerle tekrarlandığı için öğrenciler bu düşünceyi rahatça anlayabileceklerdir. Ayrıca aynı kelimelerin belli aralıklarla tekrarlanması metnin sıkıcılığını ortadan kaldırarak akıcılığı sağladığından öğrenciler metni sıkılmadan okuyabileceklerdir.

“**Kiraz**ın derisinin altında **kiraz**

Narın içinde **nar**

Benim yüreğimde boylu boyunca

Memleketim var

Canıma ciğerime dek işlemiş

Canıma ciğerime

Sapına kadar.

Elma dalından uzağa düşmez

Ne yana gitsem nafiye.

Memleketin hali gözümde gitmez

Binbir yerimden bağlanmışım

Bundan ötesine aklım ermez.

Yerliyim yerli olmasına

İlmik ilmik, damar damar

Yerliyim.

Bir dilim Trabzon peyniri

Bir avuç tiftik

Bir çimdik çavdar

Bir tutam şile bezi gibi

Dişimden tırnağıma kadar

Ressamım.

Yurdumun **taş**ından **toprağ**ından şurup gelir nakışlarım

Taşıma **toprağ**ıma toz konduranın

Alnını karışlarım.

Sairim sair olmasına
Canım kurban **siir**in gerçeğine hasına
İçerisine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum
Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter
Eğri büğrü, kör topal kabulüm

Sairim

Zifiri karanlıkta gelse **siir**in hası
Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam

Sairliğimden utanırım

Sairim

Siirin gerçeğini köy **türkü**lerimizde bulmuşum
Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim
Onlarla ağlamış, onlarla gülmüşüm.

Hey hey, yine de **hey hey**

Salınsın türküler bir uçtan bir uca
Evelallah hepsinde varım
Onlar kadar sahici
Onlar kadar gerçek
İnsancasına, erkekçesine
"Bana bir bardak su" dercesine
Bir türkü söylemeden gidersem yanarım.

Ah bu **türkü**ler

Türkülerimiz

Ana südü gibi candan

Ana südü gibi temiz

Türkülerde tüter **dağ dağ**, **yayla yayla**

Köyümüz, **köy**ümüz, memleketimiz.

Ah bu **türkü**ler,

Köy türküleri

Dilimizin tuzu biberi
Memleket ahvalini onlardan sor
Kitaplarda değil, **türkü**lerde ara Yemen'i
Öleni, kalanı, gidip gelmeyi...
Ben **türkü**lerden aldım haberi.
Ah bu **türkü**ler, **köy türküleri**
Mis gibi insan kokar, **mis** gibi toprak

Hilesiz hurdasız, çırılçıplak

Dişisi dişi, erkeği erkek

Kaşı **kaş**, **gözü göz**, **varası yara**

Bıçağı bıçak.

Ah bu **türkü**ler, **köy türküleri**
Karanlık kuyularda açılmış çiçekler gibi
Kiminin reyhasından geçilmez
Kimi zehir, **kimi** zemberek gibi.

Ah bu **türkü**ler, köy **türkü**leri
Olgun bir karpuz gibi yarılr içim
Kan damlar ucundan, mürekkep değil
İste söz, **iste** ses, **iste** biçim:
"Uzun kavak **gıcım gıcım** gıcılar"
İliklerine kadar işlemiş sızı
Artık iflah olmaz kavak ağacı
Bu **türkü**nün yüreğinde sancı var.

Ah bu **türkü**ler, köy **türkü**leri
Ne düzeni belli, ne yazanı
Altlarında imza yok ama
İçlerinde yürek var
Cennet misali sevişen

Cehennemler gibi dövüşen
Bir çocuk gibi gülüp
Mağaralar gibi inleyen
Nasıl unuttur nasıl
Ömründe bir defa
Kazım'ın **türküsünü** dinleyen?²¹³

Bu şiirde baştan sona kadar altı çizili kelimelerin tekrarlanmasından kaynaklanan tekrar sanatı vardır. Görüldüğü gibi bu edebî sanat şiirde işlenen fikri, aynı kelimelere dikkat çekmek suretiyle akılda kalıcı hâle getirmiştir. Öğrenciler tekrar sanatı sayesinde metinde vurgulanan fikri daha kolay anlayacak ve yorumlayabileceklerdir.

“

Sevgili çocuklar, sizlere **Türkiye Cumhuriyeti**'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ten ve **Türkiye Cumhuriyeti**'nin nasıl kurulduğundan bahsetmek istiyoruz.

...²¹⁴

Yukarıdaki altı çizili sözcükler, paragrafta belli aralıklarla tekrarlanarak tekrar sanatını meydana getirmiştir. Bu edebî sanat, metinde dikkat çekilen noktaları işaret ederek okura yol göstermektedir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metindeki odak noktaları daha iyi tespit ederek metni kolayca anlayabilecek ve anladıklarını yorumlayabileceklerdir.

“Meşe, bir gün, saza demiş:
— Doğrusu çok güçsüzsünüz.
Minnacık serçe konsa üstünüze
Beliniz bükülöverir.
Suları ürperten seher yeli

²¹³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Türküler Dolusu*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 72- 75

²¹⁴ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Ve Onun Büyük Eseri*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 32

Baş eğdirir size
Bir de benim şu dağ gibi gövdeme bak!
Güneş bile zor giriyor içime,
Fırtına, dallarıma oyuncak...
Her esen yel sana bora,
Bana kasırgalar meltem.
Bari gelip gölgede yaşasan da
Üzerine kanat gersem.
Ama sizin soy nedense gider
Sulu, rüzgârlı yerlerde biter.
Acıyorum sizlere,
— İyi yüreklisin, demiş saz meşeye;
Eksik olma, ama bizim için üzülme.
Benden çok sen kork rüzgârdan:
Ben eğilirim, kırılmam.
Doğru, bugüne kadar dayanmışsın,
Dimdik durmuş, boyun eğmemişsin.
Ama sertin serti var,
Bir gün, bakarsın, sana da çatar.
Demeye kalmamış rüzgâr patlamış,
Bir karayel, bir karayel ki!
O güne dek kimseler rastlamamış
Böyle belalısına.
Rüzgârlar anası Kuzey,
En azgın oğlunu salmış dünyaya.
Saz eğilmiş, meşe dayanmış,
Derken karayel artıkça artmış.
Sonunda birdenbire gelmiş meşenin hakkından:
Göklere değen başını sermiş yere,

Köklerini çıkarmış yedi kat yerden.”²¹⁵

Bu şiirdeki altı çizili sözcükler belirli aralıklarla tekrarlanarak tekrar sanatına örnek olmuşlardır. Tekrar, metindeki önemli noktalara vurgu yaparak konu bütünlüğünün sağlanmasına katkıda bulunmaktadır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler metinlerde asıl vurgulanmak istenen bölümleri ya da ifadeleri daha iyi kavrayabileceklerdir. Bu sayede de metinleri anlamaları ve yorumlamaları daha kolay olacaktır.

“

Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş demektir. Efendiler, hepiniz mebus **olabilirsiniz**; vekil **olabilirsiniz**, hatta cumhurbaşkanı **olabilirsiniz**. Fakat sanatkâr olamazsınız. Hayatlarını büyük bir sanata vakfeden bu sanatçıları sevelim.

.....²¹⁶

Bu paragrafta yer alan kelimeler, cümle içinde belirli bir periyotta tekrarlandığı için tekrar sanatına örnektir. Bu edebî sanat sayesinde öğrencilerin metinlerdeki dikkat edilmesi gereken bölümleri algılamaları daha kolay olmaktadır. Bu sayede metnin bütünü de öğrenciler tarafından daha iyi anlaşılıp yorumlanabilecektir.

“Yediyordu Elif kağnısını,
Kara **geceden geceden**,
Sanki Elif uzuyordu, inceliyordu,
Uzak cephelerin acısıydı gıcırtilar,
İnliyordu dağın ardı, yasla,
Her bir **heceden heceden**.

Mustafa Kemal’in **Kağnısı** derdi, **kağnısına**

²¹⁵ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Meşe İle Saz*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 52, 53

²¹⁶ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Ve Sanat*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 28

Mermi taşırdı öteye, dağ taş aşardı.
Çabuk giderdi, çok götürürdü Elifçik
Nam salmıştı asker içinde.
Bu kez herkesten evvel almıştı yükünü,
Doğrulmuştu yola, **önceden önceden**.

Öküzleriyle kardeş gibiydi Elif,
Yemezdi, içmezdi, yemeden içmeden onlar,
Kocabaş, **çok** ihtiyardı, **çok** zayıftı,
Mahzundu **bütün bütün** Sarıkız, yanı sıra
Gecenin ulu ağırlığına karşı,
Hafiftiler, **inceden inceden**.

İriydi Elif, kuvvetliydi kağrı başında.
Elma elmaydı yanakları, **üzüm üzüm**dü gözleri,
Kınalı ellerinden rüzgâr geçerdi daim;
Toprak gülümserdi çarıklı ayaklarına.
Alını yeşilini kapmıştı, geçirmişti,
Niceden niceden

Durdu birden Kocabaş, ova bayır durdu.
Nazar mı değdi göklerden, ne?
Dah etti yok. Daha! dedi, gitmez
Ta gerilerden başka kağnılar yetişti geçti gacırcı gucur
Nasıl durur Mustafa Kemal'in kağnısı.
Kahrolurdu Elifçik, **düşünceden düşünceden**.

Aman **Kocabaş**, ayağını öpeyim **Kocabaş**.
Vur **beni**, öldür **beni**, koma yollarda **beni**.
Geçer götürür ana çocuk mermisi askercinin,
Koma yollarda beni, kulun köpeğin olayım.

Bak hele üzerimden ses seda uzaklaşır.

Düşerim gerilere, **iyceden iyceden**.

Kocabaş yığıldı çamura,

Büyüdü gözleri, **büyüdü** yürek kadar,

Örtüldü gözleri **örtüldü** hep.

Kalır mı Mustafa Kemal'in kağnısı, bacım.

Kocabaş'ın yerine koştu kendini Elifçik.

Yürüdü düşman üstüne, **yüceden yüceden**.²¹⁷

Bu şiirdeki altı çizili kelimeler her bir bölüm içinde belirli aralıklarla tekrarlanarak tekrar sanatına örnek olmuştur. Burada kullanılan tekrar sanatı, şairin özellikle anlatmak istediği hususlara dikkat çekerek konu bütünlüğünün sağlanması yönünde önemli bir adım olmuştur. Öğrenciler, buradaki edebî sanat sayesinde şairin vurgu yaptığı bölümleri daha dikkatli okuyarak metnin vermek istediği mesajı daha iyi algılayabileceklerdir.

“Sayın Dinleyicilerim,

Hayatta yalnız **kendi** çalışması, **kendi** ehliyeti, **kendi** bilgisi ile alın teri dökerek kazanılan ve başkasını zarar sokmayan başarı meşrudur. Para çalmak, hile yapmak, adam dolandırmak, birinin ayağını kaydırıp yerini kapmaktan, kundura boyacılığı yaparak namusu ile hayatını kazanmak daha iyidir. Hayatta başarılı olmak için himayenin, paranın ve şansın yardımını gerekli sayanlar vardır. Hatta sadece şans olduktan sonra hepsi olur diyenler vardır.

....²¹⁸

Yukarıdaki paragrafta dönüşlülük zamirinin (kendi) belirli aralıklarla tekrarlanmasıyla oluşan tekrar sanatı vardır. Tekrar, bu paragrafta şairin ısrarla

²¹⁷ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Mustafa Kemal'in Kağnısı*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 82-84

²¹⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hayatta Başarının Yolları*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 72

üzerinde durduğu hususu (kendi) okura aktarması bakımından önemlidir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metinde üzerinde durulmak istenen ögeyi daha kolay tespit edecekler ve metni daha iyi anlayabileceklerdir.

“İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

Önce hafiften bir rüzgar esiyor

Yavaş yavaş sallanıyor

Yapraklar, ağaçlarda;

Uzarlarda, çok uzarlarda,

Sucuların hiç durmayan çingirakları

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

Kuşlar geçiyor, derken

Yükseklerden, **sürü sürü, cığlık cığlık.**

Ağlar çekiliyor dalyanlarda

Bir kadının suya değiyor ayakları

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

Serin serin Kapalıçarsı

Cıvıl cıvıl Mahmutpaşa

Güvercin dolu avlular

Çekiç sesleri geliyor doklardan

Güzelim bahar rüzgarında ter kokuları

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

Başımda eski alemlerin sarhoşluğu

Loş kayıkhaneleriyle bir yalı

Dinmiş lodosların uğultusu içinde

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

Bir yosma geçiyor kaldırımdan
Küfürler, şarkılar, türküler, laf atmalar.
Bir şey düşüyor elinden yere
Bir gül olmalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

İstanbul'u dinliyorum, gözlerim kapalı

Bir kuş çırpınıyor eteklerinde
Alnın sıcak mı, değil mi, **biliorum**
Dudakların ıslak mı, değil mi, **biliorum**
Beyaz bir ay doğuyor fıstıkların arkasından
Kalbinin vurusundan anlıyorum

İstanbul'u dinliyorum”²¹⁹

Bu şiirde nakaratı oluşturan cümlelerin (İstanbul’u Dinliyorum) tekrarlanmasıyla yapılan tekrar sanatı vardır. Burada şair, tekrar sanatı ile üzerinde en çok durduğu hususu vurgulayarak okura metni anlaması konusunda yol göstermiştir. Zaten şiirin adı da tekrar sanatının kullanıldığı bölümler ile aynıdır (İstanbul’u Dinliyorum). Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metinlerde asıl anlatılmak istenen duygu ya da düşünceleri daha kolay anlayıp yorumlayabileceklerdir.

2.19. Telmih (Hatırlatma):

Söz sırasında, herkesçe bilinen bir olayı geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye, bir inanca işaret etmeye, onu anımsatmaya telmih denir.²²⁰

“Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

²¹⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; İstanbul’u Dinliyorum, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 16, 17

²²⁰ <http://mitoloji.info/edebiyat-nedir/telmih-nedir> (10.03.2009)

Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Sular dibinde mâhiyle
Sahralarda âhû ile
Abdal olup yâhû ile
Çağırayım Mevlâm seni

Gök yüzünde İsâ ile

Tûr dağında Mûsâ ile

Elindeki asâ ile
Çağırayım Mevlâm seni

Derdi öküş Eyyûb ile

Gözü yaşlı Ya'kûb ile

Ol Muhammed mahbûb ile

Çağırayım Mevlâm seni

Bilmişim dünya halini
Terk ettim kıyl ü kâlini
Baş açık ayak yalını
Çağırayım Mevlâm seni
Yûnus okur diller ile
Ol kumru bülbüller ile
Hakkı seven kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni.^{»221}

Bu şiirde şair, şiirin anlamını kuvvetlendirmek için altı çizili dizelerde kutsal kişilere ve kutsal olarak kabul edilen farklı nesnelere vurgular yaparak telmih sanatını kullanmıştır.

²²¹ <http://epigraf.fisek.com.tr/index.php?num=1083> (29.11.2002)

Telmih, söylenen sözlerin kaynağının gösterilmesi bakımından diğer edebî sanatlardan farklılık arz etmektedir. Öğrencilerin anlattığı olayların inandırıcılığını arttırması yönüyle de onların özgüvenlerini pekiştirmeye yardımcı olmaktadır. Bu anlamda telmih söylenen sözün dipnotudur.

2.19.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Telmih Örnekleri:

“....

Kaoru İkeya, emeklerinin boşa gitmediğini herkese göstermiş oldu. Adını da o zaman için üç kez, göklere yazdırdı... Kaoru İkeya ilk kuyrukluysu bulduğu sırada on dokuz yaşında idi. Genç İkeya, bir anda üne ve paraya kavuştu. Babasının yaptığı borçları ödedi, annesini otel işlerinden kurtardı.

1983 Nobel Edebiyat Ödülünü kazanan Pearl S. Buck'ın (Pörl S. Bak)' ın şu sözü İkeya'nın durumuna çok uyuyor: “**Gençler en olmayacak işlerini başarmaya kalkarlar, işin tuhafı, başarılılar da.**”

...²²²

Yukarıdaki metinde yer alan altı çizili cümlede telmih sanatı vardır. Zira yazının evvelinde anlatılan düşünce tanınmış bir kişinin sözleri gösterilerek desteklenmiş ve söz konusu düşüncelerin inandırıcılığının arttırılması sağlanmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrencilerin metinlerde savunulan düşünce ya da anlatılan olaylara karşı güvenleri artacaktır. Buna bağlı olarak öğrenciler okudukları metinleri daha kolay anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“....

Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bilgi ve kültürce gelişmenin en büyük etkeni dildir. Genel kalkınma, ancak bilgi ve kültür kalkınmasıyla gerçekleşebileceğinden ulusça yükselmemizde dilin çok büyük payı vardır.

²²² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Adını Göklere Yazdıran Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 59

Konfüçyüs'ün, ülke yönetiminde işe dilden başlamayı gerekli görmesi bundandır.

„223
....

cümlesinde daha önce bahsedilen bir konuyu desteklemek için Konfüçyüs'ün, sözü edilen konuda (Ülke yönetiminde işe dilden başlamak) ne düşünüldüğü ne vurgu yapılmıştır. Öğrenciler, burada kullanılan edebî sanat sayesinde metinde savunulan fikri daha çabuk benimseyeceklerdir. Nitekim metinde yazar, savunduğu görüşü desteklemek için herkesçe bilinen bir filozofun (Konfüçyüs) sözünü anlatımına dahil etmiştir. Netice itibariyle öğrencilerin bu gibi inandırıcılık vasfı yüksek olan metinleri benimsemeleri ve anlamaları daha kolay olacaktır. Görüldüğü gibi telmih sanatı metnin inandırıcılığını arttırarak, öğrencilerin anlamalarını kolaylaştırmaktadır.

“

Mustafa Kemal'in 1911 yılında Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı kazandığı zafer, onun ne kadar iyi bir asker olduğunu gösteriyor, gelecekte Türk milletiyle kazanacağı zaferlerin de müjdecisi oluyordu. 1915 yılındaki Çanakkale Savaşları'nda ise İtilaf Devletleri'ne Çanakkale'nin geçilemeyeceğini kahraman Türk askerleriyle birlikte öğretiyordu. Askerlerimize verdiği 'Ben size savaşmayı değil ölmeyi emrediyorum!' emri, bu savaşlarda büyük bir zaferin kazanılmasında önemli bir adım oldu.

„224
....

Bu paragrafta yazar düşüncesini desteklemek amacıyla metne Atatürk'ün bir vecizesini (Ben size savaşmayı değil ölmeyi emrediyorum!) ekleyerek telmih sanatını kullanmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler duygu ve düşüncelerini kanıt göstererek ifade etmenin anlatımı nasıl zenginleştirdiğini göreceklerdir. inandırıcılığı yüksek olduğu için de telmih sanatının kullanıldığı metinleri daha kolay benimseyeceklerdir.

²²³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dil Ve Düşünce Birliği*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 18

²²⁴ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Ve Onun Büyük Eseri*, MEB Yay., İstanbul 2008, s.

“

Tatlı konuşmalarıyla tanınmış insanlar vardır. Onları dinlemek başlı başına bir zevktir. Hatta bu tür insanlarla konuşmaya gittiniz mi söz yavaş yavaş güzel konuşanın, tatlı dillinin ağzında kalır. O söyler, siz dinlersiniz. Saatlerce hiçbir şey söylemezseniz bile o tatlı sözlerle siz konuşmuşsunuz gibi olursunuz. Hani bazı insanlar için ‘Ağzından bal akıyor.’ derler, işte bu ağızdan akan bal, tatlı dilin hâlidir.

....^{»225}

Bu paragrafta yazar tatlı dilli insanların çevresinde nasıl algılandıkları fikrini desteklemek için herkesçe bilinen bir deyişe (Ağzından bal akıyor.) yer vererek telmih sanatını kullanmıştır. Bu sayede metnin inandırıcılığı artmıştır. Öğrenciler telmih sanatının kullanıldığı bu gibi inandırıcılığı inandırıcılığı yüksek metinlere güvenle yaklaşacaklardır. Bu nedenle, bu tür metinleri anlamaları ve yorumlamaları daha kolay olacaktır.

“

Gelenleri sorgusuz sualsiz kabul ettiğimiz, başkalarına güvenip kapıları hiç kilitlemediğimiz günler geride kaldı. Ali Baba ve Kırk Haramiler masalında olduğu gibi kilidi söz olan kapılar yok ki ‘Açıl susam, açıl!’ denildiğinde açılsın. Şimdi, şehrin kıyıda köşede kalmış birkaç mahallesi dışında, evler artık çelik kapılar ve geçmeli kilitlerle korunuyor.

....^{»226}

Bu paragrafta yazar güvene dayalı ilişkilerin eskiden daha güçlü olduğunu anlatmak için Ali Baba ve Kırk Haramiler masalındaki ‘Açıl susam, açıl!’ cümlesini tanık olarak göstermek suretiyle telmih sanatını kullanmıştır. Yazarın burada yer verdiği cümle sayesinde anlattığı konunun inandırıcılığı artmıştır. Bu edebî sanat sayesinde öğrencilerin inandırıcılığı yüksek olan bu gibi metinleri içselleştirmeleri daha kolay olacaktır. Bunun yanı sıra yukarıdaki metinde olduğu gibi tanınmış

²²⁵ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Tatlı Dil*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 12

²²⁶ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hayata Açılan Kapılar*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 42

masallardan alınan örnekler sayesinde öğrencilerin genel kültürleri de artmış olacaktır.

“İnsanları pek çok bakımdan iki sınıfa ayırabilirsiniz. Fakat en doğrusunu Auguste Breal (Agust Biril) adında bir muharrir yapmıştır. O muharrir: “İnsanları, beraber yaşadıkları kimselere hayatı hoş bir hâle getirenler, bir de beraber yaşadıkları insanlara hayatı zehir edenler diye ikiye ayırmak kabildir” diyor.

....

İyimser insanlar yalnız kendi hayatlarını tatlılaştırmakla kalmazlar, beraber yaşadıkları insanlara da hayatı pembe bir göz-lük arkasından seyrettirirler. Kolay kolay ümitsizliğe kapılmazlar. Kötümserler ise, her şeyi kara, her şeyi korkunç, her şeyi noksan görür.

....

İhtiyar olduğumu hiçbir zaman düşünmem. Bütün yeni cereyanlarla hemen ilgilenirim. Çünkü ben iyimser bir kadınıyım. Bilirsiniz Sezar bir muharebeden döndüğü zaman senatoda kendisinden bu mücadelenin tafsilatını sormuşlar, o sadece: ‘Gittim, gördüm, yendim.’ demiştir. Lady Mendl da kendi hayatını tıpkı onun gibi üç kelimeyle anlatıyor: ‘Güldüm, yaşadım, sevdim.’

....²²⁷

Bu paragraflarda yazar düşüncesini desteklemek için yazarların ve devlet adamlarının (Auguste Breal, Sezar, Lady Mendl) herkesçe bilinen sözlerine yer vererek telmih sanatını kullanmıştır. Bu şekilde savunduğu fikri güçlendirmiştir. Öğrenciler telmih sanatı ile duygu ve düşünceleri desteklemek için o konuda tanınmış birinin söz ya da davranışlarını örnek göstermenin ne denli yararlı olduğunu öğreneceklerdir. Ayrıca bu edebî sanatın kullanıldığı metinleri, daha iyi kavrayıp yorumlayabileceklerdir. Zira telmih sanatı sayesinde metnin inandırıcılığı artmaktadır.

²²⁷ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İyimserlik Kötümserlik*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 44- 47

“....

Yola devam... Aksaray'ı geçtikten sonra Tuz Gölü'nün güneyinden Obruk Han'a doğru ilerliyoruz. Uçsuz bucaksız bozkırların arasından geçerken aklıma, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şu dizeleri takılıyor:

'Bu şehir bozkırın tam çocuğudur.

Onun gibi kendini gizleyen esrarlı bir güzelliği vardır.”

Tanpınar'ın bahsettiği esrarlı güzellik, güneşin iyice yükselmesiyle birlikte olanca ihtişamıyla ortaya çıkıyor.

....²²⁸

Bu metinde yazar Konya ilinin güzelliğini anlatırken bu konudaki düşüncesini desteklemek için Ahmet Hamdi Tanpınar'ın bir beyitini (Bu şehir bozkırın tam çocuğudur./ Onun gibi kendini gizleyen esrarlı bir güzelliği vardır.) yazısına ekleyerek anlatımını inandırıcı hâle getirmiştir. Telmih sanatı burada inandırıcılığı arttırarak okurun gözünde metnin güvenilirliğini yükseltmiştir. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde fikirlerini desteklemek için tanınmış birinin söz ya da davranışına yer vermenin önemini kavrayacaklardır.

“....

Türk Dünyası Tarih Dergisi'nin Mart 1993 sayısında yer alan Sinan Ogan'ın 'Türklerde Yeni Yıl' makalesinde ifade edildiğine göre İranlılar bize imrenerek bu bayramı kabul etmişler ve 'Yeni Gün'e Farsça Nevruz demişlerdir. Nevruz'da yeni elbiseler giyilir. Semin, helvası pişirilir, küskünler barışır, asla kavga edilmez. Dostlara, tanıslara gidilir, kabir ziyaretleri yapılır, mevlidler okunur, Nevruz gülleri toplanır. Gelenlere şeker dağıtılır, hastaların gönlü alınır, ihtiyarlara 'şiriniyat' yani çörek nevinden şeyler götürülür. Bunlardan başka çocuklar ve gençler Kulak Asma, İğne İğne, Suya Yüzük Atma gibi oyunlar oynarlar. Bütün bunlar bizim renkli geleneklerimizin bahara, kırlara yansımalarıdır.

....²²⁹

²²⁸ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Susayan Konya*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 63

²²⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Nevruz Ve Birlik*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 38

Bu paragrafta yazar didaktik bir üslupla kaleme aldığı yazısını tanınmış bir dergiden (Türk Dünyası Tarih Dergisi) yararlandığı makaleyi örnek göstererek telmih sanatını kullanmıştır. Böyle yaparak yazısının inandırıcılığını yükseltmiştir. Öğrenciler burada kullanılan edebî sanat sayesinde inandırıcılığı yüksek olan metinleri güvenerek, inanarak okuyacaklardır. Aynı zamanda yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında da telmih sanatını kullanarak anlatımlarının inandırıcılığını arttırmış olacaklardır.

“Benim gerçek yurdum Fransızcadır, ana dilimdir.” demiş ünlü yazar Albert Camus (Albert Kamü). ‘Yurt’ insanın kendini güvencede duyumsadığı, kimliğini, kişiliğini sürdürebildiği, kendini gerçekleştirebildiği, varlığını kanıtlayabildiği alan, yer diye tanımlanabilir. Dil, bireye toplumun bağışladığı en güzel yurttur. Dil tarihtir, coğrafyadır, tüm değerlerin yaşandığı alandır. Duyarlığımızı, düşüncelerimizi, yaratıcılığımızı besleyen en bereketli toprak... Geçmiş, geleceği, sonsuzu kucaklayan bir dünya... Yaşadığı topraklardan koparılabilir insan ama dilinden koparılamaz. Konuşabildiği sürece, dil toprağında her şeyi yeniden yaratabilir. Yerden göğe kadar haklı Camus, insanın gerçek yurdu dilidir.

...²³⁰

Yukarıdaki paragrafta yazar fikrini desteklemek için ünlü bir yazarın (Albert Camus), bilinen bir deyişine (Benim gerçek yurdum Fransızcadır, ana dilimdir.) yer vererek telmih sanatını kullanmıştır. Yalnız burada diğer telmih örneklerinden farklı olarak önce tanınmış bir vecize söylenmiş sonra savunulan fikir bu vecize etrafında geliştirilmiştir. Bu paragrafta savunulan görüşün, telmih sanatı sayesinde inandırıcılığı artmıştır. Öğrenciler bu edebî sanat ile hem kendi fikirlerinin inandırıcılığını arttıracak hem de telmih sanatını ihtiva eden inandırıcılığı yüksek metinleri daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir.

²³⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dil Sevgisi, Dil Bilinci*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 47

2.20. Tenasüp (Uygunluk):

Kelimeye lügatlarda “uygun, yakışır nisbette olmak” anlamı verilmektedir. Edebî sanat olarak şöyle tarif edebiliriz: Manaca, aralarında ilgi bulunan iki veya daha fazla kelimeyi, tezâd meydana getirmemek şartıyla bir arada kullanmaktır.²³¹

Bu edebî sanat öğrencilerin anlatımlarında ölçülü bir müzikalite oluşmasına katkıda bulunacaktır. Nitekim öğrenciler bu edebî sanatı iyice kavrayıp uyguladıktan sonra yazı ve konuşmalardaki ses ve söz ahengini daha iyi algılayacaklardır.

“Gözyaşım şarap olsa,
Gençliğim harap olsa,
Her günüm azap olsa,
Yine seni seveceğim

Arım, balım, peteğim,
Gülüm, dalım, çiçeğim
Bilsem ki öleceğim,
Yine seni seveceğim

Ne emelim ne arzum
Kalmasa tek umudum
Erisem yudum yudum
Yine seni seveceğim.”²³²

Şiirin ikinci bendinde ilk dizede *arı, bal ve petek*; ikinci dizede ise *gül, dal* ve *çiçek* sözcükleri aralarındaki ilişki düşünülerek bir araya getirilmiş ve böylelikle şiirde tenasüp sanatı uygulanmıştır.

²³¹ Külekçi, s.190

²³² <http://www.sarkilarim.net/showthread.php?t=7437> (25.02.2007)

2.20.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tenasüp Örnekleri:

“

Tabiat denilince aklımıza nedense önce **ağaç** ve onun topluluğu olan **orman**, sonra da **su** ve onun bolluğu olan **deniz** gelir. Küçük büyük, canlı cansız birçok varlığı sinesinde toplamış olan ormanla deniz; derinlik ve enginlikleri, güzellik ve zenginlikleriyle tabiat kavramını en mükemmel şekilde temsil eder.

...²³³

Yukarıdaki metinde yer alan kelimeler (ağaç, orman; su, deniz) arasında tenasüp sanatı kullanılmıştır. Zira bu sözcükler birbirlerinin çağrıştıran veya birinin varlığı diğerine bağlı olan sözcüklerdir. Tenasüp sanatı burada metnin ihtiva ettiği kelimeler arasındaki anlamsal bağı kuvvetlendirmiştir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde kelimeler arasındaki anlam bağlılığını görerek metindeki anlamsal gücü keşfedeceklerdir. Bu sayede bir yandan yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında bu edebî sanatı kullanarak anlatımlarını güçlendirecek, diğer yandan tenasüp sanatını ihtiva eden metinleri daha iyi kavrayacaklardır. Nitekim bu metinler, yukarıda açıklandığı gibi, anlam bakımından oldukça kuvvetli metinlerdir.

“

Kaoru buluşunu Tokyo Gözlemevi'ne bildirdikten sonra piyano fabrikasındaki işinin başına dönmüştü. Evi **televizyoncuların, gazetecilerin, sinemacıların, radyocuların** akınına uğramıştı. Buluşa annesi de şaşırılmıştı. Oğlunun adresini verdi. Bu sefer piyano fabrikasının önü mahşer yerine döndü. Müdür şaşırılmıştı. Kimdi bu Kaoru? Hemen dosyasını getirtti. Şunlar yazıyordu: ‘Kimse ile konuşmaz. Herkesle iyi geçinir. İşlerini çok iyi yapar.’

...²³⁴

Yukarıda yer alan altı çizili sözcüklerin hepsi “medya, iletişim dünyası” ile ilgilidir. Tenasüp de birbiriyle ilişkili kelimelerin bir arada kullanılması demek

²³³ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Ormanda Sabah*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 61

²³⁴ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Adını Göklere Yazdıran Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 58

olduğu için burada tenasüp sanatının kullanıldığı rahatlıkla söylenebilir. Burada tenasüp sanatı metinde yer alan kelimeler arasındaki anlam bağını kuvvetlendirerek ifadeyi güçlendirmiştir. Öğrenciler metinlerin ne ifade ettiğini ne kadar iyi anlarsa metni de o nispette anlayacakları için tenasüp sanatı kullanılan metinleri daha rahat anlayacak ve yorumlayacaklardır.

“Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan
Gözetme yolları, gel deyi yazmış.
Sivrialan köyünden, bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış.

Beserek'te lale sümbül yürüdü
Güldede'yi çayır çimen bürüdü
Karataş'ta kar kalmadı eridi
Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış.

Eğlenme gurbette yayla zamanı
Mevla'yı seversen ağlatma beni
Benek benek mektuptadır nişanı
Gözyaşı mektupta pul deyi yazmış.

Kokuyor burnuma Sivri'alan Köyü
Serindir dağları, soğuktur suyu
Yâr mektup göndermiş yadigâr deyi
Gözünün yaşını sil deyi yazmış

Veysel bu gurbetlik kar etti cana
Karıştır göçünü ulu kervana
Gün geçirip fırsat verme zamana

Sakin uzamasın yol deyi yazmış.”²³⁵

Şiirin beşinci dörtlüğündeki altı çizili sözcükler yakın anlam taşımaları yönüyle tenasüp sanatına örnek gösterilebilecek niteliktedir. Nitekim beşinci dörtlükte yer alan kelimeler (serin, soğuk; dağ, su) arasında anlamsal bit bütünlük vardır. Görüldüğü gibi tenasüp sanatı metinde yer alan kelimeler arasında anlamsal bir bağ kurmak suretiyle ifadeyi güçlendirmiştir. Öğrenciler bu edebî sanatın kullanıldığı metinlerde yer alan, anlam yönünden güçlü metinleri daha iyi kavrayıp daha rahat ifade edebileceklerdir.

“....

Sanki içimizden **konusarak**, sessiz bir **dil** kullanarak **düşünür**, yeni yeni **düşüncelere** ulaşırız. Ulaştığımız yeni **düşünceleri** yine **dil** biçiminde ortaya koyar, onları başkalarına ulaştırırız. Böylece sürekli olarak **düşünce dili**, **dil** de **düşünceyi** geliştirir durur.

....²³⁶

Metinde yer alan altı çizili sözcükler birbirini çağrıştıracak şekilde kullanılması yönüyle tenasüp sanatına örnektir. Tenasüp bu metindeki kelimeler arasında ilgi kurmak suretiyle ifade edilmek istenen düşünceyi güçlendirmiştir. Öğrenciler buradaki edebî sanatı kullanarak kendi ifadelerini güçlendirebilecekleri gibi, tenasüp sanatının yer aldığı metinleri de daha rahat anlayabileceklerdir. Ayrıca bu metinlerden edindikleri bilgileri de gerek yazılı gerekse sözlü anlatımlarında ifade etmeleri daha kolay olacaktır.

“Süpermen’in **gözleri karardı**, **başı döndü**, altındaki kent gitti geldi, gitti geldi.

Yerdeki insanlar bağırdılar:

²³⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 13

²³⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dil ve Düşünce Birliği*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 18

— Bir şey **düşüyor havadan**, bakın bakın!

— Hani nerede?

— Oraya bakın, oraya...

— Aaaaa!...

....

Gözünden akan bir damla **yaş** denizin kirli **suyuna** karıştı, iki su birbirine karışınca Süpermen'in **gözü** alev alev **yandı**.

— Ah boğuluyorum; ama boğulmadan önce **göz**lerim de **kör** oldu, dedi.

....

İşte tam bu sırada bir el uzandı Süpermen'in sırtına, çekti onu, kayığa aldı. Kıyıda dolaşan bir balıkçıydı onu kurtaran. Balıkçının üzerinde incecik bir **kazağı**, ayağında eski bir **pantolonu** vardı.

....

Kıydakiler iyice yaklaştılar, birkaçı taşların üzerine çıktı, **kayık yanaştı**, biri bağırdı:

— Aaaaa, bu gerçekten Süpermen, arkadaşlar...

....

Bir anda yayılıverdi kıyıya Süpermen'in denize düştüğü haberi. Kıyıdaakiler, Süpermen'in giysisinin üzerindeki **havuçları**, **biberleri**, **limon** kabuklarını, **patates** artıklarını, yosunları temizledikten sonra balıkçı bile:

— Aaaaa, yahu bu gerçekten Süpermen'miş, diye bağırdı.

...²³⁷

Bu metinde yer alan altı çizili kelimelerin (göz, karar-; baş, dön-; hava, düş-; yaş, su; göz, yan-, kör; kazak, pantolon, kıyı, kayık, yanaş-; havuç, biber, limon, patates) birbirleriyle olan anlam ilişkilerine bağlı olarak tenasüp sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat metindeki anlam bütünlüğünü arttırmış ve metne ahenkli bir hava katmıştır. Öğrenciler burada kullanılan edebî sanat sayesinde metinde geçen kelimelerin birbiriyle anlamsal bir bütünlük arz etmenin, metnin daha iyi anlaşılması üzerindeki önemini kavrayacaklardır. Bu bilince sahip öğrencilerin metinleri anlamaları ve yorumlamaları da daha iyi olacaktır.

“Havalar güzel gidiyor
Sen de çiçek açtın **erkenden**
Küçük zerdali ağacım,
Akıl ermeden.

Bak kurt gibi kalın yapılı
Görmüş geçirmiş ağaçlara
Küçük zerdali ağacım,
Pişman olursun sonra.

Şimdi **oksar** da hafif hafif
Bir gün yerden yere çalar **rüzgâr**
Küçük zerdali ağacım,
Bakma güzel gitsin havalar.

Sallansın dalların çocuklar gibi
Bakma güneş ısıtsın varsın
Küçük zerdali ağacım,
Sonra donarsın.

²³⁷ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Süpermen İstanbul'a Düştü*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 70- 74

Zemheride **bahar** mı olur
Akşamları seyret anlarsın
Sakın erkenden **çiçek açma**
Küçük zerdali ağacım.

Düşün bir kere, **çiçek içindesin**.
Bir kız alıp göğsüne takmış.
Düşün bir kere, **meyve vermişsin**,
Çocuklar dallarına çıkmış.”²³⁸

Yukarıdaki şiirin ilk dördlüğünde erken ile aklın ermemesi, üçüncü dördlükte rüzgâr ile rüzgârın okşaması, beşinci dördlükte bahar ile ağacın çiçek açması, son dördlükte ise çiçeklenme ile meyve verme arasında ilişki kurularak tenasüp sanatı kullanılmıştır. Tenasüp sanatı sayesinde bu şiirde yer alan kelimeler arasında bağlantı kurularak hem şiirin vermek istediği mesaj daha iyi ifade edilmiş hem de şiirin ahengi artmıştır. Öğrenciler bu edebî sanat ile kelimeler arasındaki ilişkiyi daha iyi kavrayacak ve bu yolla cümlede ifade edilmek istenen anlamı daha net algılayabileceklerdir.

“Kitaplarım, ömrümün solmaz çiçekleri!
Sessiz dururlar raflarında, dayanmış birbirine.
Ne **ekmek** isterler ne **su**;
Aydınlatırlar derin karanlıkları, usu.

Kitaplarımın cumhuriyetinde tek bayrak dalgalanır;
İnsanlığı sevmek, sonsuza dek barış, barış, barış.
Şarkılar söylenir yürekte, güzel günlerden, gülerekten.
Bilimde, özgür düşüncede, sanatta yarış.

Kitaplarım **hasret, hüzn, pişmanlık, acı**,

²³⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Zerdali Ağacı*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 75- 78

Gözyaşıyla yıkanmış kırık kalpler, sevgilerle dolu.
Yalansız, riyasız düşünceyi öğreten, tam.
Erdeme, mutluluğa açılan aydınlık pencereler...

Geleceğe binlerce saygı,
Binlerce selam!

Yakup Kadri, Reşat Nuri, Ömer Seyfettin, Abasıyanık, Dickens'ler
Mehmet Âkif, Ahmet Haşim, Tecer, Tanpınar, Gökyay, Dıranas,
Dağlarca,
Nayır'lar...

Arınmış ak pak yürekler dünyalarca
Menekşelerim benim,
Görkemli **defnelerim**.
Sevgiye, **şefkate**, **merhamete** uzayan yollar, çileli...
Kitaplarım...
Barış, **özgürlük**, **insanlık** adına açılan
Ak çiçeklerim
Beynimin altın çivileri...»²³⁹

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili kelimeler (sevgi, şefkat, merhamet vs.) her bir mısradaki anlamsal bütünlük arz edecek şekilde sıralanarak tenasüp sanatına örnek olmuşlardır. Tenasüp sanatı bu şiire anlamsal bir bütünlük ve kelimelerden kaynaklanan bir ahenk kazandırmıştır. Öğrenciler bu edebî sanatı ihtiva eden metinleri anlamsal bütünlüğe ve ahenge sahip olmaları nedeniyle daha iyi anlayım yorumlayabileceklerdir. Aynı zamanda bu tarz şiirleri severek okuyacaklardır.

“....

²³⁹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Kitaplarımın Cumhuriyetinde*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 88, 89

Ancak buradaki oteller çok lüks. Odalar çok büyük. Her oda okyanusa bakıyor. Bu odalar **soğutma düzeneği, çay, kahve pişirme köşesi, buzdolabı, ütü, saç kurutucu, televizyon** gibi araçlarla donatılmış.

...²⁴⁰

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili sözcükler, teknolojik araç gereçler başlığı altında toplanabilir. Burada yazar, birbirleriyle ilişkili alet isimlerine yazısında yer verdiği için tenasüp sanatını kullanmıştır. Bu sayede metinde ifade edilen düşüncüyü, derli toplu bir ifadeyle okura sunmuştur. Öğrenciler burada yer alan edebî sanat sayesinde fikirlerini ifade ederken kelimeler arasında anlam ilişkileri kurmanın anlatımı nasıl güçlendirdiğini öğreneceklerdir.

“Ne oldu çocukluğum?

Köşelerde nefes nefes koştüğüm

Odalar?

Ortalarında tahta at koşturduğum

Geniş **sofalar?**

Sofalarda gizli yuvalarım, gizli yerlerim?..

Hani benim kurşun askerlerim?

Bir oda içinde kurduğum şehir,

Geçtiğim nehir?..

Hani benim **havallerim, emellerim,**

Suya girince balık sandığım ellerim?

Bir **leğende** bir **deniz** gören ben,

Bir leğende Çin’e varan **yelken?**

Beni ufuklardan ufuklara götüren,

İçine binmeden bindiğim tren?..

²⁴⁰ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Hamilton Adası*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 54

Hani benim sevgilerim, kinlerim,
Yüzünde yüzümü gösteren potinlerim?
İçine girmeden girdiğim **ev** gibi
Yüzünü görmeden gördüğüm **misafir**?..

Ah! Ne beyazdı yelkenim,
Ne güzeldi evlerim benim,
Ne ufaktı potinlerim,
Ne minikti ellerim benim!

Nerdesin **çocukluğ**um,
Küçüklüğüm nerdesin?
Bir metrede **bin** metre koşan tahta atım,
Bir metrede bir dünya gören saltanatım,
Her zaman her yeri alan kurşun askerim,
Evlerim, potinlerim
Nerdesiniz?
Bana şimdi bir uzak,
Bir uzak yerdesiniz!
Nerdesiniz?..

Elimde ne ev kaldı,
Ne evin yeri kaldı,
Sırtımda kumaş değil,
Bir ince deri kaldı
Ayağımdan **potin**ler
Gitti, **iz**leri kaldı.^{»241}

Bu şiirde yar alan altı çizili sözcükler (su, leğen, deniz, yelken vb.) birbiriyle ilişkilidir. Birbiriyle ilişkili kelimelerin metinde kullanılması nedeniyle burada

²⁴¹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocukluk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 62, 63

tenasüp sanatına örnek olacak kullanımlar vardır. Bu kullanımlar metinde anlam bütünlüğü sağlamak suretiyle metnin akıcılığını arttırmıştır. Öğrenciler tenasüp sanatı sayesinde akıcı hâle gelen metinleri sıkılmadan okuyup anlayabileceklerdir. Bunun yanı sıra yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarını sıkıcılıktan kurtarmak için de bu edebî sanatı kullanmaları yönünde teşvik edilmiş olacaktırlar.

“Hükümdar Debşelim, filozof Beydeba'ya sordu:

—Birbirine en içten **bağlı dost**ların karşılıklı **sevgilerini** nasıl **paylaştıklarını**, bundan nasıl yararlandıklarını anlamak istiyorum.

Filozof cevap verdi:

—Akıllı kimse, dostluğu her şeyden üstün tutar. Bir sıkışık durumda dostluk bölüşülür. Güvercin ile fare bunun örneğidir.

Hükümdar sordu:

—Bu, nasıl oldu?

Beydeba anlattı:

Dahar kenti yakınında **avı** bol bir yer vardı. **Avcılar** buraya sık sık uğurlardı. Buradaki iri ve **dalları** birbirine girmiş **gür ağaçlar** arasında özgür kuşlar yaşardı. Bir gün **cirkin yüzü**, **kötü huy**lu bir avcı, elinde sopası, sırtında ağı ile **orman**a girdi; **ağını** attı, üzerine **yem** tanelerini **serpti**, yakın bir yerde saklandı.

Çok geçmeden önde başkanları olduğu halde bir **sürü güvercin** alana **üşüştü**; **tuzağı** görmeyerek taneleri yemeye başladılar, **ağın** içine düştüler. Avcı, sevinç içinde meydana çıktı. Onu gören güvercinler, kurtulmak ümidiyle **cırpın**dılar fakat bu çabalar boşa gitti. Güvercinlerin başkanı, bunlara dönerek:

—Felakete karşı gelebilmek için aramızdaki el birliğini kaybetmeyin. Hiçbiriniz, kendi canını arkadaşının canından üstün tutmasın. Hepimiz birlikte harekete geçerek tek kuş gibi uçalım; bu sayede hep birlikte kurtulalım, dedi.

Gerçekten **güvercin**lerin hepsi, kendilerini toplayıp **kanat** birliği yaptılar, birdenbire ağı da taşıyarak **gökyüzüne** doğru yükseldiler. Avcı, yorulacaklarını umarak **yükselen kuş**ların tekrar döneceklerini sandı.

Güvercinlerin başkanı, durumu gözden geçirerek arkadaşlarını döndü, ikinci tedbirini açıkladı:

—Avcı peşimizdedir, böyle açıkta **uçarsak** bizi görür, nereye **kon**acağımızı anlar. Kapalı yerlerde uçarsak bizi izleyemez, peşimizi bırakmak zorunda kalır. Biz de benim yakın dostum farenin ülkesine kadar gider, orada ağlardan kurtuluruz.

Güvercinler başkanın sözünü dinlediler. Avcı da bunları ele geçiremeyeceğini anlayıp geri döndü.

Güvercinler **gide** gide farenin bulunduğu yere **vardılar**, burada yere indiler.

Farenin her tehlikeye karşı hazırladığı yüz deliği vardı. Başkan onu adıyla çağırırdı:

—Zeyrek, diye bağırdı.

Fare deliğin içinden cevap verdi:

—Sen kimsin?

—Ben senin dostun güvercinlerin başkanıyım. Fare derhal koşup geldi, onu ağın içinde görünce şaşırarak sordu:

—Nasıl oldu da bu duruma düştün?

Başkan anlattı:

—Bilmiyor musun, iyi kötü ne varsa hepsi başa gelebilir, **güneş** ve **ay** bile **tutulur**.

Bunun üzerine **fare**, başkanı bağlayan düğümleri **kemirmeye** başladı. Başkan buna razı olmadı:

—Önce öteki güvercinleri kurtar, sonra bana gel, dedi.

Fare bu söze aldırmadı, başkanın dayatması üzerine:

—Sen kendine acımıyor musun, hakkını gözetmiyor musun? dedi.

Başkan anlattı:

—Beni kurtarmakla işe başlarsan belki de **yorulur**, **gevşersin**, belki de onları kurtarmakta yavaşlarsın. Fakat ötekilerle işe başlarsan yorulsan bile dostun olan birini ağ içinde bırakmaya razı olmazsın, dedi.

Fare:

—İşte, dedi, bu düşünce sana olan sevgimi arttıracak bir davranıştır. Büyük bir istekle bütün ağı kemirmeye başladı ve çok geçmeden bitirdi. Güvercinler sevinçle havalanarak yurtlarına döndüler.”²⁴²

Bu metinde, birbiriyle ilişkili kelimelere (güvercin, kanat, gökyüzü, kuş vb.) bir arada yer verilmesiyle tenasüp sanatı kullanılmıştır. Metin, tenasüp sanatı sayesinde anlamsal yönden ahenkli ve akıcı bir bütünlüğe kavuşmuştur. Öğrenciler tenasüp sanatını ihtiva eden bu gibi akıcı metinleri severek ve zorlanmadan okuyup anlayabileceklerdir. Ayrıca tenasüp sanatını kullanarak kendi anlatımlarını da akıcı hâle getirmeyi öğreneceklerdir.

“....

Atatürkçülükte, kendi **vatanına hizmet eden** insanlar, **milletine** bakılmaksızın **aziz** ve **kahraman** insanlardır. Bazı milletlerin evlatları, kendi milletleri için bizimle **savaşmış**, bize **düşman olmuş** olabilirler. İçlerinden bir kısmı bizim topraklarımızda **ölmüş** olabilir. Onlar da, “Bu **memleketin toprakları** üstünde **kan**larını döken kahramanlardır.” Onların bizim **şehit**lerimizden farkı yoktur. Atatürk, Çanakkale Savaşları’na katılmış olan Anzak **birlik**lerinin şehitleri için, “Burada, bir dost vatanın toprağındasınız. **Huzur** ve **sessizlik** içinde uyuyorsunuz. Sizler Mehmetçiklerle yan yana, koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını **harbe** gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız, bizim bağımızdadır. Huzur içindedirler ve huzur içinde rahat rahat uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta

²⁴² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dostluğun Değeri*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 66- 68

canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır.” demekle eski düşmanlıkları, ölümsüz dostluğa çevirmiştir.

...²⁴³

Yukarıdaki paragrafta birbiriyle ilişkili sözcükler (vatan, millet, memleket vb.) bir arada kullanılarak tenasüp sanatına örnek olmuşlardır. Bu metin tenasüp sanatı sayesinde anlamlı bir bütünlük kazanmıştır. Öğrenciler bu edebî sanatı kullanarak anlatımlarını daha zengin hâle getirebilirler. Aynı zamanda tenasüp sanatını ihtiva eden metinleri daha kolay anlayabileceklerdir. Zira bu edebî sanat, birbiriyle ilişkili kelimelerin bir arada kullanılması sayesinde metne anlamsal bir bütünlük ve bu bütünlüğe bağlı akıcılık kazandırmaktadır.

“Sana borçluyuz ta derinden
Çünkü yurdumuzu sen kurtardın
Hasta, vorgun düşmüştük
Yaralarımızı iyice **sardın** ..

Yiğittin, inanç doluydun, yapıcıydın
Sanatkardın, denizler kadar engin
Kimsenin görmediğini **görürdü**
Sevgiyle bakan **gözlerin** ..

Dedin ki: Bu **millet**, bu büyük millet
Yüzyıllar boyu geri kalmış
Bu **yurt**, bu güzel yurt, bizim yurdumuz
Her yanından yaralar almış ..

Dedin ki: Bir güzel savaşmalı
Kurmak için yeniden

²⁴³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *İnsanlık Sevgisi Ve Evrensellik*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 67

Bilgiyle, inançla, coşkunlukla

"Öğün, çalış, güven" ..

Sana borçluyuz ta derinden

Işığsın bu yurdun

Dilimizi, ulusallığımızı öğrettin bize

Çünkü cumhuriyetimizi sen kurdun ..

Hürriyeti sen yaydın içimize

Halkçıyız dedin **halk** içinden

İnançta **hür** yetiştirdin bizi

Borçluyuz sana ta derinden ..

Devrimlerle yüceltti, çok yüceltti

Bu milleti temiz ellerin

Sana borçluyuz ta derinden

En büyüğü Mustafa Kemal'lerin!"²⁴⁴

Bu şiirdeki altı çizili kelimeler (hasta, yorgun, yara vb.) birbirleriyle ilişkili olduğu için tenasüp sanatına örnektir. Tenasüp sanatı sayesinde metin anlamsal bir bütünlük kazanmıştır. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde metnin vermek istediği mesajı daha iyi anlayabileceklerdir.

“Annenden öğrendiğinle yetinme

Çocuğum, **Türkçeni** geliştir.

Dilimiz öylesine güzel ki

Durgun **göllerimizce** duru,

Akarsularımızca coşkulu...

Ne var ki çocuğum,

²⁴⁴ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Kurtuluş Savaşı 'nda*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 39, 40

Güzellik de bakım ister.

Önce **türkü**lerimizi öğren,
Seni büyüten **ninniler**imizi belle,
Gidenlere yakılan **ağ**ıtları...
Her **söz**ün en güzeli Türkçemizde,
Diline takılanları ayıkla,
Yabancı **sözcük**leri at.

Bak, devrim, ne güzel,
Barış, ne güzel,
Davanişma, özgürlük.
Hele **bağımsızlık!**
En güzeli, **sevgi**
Sev Türkçeni, çocuğum,
Dilini sevenleri sev!”²⁴⁵

Bu şiirde birbirleriyle ilişkili kelimelerin (türkü, ninni, ağıt vb.) aynı bentlerde kullanılması tenasüp sanatını meydana getirmiştir. Bu sayede metinde ifade edilmek istenen duygu ve düşünceler dağınıklıktan kurtulmuştur. Öğrenciler tenasüp sanatını ihtiva eden metinleri, derli toplu ifadeler içerdiği için, daha iyi anlayacaklardır.

“Kış, Ada’nın bir tarafında yerleşebilmek için **rüzgâr**larını **poyraz, yıldız** poyraz, maestro, dramudana, **gündoğusu, batı karavel, karavel** halinde seferber ettiği zaman; öteki yakada yaz, daha pılısını pırtısını toplamamış, bir kenara oldukça mahzun bir göçmen gibi oturmuştur. Gitmekle gitmemek arasında sallanır bir halde, elinde bir pasaport, çıkınında üç beş altın, bekleyen bu güzel yüzlü göçmen tazeyi benden başka bu Ada’da seven hemen hiç kimse yoktur, diyebilirim. –Övünmek için değil!–

²⁴⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dil Sevgisi, Dil Bilinci*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 50

Herkesin yeni başlayacak olan **altı yedi aylık** soğuk hayata kendini şimdiden alıştırmak ve hazırlamak için bir şeyler yapmaya çalıştığı öyle **gün**lerde ben, tembelliğim, hep **kaçanı kovalayan** huyumla, yazın, o güzel göçmenin **peşine düşmüşümdür**. Nerede **yakalarsam** orada kucaklarım onu. Kimi bir çamın gölgesinde durgun ve güneşsizdir. Kimi bir çalılığın kenarındaki çimenlikte bütün eski ihtişamıyla daha yeni başlamıştır.

Yazın daha **parça parça, lime lime**, bohça bohça eşyalarıyla gitmek için fazla telaş etmediği Ada'nın bu yakasında, hiçbir ev yoktur. Yalnız bir tek kır kahvesi vardır.

Bir küçük koyun hemen **beş on** metre yukarısında, bir apartman terası kadar ufak bu **kır kahvesinin tahta masaları** üstünde hâlâ **karınca**lar gezer, hâlâ **sinekler kahve fincanının** etrafına **konarlar**. Bütün sesler kesilmiştir. Kimi **gökyüzünden bir uçak** homurtusu gelir. İçindeki, şimdi Yeşilköy'e inecek **yolcuları** düşündüğüm, yalnız bu **yazıyı yazarken** oldu. Ondan evvel de uçaklar geçmişti. Ama hiç, içindeki yolcuların Yeşilköy'e neredeyse inceklerini, daha şu iki **satırın** sonunda inmiş bile olduklarını düşünmemiştim.

Kahvecinin kendisi sevimsiz bir adamdır. Kahveciden çok, ters bir devlet memuru hüviyeti taşır. **Hastalıklı** olmasa, **doktorlar** fazla yorulmamasını salık vermemiş olsalar, dünyada kahveci olmazdı. Tersine, ben bütün ömrümce iyi bir **kahve** bulamadığım için **kahveci** olamamışımdır. Bir kır kahvesi, bir köyün kahvesinin üç beş gediklisi... Bundan güzel bir ömür mü olur, **elli altmış senelik** yaşama bundan güzel başlar ve biter mi?

Ağaçtan ağaca serilmiş beyaz çamaşırlar bu kadar **durgun, güneşsiz**, ıslak bir şekilde ılık **havada** hiç kurumayacaklar. Bu **kedi**, tahta masanın üstüne çıkmış, **köpeğime** durmadan **homurdanacak** mı? Sandalyenin üstündeki vişneçürüğü rengindeki delik çoraplar... **Asmanın yaprakları** daha **yemyeşil**. Bizim **bahçedeki** kurudu bile.

Deniz, Bozburun'a doğru başını almış gidiyor. Uzaklarda görünen, İstanbul'un neresi kim bilir? Sesler neden gelmiyor?

Bir başka uçağın sesi gelmeye başladı. Bizim Ada, uçakların, üstünden geçtikleri bir yol güzergâhı olmalı ki, hep ya üstümden ya da solumdan geçip gidiyorlar. **Kedi sustu**. **Köpeğim** gözünü kapadı. **Karga sesleri** geliyor şimdi de. Vaktiyle bu Ada'ya bu zamanda **kuşlar** uğrardı. **Cıvı cıvı öter**lerdi. Küme küme bir ağaçtan ötekine **konar**lardı.

İki senedir gelmiyorlar.

Belki geliyorlar da ben farkına varmıyorum.

Sonbahara doğru birtakım insanların çoluk çocuk ellerinde bir kafes, Ada'nın tek tepesine doğru gittiklerini görürdüm. İçim cız ederdi.

Büyüklerin ellerinde birbirine yapışmış, pislik renginde acayip çomaklar vardı.

Bunlarla bir yeşil meydanın kenarına varır, bunları bir ufacık ağacın altına **çığırkan kafesi**yle bırakırlar, **ağacın** her **dalına** ökseleri bağlarlardı. Hür kuşlar, kafesteki çığırkan kuşun feryadına, **dostluk**, **arkadaşlık**, yalnızlık sesine doğru bir küme gelirler. **Cavırlıkta** bir başka **ağacın** gölgesinde birikmiş çoluklu çocuklu kocaman herifler bir müddet bekleşirler. Sonra kuşların üşüştüğü ağaca doğru yavaş yavaş yürürlerdi. Ökselerden kurtulmuş **dört beş** kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken, birer damlacık etleriyle birer tabiat harikası olan kuşları toplarlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı. Ve hemen canlı canlı yolarlardı.

Hele bir tanesi vardı, bir tanesi. Çocukları bu işe seferber eden de oydu. Ökseleri cumartesi gecesinden hazırlayan da... Konstantin isminde bir herifti. Galata'da bir yazıhanesi vardı. Zahire tüccarıydı. Kalın, tüylü bilekleri, geniş göğsü,

delikleri kapanıp açılan üstü kara kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi...”²⁴⁶

Bu metinde birbiriyle ilişkili kelimeler (rüzgâr, poyraz, yıldız, gündoğusu, karayel vb.) anlam ilişkisi oluşturacak şekilde bir arada kullanılarak tenasüp sanatına örnek olmuştur. Tenasüp sanatı metnin anlamsal bir bütünlüğe ulaşmasını sağlamıştır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metinlerde ifade edilmek istenen düşünceyi daha rahat anlayıp yorumlayabileceklerdir. Nitekim tenasüp sanatının yer aldığı metinler kelimeler arasındaki ilişkilerin en yoğun olduğu metinlerdir.

“Bir çocuk **resim** yapıyor:

Tutup **ebemkuşağını** sermiş önüne

Ve o asil **bevazlı**ğa eğmiş başını,

Kalemleri, **yeşil**, **mavi**, **sarı**...

Düşürmüş de kâküllerini bir masal beldesine,

Huzura şekil veriyor incecik parmakları...

Bir çocuk resim yapıyor:

Uzun kirpikleri geziniyor **mor dağ**larda,

Ufukta gülüp duruyor alev saçlı bir **güneş** ,

Barışın gökçek **maviliğ**inden kuşlar geçiyor,

Küçük yüreğinin sevgisi serpiliyor toprağa,

Yamaçlarda **bevaz** papatyalar açıyor...

Bir çocuk resim yapıyor:

Bir **dere** geliyor sonsuzluktan, **ak**ıyor sonsuzluğa,

Dirliğe boy atıyor **kıyıs**ındaki çimenler...

İki ağaç baş başa seyrediyor **gök**leri,

Yanağından pembeler dökülüyor çocuğun,

Cömert bir **yağmur** gibi **sul**uyor çiçekleri...

²⁴⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Son Kuşlar*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 51, 52, 53

Ah çocuk canım çocuk,
Gel Őu dųnyayı kirli **libas**ından soy!
Düşleri **nakış**lı çocuk, elleri hųnerli çocuk,
Resminin bir yerine beni de koy ...²⁴⁷

Bu Őiirde yer alan kelimeler anlam bakımından birbiriyle iliŐki içerisinde olduĐu için metinde tenasųp sanatı kullanılmıŐtır. Tenasųp Őiirdeki anlamı kuvvetlendirmiŐtir. ŐĐrenciler anlamlı bir bųtųnlųk taŐıyan metinleri daha iyi kavrayacaklarından bu edebî sanat onların metinleri daha iyi anlayıp yorumlamalarını kolaylaŐtıracaktır.

“**Uygarlık** denilen yųce hedefe,
Varmayı ŐĐretti bize Atatųrk.
CaĐdaŐlık yolunda **Şana**, **Şerefe**,
Ermeyi ŐĐretti bize Atatųrk.

İŞgal edilince yurdun her yanı,
Bin **dųŐmanı yendi** Tųrk'ųn bir canı,
Alıp ele yeni baştan **vatanı**,
Kurmeyi ŐĐretti bize Atatųrk.
Biri **hilal** oldu, biri **yıldızı**,
Bayraklaştı yurdun **oğulu**, **kızı**,
Bayrağımız için **al kanımızı**,
Vermeyi ŐĐretti bize Atatųrk.

İlkeleri birer sarsılmaz kaya,
Devrimler yapıldı arka arkaya,
Dostluğu barışı milli halkaya,
Őrmeyi ŐĐretti bize Atatųrk.

²⁴⁷ İlkųretim 6. Sınıf Tųrke Ders Kitabı; *ocuk Ve Resim*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 54, 55

Umutla bakarken **gelecek** güne,
Bağlanıp kalmadık **geçmişe**, **dünye**,
Kafayı daima **ilime**, **fene**,
Yormayı öğretti bize Atatürk.

Bilimin ışığı açarken yolu,
Bilgiyle ışıdı Şu Anadolu,
Sevgiyle **öksüzü**, **yetimi**, **dulu**,
Sarmayı öğretti bize Atatürk.

Çokları düşündük, bakmadık aza,
Hizmet için koştuk hep yurdumuza,
Kadın, erkek hergün omuz omuza,
Durmayı öğretti bize Atatürk.

Eğitim verirken yaşlıya, **gence**,
Gençler oldu yarın için güvence,
Okullar bir **demet**, **çocuklar gonca**,
Dermeyi öğretti bize Atatürk.
Bilimde, **teknik**te kalmadık geri,
Harcadık **emeği**, **akıttık teri**,
Cehalet denilen paslı çemberi,
Kırmayı öğretti bize Atatürk.

Yollar yapılırken **ovaya**, **dağa**,
Kalkındı ülkemiz baştan ayağa,
En önde koşarak gelecek çağa,
Girmeyi öğretti bize Atatürk.

Yaşatacağız biz seni elbette,
Bu **canlar** durdukça **kemikte**, **ette**,

Tüm güzellikleri Cumhuriyet'te,
Görmeyi öğretti bize Atatürk.²⁴⁸

Bu Şiirdeki birbiriyle ilişkili altı çizili sözcükler (ksz, yetim, dul vb.), aynı dörtlüklerde kullanılarak tenasüp sanatına örnek olmuştur. Bu edebî sanat, birbiriyle ilişkili kelimelerin bir arada yer almasını sağlayarak Şiirin anlamını kuvvetlendirmiştir. Öğrenciler tenasüp sanatını ihtiva eden metinleri, diğer metinlere göre daha iyi anlayabileceklerdir. Ayrıca bu edebî sanatı konuşma ve yazma uygulamalarına tatbik etmek suretiyle ifadelerini daha anlamlı bir Şekilde sunma imkânına ulaŐmıŐ olacaklardır.

“**Evvel zaman** içinde
Ağustosta, **sıcakta**
Bir tarlada doğmuşum
Elimden tutmuş **güneş**
Rüzgâr salıncak olmuş
Avunmuşum

Arsız bir kara sinek
Uzun ve titrek
Ninniler **söylemiş**
Kağnıların serin gölgesinde
Uyumuşum

Bakıp dururken karıncalara
Zevale ermiş güneş
Ekinler **biçilmiş** **tarlalar** تنها
Değirmenler dönmüş
Devran dönmüş
Vakt ermiş

²⁴⁸ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 26, 27

Yürümüşüm

Düşmüşüm bir kuşun **peşine**

O **gitmiş** **ben** gitmişim

Kuş beni çoban sanmış

Aldatıp kandıracak

Konup bir kayanın başına

Cik demiş **kuş**

Cik cik demiş

Daha bu çocuk demiş

Birden uçup gitmiş

Bakmadan arkasına

Ve **cemre**ler **düşünce** **suya**, **toprağa**

Bir düdüğü yapmışım söğüt dalından

Çınlamış **el oba**

Dağ taş çınlamış

Ardımca **meleşmiş** **kuzular**

Karak**ovunu** suya indirmişim

Uzun ince havalarla

Konaklar yapmışım **calı cırpıdan**

Camlarına vurmuş kuşluk güneşi

Ve çamurdan **kağnı**lar

Tekerleri kocaman

Kısmet olmamış oturmak

Binmek kısmet olmamış

Çabucak büyümüşüm.²⁴⁹

²⁴⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Geçmiş Zaman Şiirleri*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 12-13

Bu şiirde yer alan kelimelerin (ağustos, sıcak, güneş) arasında anlam bakımından bir ilişki vardır. Söz konusu kelimeler metindeki belirli bölümlerde, belli bir düzen gözetilerek verildiği için bu şiirde tenasüp sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat metnin anlam bütünlüğünü arttırarak şiirin vermek istediği mesajı anlaşılır hâle getirmiştir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde okudukları metinlerin anlamını daha kolay kavrayabileceklerdir. Nitekim tenasüp, anlam bakımından birbiriyle ilişkili kelimelerin bir arada kullanılması sanatıdır.

2.21. Teşbih (Benzetme):

Benzetme, benzeti.

Teşbih etmek: Benzetmek.²⁵⁰

Benzetmede dört unsur bulunur:

- a) Benzeyen
- b) Benzetilen
- c) Benzetme Yönü
- d) Benzetme Edatı

“Mustafa aslan gibi kuvvetlidir.”²⁵¹ cümlesinde

Mustafa: Benzeyen

Aslan: Benzetilen

Gibi: Benzetme Edatı

Kuvvet: Benzetme Yönü'dür.

Bununla birlikte teşbih sanatında bu dört unsurun bir arada bulunması şart değildir. Benzeyen ve benzetilen olduğu sürece bu sanat kullanılmış demektir. Metinlerde yazarın tasarrufuna bağlı olarak sadece bu iki unsura (benzeyen ve benzetilen) yer verilebileceği gibi benzetme unsurlarının dördü birden de kullanılabilir.

²⁵⁰ Parlatur, s. 2206

²⁵¹ Çubukçu, s. 28

“

Bizim de kalbimizi kımıldatır yerinden
Toprağa diz vuruşu dağ gibi zeybeğin....

»252

beyitinde “zeybek” tabir edilen yerel halk tipi, dağa benzetilmiştir. Burada dağ benzeyen, “zeybek” ise benzetilendir. Ayrıca şiirde benzetme edatı olarak da “Gibi” ifadesi kullanılmıştır.

Bu beyitte kullanılan teşbih sanatı, bir kelimeyi (zeybek) anlam yönünden daha kuvvetli olan başka bir kelimeye (dağ) benzeterек ifade edilmek istenen düşünceyi güçlendirmiştir. Bu edebî sanat sayesinde öğrenciler kelimeler arasında benzetme ilgisi kurarak anlatımlarının güç ve ahengini arttıracaklardır. Nitekim herhangi bir olayı anlatmaktan bir olguyu açıklamaya varıncaya dek bir konunun sunumu sırasında düz bir anlatımı tercih etmek, anlatılanların etkisinin sönük kalmasına neden olacaktır. İşte bu nedenle teşbih, anlatımı canlandıran edebî sanatlardan biri, belki de en önemlisidir.

2.21.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Teşbih Örnekleri:

“Cumhuriyet denen temeli attı,

Cok sağlam bir kale gibi vatan.

Bu kale içinde ederiz emel,

O sağlam temelden işte bu yana.

....

Atam doğumunun yüzüncü yılı,

Yol bildik elbette koyduğun yolu.

Bükülmeven çelik gibi her Türk’ün kolu,

Pehlivan pazılı benzer aslana.

»253

....

²⁵² <http://www.antolojim.com/modules.php?name=News&file=article&sid=9420> (23.10.2005)

²⁵³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk İlkeleri*, Pasifik Yay., Ankara 2009, s. 37-41

Yukarıdaki dörtlüklerin ilkinde vatan, çak sağlam bir kaleye; ikincisinde ise Türk'ün kolu, bükülmeyen bir çeliğe benzetilerek teşbih sanatı kullanılmıştır. Buradaki teşbih sanatında kullanılan 'gibi' edat, 'kol' ise benzetme yönüdür. Bu edebî sanat benzetme ilgisi kurarak metnin ifade gücünü arttırmıştır. Öğrenciler teşbih sanatını ihtiva eden, anlam yönünden güçlü metinleri daha iyi anlayabileceklerdir. Ayrıca bu edebî sanatı kendi anlatımlarında da kullanarak ifade güçlerini arttırmaları mümkün olacaktır.

“...İşte sonunda, hoşlanmanın yerini sevgi almıştı. **Sevgi, onun ruhunun derinliklerine inen bir ışık gibiydi.** Beyaz Diş, o güne dek kendisine verileni şimdi geri veriyordu. En sonunda sevecen, sıcak, pırıl pırıl efendiye kavuşmuştu ve o efendinin sevgi ışığında **Beyaz Diş'in karakteri güneş altında açan bir çiçek gibi geliyordu.**

...²⁵⁴

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili birinci ifadede sevgi, ışığa; ikinci ifadede ise Beyaz Diş'in karakteri çiçeğe benzetilerek teşbih yapılmıştır. Buradaki ilk örnekte 'gibi' benzetme edatı, 'ışık' ise benzetme yönüdür. İkinci örnekte 'gibi' benzetme edatı, 'geliş-' ise benzetme yönüdür. Görüldüğü gibi bu paragrafta kullanılan teşbih sanatı sayesinde metinde ifade edilmek istenen düşünce, benzetme ilgisi dolayısıyla daha güçlü hâle gelmiştir. Öğrenciler bu gibi metinleri okurken, metinde işlenen duygu ya da düşünceyi daha iyi anlayabileceklerdir.

“Yeni mektup aldım **gül yüzlü vârdan**
Gözletme yolları gel deyi yazmış
Sivri alan köyünden bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış.

Beserek'te lale sümbül yürüdü
Gül dedeyi çayır çimen bürüdü

²⁵⁴ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Beyaz Dişi*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 62, 63

Karataş'ta kar kalmadı eridi
Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış
Eğlenme gurbette yayla zamanı
Mevla'yı seversen ağlatma beni
Benek benek mektupcadır nişanı
Gözyaşım mektupla pul deyi yazmış

Veysel bu gurbetlik kar etti cana
Karıştır göçünü ulu kervana
Gün geçirip fırsat verme zamana
Sakin uzanmasın yol deyi yazmış”²⁵⁵

dörtlüğündeki altı çizili sözcükte yârin yüzü güle benzetilmiştir. Burada “Gül” benzeyen, “Yüz” ise benzetilendir. Bu dörtlükte kullanılan edebî sanat (teşbih) sayesinde şairin vurgulamak istediği düşünce, benzetme ilgisi kullanılarak daha güçlü hâle getirilmiştir. Öğrenciler teşbih sanatını ihtiva eden metinleri, benzetme ilgisi kullanılarak sunulduğu için, daha iyi kavrayacaklardır. Ayrıca öğrenciler kendi anlatımlarını da benzetme ilgileri kurarak daha etkili bir şekilde sunabileceklerdir.

“....

Coşkun ırmakların, deli çayların

Derin vadilerin, ıssız koyların,

Geçilmez bir kale sınır boyların,

Zirvesinde şahin öter Türkiye’ m.

....”²⁵⁶

şiiirindeki altı çizili mısradaki yer alan “sınır boyları” kelime grubu da geçilmez bir kaleye benzetilerek teşbih sanatı kullanılmıştır. Yine burada “sınır boyları” benzeyen, “Geçilmez bir kale” ise benzetilendir. Bu edebî sanat sayesinde, benzetme

²⁵⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 13

²⁵⁶ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Türkiye’ m*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 22

ilgisi kullanılmak suretiyle, metnin anlatımı daha güçlü hâle getirilmiştir. Öğrenciler teşbih sanatı ile ifade etmek istedikleri duygu ve düşünceleri daha etkili bir biçimde anlatabileceklerdir. Aynı zamanda bu edebî sanatı barındıran metinleri anlamaları da daha rahat olacaktır.

“

Türklüğün unutulmuş büyük medeniyet vasfı ve büyük medeni kabiliyeti, bundan sonraki gelişmesi ile geleceğin yüksek medeniyet ufkundan yeni bir güneş gibi doğacaktır.

....²⁵⁷

Yukarıdaki cümlede “Türklüğün büyük medeniyet vasfı ve büyük medeni kabiliyeti”, güneşin doğuşuna benzetilerek teşbih sanatı kullanılmıştır. Burada “gibi” benzetme edat, “doğ-“ ise benzetme yönüdür. Teşbih sanatı bu cümleye benzetmeden kaynaklanan bir ifade gücü katmıştır. Öğrenciler bu edebî sanatın yer aldığı ifade yönünden güçlü metinleri zorlanmadan okuyup anlayabileceklerdir.

“Vurulmuşum toprağına taşına
Yerde gezen, gökte uçan kuşuna.
Baharına, yazına, kara kışına
Vurulmuşum.
Eli kalem, eli kazma, eli kürek tutan,
Yüzü toprak kokan,
Sınırlarında omuz omuza yatan
İnsanlarına...
Benim iyi yürekli kardeşlerim
Hep senin dostlarındır,
Benim çiğdem kokulu memleketim.

²⁵⁷ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk'ün Kişiliği Ve Özellikleri*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 31

Ekin biçtim tarlalarında demet demet,
Kaval çaldım, koyun güttüm yaylalarında;
Tuza bandım ekmeğimi.
Kolumu yastık yaptım düzünde, bayırında.
Kesemde bereket, gönlümde servetim,
Dizimde kuvvet, torbamda katık;
Damarlarımda dolaşan memleketim.

Gözlerin ne güzel deniz mavisi,
Ormanlar urban olmuş yeşil yeşil;
Uzanır kolların nehirler boyu,
Sıcak kucağında saadetim.
Benim çiğdem kokulu memleketim.
Nice türküler yakıldı senin için;
Destanlar yazıldı, bayrak bayrak,
Davullar vuruldu, dize geldi zeybeklerin.
Kapında nöbet tuttu yıllar yılı,
Gençliğim, heyecanım, gayretim.
Gözümde nur, içimde sevgi,
Elimde saz, dilimde türkü memleketim.
Türkiye, doğduğum,
Türkiye, doyduğum,
Türkiye, konduğum yurt!
Sevgim, inancım, özlemim!
Beşiğimi salladın, sendedir mezarım,
Sen, gönlümde yatan memleketim!²⁵⁸

Yukarıdaki şiirin ikinci bendinde memleket, kesedeki berekete, gönüldeki servete, dizdeki kuvvete, torbadaki katığa ve damarlarda dolaşan kana benzetilmiştir.

²⁵⁸ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Türkiye*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 11- 15

Üçüncü bentte gözleri deniz mavisine benzetilmiştir. Yine aynı bentte memleket, gözdeki nura, içteki sevgiye, eldeki saza ve dildeki türküye benzetilerek teşbih sanatı kullanılmıştır. Teşbih sanatı burada şiirin anlamını benzetme ilgileriyle güçlendirerek akıcılığı arttırmıştır. Öğrenciler teşbih sanatı ile süslenmiş akıcı ve güçlü bir anlatıma sahip olan şiirleri sıkılmadan okuyarak şiirin vermek istediği mesajı daha iyi anlayabileceklerdir.

“Neşeli bir yüz güneşli bir hava gibidir. Hem kendi hem başkası için aydınlık vericidir. Ruhun ışıklanması, ısınması neşe ile olur. İçteki bahar iklimi, ancak onunla çehrede bir tebessüm olup çiçeklenir. Kayıtsız ve kaygısız akan derelerin sularındaki şakrak ahenk, neşe ile bizde bir kahkaha çağlayanı olur.

....²⁵⁹

Bu paragrafta neşeli bir yüz, güneşli bir havaya benzetilmiştir. Burada “gibi” benzetme edatı, hava ise benzetme yönüdür. Teşbih sanatı yukarıdaki paragrafta ifade edilmek istenen düşünceyi benzetme ilgisi kurarak somutlaştırmıştır. Bu sayede öğrencilerin metni okuyup anlamaları daha kolay hâle gelmiştir.

“Japon Kaoru daha küçük bir çocukken aklı hep göklerdeydi. Yıldızlarla dolu gök kubbede neler vardı?

Adını Göklere Yazdıran Çocuk Kaoru’nun babası balıkçı idi. Bu meslekle gökler arasında hiç bir ilişki yoktu. Baba İkeya’ya sorarsanız oğlunun kendi gibi balıkçı olmasını isterdi. Kaoru ailenin en büyük evladıydı. Ana babasının ve 3 kardeşinin yükünü onun çekmesi gerekiyordu. Balıkçılık küçük görülecek bir meslek değildi. Onun da incelikleri vardı. Kaoru babası sağ iken mesleğinin inceliklerini kolaylıkla öğrenebilirdi.

Aile bir ara sanayi kenti Nagoya’dan Bentenjima’ya taşındı. Oğul o sırada 6 yaşındaydı. Yeni ev kendisi bakımından büyük bir özellik taşıyordu. Evim damı dümdüzdü yıldızları izlemeye uygundu. Küçük Kaoru yollarda çocuklarla oynayacak

²⁵⁹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; Neşe, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 64

yere günlerini damda geçiriyordu.

Doğrusu aranırsa küçüğün gök merakı annesinin de hoşuna gitmiyordu. Ne çıkacaktı gökleri izlemekten? Ama Kaoru için gökyüzü kitaptı. Küçük 12 yaşına doğru okulun kitaplığına dadandı. Gök bilimle ilgili ne varsa okuyor not alıyordu. Gök haritalarını nerde bulsa inceliyordu.

Ancak gökleri durmadan izlemekle bir sonuç alınmazdı. Küçük de olsa bir teleskop gerekliydi. Kaoru yine okul kitaplığına dadandı. Teleskop yapımıyla ilgili bilgileri adeta yuttu. Sonra eski makine parçalarının satıldığı pazardan kendi bir teleskop yaptı.

O andan itibaren Kaoru kararını verdi yeni bir kuyruklu yıldız bulacaktı ve buna adının verilmesini sağlayacaktı. Amatör bir çok gök bilimci yok muydu? Bunların içinde kuruklu yıldızı bulmuş bir çok kişi vardı. Kendisi de bunlardan biri olacaktı. Kaoru daha çok çalışmaya başladı. Bu arada küçük Kaoru babasını kaybetti. Ailenin yükü şimdi annesi ile küçük Kaoru'nun omuzlarına çökmüştü. Kaoru ortaokulu bitirir bitirmez kendine bir iş aramaya başladı. Bir piyona fabrikasında tuş temizliyordu. Fakat kazandığı ile kendi masrafları çıkıyor kalanını da eve veriyordu.

Yaz kış boş vakitlerini damda geçiriyordu. **Kaoru, Dal gibi bir cocuktu.** Her an hastalanabilirdi. Sabahlara kadar uykusuz kaldığı için bezi rengi de sapsarıydı.

Bu arada Kaoru boş vakitlerinde teleskopu için ayna perdahlamıştı. Bir akşam Kaoru dama çıkmıştı. O sıra da yeni bir kuruklu yıldız kaydı. Kaoru kararını verdi kimsenin bilmediği bir kuyruklu idi bu. Kaoru sabah erkenden telgrafhaneye koştu buluşunu Tokyo Gözlemevi'ne bildirdi. Haber bir anda bütün dünyada duyulmuştu ve Kaoru'nun evini gazeteciler kuşatmıştı.

...²⁶⁰

²⁶⁰ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Adını Göklere Yazdıran Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 57, 58

Bu metinde yer alan Kaoru isimli karakter, “dal”a benzetilerek teşbih sanatı kullanılmıştır. Buradaki “gibi” ifadesi benzetme edatıdır. Bu edebî sanat, metne benzetmeden kaynaklanan bir tasvir gücü ve anlatım akıcılığı kazandırmıştır. Nitekim herhangi bir şeyin tasvir edilişi sırasında, o şeyin daha bildik ve tanıdık şeylere benzetilerek anlatılması tasvirin gücünü arttıracaktır. Bu nedenle öğrenciler teşbih sanatı sayesinde hem kendi anlatımlarını daha etkili hâle getirecek hem de bu edebî sanatı ihtiva eden metinleri daha kolay anlayacaklardır.

“Kocaman kavuğunun altındaki pamuk şekeri gibi kaba sakallarıyla gülümserken hayal ederiz onu. En çok çocuklar sever, en çok çocuklar güler bu neşe kaynağı bilgeye....”

Bu cümlede yer alan altı çizili kızımda sakallar, pamuk şekerine benzetilmiştir. Burada “gibi” benzetme edatı, “şeker” ise benzetme yönüdür. Bu edebî sanat sayesinde metinde tasvir edilmek istenen unsur (Nasrettin Hoca), benzetme ilgisi kurularak çok daha iyi anlatılmıştır. Öğrenciler teşbih sanatını kullanarak yazılı ve sözlü anlatımlarındaki tasvirlerin etki gücünü arttırabileceklerdir. Ayrıca bu edebî sanatı ihtiva eden metinleri çok daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“Bir çocuk resim yapıyor:
Tutup ebemkuşağını sermiş önüne
Ve o asil beyazlığa eğmiş başını,
Kalemleri, yeşil, mavi, sarı...
Düşürmüş de kâküllerini bir masal beldesine,
Huzura şekil veriyor incecik parmakları...”

Bir çocuk resim yapıyor:
Uzun kirpikleri geziniyor mor dağlarda,

Ufukta gülüp duruyor alev saçlı bir güneş,
Barışın gökçek maviliğinden kuşlar geçiyor,
Küçük yüreğinin sevgisi serpiliyor toprağa,
Yamaçlarda beyaz papatyalar açıyor...

Bir çocuk resim yapıyor:
Bir dere geliyor sonsuzluktan, akıyor sonsuzluğa,
Dirliğe boy atıyor kıyısındaki çimenler...
İki ağaç baş başa seyrediyor gökleri,
Yanağından pembeler dökülüyor çocuğun,
Cömert bir yağmur gibi suluyor çiçekleri...

Ah çocuk canım çocuk,
Gel şu dünyayı kirli libasından soy!
Düşleri nakışlı çocuk, elleri hünerli çocuk,
Resminin bir yerine beni de koy ...²⁶¹

Bu şiirde çocuğun yanağındaki pembelik, cömert bir yağmura benzetilerek teşbih sanatı kullanılmıştır. Burada “gibi” benzetme edatı, “sula-” benzetme yönüdür. Buradaki edebî sanat sayesinde tasvir edilmek istenen imgeler daha belirgin, daha somut hâle gelmiştir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metinlerdeki imgeleri, tasvirleri daha kolay algılayabileceklerdir. Zira tenasüp sanatı ifade edilmek istenen duygu ve düşüncelerin somutlaşmasını ve belirginleşmesini sağlamaktadır.

“....

Alman İmparatoru Cherleas Quint (Çars Kuint), saat meraklısı idi. İşi gücü, etrafına topladığı on on beş saati aynı zamanda çalmaya, daima hepsinin aynı zamanı göstermelerini temin etmeye çalışırdı. Dünya hükümrânlığı peşinden koşan Cherleas Quint (Çars Kuint) günün birinde ‘ben on saati ayar etmekten aciz olan bir insan, milletleri nasıl ayar edebilirim?’ diyerek üzüntüye kapılmıştır. Fakat o açgözlüydü. İnsanları zorla emri altına almak, kırıp dökerek hakim olmak istiyordu. Hâlbuki tatlı

²⁶¹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Ve Resim*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 54, 55

dilli adam böyle bir üzüntüye kapılmaz, kimse kendisine diretmeyeceği için her gittiği yere huzur götürür. Onun tatlı dili en tembeli, en gönülsüzü bile şevke getirdiği için hayat yükü ağırlığını hissettirmez olur. **Dakikalar, yatağına düşmüş bir su gibi sırtılar içinde akar gider.**

...²⁶²

Bu paragrafta dakikalar, suya benzetilerek teşbih sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat metinde yazarın vurgulamak istediği fikri, benzetme yoluyla somut hâle getirerek daha anlaşılır kılmıştır. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde yazarın vermek istediği mesajı daha kolay anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“ ...

Sokakta biri selam verip hâlinizi hatırlamayı sorsun istiyorsunuz. Biriyle şakalaşmak, birinin kapısının önünde çömelmek, birisiyle hayatı paylaşmak... Olmuyor bütün bunlar. Yalnızlığınızla baş başa geçiyorsunuz sokakları; o kişisel cennetinize, eve atıyorsunuz kendinizi. Orada, **uzak ve meçhul bir adada yaşar gibi kendi maceranızı yaşıyorsunuz.**

...²⁶³

Bu paragrafta macera yaşamak, uzak ve meçhul bir adada yaşamaya benzetilmiştir. Buradaki “gibi” ifadesi benzetme edatı, “yaşa-” ise benzetme yönüdür. Teşbih sanatı bu metinde yazarın ifade etmek istediği düşünceyi, benzetme ilgisi kurarak daha anlaşılır hâle getirmiştir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde metinde yer alan düşünceyi, benzetme ilgisi kullanılması dolayısıyla daha iyi anlayabileceklerdir. Ayrıca kendi anlatımlarında da bu edebî sanatı kullanarak duygu ve düşüncelerini daha anlaşılır bir şekilde ifade edebileceklerdir.

²⁶² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Tatlı Dil*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 13

²⁶³ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Aşinasız*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 53

2.22. Teşhis (Kişileştirme):

İnsan dışındaki canlı, cansız varlıklara insan özelliği kazandırmaktır.²⁶⁴

“

Bir sarmaşık uyanıyordu uykusunda
Geriniyordu bir eski duvarın sıvasında.

...»²⁶⁵

beyitinde sarmaşık tıpkı bir insan gibi tasavvur dilmiş ve şiirin etkisinin arttırılması açısından ona insan vasfı kazandırılmıştır. Bu, sarmaşığın uykusundan uyanması ve eski bir duvarın sıvasında gerinmesi ifadelerinden de açıkça anlaşılabilir.

Teşhis, özellikle ilköğretimin ilk kademesindeki çocukların hayâl dünyalarını geliştirme konusunda, yeri doldurulamayacak bir edebî sanattır. Şöyle ki; teşhis sanatı, canlı ve cansız varlıklara insan özelliği kazandırmaktır. Bundan dolayı teşhis sanatı öğrencilerin hayal dünyalarının gelişimini sağlayacaktır. Nitekim masallarda çoğunlukla teşhis sanatının kullanılması da bu görüşü destekler mahiyettedir.

2.22.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Teşhis Örnekleri:

“

Kaplumbağanın biri bıkmış, usanmış yaşadığı yerden. Uzak ülkelerin özlemine çekmeye başlamış. Derdini iki ördeğe açmış. İstersen seni dünyanın öbür ucuna uçururuz demiş ördekler. Hem gezer hem bilgini, görgünü artırırısın demiş. Olur, demiş kaplumbağa. İki ördek bir değnek almışlar ağızlarına. Haydi, tutun bakalım demişler. Ama sakın ağzımı açayım deme. Kaplumbağa söz vermiş konuşmamaya. Ağzıyla tutunmuş değneğe. Uçmaya başlamışlar. Aşağıdan görenler şaşırmış. Şuna bakın, kaplumbağa uçuyor, demişler. Kaplumbağa geveze mi geveze... Bir parça da övüngen. Elbette uçuyorum, der demez, ağzından kaçırmış

²⁶⁴ <http://mitoloji.info/edebiyat-nedir/teshis.nedir> (10.03.2009)

²⁶⁵ <http://www.msxlab.org/forum/soru-cevap/220002-soz-sanatlari-nedir.html> (22.12.2008)

değneği, düşüp karpuz gibi kırılıvermiş.

„266
....

Yukarıdaki paragrafta baştan sona teşhis sanatı vardır. Zira burada kaplumbağa ve ördekler tıpkı bir insan gibi duygularını ifade etmiş ve konuşmuşlardır. Elbette, önceki bölümlerde de ifade edildiği gibi, insan dışındaki varlıkların konuşturulması intak sanattır. İlköğretim dönemindeki öğrenciler burada kullanılan edebî sanat sayesinde hayal dünyalarını daha da geliştireceklerdir. Ayrıca teşhis sanatının kullanıldığı metinler ilgi çekici olduğu için öğrencilerin bu metinleri severek okumaları ve okuduklarını anlamaları daha kolay olacaktır.

“

Bir gemi yanaştı, Samsun’a sabaha karşı

Selam durdu kavgı, çaparı, takası,

Selam durdu tayfası.

Kalkıp ayağa ardı sıra baktı dalgalar

Kalktı takalar,

İzin verseydi Kemal Paşa

Ardından gürleyip giderlerdi

Erzurum’a kadar.

....

Bir selam gibi gitti Erzurum’a,

Bin selam gibi geldi Sivas’a Erzurum’dan.

Dağlar alçaldı yol vermeve,

Temizlendi ilkımından karından.

....

²⁶⁶ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 14

Analar bacılar yola döküldü,

Cephane taşıdı arkasından.

Irmaklar suyundan faydalattı,

Ağaçlar daldasında.

...^{»267}

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili bölümlerde insan dışındaki varlıklara insanî özellikler kazandırılarak (Kalkıp ayağa ardı sıra baktı dalgalar/ Kalktı takalar. vb.) teşhis sanatı kullanılmıştır. Burada cansız varlıklara insanî özellikler yüklenmesi sayesinde metinde vurgulanmak istenen düşünce öğrenciler açısından daha anlaşılır hâle gelmiştir. Nitekim bu dönemdeki öğrencilerin hayal dünyaları çok gelişmiş olduğu için bu edebî sanatın yer aldığı metinleri anlamaları daha kolay olacaktır.

“İlkyazın ormanlarda ağaçlar yeşerirken,

Kuytu yerlerden keskin, o yanık sesler gelir.

Bu şakıyan ses beni titretir yüreğimden,

Bülbül sesi değil o: benim güzel Türkçe'mdir.

Yağmurlar yağar, olur bir serin, ince dere;

Bir gümüş kemer gibi ovadan akıverir.

Kıvrılır, döner, gider, getirir bolluk yere;

Çağlayan dere değil: benim güzel Türkçe'mdir.

Gökyüzü geceleri ışıl ışıl parıldar;

Aya göz kırpan **yıldız**, bakarsın birden erir.

Bu kutlu görünüşte dersiniz bir ses mi var?

Parlayan bir sestir o: benim güzel Türkçe'mdir.

²⁶⁷ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk Kurtuluş Savaşı 'nda*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 38-41

Yüksek yaylalardaki yürüğün curasından,
Çobanın kavalından o tatlı ses belirir.
Yurdumun orasından, yurdumun burasından
Bana: Türk'üz biz diyen benim güzel Türkçe'mdir.

Beni bağlayan sana, seni bağlayan bana
Bir sestir ki, bizlere Türk Tanrısından gelir.
O, öz ana sesidir, bir ses benzemez ona;
Dinle, iyi dinle o: benim güzel Türkçe'mdir..²⁶⁸

şiiirinde yıldız, tıpkı bir insan gibi düşünölmüş ve ona, insana ait bazı jestler yüklenmiştir. Metinde ifade edilmek istenen duygular, bazı öğelere insanî vasıflar yüklendiğı için daha görkemli bir yapıya bürünmüştür. İlköğretim dönemi öğrencilerinin hayal dünyaları çok gelişmiş olduğı için de bu gibi metinleri severek okuyup anlamaları daha kolay olacaktır.

“

Kitap, çok yakında görevini tamamlamış olarak geçmişe karışacaktır.

...²⁶⁹

cümlesinde de yine kitap sözcüğü insanî bir özellik kazanmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Teşhis sanatı bu metinde yer alan altı çizili sözcüğe olağanüstü bir özellik (kitabın görevini tamamlaması) kazandırarak metni ilgi çekici hâle getirmiştir. Öğrenciler bu edebî sanat sayesinde ilgi çekici hâle gelen metni daha kolay okuyup anlayabileceklerdir. Zira insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların insan gibi düşünölerek hareket ettirilmesi ya da konuşturulması metni olağanüstü, sıra dışı bir yapıya büründürmektedir.

“Bir çocuk resim yapıyor:
Tutup ebemkuşasını sermiş önüne

²⁶⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Güzel Türkçe*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 35

²⁶⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Kitap Çağı Geçti mi?*, MEB Yay., Ankara- 2001, s. 76

Ve o asil beyazlığa eğmiş başını,
Kalemleri, yeşil, mavi, sarı...
Düşürmüş de kâküllerini bir masal beldesine,
Huzura şekil veriyor incecik parmakları...

Bir çocuk resim yapıyor:
Uzun kirpikleri geziniyor mor dağlarda,
Ufukta gülüp duruyor alev saçlı bir güneş ,
Barışın gökçek maviliğinden kuşlar geçiyor,
Küçük yüreğinin sevgisi serpiliyor toprağa,
Yamaçlarda beyaz papatyalar açıyor...

Bir çocuk resim yapıyor:
Bir dere geliyor sonsuzluktan, akıyor sonsuzluğa, s
Dirliğe boy atıyor kıyısındaki çimenler...
İki ağaç baş başa sevrediyor gökleri,
Yanağından pembeler dökülüyor çocuğun,
Cömert bir yağmur gibi suluyor çiçekleri...

Ah çocuk canım çocuk,
Gel şu dünyayı kirli libasından soy!
Düşleri nakışlı çocuk, elleri hünerli çocuk,
Resminin bir yerine beni de koy ...²⁷⁰

Bu şiirdeki altı çizili cümlelerin ilkinde Güneş, gülümserken tasvir edilmiş, ikincisinde ise iki ağacın baş başa vererek gökyüzünü seyrettiği ifade edilmiştir. Her iki cümlede de insan dışındaki varlıklara insana ait özellikler kazandırılarak teşhis sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat metne olağanüstü bir hava katarak metnin ilgi

²⁷⁰ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocuk Ve Resim*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 54, 55

çekici bir yapıya bürünmesini sağlamıştır. Öğrenciler teşhis sanatının yer aldığı bu gibi ilgi çekici metinleri sıkılmadan okuyup anlayabileceklerdir. Ayrıca yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında bu edebî sanatı kullanarak kendi ifadelerinin de ilgi çekici hâle gelmesini mümkün kılmış olacaktırlar.

“....

Ardımızda bıraktığımız esrarlı güzellik, yanımıza kattığımız hayranlık duygusuyla Obruk Han’a varıyoruz. Obruk Han, tarih ile doğanın eşsiz birlikteliğinin sergilediği inanılmaz güzellikte bir yer. Tarihî Han’ın içinde yürüyerek bir süre obruğu aradık. Kemerli Kapı’nın içinden geçtiğimizde **masmavi renkli Obruk Gölü göz kırpiyordu karşımızda**. Derinliği 100 metreden fazla olan bu göl, havanın da güzel olması sayesinde ekibimizdeki fotoğrafçılar için bulunmaz bir görsel şölen haline geliyordu. Bilim insanları, obrukların, yer altı su seviyesinin düşmesiyle birlikte oluştuğunu söylüyorlar. Köylüler de ‘su kaçıyor’ diyerek susuzluğu dile getiriyor.

....^{»271}

Bu paragrafta yer alan altı çizili bölümde gölün tıpkı bir insan gibi göz kırpmasından bahsedilerek teşhis sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde metinde anlatılmak istenen düşünceler sıra dışı bir yapıya bürünerek ilgi çekici hâle gelmiştir. Öğrencilerin teşhis sanatının yer aldığı bu gibi metinlere ilgisi fazla olduğu için bu metinleri anlamaları ve yorumlamaları daha kolay olacaktır.

“Evvel zaman içinde
Ağustosta, sıcakta
Bir tarlada doğmuşum
Elimden tutmuş güneş
Rüzgâr salıncak olmuş
Avunmuşum

Arsız bir kara sinek

²⁷¹ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Susayan Konya*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 63

Uzun ve titrek

Ninniler söylemiş

Kağnıların serin gölgesinde

Uyumuşum

Bakıp dururken karıncalara

Zevale ermiş güneş

Ekinler biçilmiş tarlalar tenha

Değirmenler dönmüş

Devran dönmüş

Vakt ermiş

Yürümüşüm

Düşmüşüm bir kuşun peşine

O gitmiş ben gitmişim

Kuş beni çoban sanmış

Aldatıp kandıracak

Konup bir kavanın başına

Cik demiş kuş

Cik cik demiş

Daha bu çocuk demiş

Birden uçup gitmiş

Bakmadan arkasına

Ve cemreler düşünce suya, toprağa

Bir düdük yapmışım söğüt dalından

Çınlamış el oba

Dağ taş çınlamış

Ardımca melemiş kuzular

Karakoyunu suya indirmişim

Uzun ince havalarla

Konaklar yapmışım çalı çırpıdan
Camlarına vurmuş kuşluk güneşi
Ve çamurdan kağnılar
Tekerleri kocaman
Kısmet olmamış oturmak
Binmek kısmet olmamış
Çabucak büyümüşüm.²⁷²

Bu şiirde yer alan güneş, rüzgâr ve kuş gibi varlıklara insanî özellikler yüklenerek (Arsız bir kara sinek/ Uzun ve titrek/ Ninniler söylemiş.) teşhis sanatı kullanılmıştır. Bu sayede metin sıradanlıktan kurtularak ahenkli bir yapıya bürünmüştür. Öğrenciler bu gibi olağanüstü unsurlarla yüklü metinleri, sıradan metinlere göre ilgiyle okuyacakları için teşhis sanatı öğrencilerin metinlere olan ilgisini arttıracaktır.

“....

Berrak dere sularının, her taşın üzerinden ayrı bir notada ses vererek köpüklü kahkahalar atarak dökülüşünü duyuyor musunuz? Halinde kâh ağaçlara şarkı söyleyen kâh kıyı yosunları ve çakıl taşlarıyla oynaşp şakalaşan sonsuz bir neşe var.

....²⁷³

Bu paragrafta yer alan altı çizili cümlede dere sularının tıpkı bir insan gibi kahkahalar attığı ifade edilerek teşhis sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat sayesinde yazarın anlatımı ilgi çekici hâle gelmiştir. Öğrenciler teşhis sanatı sayesinde ilgi çekici ve akıcı hâle gelen metinleri zorlanmadan ve sıkılmadan okuyup anlayabileceklerdir.

“Kahverengi, adı üstünde,
Kahvedir.

²⁷² İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Geçmiş Zaman Şiirleri*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 12-13

²⁷³ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Ormanda Sabah*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 68

Ağaçlar kahverengidir aynı zamanda,
Ve ahşap kahverengidir, toprak,
Ama asla anlaşılmaz kahverengi,
Ve kendisi de anlaşılamaz.
Çünkü medeniyet kahverengidir,
Ve çamur da onun kadar.

Sarıdır bazı çiçekler,
Ki en güzelleri bence,
Sonbaharda yapraklar,
Ve kızgın öğlen güneşi altındaki,
Çöl sarıdır.
Ama en önemlisi,
Güneşin kendisi,
Mutluluk kadar,
Sarıdır.

Kırmızı her şeyden önce,
Kanın rengidir.
Ve kan bana hayatı hatırlatır,
Hayatsa ölümü.
Sevemedim gitti şu kırmızıyı.

Yeşil bir başkadır.

Çimen kadar uysal,

Yaprak kadar güzel,
Yosun kadar yumuşak.
Ve koparınca da görürsün ki,
Bir papatyanın sapı kadar,
Narin ve kırılğan.

Beyaz barış kadar buluttur,
Huzur kadar pamuk.
Boş bir sayfa kadar boş.
Ve beyaz soğuktur tipi kadar.
Bazen de coşkuludur,
Dalgalar kadar, kayalara vuran.

Gri, sadece adıyla bile,
Kasvete sürükleyebilir beni,
Yağmur bulutları gibi,
Ve arka sokaklar kirli,
Ve beton rengi,
Ağlamalıdır gri.

Siyah karanlıktır sadece.
Karanlık ışsızlıktır.
Işsız olmaksız,
Hiçbir şey olmasa bile,
Özgür olmaktır bence.

Mavi tüm renkler arasında,
En sevdiğimdir benim.
Sağında göremezsin,
Solunda da.
Ama başını kaldırınca yukarı,
Masmavidir gökyüzü,
Ve altında deniz varsa,
Gökten de mavi,
Hayat güzeldir işte.”²⁷⁴

²⁷⁴ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Renkler*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 44, 45

Bu şiirde kahverenginin geçimsizliğinden, yeşilin uysallığından ve grinin ağlamaklı hâlimden bahsedilerek teşhis sanatı kullanılmıştır. Bu edebî sanat metindeki cansız varlıklara insanî vasıflar kazandırarak şiiri sıradanlıktan kurtarmıştır. Öğrenciler bu gibi ilgi çekici ve akıcı şiirleri sıkılmadan okuyabilecekleri için daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“

Yazın daha parça parça, lime lime, bohça bohça eşyaları ile gitmek için fazla telaş etmediği Ada'nın bu yakasında hiç ev yoktur.

....”²⁷⁵

Bu metinde yaz mevsiminin tıpkı bir insan gibi eşyalarını toplayıp gidişinden bahsedilerek teşhis sanatı kullanılmıştır. Teşhis metindeki insan dışındaki unsurlara insanî özellikler yükleyerek metne sıra dışı ve ilgi çekici bir hava katmıştır. Öğrenciler bu edebî sanatın kullanıldığı metinleri, ilgi çekici olması nedeniyle daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir. Ayrıca yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarında teşhis sanatını kullanarak anlatımlarını ilgi çekici hâle getirebileceklerdir.

2.23. Tevriye (Amacı Gizleme):

Birden çok anlama gelebilen bir sözün, bir beyit veya mısra içinde, yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kasetme sanatıdır.²⁷⁶

Bu edebî sanat ile öğrenciler kelimelerin çok anlamlılığını daha iyi keşfederek, anlatımlarını çok daha etkili hâle getirebileceklerdir.

“Bu kadar letafet çünkü sende var,
Beyaz gerdanında bir de **ben** gerek.”²⁷⁷

²⁷⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Son Kuşlar*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 51

²⁷⁶ Karataş, s.480

²⁷⁷ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Tevriye> (21.02.2010)

beyitindeki altı çizili sözcük ile insanın çeşitli uzuvlarında oluşan siyah belirtiden bahsedilmiştir. Ancak burada asıl kastedilen “Ben” şahıs zamiridir. Şair burada sevdiğine kendisinin gerek olduğunu anlatmış; ancak bunu doğrudan ifade etmek istemediği için sözcüğü her iki şekilde de düşünülebilecek şekilde tasarlayarak tevriye sanatını uygulamıştır.

2.23.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tevriye Örnekleri:

“Ne doğan güne hükmüm geçer,
Ne hâlden anlayan bulunur.
Ah aklımdan ölümüm geçer,
Sonra bu kuş, bu bahçe, bu nur.

Ve gönül Tanrısına der ki:
— Pervam yok verdiğin elemden;
Her mihnet kabulüm, yeter ki
Gün eksilmesin penceremden!²⁷⁸

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili sözcük hem gerçek hem de mecaz anlamlarıyla cümlede değerlendirilebilir. Nitekim şair penceresinden gün eksilmemesini gerçek anlamda da istiyor olabilir, bunu ölmek şeklinde de tavsif ediyor olabilir. Bu cümle iki anlamı birden karşıladığı için tevriye sanatına örnektir. Tevriye sanatı, bu şiirdeki ifadenin okur tarafından her iki anlamda da düşünülebilecek şekilde kullanılmasını sağlayarak şiirin anlatımını zenginleştirmiştir. Öğrenciler bu edebî sanatın kullanıldığı metinleri okurken aynı ifadeden birkaç farklı sonuç çıkararak düşünme güçlerinin geliştirebileceklerdir. Bu sayede kendi yazılı ve sözlü anlatım çalışmalarına farklı bakış açıları katmaları mümkün olacaktır.

“....

²⁷⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Öykülerin Sıcağında Cahit Sıtkı*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 21

Adımız **miskindir** bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu âlem birdir bize.
.....²⁷⁹

Yukarıdaki dörtlükte yer alan altı çizili sözcük hem “uyuşuk, hâlsiz” hem de “benliğinden vazgeçip kendini Allah’a adayan” anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla adı geçen sözcük aynı mısradaki, farklı anlamlara gelecek şekilde kullanıldığı için tevriyedir. Tevriye sanatı bu şiirde yer alan ifadenin iki farklı şekilde düşünülmesini sağladığı için tasvir edilen durumun zenginleştirilerek okuyucuya sunulmasını sağlamıştır. İlköğretim dönemi, öğrencilerin zekâ gelişimi bakımından oldukça faal olduğu bir dönem olduğu için bu edebî sanat sayesinde farklı düşünebilmeyi, metinlerdeki ifadelerle farklı bakış açıları getirebilmeyi öğreneceklerdir. Bu sayede öğrenciler metinde verilmek istenen mesajı daha kapsamlı bir şekilde algılayıp yorumlama yeteneğine sahip olacaklardır.

“Yeni mektup aldım gül yüzlü yardan
Gözletme yolları gel deyi yazmış
Sivr'alan köyünden bizim diyardan
Dağlar mor menevşe gül deyi yazmış

Beserek'te lale sümbül yürüdü
Gül dedeyi çayır çimen bürüdü
Karataş'ta kar kalmadı eridi
Akar gözüm yaşı sel deyi yazmış

Eğlenme gurbette yayla zamanı
Mevlâ'yı seversen ağlatma beni
Benek benek mektuptadır nişanı

²⁷⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Gönül Mimarlarımız*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 35

Gözyaşım mektupta pul deyi yazmış

Veysel bu gurbetlik kar etti cana
Karıştır göçünü ulu kervana
Gün geçirip fırsat verme zamana
Sakin uzanmasın yol deyi yazmış”²⁸⁰

şiirindeki, altı çizili sözcük hem oyalanmak hem de keyiflenmek anlamlarını ihtiva ettiği için tevriye sanatına örnektir. Bu edebî sanat sayesinde şiirde ifade edilmek istenen duygu ve düşünceler daha kapsamlı bir hâl almıştır. Yani aynı kelime, farklı anlamlara gelecek şekilde yazıldığı için şiir, farklı anlamlara gelebilecek şekilde tahlil edilmeye elverişli hâle gelmiştir. Öğrenciler tevriye sanatı sayesinde farklı düşünme becerilerini geliştirerek metni değişik bakış açılarıyla yorumlayabileceklerdir.

2.24. Tezat (Karşıtlık):

Bir cümle veya mısradaki birbirinin zıddı mânaları bir arada kullanma sanatı.²⁸¹

İlköğretim dönemindeki öğrenciler bu edebî sanatla zıtlıktan kaynaklanan anlatım gücünü keşfederek, konuştukları dilin anlatım imkânlarını daha iyi kavrayabileceklerdir.

“Neden böyle **düşman** görünürsünüz,
Yıllar yılı **dost** bildiğim aynalar?”²⁸²

dizelerinde altı çizili sözcüklerin bir arada kullanılması tezat sanatına örnektir.

²⁸⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Yeni Mektup Aldım Gül Yüzlü Yardan*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 13

²⁸¹ Doğan, s.1305

²⁸² <http://www.tekplatform.com/siirler/815304-yillar-yili-dost-bildigim-aynalar.html> (22.11.2009)

2.24.1. İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Tezat Örnekleri:

“Bir gün hayvanlar
Kendileriyle ilgili
Gülmece öyküleri yazan
La Fonten’i
Ormanda yakaladılar.

Ve onu doğruca götürüp
Yargılamak için
Orman mahkemesine çıkardılar.

Aslan yargıçtı.
Sordu: ‘La Fonten,
Ne istiyorsun bizlerden?
Neden bizleri
İyiler kötüler,
Aptallar akıllılar,
Güzeller çirkinler,
Tembeller çalışkanlar, diye
İkiye bölüp
Birbirimize düşürüyorsun?’
‘Hem sen bu öyküleri
Yazmadan önce
Hiçbir insan bizim için
Böyle düşünmez,
Hiçbir hayvan da bu denli
Birbirine
Düşman kesilmezdi.’

‘Sen yazmadan önce

Eşek, eşek değildi;
Daha bürünmemişti benim postuma,
Taşımazdı insanların yükünü.
Karınca da bu denli cimri değildi...

Ve yaz günleri çalışırken
Türüler söylediği için kendisine,
Her zaman yardım ederdi
Ağustos böceğine.’

‘Bizlerden ne kötülük gördün ki,
Hepimize böyle kendince
Ön adlar takıyor
Büyükleri, çocukları
Bize güldürüyorsun!’²⁸³

Yukarıdaki şiirde yer alan altı çizili sözcükler (iyiler ve kötüler, aptallar ve akıllılar, güzeller ve çirkinler, tembeller ve çalışkanlar, büyükler ve çocuklar) birbirine zıt olan kavram ve olguları ifade etmek için kullanıldığından tezat sanatına örnek olarak gösterilebilir. Tezat sanatı bu metinde zıtlıkları göstermek suretiyle ifadeyi zenginleştirmiştir. Öğrenciler burada yer alan edebî sanat sayesinde birbirine zıt ifadelerin anlatımı ne denli zenginleştirip güçlendirdiğini keşfedeceklerdir.

“....

— İyi söylüyorsun ama küçük hanım, bir oyuncak bebek beklerken onun yerine bir çift koltuk değneğiyle karşılaşmanın **sevin**ilecek nesi var, bunu anlayamadım. Bu bana, tersine, pek **üzün**tü verecek bir durum gibi göründü.

„²⁸⁴
....

²⁸³ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *La Fonten Orman Mahkemesinde*, Koza Yay., Ankara 2008, s. 60-62

²⁸⁴ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Sevinme Oyunu*, Pasifik Yay., Ankara 2009, s. 64

Yukarıdaki paragrafta yer alan altı çizili sözcüklerin kökleri (sevin-, üzü-) arasında karşıtlık vardır. Birbirine zıt duyguları ifade eden bu fiiller ile tezat sanatı uygulanmıştır. Buradaki edebî sanat metni, kullanılan zıt ifadeler ile daha anlaşılır hâle getirmiştir. Nitekim herhangi bir olgu ya da olayı, zıttı ile ifade etmek anlatımı güçlendirmektedir. Buna bağlı olarak öğrenciler, tezat sanatı sayesinde metinleri daha iyi kavrayabileceklerdir.

“Çukurova bayramlığın giyerken,
Çıplaklığın üzerinden soyarken,
Şubat ayı kış yelini kovarken,
Cennet dense sana yakışır dağlar.

Ağacımız yapraklarla donanır,
Taşlarımız bir birliğe inanır,
Hep çiçekler bağrınızda gönenir,
Pınarımız çağlar, akışır dağlar.

Rüzgar eser, dallarımız atışır.
Kuşlarımız birbiriyle ötüşür,
Ören yerler bu bayramdan pek üşür,
Sümbül niçin yaslı bakışır dağlar.

Karac’oğlan size bakar sevinir
Sevinirken kalbi yanar göyünür
Kımıldanır hep dertlerim devinir
Yas ile **sevincim** yıkışır dağlar.”²⁸⁵

Yukarıdaki şiirin son dördlüğündeki altı çizili sözcükler aynı duygunun iki uç noktasını ifade etmesi yönüyle tezada örnek teşkil etmektedir. Tezat sanatı bu şiirde anlatılmak istenen duyguyu, zıt ifadeler kullanılmak suretiyle daha anlaşılır hâle

²⁸⁵ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Koşma*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 125

getirmiştir. Öğrenciler bu edebî sanatı ihtiva eden metinleri karşıt ifadeler barındırması nedeniyle daha iyi anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“....

O andan itibaren Kaoru kararını verdi yeni bir kuyruklu yıldız bulacaktı ve buna adının verilmesini sağlayacaktı. Amatör bir çok gök bilimci yok muydu? Bunların içinde kuruklu yıldızı bulmuş bir çok kişi vardı. Kendisi de bunlardan biri olacaktı. Kaoru daha çok çalışmaya başladı. Bu arada küçük Kaoru babasını kaybetti. Ailenin yükü şimdi annesi ile küçük Kaoru'nun omuzlarına çökmüştü. Kaoru ortaokulu bitirir bitirmez kendine bir iş aramaya başladı. Bir piyona fabrikasında tuş temizliyordu. Fakat kazandığı ile kendi masrafları çıkıyor kalanını da eve veriyordu. **Yaz kış** boş vakitlerini damda geçiriyordu. Dal gibi bir çocuktur. Her an hastalanabilirdi. Sabahlara kadar uykusuz kaldığı için bezi rengi de sapsarıydı.

....^{»286}

Bu paragrafta yer alan altı çizili kelimeler, aynı olgunun (mevsim) zıt yönlerini (yaz ve kış) göstermesi bakımından tezat sanatına örnektir. Tezat sanatı, aynı gerçeğin farklı yönlerini okura göstererek bu metindeki anlatımı zenginleştirmiştir. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde metinde ifade edilen durumun farklı yönlerini de görerek bakış açılarını geliştirebileceklerdir. Bu sayede okuduklarını daha iyi anlatıp yorumlama imkânına sahip olacaklardır.

“Ne oldu çocukluğum?

Köşelerde nefes nefes koştuğum

Odalar?

Ortalarında tahta at koşturduğum

Geniş sofalar?

Sofalarda gizli yuvalarım, gizli yerlerim?..

Hani benim kurşun askerlerim?

²⁸⁶ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Adını Göklere Yazdıran Çocuk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 57

Bir oda içinde kurduğum şehir,
Geçtiğim nehir?..

Hani benim hayallerim, emellerim,
Suya girince balık sandığım ellerim?
Bir leğende bir deniz gören ben,
Bir leğende Çin'e varan yelken?
Beni ufuklardan ufuklara götüren,
İçine binmeden bindiğim tren?..

Hani benim **sevgilerim**, **kin**lerim,
Yüzünde yüzümü gösteren potinlerim?
İçine girmeden girdiğim ev gibi
Yüzünü görmeden gördüğüm misafir?..

Ah! Ne beyazdı yelkenim,
Ne güzeldi evlerim benim,
Ne ufaktı potinlerim,
Ne minikti ellerim benim!

Nerdesin çocukluğum,
Küçüklüğüm nerdesin?
Bir metrede bin metre koşan tahta atım,
Bir metrede bir dünya gören saltanatım,
Her zaman her yeri alan kurşun askerim,
Evlerim, potinlerim
Nerdesiniz?
Bana şimdi bir uzak,
Bir uzak yerdesiniz!
Nerdesiniz?..

Elimde ne ev kaldı,
Ne evin yeri kaldı,
Sırtımda kumaş değil,
Bir ince deri kaldı
Ayağımdan potinler
Gitti, izleri **kaldı**.”²⁸⁷

Bu şiirde yer alan “sevgi” ve “kin” ifadesi insan duygularının iki uç noktasını göstererek tezat sanatına örnek olmuştur. Bunun yanında “git-” ve “kal-” fiilleri de karşıt eylemler bildirdiği için tezat sanatına örnektir. Tezat sanatı zıtlıkları göstermesi nedeniyle bu şiirde işlenen fikrin daha anlaşılır ve zengin hâle gelmesini sağlamıştır. Bu sayede öğrencilerin, metinleri anlamalarını ve yorumlamalarını kolaylaştırmıştır.

“....

Çocukluğun saflığı ve gençliğin ateşi, en ileri çağlarımızda bile neşe ile yeniden doğar. Neşe, **fena**yı iyi yapar; **iyi**leri büsbütün semavileştirir. Ruh neşe ile yükselir, neşe ile büyür. Kötü ihtiraslar, zararlı düşünceler, neşeli anlarda kalplerden silinir. Neşeli bir ruh, erdemin yetişip üreyebileceği en elverişli iklimdir.

....”

Yukarıdaki paragrafta birbirine zıt olan kavramların (fena ve iyi) kullanılması tezat sanatına örnektir. Bu edebî sanat, karşıt kavramların bir arada bulunmasını sağlamak suretiyle metindeki anlamı zenginleştirip kuvvetlendirmiştir. Nitekim bir kavramı daha iyi açıklayabilmek için o kavram hakkında örnekler vermek kadar o kavramın zıttı hakkında da örnek vermek yararlı olmaktadır. Görüldüğü gibi tezat sanatı sayesinde daha anlaşılır hâle gelen metinleri öğrencilerin okuyup anlaması oldukça kolaylaşacaktır.

“....

²⁸⁷ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Çocukluk*, Pasifik Yay., Ankara 2008, s. 62, 63

Ulu önderimiz, Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran, kurduğu devleti gerçekleştirdiği inkılaplarla daha da ileriye götürmek isteyen bir liderdir. Bu devlet her aşaması planlanmış bir hazırlık çalışması ve kararlılığının bir ürünüdür. Atatürk'ün **ıçeriden** ve **dışarıdan** gelen pek çok tehdide ve tehlikeye rağmen inandıklarından vazgeçmemesi kararlılığının en açık kanıtıdır. O, ideallerine ulaşmak yolunda ne kadar kararlı olduğunu Nutuk'ta şöyle açıklıyor: 'Bağımsızlığa kavuşuncaya kadar bütün milletle birlikte özveriyle çalışacağıma kutsal inançlarım adına and içtim. Benim için Anadolu'dan başka hiçbir yere gitmemek kesindir.' Peki, bütün bunları gerçekleştirmek için sadece kararlı, sabırlı, disiplinli olmak yeterli midir? Elbette hayır. Atatürk'ün başarısının altında onun bilime, araştırmaya ve akla verdiği önem yatmaktadır. Onun Kurtuluş Savaşı'ndaki askerî hamlelerinin, gerçekleştirdiği inkılapların temel dayanak noktası hep akıl, bilim ve kişisel deneyimi olmuştur. Şimdi de Atatürk'ün kendisini bir önder hâline getiren bu birikimi nasıl ve ne zaman edindiğine değinmek istiyorum.

„288
.....

Bu paragrafta yer alan “ıçeri” ve “dışarı” sözcükleri birbirine zıt kavramlar olduğu için tezat sanatına örnektir. Yazar bu zıt kavramları kullanmak suretiyle anlatımını daha zengin ve etkili hâle getirmiştir. Öğrenciler tezat sanatının kullanıldığı anlamca zengin metinleri daha kolay anlayıp yorumlayabileceklerdir. Ayrıca arkadaşları ve öğretmenleriyle olan iletişimde de bu edebî sanatı kullanarak kendilerini daha iyi ifade edebileceklerdir. Zira tezat sanatı herhangi bir duygu, düşünce; olay ya da olguyu, karşıt şekillerini göstermek suretiyle daha iyi anlatmamıza yardımcı olmaktadır.

“Benim gerçek yurdum Fransızcadır, ana dilimdir.” demiş ünlü yazar Albert Camus (Albert Kamü). ‘Yurt’ insanın kendini güvencede duyumsadığı, kimliğini, kişiliğini sürdürebildiği, kendini gerçekleştirebildiği, varlığını kanıtlayabildiği alan, yer diye tanımlanabilir. Dil, bireye toplumun bağısladığı en güzel yurttur. Dil tarihtir,

²⁸⁸ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk'ün Kişilik Özellikleri ve Eserleri*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 25

coğrafyadır, tüm değerlerin yaşandığı alandır. Duyarlığımızı, düşüncelerimizi, yaratıcılığımızı besleyen en bereketli toprak... **Geçmiş**, **geleceği**, sonsuzu kucaklayan bir dünya... Yaşadığı topraklardan koparılabilir insan ama dilinden koparılamaz. Konuşabildiği sürece, dil toprağında her şeyi yeniden yaratabilir. Yerden göğe kadar haklı Camus, insanın gerçek yurdu dilidir.

...²⁸⁹

Bu paragrafta birbirine zıt olguların (geçmiş ve gelecek) kullanılması tezat sanatına örnek olmuştur. Tezat sanatı, metinde savunulan fikrin daha iyi ifade edilmesine olanak sağlamıştır. Nitekim bir fikri savunurken ya da reddederken o fikrin zıttını içeren ifadeleri de kullanmak anlatımı kolaylaştırmaktadır. Bu yönüyle tezat sanatı, öğrencilerin hem metinleri daha iyi anlamalarını sağlayacak hem de kendi fikirlerini daha anlaşılır bir biçimde sunmalarını mümkün kılacaktır.

“Kirazın derisinin altında kiraz
Narın içinde nar
Benim yüreğimde boylu boyunca
Memleketim var
Canıma ciğerime dek işlemiş
Canıma ciğerime
Sapına kadar.
Elma dalından uzağa düşmez
Ne yana gitsem nafîle.
Memleketin hali gözümde gitmez
Binbir yerimden bağlanmışım
Bundan ötesine aklım ermez.

Yerliyim yerli olmasına
İlmik ilmik, damar damar
Yerliyim.

²⁸⁹ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Dil Sevgisi, Dil Bilinci*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 47

Bir dilim Trabzon peyniri
Bir avuç tiftik
Bir çimdik çavdar
Bir tutam şile bezi gibi
Dişimden tırnağıma kadar
Ressamım.
Yurdumun taşından toprağından şurup gelir nakışlarım
Taşıma toprağıma toz konduranın
Alnını karışlarım.
Şairim şair olmasına
Canım kurban şiirin gerçeğine hasına
İçerisine insan kokusu sinmiş mısralara vurgunum
Bıçak gibi kemiğe dayansın yeter
Eğri büğrü, kör topal kabulüm
Şairim
Zifiri karanlıkta gelse şiirin hası
Ayak seslerinden tanırım
Ne zaman bir köy türküsü duysam
Şairliğimden utanırım
Şairim
Şiirin gerçeğini köy türkülerimizde bulmuşum
Türkülerle yunmuş yıkanmış dilim
Onlarla **ağ**lamış, onlarla **g**ülmüşüm.

Hey hey, yine de hey hey
Salınsın türküler bir uçtan bir uca
Evelallah hepsinde varım
Onlar kadar sahici
Onlar kadar gerçek
İnsancasına, erkekçesine
"Bana bir bardak su" dercesine

Bir türkü söylemeden gidersem yanarım.

Ah bu türküler
Türkülerimiz
Ana südü gibi candan
Ana südü gibi temiz
Türkülerde tüter dağ dağ, yayla yayla
Köyümüz, köylümüz, memleketimiz.
Ah bu türküler,
Köy türküleri
Dilimizin tuzu biberi
Memleket ahvalini onlardan sor
Kitaplarda değil, türkülerde ara Yemen'i
Öleni, kalanı, gidip gelmeyi...
Ben türkülerden aldım haberi.
Ah bu türküler, köy türküleri
Mis gibi insan kokar, mis gibi toprak
Hilesiz hurdasız, çırılçıplak
Dişisi dişi, erkeği erkek
Kaşı kaş, gözü göz, yarası yara
Bıçağı bıçak.
Ah bu türküler, köy türküleri
Karanlık kuyularda açılmış çiçekler gibi
Kiminin reyhasından geçilmez
Kimi zehir, kimi zemberek gibi.

Ah bu türküler, köy türküleri
Olgun bir karpuz gibi yanılır içim
Kan damlar ucundan, mürekkep değil
İşte söz, işte ses, işte biçim:
"Uzun kavak gıcım gıcım gıcılar"

İliklerine kadar işlemiş sızı
Artık iflah olmaz kavak ağacı
Bu türkünün yüreğinde sancı var.

Ah bu türküler, köy türküleri
Ne düzeni belli, ne yazanı
Altlarında imza yok ama
İçlerinde yürek var

Cennet misali sevişen

Cehennemler gibi dövüşen

Bir çocuk gibi gülüp

Mağaralar gibi inleyen

Nasıl unuttur nasıl

Ömründe bir defa

Kazım'ın türküsünü dinleyen?''²⁹⁰

Bu şiirde yer alan altı çizili sözcükler birbirlerine zıt eylemler (ağla- ve gül-, öl- ve kal-) ile isimleri (dişi ve erkek, cennet ve cehennem) ifade ederek tezat sanatına örnek olmuştur. Bu edebî sanat şairin ifade etmek istediği duyguları, karşıt anlamlara yer vererek daha iyi anlatmasını sağlamıştır. Öğrenciler tezat sanatını ihtiva eden metinleri, okura daha zengin bir anlatım sunduğu için kolayca anlayıp yorumlayabileceklerdir.

“

Atatürk bir konuşmasında; ‘Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve an ağır kadını olmalıdır.’ demiştir. Atatürk ‘Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah’ın emrettiği şey, **erkek** ve **kadın**ın beraber olarak ilim ve bilgiyi kazanmasıdır.’ sözü ile toplum hayatında kadının önemini belirtmiştir.

....²⁹¹

²⁹⁰ İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Türküler Dolusu*, Batu Yay., İstanbul 2008, s. 72- 75

Bu paragrafta yer alan altı çizili kelimeler (kadın ve erkek) cinsiyet yönünden karşıt anlamlar ifade ederek tezat sanatına örnek olmuştur. Bu edebî sanat metinde işlenen düşüncenin, zıtlık ifade edilerek okura daha zengin bir şekilde sunulmasını sağlamıştır. Öğrenciler buradaki edebî sanat sayesinde metni daha iyi anlayabilecek ve gerek yazılı gerekse sözlü anlatımlarında tezat sanatını kullanarak fikirlerini daha etkili bir biçimde ifade edebileceklerdir.

“Uygarlık denilen yüce hedefe,
Varmayı öğretti bize Atatürk.
Çağdaşlık yolunda şana, şerefe,
Ermeyi öğretti bize Atatürk.

İşgal edilince yurdun her yanı,
Bin düşmanı yendi Türk'ün bir canı,
Alıp ele yeni baştan vatanı,
Kurmayı öğretti bize Atatürk.

Biri hilal oldu, biri yıldızı,
Bayraklaştı yurdun oğulu, kızı,
Bayrağımız için al kanımızı,
Vermeyi öğretti bize Atatürk.

İlkeleri birer sarsılmaz kaya,
Devrimler yapıldı arka arkaya,
Dostluğu barışı milli halkaya,
Örmeyi öğretti bize Atatürk.

Umutla bakarken gelecek güne,
Bağlanıp kalmadık geçmişe, düne,

²⁹¹ İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Kadının Sosyal Ve Siyasal Haklarını Kazanması*, MEB Yay., İstanbul 2008, s. 41

Kafayı daima ilime, fene,
Yormayı öğretti bize Atatürk.

Bilimin ışığı açarken yolu,
Bilgiyle ışıdı Şu Anadolu,
Sevgiyle öksüzü, yetimi, dulu,
Sarmayı öğretti bize Atatürk.

Cokları düşündük, bakmadık **aza**,
Hizmet için koştuk hep yurdumuza,
Kadın, **erkek** hergün omuz omuza,
Durmayı öğretti bize Atatürk.

Eğitim verirken **yaşlıya**, **gence**,
Gençler oldu yarın için güvence,
Okullar bir demet, çocuklar gonca,
Dermeyi öğretti bize Atatürk.

Bilimde, teknikte kalmadık geri,
Harcadık emeği, akıttık teri,
Cehalet denilen paslı çemberi,
Kırmayı öğretti bize Atatürk.

Yollar yapılırken ovaya, dağa,
Kalkındı ülkemiz baştan ayağa,
En önde koşarak gelecek çağa,
Girmeyi öğretti bize Atatürk.

Yaşatacağınız biz seni elbette,
Bu canlar durdukça kemikte, ette,
Tüm güzellikleri Cumhuriyet'te,

Görmeyi öğretti bize Atatürk.²⁹²

Bu şiirde yer alan altı çizili sözcükler (oğul, kız; gelecek, geçmiş; çok, az; kadın, erkek; yaşlı, genç) birbirine zıt ifadeler olduğu için tezat sanatına örnektir. Tezat sanatı bu metinde işlenen düşüncenin daha anlaşılır hâle gelmesini sağlamıştır. Nitekim bir düşünceyi açıklamak için o düşüncenin zıttını ifade etmek, anlatılmak istenenin daha etkili bir biçimde sunulmasını mümkün kılacaktır. Öğrenciler bu edebî sanatın yer aldığı metinleri zorlanmadan okuyup anlayabileceklerdir.

“

Ankara'nın iklim özelliği de evlerin biçimlenmesinde önemli rol oynamıştır. Isı değişimine göre kullanım farklılaşmıştır. **Kalın** duvarlı, küçük pencere **alt** katlar genellikle **kışın**; **ince** duvarlı, havadar **üst** katlar ise **yazın** kullanılmıştır. Yine iklime bağlı olarak gelişen geniş saçaklar ve cihannüma denilen yazlık odalar da Ankara evleri için belirleyici özellik olmuştur.

.....²⁹³

Bu paragrafta yer alan altı çizili sözcükler (kalın, ince; alt, üst; kış, yaz) birbirine zıt isimler olduğu için bu metinde tezat sanatı kullanılmıştır. Tezat sanatı sayesinde metinde tasvir edilen mekân, karşıt isimler kullanılarak okurun gözünde daha canlı hâle getirilmiştir. Görüldüğü gibi herhangi bir mekânın ya da olayın tasviri sırasında tezat sanatını kullanmak söz konusu tasviri daha etkili hâle getirmektedir. Bu nedenle tezat sanatı öğrencilerin, metinde yer alan tasvir unsurlarını daha iyi algılamalarına yardımcı olmaktadır.

²⁹² İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 26, 27

²⁹³ İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı; *Atatürk*, MEB Yay., Ankara 2008, s. 26, 27

3. SONUÇ

Mevlana bir vecizesinde “Kovanı doldurman için gökyüzünden her gün yağmur damlaları düşer; ama senin kovan delikse yağmur ne yapsın?” der.

Burada, insanların etraflarında gelişen olayları anlamaları ya da mevcut olaylardan ders çıkarmaları için her gün ellerine yeni fırsatlar geçtiğinden; buna rağmen cereyan eden olaylardan ders alınmıyorsa bunun sorumluluğunun yine insana ait olduğundan bahsedilir. Nitekim hayatta elimize pek çok fırsat geçmesine rağmen söz konusu fırsatların önemli bir kısmı değerlendirilemiyorsa bunun kabahati insanın kendisindedir.

Takdir olunur ki; bilhassa ilköğretim dönemindeki öğrencilerin metni anlama ve anlatma seviyeleri birbirinden farklıdır. Aynı sınıfta, aynı yaşta; hatta aynı zekâ düzeyinde olan öğrencilerin metinleri anlama ve yorumlama seviyeleri aynı olmamaktadır. İşte edebî sanatlar burada devreye girmektedir. Edebî sanatlar, Mevlana'nın vecizesinde ifade edilen o delik kovaları yamamaya yarayan en mühim unsurlardan biridir. Nitekim herhangi bir duygu, düşünce; olay, olgu ya da buna benzer bir durum ifade edilmek istendiğinde bunu doğrudan anlatmak yerine edebî sanatlardan birini kullanarak anlatmak çok daha etkili olmaktadır.

Edebî sanatlar sayesinde anlaşılması güç olan olay ya da düşünceler daha net anlaşılabilir hâle gelmektedir. Bu, bazen aynı sözcüklerin farklı anlamlar içerecek şekilde sunulması ile (kinaye), bazen karşıt anlamlı söz ya da sözcüklerin bir arada kullanılması ile (tezat), bazen sebebi gerçekte bilinen bir olayın sebebinin bilinmiyormuş gibi yapılması ile (tecahül- i ârif), kimi zaman da cereyan eden olayların abartılı bir şekilde anlatılması ile (mübalağa) yapılmaktadır.

Şairin (Yavuz Bülent BAKİLER),

“Ben Antepliyim, Şahin’im ağam.

Mavzer omuzuma yük.

Ben yumrukla dövüleceğim.

Yumruklarım memleket kadar büyük.

....^{»294}

şairinde ifade edilen yumrukların kudretini, teşbih sanatı varken başka bir söyleyişle dile getirmek çok zor olacaktır. Nitekim burada kullanılan teşbih sanatı sayesinde yumrukların memlekete benzetilmesi ile ifade edilmek istenen durumun (inanç) ne denli güçlü olduğu anlatılmaktadır.

Elbette burada edebî sanatların kullanım yerlerini de bilmek gerekmektedir. Her edebî sanat farklı yerde, farklı bir güzelliğe dikkat çekmek için kullanılır. Bununla birlikte yerinde kullanılmayan bir edebî sanat, metne güzellik katmak yerine zarar verebilir.

Eğitim kavramının, öğrenimi de şümûlü içine alan, daha kapsamlı ve karmaşık bir süreç olduğu düşünülürse edebî sanatların Türkçe öğretimindeki yeri daha iyi anlaşılacaktır. Zira edebî sanatlar, Türkçe öğretimindeki anlama ve anlatma eksikliklerini gidermenin en etkili yollarından biridir.

Ancak ilköğretim ders kitaplarında yer almasına rağmen, böylesine ehemmiyetli bir konuya ders kitabı yazar ve editörlerince gereken önemin verilmediği kanaatindeyiz. Zira okuma metinlerine bakıldığı zaman seçilen metinlerin edebî sanatları ihtiva etme özelliğine çok dikkat edilmediği ortaya çıkmaktadır. Bu durumun belli başlı iki sebebi bulunmaktadır:

1) Ders kitaplarının ticarî amaçlarla basılması

²⁹⁴ <http://www.wikiturkey.com/gaziantep/kahramanlik-siirleri-antepli-sahin-1416/> (06.20.2008)

2) Ders kitapları için tercih edilen konuların nitelikli örneklerden oluşmaması

İşte bu tutum, geleceğimizi şekillendirecek nesillerin yetişmesi açısından olumsuzluklar içermektedir. Zira ifade etme becerilerinin gelişimi yönünden en üst seviyede olan ilköğretim dönemi öğrencilerine yeterince nitelikli örnekler sunulmadığında öğrenciler söz konusu gelişim konusunda yetersiz kalacaklardır.

ÖNERİLER

Şu halde; İlköğretim Türkçe ders kitapları için metinler seçilirken, söz konusu metinlerin edebî sanatları ihtiva etme düzey ve önemine daha çok dikkat edilmeli ve bu konuda titiz bir tutum içinde olunmalıdır. Ders kitapları ve kitaplara konulması gereken örnek metinler belirlenirken ticarî tutum içerisinde olmamak gerekmektedir. Aksi hâlde anadil öğretiminin temel taşlarından biri eğreti kalacaktır.

Bunun yanı sıra edebî sanatlar sadece Türkçe ders kitaplarında değil; sosyal bilgiler gibi söze dayalı diğer derslerin kitaplarında da önemle üzerinde durulması gereken bir hususiyettir. Bu yönüyle Türkçe öğretmenlerinin diğer ders öğretmenleriyle işbirliği içinde olması Türkçe öğretiminin eşgüdüm içinde yürütülmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Edebî sanatlar adına yapılan çalışmaların daimi olması için edebî sanatların kullanımının canlı tutulması gerekmektedir. Bir başka ifade ile edebî sanatlar adına yapılan çalışmaların edebî sanatların kullanıldığı dili konuşan insanlar arasında kullanılması, yapılan çalışmaların kalıcı olması açısından son derece önemli olacaktır. Edebî sanatların halk tarafından yoğun olarak kullanıldığı göz önüne alındığında konu üzerinde yapılan çalışmaların halka zengin içerikli konferans, panel gibi bilimsel oturumlarla veya çeşitli tanıtıcı kitaplarla aktarılması gerekmektedir. Bu konuda ilköğretim döneminde de öğrenciler için münazara, şiir ve kompozisyon yazma gibi çeşitli yarışmalar düzenlenerek edebî sanatların kullanımı canlı tutulmalıdır. Ayrıca bu gibi yarışmaların ödüllü olması, öğrencileri teşvik etmek açısından çok yararlı olacaktır.

Bu ve buna benzer hususlara riayet etmek, tazyikî bir eylemden ziyade aynı anadili konuşan insanların, en büyük iletişim araçları olan dillerine karşı göstermek zorunda oldukları bir vefa borcu olarak addedilmeli ve yapılacak olan çalışmalar bu ilke doğrultusunda şekillendirilmelidir. Ancak bu ilke doğrultusunda ilerlendiğinde yapılan çalışmalar ve dil hususunda gösterilen özen anlamlı hâle gelecektir.

Netice itibariyle edebî sanatlar; iletişimin daha sağlıklı olmasını sağlayan, ifade gücünü arttıran en mühim unsurlardan biridir. Dolayısıyla bu denli önemli bir hususun önemle ele alınması, bu konuda yapılması gereken çalışmaların titizlikle yürütülmesi ve elde edilen sonuçların hassasiyetle değerlendirilmesi gerekmektedir.

4. KAYNAKLAR

- AKPINAR Şenay; Türk Atasözlerinden Seçmeler, İstanbul 2006, 224 s.
- AKTAŞ Hasan; Klasik Türk Şiirinde Edebî Sanatlar, Edirne 2005, 352 s.
- AKTAŞ Hasan; Modern Türk Şiirinde Edebî Sanatlar, İstanbul 2002, 223 s.
- AKTAŞ Hasan; Edebi Sanatlar; İstanbul 2002, 260 s.
- ALTAN Abdulkadir; İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Ankara 2008, 88 s.
- ALTAN Abdulkadir; İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, İstanbul 2008, 77 s.
- BALCI Medine; Fıkralar, Deyimler, Kıssalar, Edebi Sanatlar, İstanbul 2006, 581 s.
- BANARLI Nihad Sami; Resimli Türk Edebiyat Tarihi, İstanbul 2001, 1366 s.
- BEYATLI Yahya Kemal; Bitmemiş Şiirler, İstanbul 1997, 93 s.
- CEYHAN Yaşar; İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Ankara 2009, 112 s.
- COŞKUN Menderes; Edebi Sanatlar, İstanbul 2007, 270 s.
- ÇELEBİOĞLU Amil; Mesnevi-i Şerif, İstanbul 2007, 800 s.
- ÇİMEN Cengiz; GÜZEL, Yunus; SARAÇOĞLU, Ahmet; İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Ankara 2001, 191 s.
- DEMİRAY Kemal; Türkçe Sözlük, Ankara 1969, 832 s.
- DOĞAN Mehmet; Büyük Türkçe Sözlük, İstanbul 2001, 1452 s.
- DURBAŞ Refik; ÖZKAN, Abdullah; Başlangıcından Cumhuriyete Türk Şiiri Antolojisi, II Cilt, İstanbul 1999, 1024 s.
- EREN Cüneyt; Kur'an-ı Kerimde Edebi Sanatlar, İstanbul 2003, 192 s.
- EROL Abdullah; İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, İstanbul 2008, 92 s.
- KAPULU Ahmet; İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Ankara 2008, 94 s.
- KARATAŞ Turan; Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Ankara 2004, 536 s.
- KOCAKAPLAN İsa; Açıklamalı Edebî Sanatlar, İstanbul 2005, 192 s.
- KÖPRÜLÜ Fuat; Divan Edebiyatı Antolojisi, Ankara 2006, 588 s.
- KURNAZ Cemal; Divan Edebiyatı Yazıları, Ankara 1996, 408 s.
- KURT Mustafa; İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, İstanbul 2008, 115 s.

KÜLEKÇİ Numan; Açıklamalar ve Örneklerle Edebi Sanatlar, Ankara 2000, 312 s.

OKTAYLAR Hasan Can; Eğitim Bilimleri, Ankara 2005, 776 s.

PARLATIR İsmail; Türkçe Sözlük, Ankara 1998, 2523 s.

SÖĞÜT Muhsin; Beklenen Bahar, Ankara 2009, 112 s.

TÜLEK Ahmet; Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, Ankara 2004, 364 s.

YANGIN Banu; İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı, Ankara 2008, 112 s.

www.erdogduluyuz.wordpress.com

www.epigraf.fisek.com.tr

www.forum.memurlar.net

www.gonulbagim.com

www.itusozluk.com

www.mahur.net

www.mitoloji.info

www.msxlabs.org

www.omerkoroglu.net

www.rehberim.net

www.sarkilarim.net

www.sarki-sozleri.net

www.sirdefteri.com

www.sozluk.bilgiportal.com

www.tekplatform.com

www.turkceetkinlik.blogcu.com

www.turkforum.gen.tr

www.tr.wikipedia.org

www.uludagsozluk.com

www.yenimakale.com